

LIETUVOS
 POLICIJA

ĮSTATYMU IR TVARKOS
TARNYBOJE

Prisiiminiai
Nuo Jono

LIETUVOS
 POLICIJA

LIETUVOS
 POLICIJA

ĮSTATYMU IR TVARKOS
TARNYBOJE

Dz 238

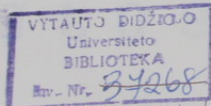
LIETUVOS HIMNAS

Lietuva, tėvyne mūsų,
Tu didvyrių žemė,
iš praeities Tavo sūnūs
te stiprybę semia.

Tegul Tavo vaikai eina
vien takais dorybės,
tegul dirba Tavo naudai
ir žmonių gerybei.

Tegul saulė Lietuvos
tamsumus prašalina,
ir šviesa ir tiesa
mūs žingsnius telydi.

Tegul meilė Lietuvos
dega mūsų širdyse,
vardan tos Lietuvos
vienybė težydi.

Išleido "Buvusių Policijos Tarnautojų Klubas Krivulė"
Redagavo Apolinaras Bagdonas
Viršelis Dail. Jono Tričio
Tiražas 750 egzempliorių
Spaudė Vlado Vijeikio spaustuvė
1974 metais vasario mėn. 16 d. Čikagoje

Nutarimas.

Lietuvos Taryba savo posėdyje vasario 16 d. 1918 m. vienu balsu nutarė kreiptis į Rusijos, Vokietijos ir kitų valstybių vyriausybės šiuo pareiškimu:

Lietuvos Taryba, ^{pažįsta} vienintelė lietuvių tautos atstovybė, remdama pripažintą tautų apsisprendimo teisę ir lietuvių Vilniaus konferencijos nutarimu rugsėjo mėn. 18-23 d. 1917 metais, skelbia atstatanti nepriklausomą demokratiniais pamatais sutvarkytą Lietuvos valstybę su sostine Vilniuje ir ta valstybę atskirianti nuo visų valstybinių ryšių, kurie yra buvę su kitomis tautomis.

Drauge Lietuvos Taryba pareiškia, kad Lietuvos valstybės pamatai ir jos santykiai su kitomis valstybėmis privalo galutinai nustatyti tiek galima greičiau susauktas steigiamasis seimas, demokratinio būdu visu joo gyventoju išrinktas.

Lietuvos Taryba pranešdama apie tai .....
vyriausybei, prašo pripažinti nepriklausomą Lietuvos valstybę.

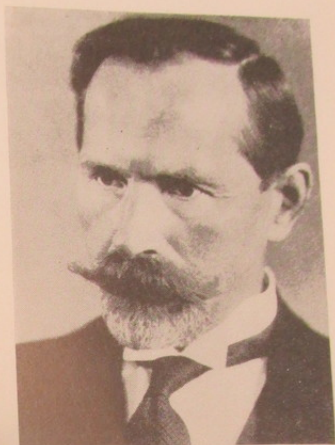
Vilniuje, vasario 16 d. 1918 m.

A. J. Kleck
J. Šernas
A. Smirna
S. Č. ....
J. Štanga
A. Stulginskis
J. Valiulis
J. Vileišis

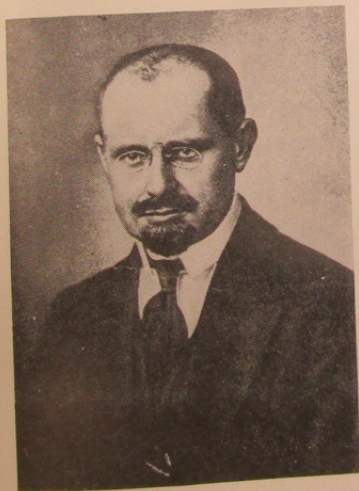
A. J. Burauskis
I. Pienelis
M. Druška
K. Burauskis
R. Buvysčius
I. Kank
A. J. Miegis
M. K. K. K. K.
M. K. K.
P. K. K.
A. K. K.
K. K. K.

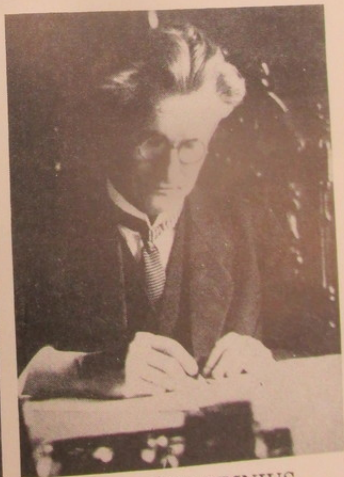
LIETUVOS PREZIDENTAI

ANTANAS SMETONA
pirmasis ir ketvirtasis prezidentas

ALEKSANDRAS STULGINSKIS,
antrasis prezidentas

DR. KAŽYS GRINIUS,
trečiasis prezidentas

ISTATYMU IR TVARKOS TARNYBOJE

Lietuvos policijos atsiminimai

TURINYS

1. Redaktoriaus ir leidėjų žodis.....	15
2. Trumpas įvadas į Lietuvos praeitį.....	18
3. Įvairių rūšių policijos komolektavimas.....	36
4. Nepriklausomybės metai.....	24
5. Bolševikų okupacija 1940 metais.....	202
6. Vokiečių okupacija 1941-44 metais.....	275
7. Tremties stovyklose organizuojantis.....	303
8. Klaipėdos krašto policija.....	320
9. Nuotykių ir nusikaltėlių.....	347
10. Paskaitos, Krivulės veikla.....	403
11. Mecenatų ir rėmėjų sąrašas.....	429

REDAKTORIAUS ŽODIS

Lietuvos policijos atsiminimų knygos idėja gimė gana senokai, bet vystėsi ir brendo palengva. Krivulės valdyboms keičiantis pati idėja likosi pastovi. Medžiaga tai knygai atsiminimų forma plaukė lėtai, bet visgi gausėjo, kol pagaliau susidarė keli šimtai puslapių. Medžiagos rinkime čia daug nusipelnė buvęs Krivulės pirmininkas Povilas Dirkis, kuriam valdybos tai buvo pavesta.

Pagaliau, A. Reivyčiui pirmininkaujant, man buvo perduota visa surinktoji medžiaga, kurią teko kiek apdoroti kalbiniu ir stilistiniu atžvilgiu. Tas pareikalavo kiek ilgesnio laiko ir daug pastangu.

Ši knyga turi nemažą ir gana vertingą medžiagą net mūsų istorikams. Taipgi esama tokių idomių gabalų, kurie savo turiniu ir forma gali prilygti novelėms ar apybraižoms. Ši knyga yra nykstantis paminklas Lietuvos policijai, kuri kūrėsi ir vystėsi kartu su mūsų pačios valstybės egzistencija. Pergyveno dvi okupacijas ir savo gyvėbės aukomis gynė Lietuvos gyventojus ir jų turta nuo ivairių įstatymų laužytojų ir kitokių tamsių gaivalų, besikėsinančių griauti mūsų naujai atgimusios valstybės pagrindus.

Todėl visi atsiminimų autoriai, kokio išsilavinimo bebūtų buvę, atidave duokle šiai knygai atsiminimų forma, nusipelnė visų mūsų padėkos ir pagarbos. Mano linkėjimas - kad ši knyga paplistų tarp visame pasaulyje išsisklaidžiusių lietuvių ir padėtų tiek vyresniesiems, tiek ir jaunajai kartai geriau suprasti mūsų praeitį, išsąmoninti dabarties gyvenimo reikalavimus ir stiprintų mūsų tautinius patrijotinius jausmus išlikti savo tautai ištikimais sūnumis ir dukromis.

1973 metų Krivulės valdyba, kuri išleido Lietuvos Policijos atsiminimų knygą.

Is kairės dešinėn: Gertruda Balseviciene, parengimų vadovė, Bronius Sedleckas, klubo narys, Genovaitė Baradienė, vicepirmininkė, Algirdas Reivytis, pirmininkas, Stasys Stasiūnas, kasininkas ir Valerijonas Pocius, sekretorius.

TRUMPAS [VADAS | LIETUVOS PRAEIT|

LIETUVOS KRAŠTAS IR ŽMONĖS

Pov. Dirkis

Kada ir kaip žmogus apsigyveno Lietuvoje - tiksliai nežinoma. Seniausi žmonių gyvenimo pėdsakai priskiriami viduriniajam akmens amžiui, 8500-4000 metų prieš Kristų.

Lietuviai priklauso prie tos pačios indo europiečių tautų grupės, kaip ir beveik visos Europos tautos. Bet iš kur jie yra atsikraustę, nėra jokių žinių. Gyvena jie tarpe slavų ir germanų, tačiau nepriklauso nei vieniems, nei kitiems. Iš visų gyvųjų Europos tautų lietuviams yra giminingi ir labai artimi tik latviai, nes abiejų šių tautų protėviai, mokslo vadinami aisčių arba baltų vardu, kurie kadaise buvo apgyvenę visa Baltijos jūrų pakrantę nuo Vyslos iki Dauguvos.

Iš šiaurės ir centro Europos tautų istorijos scenon anksčiausia išėjo tos, kurios anksčiau susidūrė su senųjų Graikų ir Romos kultūros kraštais, vartojusiais raštą. Daugumos tautų drauge išgyventi ilgi amžiai lietuvių nėra užfiksavę. Lietuvių tauta, gyveno nuošaliame Europos kampe ir ilgai neturėjo ryšių su civilizuotais kraštais, vartojusiais raštą. Nors pirmosios rašytinės žinios apie lietuvių ir jų giminių gyvenamą kraštą siekia II amžių po Kristaus, tačiau kiek aiškesnį vaizdą galima susidaryti tik nuo 9-10 amžiaus, o tikroji Lietuvos istorija prasideda vos 13 amžiuje. Nuo šio amžiaus pradžios mes jau turime gana tikslių ir nenutrūkstamų žinių apie Lietuvos kraštą, žmonių gyvenimo būdą ir net valstybę. Atseit, aiškiausias Lietuvos istorijos periodas apima 700 su viršum metų.

Iš visos baltų tautų grupės, kuriai dar priklauso latviai ir prūsai, tik lietuviams vieninteliams pasisėkė viduramžiais ikurti savo valstybę. Jos pradžia atsekama iki to laiko, kai vokiečiai riteriai dar nebuvo spėję įsitvirtinti rytiniame Pabaltijyje. Iki 18 amžiaus galo, t.y., iki padalinimo (1772-1795 metu) epochos, toji valstybė išsilaikė šešis šimtmečius, atlikdama savo svarbų istorinį vaidmenį. Tai buvo momentas, kada iš

Policijos departamento direktorius Kazys Svilas viduryje.

vienos pusės ji beveik dviejų amžių kovose neprileido vokiečių ordino į dešinio Nemuno kranto plotus ir jam taip labai reikalingo tilto. Žemaitija, kuri negailestingai skaldė galingą kryžiuočių valstybę, siekiančią nuo Neumarko iki Narvos, o be to, jau 13 amžiuje sėkmingai pastodama besiveržiančioms totorių ordoms kelią ir vėliau juos įveikdama plačiose stepėse, Lietuva išplėtė savo valstybingumą rytinių slavų teritorijose anapus Dniepro. Iki 15 amžiaus vidurio ji buvo laikoma pačia galingiausia Rytų Europos valstybe, kurios privengė totorių Aukso orda ir kurios taikos ieškojo didieji Maskvos kunigaikščiai. Jiems Didžioji Lietuvos Kunigaikštija ne tik ilgam trukdė vadinamą rusiškųjų (?) žemių surinkimu, bet ir ilgai neleido prasiskverbti į Vakarų ir tuo būdu reikštis Europos politiniame gyvenime.

Be to, dar lietuviams teko pergyventi daug ir įvairių gyvenimo problemų, būtent: santykiai su Vakarais, krikšto klausimas, galutinas Ordino pašalinimas, unijiniai ryšiai su Lenkija, unijos metų valstybinė santvarka, kova su lenkinimu, santykiai su bajorais, rusifikacija, spauda ir Pirmasis pasaulinis karas, prieš kurį teko pergyventi labai tamtais laikais.

TAUTOS ATBUDIMAS

Pov. Dirkis

1795 metais, Lietuvai praradus valstybinį savarankiškumą, tauta paskendo gūdižios nakties tamsoje. Pirmas lietuvių tautos išniekinimas įvyko 1796 metais, kai rusų carienė Kotryna II - ji pavėdė Vidaus reikalų ministeriui Valujeviui, kurio palaikai tebėra garsioje Stelmužėje, sudraskytos Lietuvos teritoriją padalinti į gubernijas ir vietoje Lietuvos vardo pavadinti "Severo - Zapadnyj Kraj" (šiaurvakarių kraštu), o pačią tautą "svetlovlosy - goluboglazny narod litovskij" (šviesplaukiai mėlynakiai lietuviai). Taip sekė vienas po kito ne tik pačios tautos, bet jos kalbos ir papročių išniekinimas.

Nežiūrint beviltiškos padėties, troškimas nusikratyti pavergėjųs diena iš dienos augo ir stiprėjo. Nors nuginkluota, bet lietuvių kariuomenės dvasia išliko gyva iki 1863 metų. Troškimas atgauti laisvę pirmiausia iššaukė 1831 metų ginkluotą sukilimą, kur tūkstančiai patriotai drauge su ju vadais žuvo nepasiekę tikslo. Tačiau tų kovų kančios, vargas ir asaros bei kraujo klanai laisvės troškima tik užgrūdino.

Po nepasisekusio ginkluoto sukilimo Lietuvoje, rusų priespauda, persekiojimai ir siautėjimas užviešpatavo visu laikumi. Vietoj Valujevo, užėjo Muravjovo, Repino ir Haufmano laikotarpis, kada buvo imtasi lietuvių tautą amžiams sunaikinti. Iš tų laikų caro vietininkų įsakymų aiškiai matyti, kad Lietuvai ir lietuvių tautai buvo pilamas amžinas antkapis, rašomas nekrologas ir ant jos kapo statomas kryžius.

Lietuvių kalba buvo prasalinta iš valsių, teismų ir mokyklų. Lietuvių išpažintas katalikų tikėjimas buvo varžomas, bažnyčios uždarinėamos, arba paverčiamos cerkvėmis, peršama pravoslavija. Sukilimų dalyviai, arba prisidėję prie jų, buvo kišami į kalėjimus, tremiami į Sibirą. Dalis sukilimo vadų išbėgiojo ir rado prieglobstį Prancūzijoje, Anglijoje, Turkijoje, Vestfalijoje ir Amerikoje. Kraštas buvo nustatytas kartumėmis, ant kurių Murajovas korė sukilimo dalyvius. 1865 metais uždraudė spaudą lotynų raidėmis. Iš Rusijos privežė į Lietuvą burliokų, kuriems atidavė sukilėlių ūkius. Bet Lietuva ir lietuvių tauta vis dėlto nepasidavė numarinama. Ji buvo gyva ir palengva pačiose savo šaknyse pradėjo leisti naujas atžalas laikraščius - Aušra, Varpa, Tėvynės Sargai bei davė tokius vyrus, kaip Valančiū, Basanavičiū, Kudirką, Tumą, Maironį, Dambrauską ir eilę kitų, tautai pasišventusių, pasiaukojusių sūnų. Tyliai kentęs lietuvis, matydamas, kad kova su ginklu neįmanoma ir beprasmi, griebėsi spaudos ginklo, kuris jai irgi buvo išplėstas. Vyskupas Valančius savo brošiūromis ir blaivybės skyriais užvaldė Žemaitiją ir visą Lietuvą. Dr. Basanavičiaus pagimdyta sušvito Lietuvoje Aušra, kurioje skelbė naują šviesų rytojų artėjant. Dr. V. Kudirka Varpu garsiai skambino rezurekčijas, nepriklausomos Lietu-

NEPRIKLAUSOMYBĖS PRADŽIA [1917-1918]

Pov. Dirks

Taip metai po metų besivaržant su rusu okupanto reakcija, vieną poziciją laimint, kitą pralaimint, bet aukščiausio tikslu vis besiekiant, išiliepsnojo Pirmasis pasaulinis karas, sukėlęs viltis, kad pagaliau visos tautos žadintoji pranašystė išsipildys. 1917 metų antrojoji pusė padėtis rimtai susvyravo, ta proga Pabėgėliams šelpti komiteto nariams dingtelėjo į galvą mintis - suaukti Lietuvos gyventojų atstovų konferencija. Kadangi Lietuva buvo vokiečių okupuota ir kraštas buvo valdomas okupacinės valdžios, tai nelengva buvo gauti leidimas tokiai konferencijai. Tačiau per patikimus asmenis buvo gautas leidimas. Tokiu būdu jau 1917 metais IX. 18-23 dienomis Vilniuje buvo suaukta konferencija, kurioje iš visų Lietuvos kampų suvažiavo 214 atstovų. Konferencija išrinko 20 asmenų atstovybę ir ją pavadino Lietuvos Taryba.

Vokiečių okupacinė valdžia nenorėjo Lietuvos Tarybos, kaip tokios, žinoti, nei pripažinti, neleido jai skelbti konferencijos nutarimų ir nesiškai su jokiais Lietuvos Tarybos reikalavimais, sienda ma per tą Tarybą federaliniais ryšiais Lietuva surišti su Vokietija. Norėjo Lietuvai įpiršti karalių Urachą, pavadinant jį Mindaugu Antruoju. Tuo reikalu 1917 metų gruodžio 11 dieną buvo pasirašytas net susitarimas. Dėl to susitarimo Lietuvos Taryboje kilo nuomonių skirtumas, ir keletas kairesniųjų narių pasitraukė iš Tarybos sąstato. Bet gi 1918 metų pradžioje vokiečių galybei subraškėjus, lyg ir atslūgo susitarimas, tai yra - paskelbimas Uracho Lietuvos karaliumi. O frontui stabilizuojantis, visai priartėjo momentas savaime apsispresti. Ir štai 1918 metais vasario 16 diena, lyg netikėtai ir nelauktai, susiburia visi Tarybos nariai, sugrįžę ir pasitraukusieji, anuliuoja susitarimą su vokiečių valdžia, nutaria skelbti Lietuvos nepriklausomybę ir išleidžia Vasario 16-tos Akta, skelbiantį visiškai savistovios valstybės ir niekam nepriklausomos atstatymą.

Šiandien mums atrodo simboliškai Vasario 16 Aktas, lyg atsiktinai parašytas ir paskelbtas senojėje Vilniaus sostinėje. Jis nuaidėjo po visa plačia Lietuva, kaip mistiškojo geležinio vilko gandas. Tai ir buvo simboliška, nes tą dieną buvo įstatymiškai įkūnytas visos tautos nuo pat 1795 metų puoselėtas, atkakliai siektas ir labai daug aukų kainaves troškimas - Lietuvos nepriklausomos valstybės idėja, tą dieną virtusi faktu amžiams. Tuo metu lietuvių tauta sušuko pasauliui: "Lietuva

laisva ir nepriklausoma! Gana vergauti, norime laisvi būti!" Tai toks buvo Vasario 16 dienos šūkis, kuris išreiškė visos tautos vieningą valią.

Ta valia išaugo sukilimų kruvinomis audromis: Kražių skerdyinėmis, knygnešių trėmimais, žmonių korimais, kultūrininkų kalinimais, politine, tikybine sprespauda, ekonominiu išnaudojimu, rusų atneštu vargu, varžymais ir prievartavimais.

Nepriklausomybės Aktas buvo paskelbtas labai nepalankiomis sąlygomis, vokiečių karinei okupacijai kraštą suvaržius geležiniais varžtais, tad paskelbus dar pareikalavo ilgos ir sunkios diplomatinės akcijos.

Vietos okupacinė vokiečių valdžia net nenorėjo girdėti Akto turinio, kategoriškai atsisakė tą Akta pasiūsti į Berlyną. Tačiau Aktas užpakaliniais keliais pasiekė Berlyną, Reichstaga ir patį kaizerį Vilių II, kuris ta proga su Tarybos pirmininku A. Smetona pasikeitė telegramomis. Kaizerio telegramoje nepagailėta gražių žodžių, bet labai tolimu nuo realybės. Tai buvo vien tik gražūs žodžiai, ir aktyvus Akto realizavimas buvo uždraustas iki karo pabaigos, nežiūrint, kad Akto signataras kun. Saulys Pabaltijo valdovų duris tankiai varstė. Tas klausimas išsprendė 1918 metų lapkričio 11 dieną, kuomet Santarvės vado maršalo Foše seržantas užtrimitavo: "Karas baigtas!"

Po to istorinio trimito prasidėjo ataklus visų tautų, ypač mažųjų, kurios iki šiol neturėjo vietos žemėlapiuose ir buvusiujų pavergtų deklaravimas šūkiu: "Taika be aneksijų ir kontribucijų su tautų apspirdimio teise".

Šiuo šūkiu vadovaudamasi ir lietuvių tauta griebėsi Vasario 16 d. Akto realizavimo. Užvirė darbas, kuris iš karto neturėjo nei fono, nei rėmų, nes karas buvo viską sugriovęs, sudėgęs, niekas negalėjo pasakyti, kas iš to išeis. Ka gi mes lietuviai galėjome žinoti? Mes tik viena labai gerai žinojome - labai norim būti laisvi ir nepriklausomi, todėl ta kryptimi, kas ką galėjome kaip supratome, taip ir dirbome. Lietuvių tautos veteranams paskelbti nepriklausomybės deklaracija pilietiškos drąsos užteko ir nebuvo taip sunku tą nepriklausomybės deklaraciją įgyvendinti. Dar nebuvo aišku, kas išeis iš karo sugriauto pasaulio; net ir tie vyrai, kurių rankose tuomet atsidūrė pasaulio likimas, kaip Wilsonas, Clemenceau ir Lloyd George nežinojo, kuo visa baigsis ir kaip sutvarkyti pasaulinio gaisro degėsius. Bet lietuviai žinojo, kad nori būti nepriklausomi, kad turi lygias teises į apspirdimą ir tą teise išreiškė Vasario 16 dienos deklaracija, kuri apjungė ir suvienijo visą tautą, o kur vienybė - ten galybė, kuri vėliau buvo labai reikalinga ir naudinga, kai teko jaunute nepriklausomybę ginklu ginti nuo ją vėl užpuolusių kaimynų.

Lietuvos nepriklausomybės aktui įsigaliojus, tai yra kai kurioms valstybėms jį pripažinus de facto, Lietuvos Taryba ryžosi sudaryti Lietuvos vyriausybę - pirmąjį ministerių kabinetą 1918 metais, lapkričio 5 diena. Bet kada iš Lietuvos vyriausybės pasireiškė drąsus ir revo-

liucionieriškas deklaravimas Nepriklausomybės Akto, tai sujudino Lietuvos priešus, kurie suaktyvino savo veiklą. Jie nepaisė jokios apsisprendimo teisės ir nukreipė savo atakas į Lietuvos žemes. Mums nieko kito nebeliko daryti, kaip sukurti savo kariuomenę ir apginti nuo priešų savo kraštą.

Iš rytų - agresyviai pradėjo veržtis rusų komisaro Trockio pulkai, raudonos penkiakampės žvaigždės šviečiami ir vedami; iš pietų - lenkų baltas aras savo kruvinus nagus aštrino ir Pilsudskio skatinamas mėgino pulti, o iš vakarų - sklido faterlando išbadėjusios gaujos, prisidengusios Bermonto-Avalovo vardu, o pagaliau to pačio likimo broliai latviai nenuleido akių nuo Palangos.

Tuo tarpu Paryžiuje prasidėjo taikos derybos, į kurias visos didžiosios valstybės atsiuntė savo vyriausybių galvas. Iš naujai kuriamu valstybių konferencijoj buvo leista dalyvauti tik Lenkijai ir Čekoslovakijai, bet apie mažąsias nieko nei žinoti nenorėta. Didžiulėje konferencijoje, kuri pavirto milžiniško karo teismu, sprendžiant nugalėtųjų likimą, vyriausiesiems teisėjams posėdžiaujant - Wilsonui, Clemenceau ir George, lenkų atstovai Dmowski ir Paderewski ir čekų Masarik ir Benešas dėjo visas pastangas, ypač atkaklūs buvo lenkai, kad atkuriamai Lenkijai būtų pripažinta teritorija nuo Karaliaučiaus iki Rygos flankos, o apie Lietuvą, Latviją ir Estiją tvirtino, kad nei kalbos negali būti, nes tokių valstybių nesą ir nebuvo. Tik Lloyd George pasipriešinus ir čekams nusileidus, Pabaltijo kraštai neatiteko lenkams. Iš Lietuvos ir kitų Pabaltijo tautų niekas nebuvo įsileistas į konferenciją, net ir stebėtojų vaidmenyje.

Tiesą pasakius, ten nieko nebuvo galima padaryti, nes mažųjų naujagimių nei vienas didžiųjų teisėjų neprisileido ir nenorėjo su jais kalbėtis. Lietuvai nepadėjo nei tautų apsisprendimo teisė, nei Versalio taikos konferencijos pagimdyta Tautų Sąjunga, kad Lietuva pasidarė ir liko nepriklausoma valstybė, tai ne kieno kito dėka, o tik savųjų ryžto, savanorių žygių ir visos tautos vienybės dėka. Lietuvių vienybės ir pasiryžimo dėka, tauta išlaikė savo gyvybę per daugiau kaip šimta metų trukusią tamsiausią naktį, atvedė prie Vasario 16 dienos, ir tos dienos nutarimą apgynė dar eilę metų trukusiose dėl tėvynės žemės atkankiose kovose ir atkakliose diplomatinėse rungtynėse tarptautiniuose forumuose.

NEPRIKLAUSOMOS LIETUVOS MINISTERIŲ KABINETAI

Albertas Gerutis

Lietuvos Tarybai priėmus 1917 metų gruodžio 11 dienos deklaraciją, tuojau pat kilo klausimas apie Lietuvos administracinio aparato sudarymą. Jau 1918 metų sausio 9 dieną Taryba raštu užklausė vokiečių vyriausybės, kuomet ir kokiomis sąlygomis krašto administracija būsianti perleista Lietuvos Tarybai. Toks pat klausimas įtrauktas į instrukcijas, kurias Taryba 1918 metais sausio 14 dieną posėdyje formulavo delegacijai, turėjusiai aiškintis su vokiečių vyriausybe.

Savosios vyriausybės sudarymo klausimas įgavo aktualumo, kai Lietuvos Taryba 1918 metais vasario 16 dieną paskelbusi valstybės nepriklausomybę, 1918 metais kovo 23 dieną išgavo Lietuvos pripažinimą iš Vokietijos. Birželio 6 dienos rašte karinės administracijos šefui Taryba, reikalaujama paskirti iš jų sudarysimai krašto administracijai, nurodė, kad ji apsvarčiusi atskirų žinybų schemą: karo finansų, švietimo, teisingumo, žemės ūkio, verslu, susisiekimo, vidaus ir valstybės politikos. Tarybai neabejojamaiėjo pavyzdžiu JAV ir Šveicarijos žinybų pavadinimai, nes šalia 'ministerijų' kalbama apie 'departamentus'. Užsienio reikalų ministerija vadinama valstybės politikos departamentu. Birželio 17 dieną Vokietijos Reicho kancleriui skirtame rašte Taryba jau tiesiogiai kalba apie būtinumą sudaryti lietuvių vyriausybę, birželio 4 dienos sąlygose, kuriomis hercogas Urachas, kviestas Lietuvos karaliui, kalbama apie ministeriją, kaip vyriausybės visumą. Tačiau vokiečių valdžia panašius reikalavimus arba ignoravo, arba atsakydavo neigiamai. Ji net nesutiko su tuo, kad Lietuvos Taryba liepos 11 dieną pasivadino Valstybės Taryba, nes, kaip valstybės pasekretorius von Falkenhausen rugpiūčio 5 dieną viešai pareiškė, Taryba nesanti vyriausybės pakaitalas.

Valstybės Taryba betgi nusileido. Rugpiūčio 17 dienos rašte Reicho kancleriui ji vėl kėlė reikalą sudaryti Lietuvos centrinę valdžią, kuri negalinti būti niekas kitas, kaip ministerių taryba. Spalio 4 dienos rašte kancleriui nurodoma, kad reikalinga "nedelsiant sudaryti Lietuvos vyriausybę". Toks pat reikalavimas pakartotas rašte naujam kancleriui, Badeno kunigaikščiui. Tiktai spalio 20 dieną naujasis kancleris pareiškė Valstybės Tarybai, kad Vokietija, pripažindama tautų apsisprendimo teisę, palieka patiems lietuviams sudaryti savo vyriausybę.

Atsiliėpamas į šį pareiškimą, Tarybos įgaliotinis Berlyne dr. J. Purickis rašte reich kancleriui nurodė, kad galutinis vyriausybės sudarymas užtruksias dvi savaites, užtat reikia tučiuojau pradėti organinių milicijų.

Lapkričio 5 dieną Valstybės Tarybos prezidiumas pavedė Augustinui Voldemarui sudaryti pirmąją atsikuriančią Lietuvos vyriausybę. Ji buvo sudaryta lapkričio 11 dieną, tai yra tą pačią dieną, kai buvo pasirašytos paliaubos tarp kariaujančių šalių. Vyriausybės sudėtis tokia:

(I) A. Voldemaras - ministras pirmininkas ir užsienio reikalų ministras. Vladas Stašinskis - vidaus reikalų, Petras Leonas - teisingumo, Martynas Yčas - prekybos ir pramonės, Juozas Tūbelis - žemės ūkio ir valstybės turtų, pulk. Mykolas Velykis - krašto apsaugos, Jokūbas Vygodskis - ministras be portfelio žydų reikalams, Juozas Voronko - ministras be portfelio gudu reikalams, Jonas Yčas - švietimo ministerijos valdytojas.

Lapkričio 26 dieną V. Stašinskis, ejęs ministro pirmininko pareigas vietoj išvažiavusio į užsienį A. Voldemaro, įteikė ministrų kabinetui atsistatydinimą ir tą pačią dieną buvo sudarytas naujas plačios koalicijos pagrindais ministrų kabinetas:

(II) Mykolas Sleževičius - ministras pirmininkas, A. Voldemaras - užsienio reikalų, Jonas Vileišis - vidaus reikalų, Mykolas Biržiška - švietimo, J. Tūbelis - žemės ūkio ir valstybės turtų, P. Leonas - teisingumo, Jonas Šimoliūnas - susisiekimo ministerijos valdytojas, Juozas Pakyns - maitinimo ir viešųjų darbų ministerijos valdytojas, Jonas Šimkus - prekybos ir pramonės, M. Yčas - finansų, M. Velykis - krašto apsaugos, J. Voronko - ministras be portfelio gudu reikalams, J. Vygodskis - ministras be portfelio žydų reikalams, Aleksandras Stulginskis - ministras be portfelio.

1919 metais kovo 10 dieną Pranas Dovydaitis sudarė naują vyriausybę, kuri įėjo į Lietuvos istoriją, kaip trumpiausia laiką išbuvusį prie valstybės vairo, būtent vieną mėnesį. Jos sudėtis tokia:

(III) Pranas Dovydaitis - ministras pirmininkas, A. Stulginskis - vidaus reikalų, J. Yčas - švietimo, Liudas Noreika - teisingumo, mjr. Antanas Merkys - krašto apsaugos m-jos valdytojas, M. Yčas - finansų (buvo užsienyje, kaip Lietuvos delegatas taikos konferencijoj), Vytautas Petrulis - finansų m-jos valdytojas, A. Voldemaras - užsienio reikalų (buvo užsienyje, kaip Lietuvos delegacijos pirmininkas taikos konferencijoj), Jonas Šimkus - prekybos ir pramonės, J. Šimoliūnas - susisiekimo m-jos valdytojas, Povilas Matulionis - žemės ūkio. Maitinimo ir viešųjų darbų ministro pareigas pavestos vidaus reikalų ministrui. Prekybos ir pramonės ministro vieta paliko neužimta.

1919 metais balandžio 12 dieną M. Sleževičius sudarė naują, plačios koalicijos (IV) ministrų kabinetą, kurio sudėtis tokia: M. Sleževičius - ministras pirmininkas, A. Voldemaras - užsienio reikalų, A. Merkys - krašto apsaugos, J. Vileišis - finansų, J. Šimkus - prekybos ir pramo-

nės, Steponas Kairys - tiekimo ir maitinimo, J. Pakyns - darbo ir socialinės apsaugos, P. Leonas - vidaus, A. Stulginskis - žemės ūkio ir valstybės turtų, J. Tūbelis - švietimo, L. Noreika - teisingumo, Valdemaras Černeckis - susisiekimo, Maksas Soloveičikas - ministras be portfelio žydų reikalams, J. Voronko - ministras be portfelio gudu reikalams, Jokūbas Sernas - ministras be portfelio.

1919 metais spalio 7 dieną Ernestas Galvanauskas sudarė naują vyriausybę koalicijos pagrindais, bet be socialdemokratų. (V) Ministrų kabinetą sudėtis tokia: E. Galvanauskas - ministras pirmininkas, finansų ir prekybos bei pramonės, A. Voldemaras - užsienio reikalų, Eliziejus Draugelis - vidaus reikalų, J. Tūbelis - švietimo ministras ir žemės ūkio ir valstybės turtų m-jos valdytojas, L. Noreika - teisingumo, plk. Liatukas - krašto apsaugos m-jos valdytojas, V. Černeckis - susisiekimo, M. Soloveičikas - ministras be portfelio žydų reikalams, J. Voronko - ministras be portfelio gudu reikalams. Spalio 29 dieną darbo ir socialinės apsaugos m-ja buvo panaikinta ir įjungta į vidaus reikalų ministeriją, kaip darbo ir socialinės apsaugos departamentas. Lapkričio 17 dieną prekybos ir pramonės ministerija sujungta su finansų ministerija. Naujas pavadinimas: Finansų prekybos ir pramonės ministerija.

E. Galvanausko ministrų kabinetas išbuvo, kol susirinko Steigiamasis Seimas. 1920 metais birželio 19 dieną ministrų kabinetą (VI) sudarė Kazys Grinius. Jo sudėtis tokia: Kazys Grinius - ministrų pirmininkas, E. Galvanauskas - prekybos, finansų ir pramonės ministras ir einas susisiekimo ministro pareigas, Rapolas Skipitis - vidaus, Juozas Purickis - užsienio reikalų, Kazys Bizauskas - švietimo, Jonas Aleksa - žemės ūkio ir valstybės turtų, Vincas Karoblis - teisingumo, plk. Konstantinas Žukas - krašto apsaugos, M. Soloveičikas - ministras be portfelio žydų reikalams, Dominikas Siemaška - ministras be portfelio gudu reikalams. K. Griniaus vyriausybė buvo koalinė, kurion neėjo tiktai kairysis sparnas. Parlamentarinėje gadyneje ji buvo ilgiausiai pareigose išlikusi vyriausybė. 1921 metais balandžio 11 dieną vieton atsistatydinusio krašto apsaugos ministro K. Žuko, paskirtas J. Šimkus. Gruodžio 20 dieną atsistatydino užsienio reikalų ministras J. Purickis. Iki 1922 metų sausio 1 dienos užsienio reikalų ministerijos valdytojas buvo Petras Klimas, o nuo tos dienos paskirtas Vladas Jurgutis.

1922 metais sausio 18 dieną atsistatydino K. Griniaus vyriausybė, o vasario 2 dieną E. Galvanauskas sudarė naują tokios sudėties (VII) ministrų kabinetą: E. Galvanauskas - ministrų pirmininkas, V. Jurgutis - užsienio reikalų, mjr. Balys Sližys - krašto apsaugos, Kazimieras Oleka - vidaus, Jonas Dobkevičius - finansų, prekybos ir pramonės, Jonas Aleksa - žemės ūkio ir valstybės turtų, Petras Juodakis - švietimo, V. Karoblis - teisingumo, P. Vileišis - susisiekimo, M. Soloveičikas - ministras be portfelio žydų reikalams. 1922.VIII.21 J. Dobkevičius pasitraukė iš finansų, prekybos ir pramonės ministro pareigų. Jo vieton

LIETUVOS VIDAUS REIKALŲ MINISTERIAI IR JŲ LIKIMAS

Buv. Lietuvos policijos pareigūnų klubas Krivulė užsimojo ir parengė spaudai platesnį veikalą apie Lietuvos policiją (apie 400 puslapių), kuris dabar spausdinamas. Tai geras užsimojimas, nes iš nepriklausomybės laikų nedaug kas paliks istorijoje.

Ta pačia proga tenka prisiminti pagal eilę visus nepriklausomybės metų Vidaus Reikalų ministerius ir jų darbus nepriklausomybės metais:

1. Vladas Stašinskas, gimęs 1874 m., advokatas, ministeriavo nuo 1918 m. lapkričio 11 d. ligi 1918 m. gruodžio 26 d. Mirė 1944 m. Kėdainiuose.

2. Jonas Vileišis, gim. 1872 m., advokatas, ministeriavo nuo 1918 m. gruodžio 26 d. ligi 1919 m. kovo 12 d. Mirė 1942 m. Kaune. Man pačiam teko jį palaidoti Vilniuje Rasų kapuose.

3. Aleksandras Stulginskis, g. 1885 m. agronomas, ministeriavo nuo 1919 m. kovo 12 d. ligi 1919 m. balandžio 12 d. Mirė Kaune 1972 m., ilgai bolševikų kankintas Sibire.

4. Petras Leonas, gim. 1864 m., advokatas, profesorius, nuo 1919 m. balandžio 12 d. ligi 1919 spalio 7 d. Mirė 1938 m. gegužės 12 d. Kaune.

5. Eliziejus Draugelis, gim. 1888 m., gydytojas, nuo 1919 spalio 7 d. ligi 1920 m. birželio 19 d. Senatvės dienas leidžia Brazilijoje, Sao Paulo mieste.

6. Rapolas Skipitis, gim. 1887 m., advokatas, nuo 1920 m. birželio 10 d. ligi 1922 vasario 2 d. Senatvės dienas leidžia Chicagoje.

7. Kazys Oleka, gim. 1880 m., nuo 1922 m. vasario 2 d. iki 1923 m. birželio 29 d., advokatas. Mirė 1971 m., Muenchene.

8. Karolis Žalkauskas gimęs 1892 m., majoras, teisininkas, prokuro-ras, nuo 1923 m. birželio 29 d. ligi 1925 m. vasario 4 d. Mirė 1961 m. Washington, D.C.

9. Antanas Endziulaitis, advokatas, nuo 1925 m. vasario 4 d. ligi 1926 m. birželio 7 d. Gimė 1895 m., mirė Sibire, bolševikų išvežtas 1941 m.

10. Vladas Požėla, gim. 1879 m., advokatas, nuo 1926 m. birželio 7 d. ligi 1926 m. gruodžio 17 d. Mirė 1960 m. Australijoje, Adelaidėje.

11. Ignas Musteikis, gim. 1890 m. nuo 1926 m. gruodžio 17 d. ligi 1930 m. lapkričio 30 d. Pulkininkas. Mirė 1960 m. Clevelande, Ohio.

12. Petras Aravičius, gim. 1887 m., fizikas-matematikas, apskr. viršininkas, nuo 1930 m. lapkričio 30 d. ligi 1931 m. balandžio 2 d. Bolševikų 1941 m. ištremtas į Sibira, likimas nežinomas.

13. Steponas Rusteika, gim. 1887 m., pulkininkas, nuo 1931 m. balandžio 2 d. ligi 1935 m. rugsėjo 7 d. Bolševikų suimtas 1941 m. Išvežtas iš Kauno kalėjimo, likimas nežinomas.

14. Julius Čaplikas, gim. 1888 m., generolas, nuo 1935 m. rugsėjo 7 d. ligi 1938 m. gruodžio 25 d. 1940 m. bolševikų suimtas, išvežtas. Likimas nežinomas.

15. Silvestras Leonas, gimęs 1894 m., teisininkas, pulkininkas, nuo 1935 m. gruodžio 25 d. ligi 1939 m. kovo 29. Mirė 1959 m. Kaune ir palaidotas Plutiškėse. Buvo kalinamas Sibire ir mirė grįžęs.

16. Kazys Skučas, gim. 1894 m., generolas, nuo 1939 m. kovo 29 d. ligi 1940 m. birželio 17 d. Bolševikų suimtas 1941 m. laikytas Maskvoje. Butirkų kalėjime. Nuteistas sušaudyti, likimas nežinomas.

Taigi iš šešiolikos Nepriklausomos Lietuvos Vidaus reikalų ministru, tėra gyvi du laisvame pasaulyje.

Ta pačia proga tenka paminėti ir Pileičių Apsaugos Departamento direktorių. Paskutiniais metais pavadinimas buvo pakeistas į "Policijos Departamentas". Jais buvo Dr. Pr. Sližys, Dr. J. Navakas (2 kartų), A. Jakobas (2 kartų), J. Danauskas, j. Budrys (laikiniai ėjo pareigas po gruodžio 17 d. perversmo), Al. Žilinskas, A. Staškevičius ir K. Svilas. Kiek yra žinoma, tik vienas A. Jakobas buvo gyvas, įsikūręs Sov. Sąjungoje, atlikęs bolševikų jam skirtą bausmę. Kitų visų nėra gyvuju tarpe.

Jonas Talalas

IVAIRIŲ RŪŠIŲ POLICIJOS KOMPLEKTAVIMAS

MILICIJĄ IR POLICIJĄ

Milicija (lot. militia - karinė tarnyba) 1. kai kuriuose kraštuose tapo valdinama policija (fr.); Šveicarijoje ir kitur - nereguliari atsarginė kariuomenė, teikiama karo atveju.

MILICIJĄ LIETUVOJE. Pirmieji bandymai įsteigti lietuvių miliciją buvo 1 paa. karo metu. 1915 metų rudenį rusų karo vadovybė, įsitikinusi, kad vokiečių spaudžiama nebegalės išlaikyti Vilniaus ir norėdama apsaugoti nuo pėšikavimo gyventojų turta, davė leidimą organizuoti vietos miliciją. Vilniečiai betgi nenorėjo tikėti rusų administracijos gera valia ir nenoriai stojo į milicijos eiles. Atsargiausi buvo žydai, kurių visiškai nebuvo milicijoje. Šios tokios varžybos iškilo tarp lietuvių ir lenkų. Ginčytasi, kiek nuovadų turėtų tekti vieniams ir kitoms. Varžybas lengvai laimėjo lenkai, nes lietuviai buvo užimti savo įstaigų evakuacija. Buvo sudarytos 9 nuovados, iš kurių tik viena (Zvėrynas) teko lietuviams. Tam tikras lietuvių skaičius betgi buvo ir kitose milicijos nuovadose. Zvėryno nuovados viršininku buvo inž. Steponas Kairys, jo padėjėjais - adv. Augustinas Janulaitis ir adv. Vyt. Štaišnikas, pusenuovadžio viršininkas Liudas Gira, dešimtininkais keletas studentų, jų tarpe ir žurnalistas Matas Bagdonas. Milicininkų sudarė apie 150, daugiausia vietos lietuvių smulkių namų savininkų; vietų uniformos, nebuvo plačius raiščius ant rankovių. Milicija tvarkė gyventojų turto evakuaciją į Rusiją, sudarydavo įvairius ludijimus, gaudė vagilius, kurių suirutės metu atsirado labai daug; saugojo miesto turta, gyventojų gyvybę ir šlap jau rūpinosi viešosios tvarkos reikalais. 1915 metais rugsėjo 18 dieną vokiečiams užėmus Vilnių, netrukus nustojo veikti ir Vilniaus miesto milicija.

1918 metais lietuvių milicija pradėjo kurtis miestuose, miesteliuose, ir valdžiuose, kai paaiškėjo, kad vokiečiai pralaimės karą. Milicijos kūrėmasis rikiui su Lietuvos Tarybos bei vyriausybės atsiradimu. Tačiau atskirose vietovėse milicija buvo organizuojama pačių gyventojų iniciatyva, dažnai gaivališku būdu. Pirmieji milicininkai nebuvo profesionaliai, dažniausiai prasileidę miestėnai, vaistininkai, advokatai, gydytojai, vargonininkai, zakrastijonai, buvę kariai, kai kur net kunigaikščiai, maitai škininkai. Visi jie stojo į miliciją savanoriškai, dažnai gyventojų išveskami. Iš pradžių visi dirbo be algos, vėliau alga buvo

Alfonas Dorkis milicijos uniformoje 1915 metais.

mokama, tik nereguliariai ir nedidelė. Susisiekimo reikalams laikydavo arklius su baldais ar vežimais, o dažnai ir be jų. Tik maža dalis buvo valdžios pirkti - dažniausiai atimti iš kontrabandininkų, paimiti kovų metu iš bolševikų, bermontininkų ir lenkų. Pirmieji milicininkai nebuvo apmokėti ar kita būdu paruošti specialiai milicijos tarnybai. Pareigų ir darbą nurodydavo vadovybė. Komplektavimas būdavo būdavo įvairus: vienas renkami, kitur kviečiami. Centralizacijos nebuvo, arba ji buvo labai menka. Uniforma labai įvairi: vienas tik raiščiai ant civilių drabužių, kiti kurios nors kariuomenės kopūteris, miltinė, švarkai. Pareigų lenkliai tik vėliau nustatyti. Milicija buvo ginkluota įvairiu metu ir įvairių sistemų ginklais, dažniausiai rusiškais ar vokiečiais šau

Milicija dar tvarkė eiles prie maisto produktų krautuvių. Kai kurie milicininkai nebuvo buvusios lenkų kariuomenės švarkus ar milines, milicininkai nebuvo perrūtos baltais raišiais su juodomis MM (miesto visų rankovės buvo perrūtos baltais raišiais su juodomis MM (miesto milicija) raišėmis. Lapkričio pabaigoje ir gruodžio pradžioje milicija buvo išformuota, dalį milicininkų nukeliant į Lietuvos policijos eiles, kitus paleidžiant.

Boševikai, okupavę Lietuvą 1940 metais birželio 15 dieną, nepasitikėdami senąja nepriklausomos Lietuvos policija, prie jos nuovadų įsteigė pagalbinę, vadinamą Darbininkų valstiečių milicija (žr.), kurios įsteigė pagalbinę, vadinamą Darbininkų valstiečių milicija (žr.), kurios tikslas buvo prižiūrėti ir kontroliuoti policijos darbą (Vyriausybės Žiniasklaido skyriaus Nr. 5595). Pradėjus Lietuvos sovietinimo procesą, policijos darbas ir teisės siaurėjo, o liaudies milicijos didėjo. Ir vienai ir kitai vadovavo iš Rusijos atvykę NKVD pareigūnai. Lietuvą įjungus į Sovietų Sąjungą, Ministerių tarybos nutarimu liepos 29 dieną Lietuvos policija pavadinta milicija. Tuo pačiu metu prasidėjo ir jos tarnautojų nuginlavimas, atleidimas, neretai juos suimant. Iki 1941 metų birželio 20 dienos okupuotoje Lietuvos teritorijoje viešosios tvarkos palaikymui ir kitiems uždaviniams atlikti jau veikė boševikų milicija, tvarkoma Sovietų Sąjungos pavyzdžiu, kaip pagalbinis NKVD organas. 1944 metais boševikams antrą kartą okupavus Lietuvą, jų milicijos veikimas buvo atstatytas.

(Br. Kv.)

Povilas Zukauskas, neutralios zonos igaliojimas.

KARO MILICIJA. 1919 metais Lietuvos milicija Kaune dar nebuvo kaip reikiant apmokyta, silpnai organizuota, todėl nepajėgė tinkamai palaikyti tvarkos Kauno mieste ir apskrityje. Todėl kariuomenės vadovybei įsakius, 1919 metais kovo 15 dieną Kauno karo komendantas suorganizavo Kauno milicijos kuopą, kurios paskirtis buvo reikalui esant padėti palaikyti tvarką mieste ir apskrityje. Kuopos vadu buvo karininkas Jočys. Sustiprėjus milicijai, nuo 1919 metų liepos 18 dienos ji performuota ir pavadinta apskrities kuopa. 1919 metais gruodžio 1 dieną Kauno komendantūros suformuota Karo lauko milicijos kuopa, kuriai vadovavo karininkas K. Rudaitis. 1920 metais sausio 1 dieną ši kuopa performuota į Karo milicijos mokyklą (vėliau pavadinta Karo policijos mokykla). Į ją būdavo priimami kareiviai visai sveiki, stiprūs, moką gerai skaityti ir rašyti. Tai buvo vienintelė Kauno komendantūros rikiuotės dalis. Daugelis baigusių šią mokyklą ir atitarnavę kariuomenę, gaudavo tarnybą Viešojoje policijoj. Karo milicijos (policijos) mokykla palaikė tvarką Kauno iguloje karių tarpe ir prireikus talkino viešajai policijai.

(K. Aiš.)

NEUTRALIOSIOS ZONOS MILICIJA. Lenkijai okupavus Vilniaus kraštą ir santarvininkams nustačius tarpe Lietuvos ir Lenkijos kariuomenių jėgų neutralią zoną, vad. demarkacinę liniją (žr.), šios zonos gyventojai liko be valdžios. Gyventojų saugumu niekas nesiūpino. Dalinai iš lenkų pusės į zoną įsiverždavo Lenkijos reguliari kariuomenė ar šiaip nusikalstamasis elementas pasipjėkauti. Be to, Lenkijos valdžia leido neutralioje zonoje veikti savo partizanams. Esant tokiai padėčiai gyventojai susirūpino savo saugumu ir ėmėsi organizuoti apsaugą. Lenkai savo partizanus pavadino neutraliosios zonos liaudies milicija (Milicia Ludowa Pasa Neutralnego) ir vyriausiu komendantu paskyrė iš Lietuvos pabėgusį Virbalį, kuris oficialiai vadinosi Sartanovu. Ši lenkų milicija susirūpino gyventojų saugumu, bet plėšikaudavo ir žudydavo jiems nepalankius gyventojus. Sirvintų valstiešius viršaitis Povilas Zukauskas, kuris buvo ir santarvininkų igaliojimo neutralioje zonoje, 1922 metais gegužės 10 dieną įsteigė lietuvišką neutraliosios zonos liaudies

Rusijos M. Sleževičių, kviesdami jį būti galva antrojo ministerių kabineto. Besitariant, netikėtai atsirado J. Aukštolaitis, kuris pasirodė esąs antras Krašto apsaugos ministeris, apie ką tik dabar sužinojome. Jis demonstratyviai pareiškė, kad imasi vyriausybės vairo diktatoriaus titulu, kviečia mus, daugumoj buvusius karininkus, išsiskirstyti ir kiekvieną grįžti prie savo pareigų. Tai pasakęs, apsisuko ir išvyko. Toks drąsus J. Aukštolaičio pasisakymas mus ne tik nustebino, bet net apstulbino.

Mums nespėjus nuo J. Aukštolaičio pasakymo atsipeikėti, prisaveria redakcijos durys ir jose pasirodo Valstybės tarybos narys ir Krašto apsaugos komisijos pirmininkas S. Šilingas, kuris nė savo išvaizda, nė netikėtu atsilankymu mūsų nesužavėjo ir savo gražbylyste neužkrėtė. Pasisakė, kad imas valstybės vaira į savo rankas diktatoriaus titulu. Susirinkusieji ėmė švilpti, kojomis trypti ir šaukti: "šalin!"

Kiek apsiraminus, į priekį išėjo karininkas Škirpa ir pareiškė, kad tokiu momentu, kaip dabar, tokiu kritišku laiku, M. Sleževičius būtų tinkamiausia valstybės galva. Gretimam kambaryje buvęs Sleževičius pakviestas pasakė gražią kalbą, kuri visus sužavėjo, ir visi pritarė, kad jis paimtų vyriausybės vairą susidariusiai padėčiai gelbėti. M. Sleževičius, padėkojęs už pasitikėjimą, paprašė palaukti iki kitos dienos ir čia pat susirinkti paskirtą valandą.

Sekančią dieną susirinkę nekantriai laukėme M. Sleževičiaus atvykstant. Atvykęs jis pranešė sutinkąs sudaryti ministerių kabinetą, bet atsisakąs diktatoriaus titulu. Visus kvietė nusiraminti, nes iš visų postų rusai bus atleisti ir į jų vietas paskirti lietuviai.

Pirmasis diktatorius Aukštolaitis buvo paskirtas Tauragės srities viršininku-komendantu ir Žemaičių bataliono vadu, o antrasis S. Šilingas liko antruoju Valstybės tarybos vice pirmininku.

GEDIMINO KALNE IŠKABINTA TRISPALVĖ

Pov. Dirkis

Artėjant bolševikų kariuomenei prie Vilniaus, vokiečiai galvotrukėiais kraustėsi iš miesto. Gatvėse beveik niekur jų nebesimatė. Mūsų vyrai atsiduso. Mat, iki tol, lietuviams pasirodžius gatvėje ginkluoties, vokiečiai tuojau nuginkluodavo. Į tarybos ar štabo sargyba eidami lietuviai šautuvus laikė paslėptus po milinėmis arba paltais. Tai buvo pirmas mūsų karių Vilniuje viešas pasirodymas ginkluotais. Vo-

kiečiai, išvykdami iš miesto, pasiėmė kartu ir vėliavą, plėvesavusia Gedimino kalne. Bokštas liko be vėliavos. Karininkas Škirpa pastebėjęs, kad bokšte nėra vėliavos, tuojau pakvietė adjutantą Gužą, Tarybos rūmų prievaizdą, pareikalavo Lietuvos trispalvės vėliavos, o pats atvyko į kareivines priimti kareivių garbės sargybos. Su sargyba atėjęs prie kalno, nešdamas vėliavą, komendantas Škirpa, adjuntas Gužas ir savanoris Steponavičius užlipo į bokštą ir prie stiebo pririšo vėliavą. Likę apačioje mes išsirikiavome ir, pamatę vėliavą, kylančią į aukštį, kas iš šautuvų, kas iš revolverių po tris kart iššovėme. Po to, susukome: "Valio! Lai gyvuja nepriklausoma Lietuva!"

Karininkai ir kareiviai savo tarpė išsibučiavo, jautėmės atlikę didelį istorinį žygi.

Pirmoj sargyboj buvo palikti penki vyrai: M. Slyvauskas, A. Raubas, P. Marolas, P. Plauska ir S. Butkus, o sargybos vyresnioju - Jonas Ništelis.

VYRIAUSYBĖ PALIEKA VILNIŪ

Pov. Dirkis

1918 metais sausio 1 dieną Vilnius virto karo lauku. Lenkai užėmė svarbesnes miesto vietas ir susikovė Varnių gatvėje su ten įsikūrusiais bolševikais. Visą naktį mieste patruliavo lenkų legionieriai. Lietuvos vyriausybė per posėdį nutarė rytojaus dieną anksti Vilnių palikti ir persikelti į Kauną. Kariuomenės organizavimą iš Vilniaus perkelti į kitus Lietuvos miestus bei kitas vietoves. Palikdama Vilnių vyriausybė dar išleido atsišaukimą tokio turinio:

"Išeidamas iš fakto padėjimo, jog mūsų sostinės miestas Vilnius susisiekimo žvilgsniu liko atkirstas nuo Lietuvos ir jog šiuo karo metu yra būtinas reikalas ankštame sąryšyje su visu kraštu organizuoti karo pajėgas ministerių kabinetas posėdyje sausio 1 dieną yra nutaręs:

"1) Visą valdžių miestą pavesti Vilniaus karo komendantūrai, palikus prie jos ministerių įgaliotinius;

2) Generaliu laikinosios vyriausybės įgaliotiniu Vilniuje palikti švietimo ministerį Mykolą Biržišką;

3) Visas ministerijos įstaigas laikinai perkelti Kauną.

Pasirašo: M. Sleževičius, ministeris pirmininkas ir Tadas Petkevičius, ministerių kabineto reikalų vedėjas.

Vilnius 1919 m. sausio 2 d."

Sausio 2 dieną ankstyvą rytą ministrai ir tarnautojai kas pėsti, kas su rogutėmis ryšulius nešini nuvyko į geležinkelio stotį, kur gavę iš vokiečių administracijos porą prekinį vagoną, išvyko į Kauną.

TVARKA IR TEISĒTUMAS - VALSTYBĒS PAGRINDAS

Kostas Kalpos

Lietuvos nepriklausomybę atkariant, 1918 metais policija buvo sukurta beveik iš nieko, kaip ir kitos valstybinės institucijos, o policijos veikimo sąlygos, kaip ir karių savanorių frontai. Buvo antras frontas - vidinis. Po karo, kaip ir po kiekvienos maitaties, visada atsiranda žmonių, be moralės, sąžinės, kurie metami kitus terorizuoti, plėšti ir net žudyti. Buvo skubus reikalus organizuoti Lietuvos gyventojų apsauga. Bet iš ko?

Dauguma jaunu, išvalių ir narvių vyrų buvo išlėję savanoriais tėvynės gani. Antroji atstaka teko vidaus saugumui. Čia taip pat atėjo savanoriai ir sandėti vyrai paskubomai. Kurėi apskrįčių bei miestų komitetai (savivaldybės) ir jie organizavo vadinama milicija. Ji buvo be uniformos ir be vienuolių ginklų, arba visai beginklė. Uniformai užteko balto suknelės ant rankovės. Ginklai buvo surasti pačių milicininkų, kaip ir kur kas rimant: vienkiai kumščiai, pistoletai, kardai, o kai kur ir visai Pabirus įnagi - kalavysčiai. Pastarieji jaunėsi karališkai prieš plėšų gaujas. Tą vėliau ginklai buvo suvienodinti, kai milicija savo lizduose perėjo valstybė.

Tas sąrgas, kurie saugojo valstybės ir gyventojų turta bei gyvybę ir šlovę tvarkos, Lietuvos kaimo žmonės kai kur vadino milicija, ne labia joms suprantamo žodžio. Lotyniškai "milicija" (militia) reikšia karių tarnyba; kai kur ir dabar vadinama policija.

Lietuvos milicijos pavadinimas paliko dar iš Rusijos laikų. Kai rusai traukėsi nuo vokiečių Pirmojo pasaulinio karo metu, Lietuvos miestuose buvo organizuojami apsaugos būriai tvarkai ir žmonių saugumui palaikyti. Tokia milicija buvo susidariusi ir Vilniuje. Tėtuos valstybę atkariant, milicija susiorganizavo ir daugelyje Lietuvos miestų ir miestelių.

Predžioje buvo labai įvairi ne tikai ginklais ir apranga, bet ir žmonių. Jie buvo labai įvairūs: tarnavę rusų kariuomenėje, vokiečių kareivijoje arba niekur jokia karinio apmokymo neilgėje miestelėnai ir apmokomai kaimo vyrai. Predžioje vadovavo gydytojai, advokatai, vaistininkai, vargšnininkai ir net kai kur kunigai. 1920 metais milicija jau buvo išplėtoti visuose kraštuose. Savo lizduose ją perėmė Vidaus rinkų ministarija.

Milicijai buvo daugiau darbu su rinkimais parūpinant, negu vidus žmonių. Pav., 1921 metais ir Lietuvos strybu apie 20,000 žmonių, iš viso 20,000. Buvo iškilniški ginkluotieji, rusų ir vokiečių kariu. 1921 metais sukūta 15,000 suokabūčių, apie 5,000 parduoti.

1924 metų predžioje milicija pavadinata policija, kurios sudaryta ir veikla tvarkai įstatymais, statutais, instrukcijomis. Nepriklausomybės kovoms pasibaigus, dalis buvusių karių stojo policijos tarnyboje. Tikrai visų laikų policija gerėjo buvo priimanai sąlygini bei rimti vyrai, atitarnavę kariuomenėje ir specialiai apmokomi. Policijos darbu suvienodinti pastoviai vykdė policijos mokytus, kurių viena nau 1922 metų buvo įsteigta prie Kauno - Linkamadravyje, o kita 1923 metais Rokiškyje. Pirmoji valdinio Aukštaitijos ir rėngi kandidatus ir vaikinikus, antroji žemesnioji - rėngi policinikus. 1926 metais žemesnioji stojoje savo veiklomis ir buvo panaikinta. Aukštaitijos - Linkamadravyje perkelta į Kauną. Jos įprograma buvo lizdui suorganizta ir veikla iki 1940 metų.

Ilgainius policija išlikojoje net į kaitas specialias tarnybas: viešiesi, arba tvarkos, gelbėjimui, pasienio, kriminalinio, vandens kelių, policijos rezervos (turėjo specialia paskirti), savivaldybių, darbu būgala ir t.t. Kiekviena šaka veikė savarankiškai. Veikė ir specialios karinio apskrities policijos vadų, suvadų viešiniški, saugumo, kriminalinio, pasienio, rajonų policijos vadų. Mokė lizdui teisininkai, universitetai profesoriai, karininkai, gydytojai ir kiti. Apokityse veikė mokomoji policijos būriai. Iš viso viešini ir kiti specialia mokėji lizdu apie 2,200 policijos tarnautojų. Buvo ir aukštųjų universitetuose mokėji būgala. Policija turėjo gana aukštą lizdu, grafiškai iliustruota dvasininkai žurnalą Policija, kuriame be pačių policijos tarnautojų bendradarbiavę lizdu specialistai: menininkai, teisininkai, karininkai, žurnalistai.

Lietuvos policija buvo tvarkoma karinės drausmės pagrindu: jeukiom politinėm organizacijom, partiom nepriklausom. Policijos pareigūnų darbas nesudėjo 8 valandų darbu diena. Darbu, kaip sakoma, 24 valandas paroje. Tarnybiniai reikalavimai buvo dideli ir griešti. Jis kurio policijos pareigūni darbu rajone įvydyti suokabūčiai reikiavę bent 90% išlikinti per 2-3 mėnesius, tas pareigūnas galėjo būti atleistas iš tarnybos, kaipo neveiklus. Suokabūčiai būdavo išlikimant be veik visų 100%.

Policijos tarnyba visur yra atsakinga ir pareiginga. Neveikiai beveik visų kraštų policija viena koja stoja kaitėjim, o kita kareta. Tai gal vienintelė valstybinė tarnyba, kurioje pareigūnas turi suodng būti, o daug pareigų. Tokių istorijų, kokias skaitome spaudoje apie kitų kraštų policinikus, kurie bendradarbiauja su profesionaliais plėšikais, nepriklausomybe Lietuvoje nebuvo.

Nepriklausomybės laikotarpyje kovoję su suokabūčiais buvo daugiau kaip 120 įvairių tarnybos lizduos pareigūnų. Piguos yra kai

kurių žmonių teigimas, kad Lietuvoje policijos buvo daug ir ji per brangiai kainavusi. Viešosios policijos 1934 metais tebuvo 1555 vyrai. Taigi, jos buvo nei per daug, nei per brangi.

1940 metais bolshevikams Lietuva okupavus, lietuviškoji policija negalėtingai buvo sunaikinta. Jos vietoj tuojau įsteigta bolshevikinė liaudies milicija, kuri jau nesaugojo piliečių bei jų turto, bet uoliai talinknavo NKVD agentams turtui grobti, piliečiams terorizuoti, tremti ir žudyti.

MINISTERIŲ KABINETAMS KEIČIANTIS

Pov. Dirksis

Pirmojo ministerių kabineto pirmininkui ir Krašto apsaugos ministeriui Aug. Voldemarui išvykus į Prancūziją diplomatinės akcijos stiprinimo reikalu ir Tarybos pirmininkui A. Smetonai taip pat ruošiantis išvykti į užsienį, kraštas paliko be galvos. O tuo tarpu ne tik Vilniuje jau nebuvo saugu dėl artėjimo rusų-bolshevikų kariuomenės, bet ir visas kraštas atsidūrė kritiškoje padėtyje. Bet gi iškovotą nepriklausomybę reikėjo kaip nors gelbėti, reikėjo rasti žmogų, kuris atsistotys vyriausybės priekyje, imtųsi priemonių kraštui gelbėti.

Susiorganizavęs gelbėjimo kolektyvas, dauguma iš jaunų karininkų, pagavo ką tik grįžusį iš Rusijos ir atvykusį į Vilnių apsigyventi adv. M. Šleževičių, kurį įprašė, kad jis, kaip įtakingas žmogus, įtikintų vyriausybės narius, ypačingai, A. Smetoną, kad tokioje kritiškoje krašto padėtyje susilaikytų nuo vykimo į užsienį. Vienok Šleževičiui nepavyko įtikinti. A. Smetona aiškines, kad vyriausybė ir taryba turinčios persikelti į Gardiną. "Kodėl į Gardiną, o ne į Kauną?", Šleževičius paklausęs. A. Smetona atsakęs, kad toks patarimas gautas iš Krašto Apsaugos vice ministerio gen. Kondratavičiaus. Esą, ne tik Vilnius, bet ir Kaunas už kelių dienų bus bolshevikų užimti, gi Gardiną dar galima bus laikyti keletą savaitių, o gal net ir mėnesių.

Po nepavykusio susitarimo, M. Šleževičius grįžo susinervinęs ir pasipiktinęs tokiu Tarybos pirmininko A. Smetonos ir kitų vyriausybės narių elgesiu. Atėjęs pas kolektyvininkus M. Šleževičius, atpasakojęs pasitarimo rezultatus, toliau kalbėjo:

"Smetona ir Šilingas perša man diktatūros teises, nors aš apie jokias diktatūras nekalbėjau. Ar kas iš jūsų yra pagalvojęs, su kokia jokia ginkluota jėga tasai diktatorius vykdys savo valią. Mes gi neturime jokios ginkluotos jėgos".

Tuo klausimu susirinkusiųjų tarpe daug ginčytasi ir Tarybai daryti priekaištai. Komiteto narys dr. Alseika siūlė, kad Šleževičius taptų diktatorium ir, kaip toks, tuojau paleistų Valstybės tarybą, kaip ne-turinčią pasitikėjimo. Šleževičius su tuo nesutiko. Tuomet komisija kvietė M. Šleževičių sudaryti ministerių kabinetą, kviečiant įvairių srovių žmones.

Pasirodė, kad tuo pačiu metu posėdžiavo kairiųjų ir dešiniųjų srovių komisijos, kurios sutiko dėl Šleževičiaus kandidatūros. Vienas iš kandidatų į diktatorių, būtent S. Šilingas, irgi parašė sutikimo laišką. Jo elgesiu kolektyvu dalyviai buvo labai patenkinti.

Pradžioje M. Šleževičius nenorėjo imtis tokios atsakomybės. Jis kalbėjo:

"Jaučiu lyg būčiau pasmerktas mirčiai be pasiruošimo. Tokia sunkia našta uždėsite ant mano pečių. Nei kariuomenės, nei kitokios karo organizacijos. O kas gali pasakyti, kiek turime kariuomenės? Vilniaus dienos suskaičytos. Po dešimties ar daugiau dienų bus ir Kaunas ap-leistas. Pagalios ir visa Lietuva gali atsidurti bolshevikų rankose".

Nežiūrint tokios Šleževičiaus kalbos, susirinkusiems vis dėlto pa-vyko jį įtikinti, kad paimtų ministerio pirmininko postą į savo rankas. Tuo pačiu metu gautas ir S. Šilingo laiškas, kad skiriamas diktatorium, M. Šleževičius apriimo ir tuojau nuskubėjo į Vilniaus teismo rūmus, ku-riuose buvo susirinkę aukštesnieji karininkai: Velykis, Kubičius, Nastopka, Liatukas ir kiti pasitarti ir pasiteirauti apie kariuomenės stovi. Iš pasikalbėjimo pasirodė, kad karinės jėgos beveik nėra, tiktai Alytuje ir Kaune bandoma organizuoti pulkai. Vilniuje yra kiek kareiv-ių, bet jie beginkliai ir neužtenka net tarybos štabui apsaugoti. Tuomet M. Šleževičius suprato, kad skelbti diktatūrą būtų didžiausia nesamona, būtų panašu į farsą. Tas užsienioese pakenktų ir užkirstų kelią tolimesniai organizavimuisi. Tas viskas dėjosi 1918 metais lap-kričio 23 dieną.

Ministeris pirm. A. Voldemaras, išvykdamas į užsienį, savo vietoje paliko Petrą Leoną, kuris kaip tik tuose teismo rūmuose posėdžiavo su likusiais ministerais: Stašinskiu, Alekna, ir kitais. Užsukęs į posėdį užsienio apie diktatūrą. Visi buvo nuomonės, kad tokiose sąlygose diktatūra nieko gero neduos, o gali ir daug pakenkti. Geriausiai būtų, kad kabineta sudarytų įvairių srovių žmonės. Posėdžio metu M. Šleže-vičius pareiškė, kad diktatūros atsisakęs; bus vien tik ministeris pir-mininkas. Tokiu būdu sutarta, kad, Voldemarui išvykus į užsienį, visas ministerių kabinetas atsistatydina ir naują kabineta sudaro M. Šleže-vičius. Tas įvyko 1918 metais gruodžio 26 dieną Vilniuje.

ĮSAKYMAI KAUNO MIESTO IR APSKRITIES GYVENTOJAMS

Kaunas, lapkr. 12, 1919 m.

Visi buvusieji Lietuvoje rusų valdžios namai, gelžkeliai, mašinos išlikę apsaugoti, taiggi įrengimai ir medžiaga, o taip pat ir namai, įrengimai ir medžiaga, ka vokiečiai pastatė arba paliko, yra perėję Lietuvos valstybės nuosavybėn.

Pastebėta, kad daugelyje vietų aplinkiniai gyventojai ardo namus, tvoras, gelžkelius ir kitokį įrengimą ir veža sau visokį valstybinį turtą. Todėl įsakau:

1. Per dvi savaites nuo šio įsakymo paskelbimo grąžinti į artimiausių milicijos nuovadą visą pasisavintąjį valstybės turtą.
2. Milicijos nuovados, priėmusios grąžintąjį turtą, išrašiusios knygoje, privalo atgabenusiems tą turtą išduoti kvitą, ka yra priėmę ir tų kvitų nuorašus pasiųsti komendantūron Žemės Ūkio ir Valstybės Turto ministerijos igaliotiniui.
3. Negrąžinusieji valstybinio turto arba to turto naikinimo ir grobimo kaltininkai, taip pat to turto pardavinėtojai ir supirkinėtojai, bus baudžiami pagal Įpat. Valst. įstatus karo stoviui esant.
4. Nuo šio įsakymo paskelbimo dienos už tolesnį minėto turto naikinimą ir grobimą atsako visi artimiausių apylinkių gyventojai. Jie bus baudžiami ir už to turto neprižiūrėjimą ir iš jų bus išieškomi sunaikintųjų ir išgrobėtųjų valstybės triebesių bei kito turto vertė.
5. Visi, kas žino apie tokio turto naikinimą, grobimą ar supirkinėjimą atsitikimus, privalo tuojau pranešti komendantūrai arba artimiausiai milicijos nuovadai.
6. Milicija ir savivaldybės organai šį įsakymą privalo koveikiausiai išlipinti visų žiniai ir stropiai sekti, kad jis būtų pildomas.

Pasirašo Kap. Mikuckis,
Kauno miesto ir apskrities karo komendantas

Kaunas, 1919 m. kovo 3 d.

Šiuomi skelbiu visiems Kauno miesto ir apskrities gyventojams, jog Krašto apsaugos ministerio įsakymu 996 nr. iš 1919 metų vasario 15 dienos aš esu paskirtas Kauno miesto ir apskrities karo komendantu.

Nuo šios valandos aš atsakau už tvarką, ramybę ir piliečių gyvybę bei turto neliečiamybę Kauno mieste, priemiesčiuose ir visoje Kauno apskrityje.

Kauno miesto ir apskrities milicijai įsakau vykdyti mano įsakymus.

Pasirašo Kap. Mikuckis
Kauno miesto ir apskr. karo komendantas

PASTABA. Kaip matyti iš Kauno miesto ir visos Kauno apskr. karo komandanto šio ir kitų skelbimų, komendantūroms priseidavo kištiis į įvairius reikalus bei visuomeninį gyvenimą ir tuo pačiu davinėti įsakymus ir milicijos organams, o pastarieji buvo įpareigoti juos vykdyti.

Šiandien kai kam atrodo, kad komendantai kartais, gal būt, išeidavo iš savo vaidmens. Tačiau netenka stebėtis ir tokiais reiškiniais. Juk 1919 metais Kauno miesto ir apskrities policijoj tarnavo daugiausia ne lietuviai ir dar visiškai neparuošti atsakomąjai policijos tarnybai. Policijoj buvo ir priešvalstybinio gaivalo. Be to, visa policija (tada vadinama milicija) buvo tikėtai organizavimosi stadijoje. Tad suprantama, kad tokia policija negalėjo apsaugoti vidaus tvarkos ir gyventojų ramumo.

Taip apie policiją buvo rašoma Kauno Karo Komendantūros dešimtmečio leidinyje, 1919-1929 metais, 41 puslapyje.

Pov. Dirkis

KAUNO MIESTO IŠKABŲ TAISYMO KOMISIJA

Pov. Dirkis

Išsteigus Kauno Karo komendantūrai 1919 metais, jai teko atkreipti dėmesį į visus miesto reikalus, ne tik kariškus, bet ir privačius, visuomeninius, prekybinius ir verslinius. Mat, esant karo stoviu, komendantai būna įpareigoti kreipti dėmesio į kiekvienos srities darbus bei veiksmus ir turi teisę kiekvieną priversti laikytis įstatymų.

Kaunas kaip tik buvo rastas apverktinoje padėtyje. Gatvės kai kurios grįstos, kai kurios - ne, dėl to purvynas neišbrendamas. Pačiame miesto centre, pavyzdžiui, prieš tai gatvė vadinamoj Nikolajaus prospektu, kuri vėliau pavadinta Laisvės Alėja, ir šaligatviai ne visur buvo sutvarkyti. Kai kur kad ir buvo sudėti, bet nelygių akmenų arba lentų. Pastarosios buvo tokioj padėtyje, kad ant vieno galo atsistojus, kitu galu gaudavai smūgį į šoną ar net į galvą. Kitos gatvės, ypatingai šalutinės, buvo visai be šaligatvių. Vasarą neišbrendamas purvas, o žiemą pusnys sniego, kurių niekas nevalė. Gatvių pavadinimai kai kur buvo užrašyti tai rusų, tai vokiečių kalba ir ant namų kampų arba medinių stulpelių, kurių dauguma buvo pakrypę, kiti net išvirtę į griovius ir niekas jais nesirūpino. Gatvėse, aikštėse ir parkuose pilna pri-griuvusių, sulūžusių medžių, šakų, krūvos įvairių išmestų daiktų. Prekybos įmonės, turėjo iškabas daryta lietuvių kalba, buvo iškabų rusu, vokiečių, net žydų kalbomis. Krautuvėse buvo didelė nešvara. Dauguma prekybinių buvo žydai, kurių ne visi norėjo paklusti naujai tvarkai, naujai valdžiai. Retoje krautuvėje galėjai lietuviškai susikalbėti. Žodžių, viską ir iš visų pusių reikėjo taisyti. Kadangi Kaunas buvo laikinoji Lietuvos sostinė, kurioje spontaniškai steigėsi įvairios vyriausybės įstaigos, su kuriomis kitų valstybių vyriausybės turėjo bendrą reikalą, tai jų atstovams ypatingai į akis metėsi tų iškabų originalumas ir paties miesto netvarkinga išvaizda. Greta komendantūros, žinoma, suorganizuota ir milicija vidaus tvarkai palaikyti, tačiau pastarosios Kauno gyventojai iš pradžių nepaisė ir jos reikalavimų nepildė. Griežtų priemonių milicija, esant karo stoviu, imtis negalėjo. Prisėjo komendantūrai įsikišti ir padėti milicijai miestą tvarkyti. Karo komendanto įsakymu paskirta komisija iš trijų asmenų: karininko Povilo Dirkio, dabar gyvenančio Čikagoje, pirmininko ir narių: teisininko Balio Masulio, vėliau Valstybės Tarybos pirmininko, dabar irgi gyvenančio Čikagoje, ir teisininko Jablonskio (vardo nepamenu), žinomojo kalbininko Jablonskio sūnaus, kuris vėliau buvo Kauno Apygardos teismo narys.

Pagrindinis komisijos uždavinys buvo - sutvarkyti Kauno krautuvių ir imonių iškabas ir gatvių pavadinimus. Komisija tą darbą dirbo apie tris mėnesius, nes turėjo aplankyti kiekvieno namo savininką, kiekviena krautuvė ir įmonė ir jas išpėti, kad per tam tikrą laiką pakeistų iškabas grynai lietuvių kalba. Paskirtam laikui praėjus, jei komisija rado kurios krautuvės ar įmonės seną iškabą, savininkui surašė protokola, ir jis komendanto buvo nubaustas.

Tarpe namų savininkų ir krautuvių bei imonių pasitaikydavo tokių šovinitų, kurie nepaisydavo nė išpėjimų, nė baudų. Prieš tokius reikėdavo imtis griežtesnių priemonių, gal ir ne visai estetiškų, bet reikalingų, būtent milicijai pavesta nuimti žargoniškas iškabas, ypatingai ne lietuvių kalba. Ši priemonė buvo viena geriausių, nes krautuvių bei imonių savininkai noroms nenoroms turėjo paklusti bendrai tvarkai ir taikytis prie naujo gyvenimo.

PASIENIO POLICIJOS ATSIKŪRIMO KELIAS

Pov. Dirkis

Lenkijai okupavus Vilniją ir santarvininkams įsteigus tarp Lietuvos ir Lenkijos karinių jėgų neutralią zoną, zonos gyventojai liko be valdžios. Jų saugumui niekas nesirūpino. Dažnai iš lenkų pusės į zoną įsiverždavo Lenkijos reguliari kariuomenė ar koks lenkų nusikalstamasis elementas pasipleškiantis. Be to, Lenkijos valdžia leisdavo neutralioj zonoj veikti savo partizanus. Esant tokiai padėčiai, gyventojai susirūpino savo saugumu ir pradėjo organizuoti jėgas.

Lenkai savo partizanus neutralioj zonoj pavadino liaudies milicija (Milicia Ludova Pasa, Neutralnego) ir vyriausiu komendantu paskyrė iš Lietuvos pabėgusi tūlą Virbalį, kuris oficialiai vadinosi Sartonovu.

Si lenkų milicija nesirūpino gyventojų saugumu, bet plėšikaudavo ir žudydavo jiems nepalankius gyventojus. Tuo laiku buvęs Sirvintų viršaitis Petras Žukauskas, kuris draug buvo ir santarvininkų igaliotinis neutralioj zonoj, ėmė rūpintis tikrosios milicijos steigimu. Padėjus nemažai pastangų, 1922 metais gegužės 10 dieną buvo įsteigta neutralios zonos liaudies milicija (lietuviškoji), o jos vyriausiu komendantu sutiko būti luozas Mikuckis. Kadangi lenkų milicijos komendantas pasivadino Sartonovu, tad ir Mikuckis pasivadino Liaudansku. Nors ši paslaptis abiem pusėm buvo gerai žinoma, tačiau oficialiai visi reikalai rīšosi tais vardais.

Pasienio Policijos Alytaus baro antrojo rajono dviratininkai 1931 metais.

Vyriausias komendantas Mikuckis pirmiausia suorganizavo štabą Kaišiadoryse. Sau padėjėju paskyrė Antaną Žemaitį, o sekretoriumi Balį Pupalaiį. Svarbesnėse vietose įsteigė komendantūras (nuovadas), būtent: Širvintuose komendantu paskyrė Vytautą Petrauską, Giedraičiuose - komendantu Kazį Bernotą, o Valkininkų geležinkelio stotyje - Vincą Karšį. Milicijos sudėtį sudarė neutralios zonos ir iš lenkų okupuotos Lietuvos dalies (Vilnijos) pabėgę vyrai.

Tuo metu jau buvo įsteigta Sventojansko-Vištyčio rajono pasienio milicija, kuri priklausė Seinų apskrities viršininkui ir neutralios zonos liaudies milicijos vyr. komendantui. Jai vadovauti buvo paskirtas neutralios zonos vyresnio komendanto padėjėjas A. Žemaitis su štabu Šv. Kalvarijoje. Jis buvo Sventojansko-Vištyčio rajono pasienio milicijos vadas. Nors ši milicija skaitėsi pasienio, tačiau visas veikimas buvo neutralioj zonoj.

Lietuviškajai milicijai neutralioj zonoj labai dažnai tekdavo kautis su lenkų milicija, ten įsibrovusia pasiplešikauti. Ypatingai nuolatinės ir žiaurios kovos vyko Širvintų miestelio apylinkėje, nes lenkai žūt-būt norėjo tame miestelyje įsitvirtinti. Viena milicija nebūtų pajėgusi lenkų atmušti, todėl jai teko labai artimai bendradarbiauti su Lietuvos Rytų partizanais. Ir taip tęsėsi, iki neutrali zona buvo likviduota.

1923 metais likvidavus neutralią zoną, iki tų metų gegužės mėn. 1 dienos buvo likviduota ir neutralios zonos milicija. Iš okupuotos Lietuvos dalies kilę vyrai negalėjo grįžti į savo namus, nes, suprantama,

Povilas Dirksis, daugelio straipsnių autorius, 1934 metais buvęs Alytaus pirmos eilės rajono viršininku.

Lenkijos valdžia būtų juos likvidavusi. Tokiu būdu jų gyvenimo ateitis pasidarė neiški.

Tuo pat laiku Lietuvos vyriausybei kilo mintis panaikinti Pasienio miliciją ir sienų apsaugą perduoti Vidaus reikalų ministerijai, kuri sumanymą tuojau pradėjo vykdyti. Pirmiausia įvedė pasienio milicijos vado etatą, vadu paskyrė Juozą Mikuckį ir įsakė Kaišiadoryse įsteigti pasienio milicijos mokyklą. Į šią mokyklą buvo priimami neutralios zonos milicininkai, ir dar Trakų apskrities viršininkas iš savo apskrities komandiravo tris milicininkus. Mokykla pradėjo veikti 1923 metais birželio 1 dieną. Mokiniai milicininkai buvo apgyvendinti Kaišiadorys

Lietuvos Tarybai 1918 metais vasario 16 dieną paskelbus Lietuvą nepriklausoma valstybe ir lapkričio 5 dieną sudarius pirmąjį ministrų kabinetą, su pirmininku A. Voldemaru, pirmąjį eilę išliko klausimas - kad milicijos organizavimas krašto vidaus tvarkai palaikyti. Būdinga, kad milicijos organizavimas krašto vidaus tvarkai palaikyti. Būdinga, kad milicijos organizavimas krašto vidaus tvarkai palaikyti. Būdinga, kad milicijos organizavimas krašto vidaus tvarkai palaikyti.

Lietuvos milicijos klausimas išsprendė 1918 metais lapkričio 11 dieną. Toji diena ne tik milicijai, bet ir vėliau policijai buvo istorinė. Beje, toji diena buvo visam pasauliui užduosmo diena, nes baigėsi Pirmas pasaulinis karas, sugriovęs didelę dalį Europos ir prarijęs milijonus žmonių.

Atkurti Lietuvos miliciją naujais pagrindais nebuvo taip lengva. Tačiau sunkino kaizerio žandarų mūsų žemės trypinimas ir neišiki krašto padėtis, nes iš rytų artinos raudonoji pabaisa, iš pietų Lenkijos aras laikė savo iškastus nagus, o šiaurėje grupavosi bermontininkų gaujos, o ir paties krašto viduje siautėjo įvairūs kriminalistai - pavieniai ir organizuoti. Visame krašte buvo tikras chaosas.

Didesnė dalis Lietuvos jaunų vyrų ėjo savanoriais ir kariuomenės dalinius ir su ginklu rankoje stojo ginti savo kraštą nuo užpuolikų. Stojančių ir milicija savanorių iš pradžių beveik nesirado. Kiek lengviau buvo organizuoti didesniuose miestuose, bet provincijoje - valsciuose iš pradžių patiems valsciu pareigūnams prisiėjo eiti milicijos pareigas. Kiek vėliau pradėjo atsirasti caro policijai tarnavusių vyrų. Jų tarpe buvo ir lietuvių, bet ir ne lietuvių, abejingų atsitikiančios valstybės idealams, taipgi neigiamų tarnybinių įpročių, net nemokančių lietuvių kalbos. Tokiose sąlygose ir iš tokių vyrų prisiėjo organizuoti milicijos dalinius miestuose, miesteliuose ir bažnytkaimiuose.

Toks margas milicijos sąstatas negalėjo progresuoti. Kada kraštas buvo apvalytas nuo visokių priešu, ir savanoriai, atlikę didvyriškas pareigas, pradėjo kariuomenės dalis palikti, dauguma tų savanorių pradėjo milicijos spragas papildyti. Ir taip nuo 1922 metų Lietuvos milicija sparčiai pradėjo tobulėti ir progresuoti.

Kada Lietuvos nepriklausomybės aktas buvo galutinai realizuotas, kovos nurimo ir kraštas įstojo į pažangos kelią, buvo reikalinga milicija perorganizuoti į policiją. Tas įvykis 1923 metais. Kadangi milicija buvo suorganizuota policiniais pagrindais, tai lengva buvo ją pakeisti milicija.

Milicija leido savo laikraštį Milicijos Žinias. Jai persiorganizavus policija, ir laikraščio vardas pakeistas į Policija. Be to, įsteigto policijos mokyklos - Žemesnioji ir Aukštesnioji. Tose mokyklose jos tarnautojai turėjo tobulintis savo pareigoms.

Lietuvos nepriklausomybės laikais buvo kelių rūšių policija: viešojo, kriminalinė, pasienio, geležinkelio, vandens kelių ir raitoji. Taip pat įsteigto policiniais pagrindais policinės institucijos: savivaldybių, privačių imonių, net ir doros brigada. Visos tos rūšys buvo nemonotariuotos, bet kiekviena turėjo specifinę paskirtį, o savo tarpe laikėsi gaudavus bendradarbiavimu. Skirtumas buvo tik uniformose.

Lietuvos milicijos, vėliau policijos tarnyba buvo nelengva. Ji buvo tvarkoma kariniais pagrindais. O karinė drausmė, manau, visiems žinoma. Lietuvos policijos pareigūnas savo tarnyboje būdavo išties para-24 valandas. Darbo laukas buvo platus. Jis neturėjo net ribos, nes policininkas nežinojo, kur jis prasideda ir kur baigiasi. Lyja, sniega, šilta, šalta, diena, naktį, per vandenį ar ugnį - policininko kelias. Išitiko kokias nelaimės: gaisras, užpuolimas, potvynis, audrų padariniai, ar žuvo, nuskeno, nusižudė, išprievartavo, net gyvulių ligos pirmiausiai iššaukdavo policininkus. Kas pirmas atvykdavo į nelaimės vietą, suteikdavo pagalbą, ranką ištiesdavo - policininkas.

Gyventojams žodis policija kažkaip buvo nemielas, svetimas. Gal dėl to, kad daug Lietuvos žmonių iki nepriklausomybės turėjo reikalų su Rusijos caro policija, žandarais ir kaizerio žandarmerija, kurie nesaugo gyventojų turto ir nuo visokių negerovių. Priešingai, jie patys įvairiais būdais bei priemonėmis gyventojus skriaudė, persekiojo, jų patriotinius jausmus tramdė, slopino. Dėlto ir policija buvo žiurima pro pirštus, su nepasitikėjimu, su baime, neapykanta. Bet kai gyventojai susipažino su Lietuvos policijos pareigomis ir darbu, nuomonės apie ją pradėjo keistis gerojoniškai, bet bičiuliškai, užtarėjas visuose atsitikimuose bei nelaimėse. Tik tuomet pasidarė aišku, koks skirtumas yra tarp caro, kaizerio policijos ir mūsų Lietuvos. Tuomet žmonės pradėjo policiją pamėgti, pasitikėti ir pamilti.

Laikui bėgant Lietuvos policija buvo taip išsitobulinusi - visais atvejais, - kad niekuo nesiskyrė nuo policijos tų valstybių, kurios dešimtmečiais savo policija auklėjo. Mūsų policija tautinėje dvasioje buvo taip išauklėta, kad net daugumai okupavus Lietuvą, ji nesidavė perauklėjama. Dėl to dauguma jos žiauriai nukentėjo: vieni suspenduoti pareigose, kiti sugrūsti ir kalėjimus, tretieji išvežti į Rusiją, o nemažai sušaudyta.

Užsiliepsnojus Antrajam pasauliniam karui ir vokiečiams įžengus į Lietuvos teritoriją, partizanams padedant, o šių gretose buvo didelis skaičius buvusios policijos tarnautojų, bolševikus išvysus, vėl pradėta atkurti, tvarkyti savoji policija. Nors to laiko krašto šeiminkai - vokiečiai privertė mūsų policiją dirbti drauge su jais, nežiūrėti savo krašto intereso, tačiau dauguma mūsų policijos liko ištikima savo tautai. Neparsidavė vokiečiams.

KARO MILICIJA ARBA POLICIJA

Pov. Dirkis

1919 metais, kai augo ir tvarkėsi Lietuvos kariuomenė, pradėjo tvarkytis ir policija, kuri, būdama neskaitylinga ir dar tinkamai nesuorganizuota, nepajėgė reikalingos tvarkos nė miesteliuose, nė apskrityse gauzituota, nepajėgė vadovybės įsakymu, kovo mėn. 15 dieną palaikyti. Todėl kariuomenės suformuota ir Karo milicijos kuopa, kurios prie Kauno komendantūros suformuota ir Karo milicijos kuopa, kurios paskirtas buvo reikale palaikyti tvarką mieste ir apskrityje. Kuopos vadu paskirtas karininkas Jočys.

Suorganizavusiai ir kiek sustiprėjusiai vietos policijai jau nebuvo reikalo gautis prie komendantūros Karo milicijos, tad liepos 18 dieną kuopa buvo performuota ir pavadinta apskrities kuopa.

Gruodžio 1 dieną sudaryta karo lauko milicijos kuopa. Jos vadu buvo K. Rudavičius. Kilus sumanymui paruošti tinkamą žandarmerijos kadra, 1920 metais sausio 1 dieną kuopa performuota ir pavadinta Karo milicijos mokykla, į kurią buvo priimami sveiki, stiprūs ir mokantieji gerai skaityti ir rašyti kareiviai. Dauguma baigusiuju Karo milicijos (vėliau policijos) mokykla, atitarnavę kariuomenėj, tarnavo viešosios, geležinkelių ir pasienio policijos daliniuose.

Karo policijos mokykla veikė iki 1940 metu.

TRUMPA LIETUVOS MILICIJOS - POLICIJOS VEIKIMO APŽVALGA

Pov. Dirkis

1922 metais gegužės 20 dieną Lietuvos vyriausybė išleido trumpo turinio įstatymą, pavadintą Milicijos įstatymu, kurį sudarė devyni skirniai (Vyriausybės žinios nr. 32), kuriais ir vadovautasi. Kadangi Lietuva nepriklausomybę paskelbė išsivadavusi iš Rusijos pavergimo, tai iš pradžių kaip kitose valdžios srityse, taip ir policijos steigime vadovautasi rusų įstatymais, kurie nebuvo priešinti Lietuvos respublikai. Ir įsteigtos milicijos tvarkymas, pareigų supratimas buvo vykdomas pagal gubernijų tvarkos nuostatus. Dėl to pirmieji milicijos žingsniai buvo gana sunkūs.

Neturėdama nė tinkamo apginklavimo, nė susisiekimo priemonių, nė kvalifikuotų tam darbui žmonių, Lietuvos milicija šalia kariuomenės savanorių, liejusiu krauju frontuose, krašto viduje atliko didelius ir nepamirštamus darbus. Milicija nė tik saugojo valstybės bei piliečių turta, palaikė vidaus tvarką, bet dar daugelyje vietų telkė partizanų ir patys dalyvavo kovose su priešais. Vienas iš pirmųjų milicininkų-partizanų Vainauskas žuvo kovose sausio mėnesį 1919 metais. Savanoriai, įstoje į tarnybą, krašte gaudė bolševikų, bermontininku, lenku agentus, šnipus ir kitokį Lietuvos laisvei priešingą elementą. Milicijai ypatingai teko daug kovoti ir nukentėti susirėmimuose su laikais Lietuvos-Lenkijos pasienyje.

1922-1924 metais man teko būti Telšių apskrities viršininku ir apskrities policijos vadu. Buvo tai pats sunkiausias milicijai laikas, nes nė tik toje apskrityje, bet ir visame krašte daug buvo priešingo Lietuvai elemento, ir dėl to iš milicijos buvo reikalaujama didelio budrumo ir darbo. Kiek prisimenu, vien tik 1921 metais milicija suėmė 15,111 nusiakaltėlių, gražino savininkams pavogtus 888 arklius, 550 raguočių, jau neskaitant kitokio turto. Tie skaičiai aiškiai rodo, kokiose sąlygose ir kiek darbo milicijai teko einant savo pareigas.

Nepriklausomybės kovoms apimtus, tobulėjo ir tvarkėsi visokie valstybiniai aparatai. Lygiomis ėjo ir milicija. Ir per trumpa nepriklausomybės laikotarpį pasiekė lygio, koks buvo kitose vakarų valstybėse.

1924 metais Lietuvos milicija pertvarkyta į policiją, kuri pareigų ir darbo atžvilgiu buvo labai specifikuota atskiromis rūšimis: būtent 1. Viešojo policija, 2. Geležinkelių, 3. Vandens, 1. Pasienio, 5. Privatinė, 6. Kriminalinė, 7. Saugumo. Įkurtos ir dvi Policijos mokyklos: Žemesnioji policininkams, Aukštesnioji valdininkams ruošti. Krašto tarnyboje ir šios rūšys dar buvo skirstomos specifinėms pareigoms. 1, 2, 3, 4, ir 5 skyriai priklausė Piliečių apsaugos departamentui, kaip ir abi mokyklos, o 6 ir 7 skyriai buvo žinioje Saugumo departamento, kuris priklausė Vidaus reikalų ministerijai. Ši ministerija visą nepriklausomybės laikotarpį visoms policijos rūšims leido įstatymus, skelbė potvarkius, kurie policijai buvo privalomi, ir jais turėjo vadovautis.

Viešojo policija buvo pagrindinė krašto administracinė pajėga. Jos darbo apimtis buvo visa valstybės teritorija. Administracinio darbo požiūriu viešojo policija suskirstyta apskritimis, priklausė apskritių viršininkams ir policijos vadams, pastarieji būdavo ir apskritių viršininkų pavaduotojai. Apskrities valčiuose buvo nuavodos, o šios turėjo atskirus punktus. Po 1932 metų visoje policijoje įvyko nauja reforma, būtent: apskritį, se įsteigtos pagal reikalą I-mos eilės ir II-ros eilės policijos nuavodos. Miestuose, kaip Kaunas, Vilnius ir kituose didesniuose greta pagrindinių nuavodu, dar įsteigtos nuavodos: mokesčių, judėjimo, teismo ir mažamečių. Be to, buvo policijos rezervas skubiems ir netikėtiems reikalams tvarkyti.

Saugumo policija, kaip jau aukščiau minėjau, buvo tvarkoma atskiro Saugumo departamento su atskirais tikslais ir priemonėmis. Savo uždaviniais ji maždaug buvo panaši į JAV Federal Bureau of Investigation, trumpai vadinamą FBI. Šiai policijai priklausė grynai politinių nusikaltimų sekimas ir persekiojimas.

Kriminalinės policijos uždavinys buvo stambesnių ir svarbesnių nusikaltimų aiškinimas, kaip pavienių privačių asmenų, taip valstybės tarnautojų, ekonominių organizacijų, bankų, kooperatyvų, kredito draugijų ir t.t. Kriminalinė policija buvo artimiausia Lietuvos prokuratorių ir t.t. Kriminalinė policija buvo nuolatos lavinama, tobulinanti taktininkė ir savo darbo srityje buvo nuolatos lavinama, tobulinama. Ji buvo pasiekusi aukšto lygio, t.y. nė kiek nežemesnė už Vakarų Europos, kaip Vokietijos, Prancūzijos ir kitų kraštų kriminalinės policijas.

Policijos mokyklos policijos kadrą lavinti ir tarnautojams tobulinti bei auklėti buvo dvi. Pirmoji Aukštesnioji įsteigta Kaune 1922 m. lapkr. 16 dieną ir veikė iki 1940 metų, tai yra iki Rusijos bolševikų invazijos. Žemesnioji policijos mokykla įsteigta Rokiškyje bene 1923-4 metais, bet po kelių metų panaikinta. Tačiau Vilnių atgavus, tokios rūšies mokykla buvo atsteigta ir veikė apie metus laiko (tikrai nepažinau), suskubo išleisti porą policijos laidų. Greta šių policijos mokyklų veikė ir trumpalaikiai policijos kursai.

Milicijos žinios ir Policija - du policijos laikraščiai. Pirmasis periodinis pradėjo eiti 1922 metais rugsėjo 15 dieną. Pradžioje ėjo kas mėnesį, vėliau kas du ir trys mėnesiai iki 1923 m. gegužės 15 dienos. 1924 metais rugsėjo mėnesį pradėjo eiti žurnalas Policija, kuris iš pradžių buvo mėnesinis, o vėliau dvisavaitinis. Prie žurnalo buvo leidžiamos ir policinio turinio knygos.

Policijos klubas buvo įsteigtas Kaune ir jo įstatai įregistruoti 1932 metais birželio 11 dieną. Tokie klubai vėliau buvo steigiami ir apskričių miestuose, tik, žinoma, mažesnio masto. Klubų pagrindinis tikslas buvo savitarpis auklėjimas ir bendravimas. Palangoje buvo įsteigta Policijos sanatorija. Susitarus su Raud. Kryžiaus valdyba, policininkai galėjo naudotis papiginta kaina ir Birštono gydykla. Klubas save nariams davė paskolas, pašalpas, progas lavintis sporte ir kitose srityse.

Kaune policija turėjo savo labai gerą orkestrą, kuriam vadovavo jau ir vėliau JAV pagarsėjęs kompozitorius-dirigentas Bronius Jonušas. Orkestras buvo visuomenės labai mėgiamas. Vasaromis Palangoje orkestras ruošdavo gerus koncertus. Konkurentų jam nebuvo.

Lietuvos policija savo glėbėjais buvo pasirinkus Angelus Sargus. Ju šventė spalio 2 dieną policijos pradėta viešai ir iškilmingai švęsti 1921 metais. Tą dieną iš visos Lietuvos suvažiuodavo į Kauną rinktiniai policijos pareigūnai. Iškilmės prasidedavo pamaldomis katedroje. Pamaldose dalyvaudavo ir vyriausybės nariai. Po pamaldų darnioje rikiuotėje policija, vedama savo orkestro Laisvės Aleėja žygiuodavo į Ažuoly-

Mažeikių Pasienio policijos rajono policininkai su Povilu Dirkiu (trečias iš kairės).

na, kur būdavo labai įdomi programa. Valstybiniam teatre policijai ir jos šeimoms buvo ruošiami vaidinimai, o kino teatruose rodomi filmai. Panašiai ši šventė praeidavo ir visuose apskričių miestuose.

Lietuvos policija turėjo ir savo šūkį: TVARKA IR TEISĖTUMAS - VALSTYBĖS PAGRINDAS.

Lietuvos policija buvo kelių rūšių, bet visų buvo bendras tikslas ir tas pats. Skirtumas buvo matomas tik uniformoje.

Keik prisimenu, nuo pat policijos įkūrimo iki 1938 metų tarnybos pareigas eidami žuvo apie 100 ivairaus rango ir amžiaus pareigūnų. Jie atidavė savo gyvybes, dauguma palikę žmonas ir vaikus, piliečių gerovei. Nuo 1938 metų reikia manyti, buvo daug daugiau žuvusiųjų, ypačingai, vokiečių ir rusų-bolševikų siautėjimo metu. Jiems priklausau amžinoji garbė, nes žuvo dėl kitų interesu, saugodami jų turtą ir gyvybes.

LITUOVOS POLICIJOS 40 METŲ SUKAKTĮ MININT

Dr. K. Draugelis, Sao Paulo

1. KLIO TYTYS TEIKIA DRĄSOS

Lietuvos policijos, iš pradžių milicijos, kūrimosi pradžia buvo sunki. Taip sunki, kaip ir mūsų kariuomenės ir kitų valstybinių institucijų, nes, Lietuvos Tarybai Vasario 16 paskelbus nepriklausomybę ir suverenumą, faktiškai mažai kas pasikeitė. Priešingai, tas žygis dar labiau sukėlė bežlungančio vokiečių Reicho itūžimą ir kontraveiksma. Tačiau patriotizmas ir pasiaukojimas buvo begalinis. Jis nugalėjo visas kliūtis.

1918 metais man, kaip Vyriausios lietuvių tarybos nariui Rusijoje, teko atsidurti Voroneže, bolševikų kalėjime. Mūsų bičiuliams padarius žygių pas Kapsuką ir pas kitus "tautiečius-draugus", buvom išlaisvinti, tačiau turėjom kas savaite, o vėliau išsiderėjau kas mėnesį, vykti į bolševikų milicija pasirodyti. Buvo numanu, kad tai geruoju nesibaigs. Tokioje sekimo bei prižiūrėjimo padėtyje aš buvau, nežiūrint aukštos užimamos vietos - būtent didžiausios sąjungtosios ligoninės tarybos pirmininko, išrinkto pagal naujus bolševikų nurodymus bei tvarką pačios ligoninės personalo - tarnautojų, sanitarų bei darbininkų. Kadangi jų tarpe buvo nemaža ir iš aktyviosios rusų armijos karių lietuvių, kurie pasigydę savo žaizdas, ar šiaip ligas, delsė ir nesiskubino vykti atgal į beįrantį frontą, tai mes sukombinavom štai kokią išėitį: aš parašau ant ligoninės blanku parėdymą, kad sudarau specialų sanitarinį ešeloną "Polocko-Oršos frontinės sanitariniam klausimui tirti"... ir gavę atskirą, žinoma, prekinį vagoną po dvejų mėnesių atsidūrėm tėvynėje (1918 metų birželio 10 dieną). Visi buvom patenkinti: tiek aš, kad su žmona bei 8 mėnesių sūnum ištrūkom iš pragaro, tiek mūsų ešalono sanitarai, kurių ne vienas vėliau labai aktyviai pasireiškė beorganizuojant milicija ir pirmuosius savanorių pulkus.

2. MIELOJ TĖVISKEJ

Po idomios odisėjos aš sostojau savo mielam Marijampolės mieste. Mūsų name šeimininkavo, žinoma, vokiečiai: judomas inventorius buvo atsidūręs Kvietiški dvare, kur tvarkėsi kažkoks vokiečių dalinys. Radau savo sesutes prislėgtas ir įbaugintas. Štai vyresnioji sesuo

Apolonija lietuvių mokyklos mokytoja gavo nuo feldfelio Rimkaus (Maž. Lietuvos lietuvininkas, bet jau kaizerio dvasios) kumščio smūgi į veidą, kad nesutiko atsisakyti nuo mokytojavimo... Ne tik jos, bet ir kiti miesto gyventojai buvo netikri savo likimu, nes laikai buvo neišvokiškiems okupavus, sugyveno gerai. Taip man besilankant pas savosius ir kitus ir besiteiraujant apie esamą padėtį, sakė: "Ui, kad mes vokiečiams padarėm, tai padarėm"... Tai ką gi jūs jiems padarėt? - paklausiau. "Ui, mes juos išmokinom kyšius imti"...

Įs karto aš nesulaukėms nusijuokiau, tačiau vėliau, kiek daugiau įsilinės į ta sakini, aš supratau jo visą žalingumą.

Įs karto atrodė, kad suminėti čia atsitikimai nieko bendro su mūsų milicija neturi. Tačiau taip nėra. Tiek šitie, tiek kiti atsitikimai bei stambesni įvykiai (bolševikų armijos veržimasis link Alytaus) labai gerai paryškina tas nepalankias, geriau pasakius baisesias, sąlygas, kuose mūsų milicija kūrėsi.

3. PIRMASIS MITINGAS

Štai būdingas anų laikų vaizdelis: viduryje Marijampolės aikštė; anuomet vadinosi Kiaulių rinka (savivaldybei susitvarkius, liko pavadinata Laisvės aikšte). Mitingas. Kas jį ruošė, kodėl vokiečiai leido, neaišku. Viduryje aikštės stovi vežimas: jame kalbu aš, greta manęs stovi kaž koks vokiečių kreishauptmano atsiustas pareigūnas. Aš kalbu jau trečias iš eilės. Pareigūnas paaikšino visoto reikalo esmę: ponas kreishauptmanas norėtų, kad miesto žmonės patys tvarkytų kai kuriuos reikalus; jis norėtų, kad žmonės parinktų iš savo tarpo atstovą, kaip ir igalotini, tarpininką. Minioje matau be pažįstamųjų savųjų tautiečių, nemaža žydu, o gal dar daugiau nepažįstamų vyrų, rusų kareivių milinėms apsirengusių, tačiau be antpečių, be kitokių laipsnių ženklų. Visuose veiduose susirūpinimas, veidai išstypę, pageltę, pasmėlę. Matyt, sunkius laikus žmonės gyveno.

Pirmutiniu kalbėjo žinomas advokatas A. Bulota, tačiau jo kalba žmonėms nepatiko. Buvo sutikta šaltai. Gaila, neprisimenu kalbos turinio. Bet kada po jo pradėjo kalbėti advokato žmona, tiksliau pasakius ne kalbėti, bet šaukti, isteriškai rėkti: "... nerinkite klerikalų, katalikų! Neklausykite kunigui! Tų vilkų avių kailyje! Jie vilkai, vilkai!... Minia suūžė, susiūbavo: "Salin! Užteks! Jau užteks!..." Ji sumišus nutilo ir nuo tribūnos nulipo. Tada vikriai išokau į vežimą aš. Mano pilka kariška uniforma buvo tokia pat, kaip ir tų nežinomų karių, kurie užplėdė aikštę. Gal kiek daugiau imponavo, tai mano judų vilnų kaukazietiška burka (apsiaustas).

Aš prabilau kitaip. Aš priminiau, kad žiaurus karas jau baigiasi, kad užtektų tų žudynių, kraujo, keršto... Kad laikas mums sutartinai ir vie-

ringai veikti, kad atstatytume iš griuvėsiu savo tėviškę...

Didžiausias pritarimas... Ovacijos...

Vokiečių žandarai su "pempių kuodukais" ant geležinių kepurių raiti ir pėsti pasiryžę, esant reikalui, daryti tvarka. Tačiau nebuvo reikalo, nes minia, parinkus mane igaliojiniu, tarpininku, ramiai išsiskirstė.

4. VYRAI RENKASI SUNKIAM IR PAVOJINGAM DARBUI

Netrukus iš fronto grįžo mano brolis Bronius. Aš su kreishauptmanu sutariau, kad mūsų miestui ir apskrčiai reikalinga turėti savą miliciją, kurią tvarkytų mano brolis. Jis sutiko, kad mūsų milicininkai ant rankovės užsidėtų atitinkamą raikštį (tautiškų spalvų). Lygiagrečiai su mūsų milicija atsirado ir kita: jos vyrai ant rankovių nešiojo raudoną raikštį. Jų buvo nedaug. Niekas jų nepažinojo. Jie nedrasiai stoviniavo gatvių kampuose, tačiau aktyvumo nereiškė. Visi gerai numanė, kad jie ir ko laukia...

Be gausių vokiečių žandarų savo dispozicijoje kreishauptmanas turėjo mirties gusarų eskadroną. Jų kepurėse buvo savotiškas ženklas: kaukolė virš sukryžytu kaulu. Atrodė ne tik narsiai, bet ir baisiai. Bet tik taip atrodė, nes kaip įvykdavo kur neaiškūs plėšimai, ar žmogžudystės, tai jie tik plentais prajodavo ir grįždavo į savo bazę (Marijampolė). Nuošalesniu, ypač miškingesniu vietų vengdavo.

Rudenio 1918 metais mūsų milicijon įsirašė jau apie porą šimtų vyrų. Ir vyrų ne betkokių, bet mėtytu ir vėtytu, įvairiuose frontuose kardu-ugnim krikštytu. Kreishauptmanas užleido vieną buvusių kareivinių netoli Kumelių tilto ant Šešupės, tačiau daugiau nesirūpino: rūbus ir maistą turėjo patys pasirūpinti. Tai ir "šapavosi". Tais laikais, o berods ir visuomet, vyravo lyg ir prekyba, lyg ir spekuliacija: tūli pirkliai, pavyzdžiui, iš vienos apskrities varydavo gyvulius mėsai. Siekdavo dažnai kitus miestus arba net patį Kauną, jei tik nujausdavo kur geresnė ir aukštesnė kaina. Tokia pat prekyba ėjo ir javais, sėmenimis ir kitokiomis ūkio gėrybėmis. Mūsų vyrai įsteigė lyg ir muitinę, lyg patikrinimo punktus, kad netvarkinga spekuliacija nepalikėtų vietos žmoniui be maisto.

Milicijos vadas susisiekė su Kaunu, net su Vilniu, tačiau iš ten konkretnesnės paramos negavo. "Veikiat? - gerai, veikit, tačiau algu ne-galime mokėti"...

5. LAZDOMIS KOVOT NEĮMANOMA

Gi kaimuose, net ir miestuose, kur nebuvo nei vokiečių žandarų, nei mūsų milicininkų, pradėjo dažnėti biau rūsi dalykai: netik naktimis, bet ir dienomis atvykdavo važiuoti plėšikai, šeimas kankindavo (padus svi-

lindavo), kad parodytų paslėptą turtą. Paskui atimdavo viską, ko norėjo, ir išvykdami net padegdavo. Vokiečiai kažin kodėl į tai nereagavo. Mūsų vyrai susirūpino. Kreishauptmanas, (reikia pripažinti, kad tai buvo gana inteligentiškas ir teisingas žmogus) mano ir policijos vado itikintas, leido jam, pasitalkinus pastote, vykti į Kauną ir centraliniame ginklų sandėlyje pasiimti reikiamų ginklų. Davė ir sarašą, kiek ir kokių ginklų bei šaudmenų paimti. Vadas, pasitalkinęs žvalesnių vyrų (buv. puskar.), dviem ilgradrobinėm išvyko į Kauną. Žvaikesnėms vyrams, laukiamas kita - nėra: dingo kaip vandenyje. Ne tik aš, bet ir kreishauptmanas susirūpino: ar nebus kas užpuoles ir ginklų atėmęs?... Siunčia savo mirties gusarus Kauno-Marijampolės plentan pasižvalgyti. Tie pajojė iki Sasnavos mišku, atgal grįžo: toliau joti neįjauk - kažin kas miškuose šaudė?... Berods, ketvirtos dienos naktyje vyrai sugrižo. Sugrižo ne be nuotykių. Skaniai kvatodami vyrai papasakojo, kaip jie pagal duotą sarašą ginklų rinko: jų plačiose kišenėse tilpo įvairūs brauningai, mauzeriai, o šovinių - kiek tik nori. Net ir sunkių, griedžiškų, šautuvų kone dvidegubai (apsirikdami) priskaičiavo. Atrodė, vokiečių ginklų sandėlio prižiūrėtojai buvo gerokai karo išvarginti ir, trokšdami greičiau namo pareiti, norėjo atsikratyti nereikalinga jiems našta.

Vyrai taip taikė grįžti, kad tik gerokai sutemus privažiuotų Marijampolė: jie planavo savo asmeniškus ginklus (gautus ne pagal sarašą) privažiavus priemiestį - Degučius sumesti į griovius, o paskui naktį juos pasidėti saugioje vietoje. Kas gali žinot? Ateityje jie gal labai pravers... Vadas nudavė nieko nematęs ir nežinas. Tačiau vos privažiavo Būdos miškus, iš abiejų pusių plento iš miško gilumos pasigirdo šūviai. Vyrų mokyti nereikėjo: kai bematant išsirio iš ilgradrobinii ir paplentės griovius ir pradėjo taip tratint, kad ir vadas turėjo sudrausti: taupyti šaudmenis. Iš miško paslaptingi šūviai nutilo. Toliau viskas ėjo sklandžiai, kaip buvo suplanavę. Parvykęs vadas atraportavo kreishauptmanui apie nuotyki. Tas vėl pasiuntė mirties gusarus pasižvalgyti, kas šaudė, bet nuo plento nieko nebuvo galima išžvelgti įtartino, o gilintasi į tankumynus neapsimoka.

6. KEISTA MILICIJA

Dar besirašant į milicija savanoriams, Kreishauptmanas ir jo štabas susidomėjo, kodėl vadas tiek daug vyrų sutelkė? Ka gi veiks 200 vyrų? O kada vokiečių žandarai painformavo savo šefą, kad tie vyrai net keistus pratimus daro? Kvietiško dvaro laukuose išsiriakivė vora tai pabėgėja, tai sugula ant žemės, juk tai ne milicininkų reikalas, vadas sukosi kaip galėjo: tai primindamas treniruotė, drausmę, pratimus ir t.t. Esa,

NEPRIKLUSOMYBĖS METAI

POLICIJA

POLICIJA (vok. Polizei iš gr. politeia, 'miesto administracija') specialūs administraciniai organai viešajai tvarkai, saugumui ir rimčiai palaikyti. Siauresne prasme policija laikoma ginkluota organizacija, minėtiems tikslams siekti. Policijos sistema įvairiuose kraštuose nevienoda. Europoje, ypač kontinente, policija yra labiau centralizuota, o JAV - visiškai decentralizuota. Čia miestu policija turi labai plačias funkcijas, o vadinamoji valstybės policija daugiausia apsiriboja eismo kontrole. Apskritai, policija pagal savo paskirtį skirstoma į kelias šakas, iš kurių pažymėtinos: viešoji arba tvarkos, kriminalinė, valstybės saugumo (politinė), eismo, pasienio ir kt.

Nepriklausomoje Lietuvoje policija išaugo iš 1918-24 m. sukurtos milicijos (žr.) organizacijos bei milicininkų savanorių, vėliau samdytu vyrų. 1924 metais sausio 15 dieną milicija oficialiai pavadinta policijos vardu. Policijos santvarka, organizacija ir veiklą reguliavo įstatymai bei statutai, iš kurių minėtini: 1920 metų gegužės 20 dienos Milicijos įstatymas (Vyriausybės Žinios - 320). 1933 metų gegužės 29 dienos Valstybės saugumo departamento statusas (Vyriausybės Žinios - 414). Policijos tarnautojams komplektuoti instrukcija. Policijos departamentu savados ir kt. 1924-40 metų laikotarpyje policijos organizacija keitėsi. Pradžioje policijos reikalus tvarkė Vidaus reikalų ministerijos Piliėčių apsaugos departamentas. Vėliau jis buvo perorganizuotas, iš jo išėmus pilietybės, svetimšalių, naujokų ėmimo, loterijų ir kt. reikalus. 1935 metais sausio 1 dieną įkurtas Policijos departamentas, kurio žinioje palikti grynai politinės tarnybos dalykai ir ginklų reikalai. Veikė dvi referentūros ir inspekcija. Pertvarkyta ir pati policija. Policijos departamentui priklausė šios policijos rūšys: viešoji arba tvarkos, geležinkelio, pasienio, privatinė ir vandens kelių. Kriminalinė policija (žr.) anksčiau priklausiusi piliėčių apsaugos departamentui, po reformos iš jo išskirta ir veikė kaip atskira valstybės saugumo departamentu dalis. Nuo 1935 metų sausio 1 dienos iki 1940 metų birželio 22 dienos Policijos departamento direktorius buvo Kazys Svilas. Klaipėdos krašto policija turėjo visiškai skirtingą organizaciją, uniformą ir lapisnius. Ji nepriklausė centrinei Lietuvos valdžiai, bet Klaipėdos krašto direktorijai. Policija veikė pagal ankstesnę vokiečių policijos sistemą

Panevėžio apskrities policijos valdininkai su apskrities viršininku ir policijos vadu 1932 metais.

bei tradicijas, bendradarbiaudama su Lietuvos policija. 1939 metais, nacinei Vokietijai užėmus Klaipėdos kraštą, policija buvo įlieta į Vokietijos policija.

Lietuvos vidaus policijos organų žymiausias pertvarkymas atliktas 1932-33 metais. Iki to laiko nuovados apimdavo kelius valsčius ir kiekviename valsčiuje turėdavo savo skyrius - policijos punktus, kurie 1932 metais paversti valsčių policijos nuovadomis. Tą pertvarkymą vykdė specialioji komisija, veikusi ištisus metus. Tada didesnės ir reikšmingesnės nuovados pavadintos I eilės, menkesnės II eilės. Kai kuriose vietovėse (bažnytkaimiuose) palikti ir policijos punktai. Kaune ir Vilniuje policija turėjo kiek skirtingą organizaciją. Pagrindinis policijos uždavinys buvo kovoti su nusikaltimais ir saugoti žmonių teises, tačiau valstybės įstatymai užkrovė jai ir daugiau pareigų, iš kurių pažymėtinos: eilė pareigų karinės prievolės bei priešlektuvinės apsaugos srityje, vesti kvotas nusikaltusių asmenų bylose, tvarkyti eisma viešaisiais keliais, vykdyti orinio susisiekimo priežiūrą. Be to, 1933 metais įstatymas dar uždėjo atitinkamas pareigas kovoti su užkrečiamomis ligomis, o 1929 metais tam tikrą priežiūrą veterinarijos srityje. Policija turėjo priverstinį būdą išieškoti valstybių bei savivaldybių, ligonių kasų, Lietuvos Raudonojo Kryžiaus ligoninių, Darbo rūmų naudai skiriamus mokesčius, rūpintis suimtųjų išlaikymu, jų transportu, apsauga. 1935 metų įstatymu pavestas kainų priežiūros vykdymas. 1936 metais žemės ūkio reikalams parduodamos sprogstamosios medžiagos kontrolė,

be to, gyventojų registracijos pareiga ir eilė kitų darbų.

1931 metais policija užregistravo 57,284 nusikaltimus, 1937 metais - 82,682. Viešoji ir geležinkelio policija atliko kvotų baudžiamosiose bylose: 1931 metais - 28,869, 1937 metais - 41,056. Už įvairius nusikaltimus surašyta protokolų: 1931 metais - 55,375, 1937 metais - 74,722. Policijos nuvadose įregistruota raštų: 1931 metais - 794,651, 1937 metais - 1,325,783. Ieškomoji per policiją pinigų suma siekė: 1931 metais - 57,622,546 lt., 1937 metais - 62,204,465 lt. Mokesčių ieškodama policija buvo aprašiusi kilnojamąjį turta: 1931 metais 57,898 atvejais išieškoti 8,342,504 lt., 1937 metais - 75,308 atvejais išieškoti 7,741,602 lt. Iš varžytinių policija buvo pardavusi turta: 1931 metais - atsitiktinai ir gavo 393,979 lt., 1937 metais - 735 atvejais ir gavo 75,539 lt.

Personalinis policijos pareigūnų sastatas buvo nustatytas valstybės įstatymais. Pagal 1934 metų lapkričio 30 dienos įstatymą viešojoje vietoje policijoj turėjo būti 1555 pareigūnai, pasienio policijoj (įskaitant Klaipėdos krašto pasienio policijos jūros apsauga) 2022 vyrai, geležinkelio policijos rezervuose, vandens policijoj 184. Po to dar keletą kartų etatai buvo nežymiai pakeisti, juos kiek sumažinant ar padidinant. Didelis pakeitimas įvyko 1939 metais spalio mėnesį, atgavus Vilniaus miestą ir krašto dalį, kada viešosios policijos etatai papildinti 909 ir kitos policijos rūšys - 342, išviso 1251 pareigūnų.

Policijos tarnautojų sastato tiek intelektualinis, tiek moralinis lygis buvo visą laiką kelimas. Tam reikalui veikė policijos mokyklos (žr.). 1935 metų instrukcija policijos valdininkams buvo nustatytas ne mažesnis kaip progimnazijos mokslo cenzas, laikytinas minimaliu. Tuo laiku policijos eilėse ima rasti daug gimnazijas baigusiu asmenų, pasi-taikydavo žmonių ir su aukštesniu mokslu. Policija turėjo savo uniformą bei ženklus. Susisiekimo reikalams policija naudojo dviračius, arklus, motociklus, automobilius. Policijos šventė spalio 2 diena (Angelų Sargų diena), pradėta švęsti nuo 1921 metų. Per pirmąjį dešimtmetį (1918-28 metais) tarnybos pareigas eidami žuvo ar buvo nukauti 62 policininkai, o 1929-40 metais žuvo ar buvo nukauta apie 40 asmenų.

Lietuvos policija dalijosi į keletą šakų, iš kurių minėtinos:

Viešoji, arba tvarkos policija aptarnavo apskričių ir miestų gyventojus. Ji skirstėsi į valsčių, miestų nuvadas, specialios paskirties nuvadas ir punktus. Kiekviename valsčiaus centre veikė policijos nuovada ir jos ribos sutapdavo su valsčių ribomis. Nuovadai vadovavo nuovados viršininkas, o visos apskrities policijai - apskrities policijos vadas.

Miestų policija veikė tikta Kaune ir Vilniuje, kur buvo po 8-9 teritorines ir po keletą specialių nuvadu. 1932 metais Kaune ir 1939 metais Vilniuje įsteigtos eismo policijos nuvados, tvarkiusios šiuose miestuose judėjimo reikalus, tikrinusios susisiekimo priemones ir tyrusios katastrofų priežastis. 1938 metais Kaune ir 1939 metais Vilniuje įsteig-

Panevėžio miesto policijos dviratininkai ekskursijoje po žymiasias apskrities vietas: Uplytę, Čičinsko kalną ir kt. 1930 Vytauto Didžiojo metais.

to specialios policijos nuovados teismo reikalams, atstovavusios policija įvairiose bylose teismuose, ten gynusios viešosios tvarkos reikalus ir palaikiusios kaltinimus. Jų pareigūnai buvo teisininkai. Tais pačiais metais įsteigtos mažamečių nusikaltėlių nuvados, sekusios bei prižiūrėjusios mažamečius nusikaltėlius. Šiose nuvadose jau tarnavo ir viena kita moteris policininkė (šiaip jau Lietuvos policijoj moterų pareigūnių nebuvo). 1936 metais lapkričio 1 dieną seimas priėmė priverčiamųjų darbo istaigų įstatymą, pagal kurį galėjo būti steigiamos priverčiamojų darbo istaigos, Vidaus reikalų ministerijos žinioje ir policijos administruojamos. Kaune 1932 metais įsteigta speciali mokesčiams išrinkti nuovada. Kaune ir Vilniuje buvo laikomas policijos rezervas, turėjęs raitiųjų, technikinį ir pėstininkų būrius. Rezervo pareigūnai gyvendavo uždarame bendrabutyje, budėjo dieną, naktį ir buvo naudojami tik ypatingam reikalui esant.

Pasienio policija (žr.) saugojo Lietuvos pasienį ir turėjo skirtingą operaciją.

Vandens policija vykdė susisiekimo priežiūrą vandens keliais. Iš pradžių ji buvo policijos vadovybės žinioje, nuo 1936 metų sausio 1 dienos perėjo susisiekimo ministerijos žinion.

Geležinkelio policija vykdė priežiūrą geležinkelio ruože, stotyse, traukiniuose, tyrė geležinkelio susisiekimo nelaimes, gaudė geležinkeliais gabenamą kontrabandą. Didesnėse stotyse ji turėjo savas nuova-

das, mažesnėse - punktuose. 1934 metais lapkričio 30 dieną geležinkelio policijoje buvo 83 vyrai. Atgavus Vilniaus kraštą, padidinta 26 pareigūnais. Visos jos istaigos priklausė geležinkelio policijos vadui, o šis savo ruožtu - policijos departamentui.

Privatinė policija. Ją laikyti galėjo savivaldybės istaigos bei privačios įmonės savo reikalams. Daugiausia ją laikydavo miestų savivaldybės mokesčiams išrinkti. 1934 metais išleista privati policijai laikyti bei organizuoti instrukcija, pagal kurią tokios policijos pareigūnų išlaikymą turėjo apmokėti ja samdžiusi istaiga, tačiau drausmės atžvilgiu privatinė policija priklausė Lietuvos policijos vadovybei. 1929 metų pradžioje visoje Lietuvoje buvo 26 privatinės policijos tarnautojai, 1938 metais - 61, 1940 metais - apie 100.

Kriminalinė policija (žr.) priklausė Valstybės saugumo departamentui. Jos pagrindinis uždavinys buvo - kova su nusikaltimais.

Saugumo policija (žr.) priklausė Valstybės saugumo departamentui. Jos uždavinys buvo - rūpintis krašto vidaus saugumu.

Policija sovietų okupacijos metu. 1940 metais sovietams okupavus Lietuvą, pradžioje kurį laiką dar veikė policijos departamentas, vadinamasis ju paskirto dir. Viktoro Bručkaus. Po to policija buvo perimta iš Rusijos atvykusių komisarų bei politrukų. Iš policijos departamento suorganizuota sovietiniu pavyzdžiu 'Darbininkų-valstiečių milicijos valdyba'. Policija buvo pakeista bolševikine milicija. Buvę policijos tarnautojai atleisti, keliasdešimt jų nužudyta ar nukankinta, keli šimtai uždaryti į kalėjimus, o kiti su šeimomis išvežti į Sibirą ir kitas Sov. Sąjungos sritis.

Policija vokiečių okupacijos metu atkurta 1941 metais birželio mėnesio pabaigoje Laikinosios Lietuvos Vyriausybės šaukimu ir tiesiog spontaniškai grįžtant ir tarnybas dar gyviems ir neištremtiems bei išėjusiems iš kalėjimų policijos pareigūnams. Atkuriant policijos departamentui vadovavo Alfonsas Senkevičius. Tačiau vokiečiams likvidavus Laikinąją Vyriausybę, policija priklausė savivaldos istaigoms per generalinį Vidaus reikalų tarėją ir vokiečių policijos vadovybei, kurį buvo subordinuota SS ir policijos vadui Lietuvoje (SS - und Polizeiführer Litauen), kuris jau duodavo potvarkius per vokiečių tvarkos policijos vadą Lietuvoje (Der Kommandeur der Ordnungspolizei Litauen) ir ryšių karininką lietuvių policijos reikalams (Der litauische Verbindungsoffizier der Schutzmannschaft des Einzeldienstes im Stabe des Kommandeurs der Ordnungspolizei Litauen). Šiuo ryšio karininku buvo Vytautas Reivyntas. Atsižvelgiant į neramias karo meto sąlygas ir prie Lietuvos prijungtas kai kurias rytines sritis, jos skaičius buvo padidintas iki 7000 žmonių. Vokiečių vadovybė daugeliu atvejų lietuvių policija nepasitikėjo ir labai dažnai atskirus įtariamus pareigūnus ar dalinius išsiųsdavo į frontą, perklinodavo, bausdavo areštu ir

Ši nuotrauka darėta 1939 metais, dalis Marijampolės Miesto Policijos nuovados vyrių skaito naujai gautą Policijos žurnalą: Iš k. į d. sėdi Nuovados viršininkas Vincas Buvelskis, Nuovados viršininko padėjėjas Jonas Savickas, Nuovados viršininko padėjėjas Kostas Marcinkus ir Nuovados vachm. raštvedys Petras Linkevičius. Antroje eilėje stovi nuovados raštinės darbuotojai policininkai: iš k. į d. polic. Petras Blažaitis, polic. Antanas (pavardė neprisimenama) ir polic. Antanas Stankus.

kalėjimo bausmėmis. Iš viso per visą vokiečių okupacijos metą 1941-44 metais kovose su bolševikais ir kitais Lietuvos priešais žuvo apie 400 lietuvių policijos pareigūnų. Vokiečių okupacijos metu dar buvo istaigta priešgaisrinė apsaugos policija. Jos tikslas - glaudžiau susieti ugniagesių komandas su viešąja policija, kurios pareigūnai vadovavo civilinei gyvenviečių priešlėktuvinei apsaugai. Prie vidaus reikalų tarėjo buvo priskirtas priešgaisrinės apsaugos policijos vadas, apskrityse - apskričių vadai (anksčiau inspektoriai). Pilnai ši reforma nebuvo pilnai įvykdyta. Už Lietuvos ribų atsidūrusių kelių miestų ugniagesių rinktinė buvo vadinama Lietuvos priešgaisrinės apsaugos policijos rinktine, tačiau vokiečiai, vengdami Lietuvos vardo, ją paprastai vadino Feuerschutzmannschaft.

Lietuvių policija galutinai likviduota 1944 metais spalio mėnesį. Didžioji dalis jos organizuotai ar pavieniui pasitraukė į Vakarų. Kai kur DP stovyklose buvo susidariusi ir DP policija. Čikagoje 1955 metais įkurtas buvusių Lietuvos policijos tarnautojų klubas Krivulė.

(Br. Kv.)

LIETUVOS POLICIJA PRISIMENANT

P. Dirkis

Spalio 2 dieną Bažnyčia skyrė Angelų Sargų garbei. Ta proga nors labai paviršutiniškai - trumpai - norėtusi paminėti buvusią nepriklausomos Lietuvos policiją, kuri nuo 1921 metų švesdavo metinę Angelų Sargų dieną šventę.

1918 metais beprisikeliant Lietuvos valstybei ginklams frontuose bežvangant, įvairūs politiniai ir kriminaliniai, paskiri ir organizuoti, elementai siautėjo krašto viduje. Jiems, pasinaudojant momentu, rūpėjo medžiaginiai pasinaudoti - pasiplėsti, o dar kitiems - trukdyti valstybės kūrimąsi. Kai vieni vyrų stėjo savanoriais į Lietuvos kariuomenę - kiti organizuojamos tuo metu milicijos, kuri tik nuo 1924 metų sausio 15 dienos oficialiai pavadinta policija.

Be pačių pagrindinių mūsų policijos pareigū - piliečių asmens ir turto apsaugos, darbo ji turėjo labai daug. Todėl, besišakojant valstybės reikalams, policija buvo paskirstyta specialybėmis, kurių pagrindinės buvo 8-ios. Nepriklausomos Lietuvos policija buvo komplektuojama iš jaunų, garbingai atitarnavusių kariuomenėje vyrų, aukšto intelektualinio ir moralinio lygio. Be to, policijos mokslinimui veikė dvi policijos mokyklos: Žemesnioji (iki 1926 metų ir Aukštesnioji - visą laiką. Nuo 1928-9 metų iš stojančiųjų policijos tarnybon buvo reikalaujama ne mažiau 6 gimnazijos klasių mokslo cenzas, o iš valdininkų - gimnazijos, nes valdininkų kadras susidėjo iš atsargos karininkų, baigusiu Karo Mokyklą, kurion buvo priimami tik gimnazijų abiturientai.

Be ne menko nusimanyto bendros, o ypač baudžiamosios teisės srity, mūsų policijos valdininkai Aukštesniojoje policijos mokykloje buvo pagrindinai supažindinami su visa eile specialių administracijos įstatymų, taisyklių, instrukcijų. Pabrėžtina, kad nepriklausomos Lietuvos policijos eilėse turėjome žmonių ir su aukštuoju mokslu, pav., policijos vadai: J. Seštokas, A. Milmontavičius, K. Petrauskas buvo baigę adm. mokyklą (žiūr. LE XXV tom. 24 pusl.). Savo specialybės reikalams nagrinėti policija turėjo gana aukšto lygio, gražiai iliustruota dvisavaitinį žurnalą Policija, kuriame be pačių policijos tarnautojų bendradarbiavo žymūs teisininkai, aukštų laipsnių karininkai, rašytojai, menininkai, žurnalistai. Mūsų policija buvo centralizuota Vidaus reikalų ministerio žinioje. Jokioms politinėms partijoms bei organizacijoms nepriklausė. Buvo tvarkoma karinės drausmės pagrindais, dirbo

24 val. paroje - palyginamai jos buvo nedaug, ir atlyginimas ne aukštas. Kuopos vadas, kapitonas kariuomenėje gaudavo didesnį atlyginimą, negu apskrities policijos vadas. 1934 metais policijos tebuvo tikrai 1,555 vyrai ir tik 1939 metais, atgavus Vilniaus miestą ir krašto dalį, etatai buvo padidinti dar 909 vyrais. Klaipėdos Klaipėdos krašto policija priklausė Klaipėdos krašto direktorijai, turėjo skirtingą organizaciją ir veikė ankstyvesnės vokiečių sistemos bei tradicijų rėmuose.

Joks svetimšalis ne tik nieko negalėjo prikišti mūsų jaunutei policijai, bet nekartą pabrėždavo jos aukštą specialybės bei moralės lygį. Istorijū, kokias dabar neretai skaitome spaudoje apie kitų kraštų policiją - gerai apmokamą ir tedirbančią tik 8 val. paroje - dažnai bendraujančią su nusikalčiaiiais, dalyvaudama bankų ar prekių sandėlių plėšimuose, Lietuvoje nebuvo. Nepriklausomybės laikotarpiu kovoje su nusikalstamuoju elementu krito virš 120 įvairių tarnybos laipsnių policijos pareigūnų.

Minint nepriklausomos Lietuvos policiją, spalio 2-ros, Angelų Sargų dienos proga, tenka pasakyti, jog ji tą savo šventę iškilmingai švesdavo. Iš visų Lietuvos kampų rinkiniai policijos pareigūnai suvažiuodavo laikinojį sostinėlį, kur po iškilmingų pamaldų katedroje būdavo iškilmingas paradas ir kita. Okupacinėse sąlygose, šitoji tradicinė policijos šventė jau nebebuvo taip iškilmingai minima, nors, kur sąlygos leido, savo ratelyje buvo prisimenama laisvės dienos, pasvarstoma, kas laukia ateityje.

Lietuvos policija galutinai likviduota 1944 m. Kas gyvas likęs patraukė į vakarus. Vokietijoj kai kuriose DP stovyklose tvarkai palaikyti ir sargybon nešti buvo susiorganizavę lietuviai policininkai, bet vėliau kartu su visa pabėgėlių mase išsiskirstė po laisvajį pasaulį. Nemaža jų atsidiūrė ir Dėdės Samo žemėje.

1955 metais Chicagoje buvusieji Lietuvos policijos tarnautojai įsteigė klubą Krivulė. Dabar Krivulė kas met mini Angelų Sargų dieną - savo tradicinę šventę. Krivulėnų eilės negausios ir tos nuolat retėja. Daug iškentėję policininkai vienas paskui kitą palieka šią ašarų pakalnę, persikeldami į geresni, ramesni pasaulį.

Angelų Sargų dienos proga linkėtina krivulėnams gražiai paminėti savo tradicinę šventę, o bendrai rašyti savo atsiminimus, kurių tarpe idomių ir vertingų gali pasitaikyti. Nesurašyti jie kartu neuina amžinybėn, iš kur niekas negali sugražinti.

NEŠAUGUS, NEDĖKINGAS, PILNAS ĮVYKIŲ IR PAVOJŲ BUVO LIETUVOS POLICIJOS TARNYBOS KELIAS

Vytautas Reivytis

ROKIŠKIO ŽEMESNIOJI POLICIJOS MOKYKLA

Grįžęs iš kariuomenės 1925 metais bandžiau vėl mokytis, bet nustačius maisto davinį - tris silkes ir kelias bulves savaitėje, be to, skilviui pradėjus maištauti, reikėjo atsakyti nerealiam sapno tapti mokytoju vyru. Turėjau sutikti ir susitaikyti su gyvenimu, koks jis iš tiesų mane supo. Taigi, reikėjo ieškotis bet kokio darbo, kad turėčiau ko valgyti ir gyventi gyvųjų tarpe.

Tuo metu apie policijos tarnybą visiškai negalvočiau, nes nuo jaunų dienų buvau truputį liberalus. Mažeikių progimnazijoje mokydamasis buvau aušrininku socialistinio vėjelio perpūstas. Tais laikais kad ir išblukęs liberalizmas su policija nebuvo draugai. Bet dažnai politines pažiūras priverčia pakeisti skilvis. Sotus skilvis paverčia žmogų svajotoju ir iškelia puikybėn. Alkanas skilvis daro žmogų kukliu ir verčia būti realiu.

Vieną mano likimo nelinksma dieną pasinėręs neviltyje žingsniavau Tirkšlių miestelio dulkėtomis gatvėmis. Staiga, matyt, gerosios dvasios vedamas susitikau savo seną mokyklą ir kariuomenės draugą, Leonardą Čeplinką. Jis buvo parvykęs atostogų iš Rokiškio žemesniosios policijos mokyklos, kur jis mokėsi ir kartu buvo laidos viršila. Man pasipaskojus apie savo likimo nedalia, Čeplinkas išsitiesė savo visu dviejų metrų kūnu ir visiškai viršiliškai man išrėžė pamokslą: "Vytautai, juk tu visuomet buvai ne iš kelmo spirtas vyras, tai ko čia dabar žirzi, kaip musė voratinkly ir graibais po tuščią tuštumą, imk tiesiai už dalyko, daryk karjerą policijoje, stok į Rokiškio policijos mokyklą. Baigęs mokyklą turėsi "pištalietą" prie šono, be to, valdžia rengs ir penės". Kalbino, kalbino ir įkalbėjo. Ir kadaise buvęs "cicilikėlis" važiuoja į Policijos mokyklą.

Nuvykęs Rokiškį per Policijos mokyklos inspektorių, atsargos vyresnį leitenantą Kmeliauską gavau audijenciją pas Policijos mokyklos viršininką, Vl. Jankauską. Pristatęs padaviau prašymą, Jankauskas mano prašymą trumpai peržvelgęs suglamžė ir įmetė krepšin. Išsigandau - maniau, kad mano bandymas tapti policininku liūdnei pasibaigė.

Bet ne. Viršininkas Jankauskas padavė popieriaus lapą ir sako: "Sėsk ir parašyk prašymą mano akivaizdoje. Namie kiekvienas gali gražiai parašyti". Man prašymą berašant Jankauskas studijavo mano mokyklų pažymėjimus ir ypač ilgai sustojo prie mano Auto batalijono mokomosios kuopos baigimo atestato. Atestate iš devynių dėstomų dalykų buvo tik viena ketveriukė - kitos visos penkiukės.

Parašęs prašymą padaviau Jankauskui. Jis, laikydamas rankoje prašymą, lyg koks psichologas ar psichiatras pradėjo mane apžiūrinėti nuo galvos iki kulnu, ir ilgiau jo akys sustojo ties mano juosmeniu. Perėjo šurpas per nugarą - pamaniau, kad mano spraga nesusagstyta. Bet nebuvo taip blogai, trūko vienos sagos mano aprintame švarke. Bet Jankauskui tai buvo lygu kriminalui. Jankauskas ir sako man: "Kita kartą ateik pas mane įsisiuvęs sagą". "Klausau, pone viršinke", atsakau.

Po tokių įžanginės drausmės pasisakymų Jankauskas ištiesė man ranką ir pasakė trumpą, linksmą, magišką sakinėlį: "Esi priimtas". Ne tik priėmė į laidą, bet ir paskyrė laidos viršila. Tuo būdu tapau bizūnu viršininko Jankausko rankose laidos policininkams pliekti.

Rokiškio policijos mokykloje buvo duodamas visas išlaikymas: bendrabutis, maistas, uniforma ir maža alga. Mokykla laikė aštuonius arkliaus jojimo pamokoms. Policininkai išeidavo pilną jojimo kursą. Išmokdavo gerbti arklį ir mokėti su juo tinkamai apseiti. Rokiškio policijos mokykloje dėstė šiuos dalykus: lietuvių kalbą, policijos tarnybą ir statusus, žinias iš valstybinės ir administratyvinės teisės, nusikaltimus ir kovos metodus prieš juos, sanitariją - higieną, Lietuvos istoriją, geografiją, aritmetiką, ginklų pažinimą, raštvedybą, jojimą, šaudybą, rikiuotę, gimnastiką.

Rokiškio policijos mokykloje dėstė vietos gimnazijos mokytojai, teisėjas, tarydytojas, apskrities daktaras ir aukštesnieji administracijos valdininkai. Mokykla buvo gerai organizuota ir rimtai vedama. Drausmė buvo tokia drastiška, kad, jei nebūtų buvę dėstomi policijos dalykai, būtum pamanęs, jog patekai į drausmės batalioną, kur buvo karieiviai siunčiami pagal teismo sprendimą bausmų atlikti. Tokios beatoadairinės drausmės autorius buvo Mokyklos viršininkas Jankauskas. Man teko būti tos žiaurios drausmės vykdytoju. Nors aš buvau su savo sąžine konflikte, bet kito pasirinkimo neturėjau: reikėjo Jankausko uždėtą bausmę vykdyti.

Bausdavo areštu iki penkių dienų, stovėti su šautuvu iki dviejų valandų pilnoje kautynių aprangoje. Kadangi tokios aprangos mokykloje nebuvo, pridėdavo plytų į kuprinę. Ne visi tokį kankinimą išlaikydavo. Bestovėdami apalpdamo ir išvirsdavo iš kojų. Be to, bausdavo be eilės budėti arklidėse ir virtuvėje. Tos bausmės būdavo paskiriamos už nusizengimą, už menkniekį, menką reikalą ir visiškai be reikalo, taip sau iš pasigardžiavimo. Ir visiškai nedidelio dalyko tereikėjo, kad būtum

apie tai rašė vienas Berlyno laikraštis ir Lietuvos spauda.

Mokykloje buvo dėstomi šie dalykai: gimnastika su irankiais, be irankių, laisvi judesiai, tolimų distancijų bėgimas, ritminė gimnastika, šaudyba, plaukimas, jodimas, džudžicu (judo), boksas, lauko ir gatvių kovos žaidimas, futbolas, krepšinis ir kiti žaidimai. Iš visų praeitų metų labiausiai mėgau džudžicu ir geriausiai jį baigiau.

Grįžus man iš Berlyno 1930 metų vasario mėnesį tuojau buvau paskirtas Aukštesniosios policijos mokyklos inspektorium. Mokyklos viršininkas Ramanauskas ir Policijos departamentas šiltai priėmė mano pasiūlytą fizinio lavinimo programą ir nesigailėjo lėšų brangiems įrengimams ir irankiams. Iš visų mano įvestų programos punktų pats populiariausias pasidarė džudžicu, ir aukštesnieji ir žemesnieji ėmėsi jo mokytis su neįprastu entuziazmu.

Sportui populiarinti paruošiau du vadovėlius: 1. Kūno Kultūros Pradmenys ir 2. Džudžicu (judo). Vadovėliai buvo bematant išpirkti. Mano atsiradimas Mokyklos inspektorium jaunesniems klausytojams buvo džiaugsmas ir palaima, o seniems - pragaras ir praeikimas. Dauguma senesnio amžiaus buvo nuovadu viršininkai, kurie veik kas trys metai buvo siunčiami Mokyklon žinioms papildyti, nuo poniškų dulkių apvalyti, padrausminti, pajauninti ir ištiesti. Panašus amžiaus santykis buvo Pasienio policijos rajonų viršininkų ir Saugumo policijos valdininku, kurie buvo siunčiami tik po vieną kartą ir trijų mėnesių kursais. Seniesiems tikrai buvo sunkūs fizinio lavinimo dalykai. Jiems nekartą ir ašarėlė nusirisdavo per išdūti skruostą dėl tos "praeikto kūno mankštos". Buvo vyrų tokių kūningų, kad penkiese vos ant turniko užkeldavo arba įkšdavo į kvadratinį kopėčių skylę, iš kur be pagalbos nenulipdavo ir iš skylės neišlisdavo. Tuo ir baigdavos "milžinų" kūno mankšta, penkiems vyrams pakilnojus. Man tikrai jų buvo gaila. Bet nustatyta programa reikėjo praeiti nors su svetima pagalba.

Mokyklos viršininkas Ramanauskas labai nemėgo nuovados viršininku, dažnai juos pašiepdavo. Pavaikščioldavo tarpe jų, kairės rankos delną į užpakalį, norėdamas bekalbiu būdu parodyti, kad nuovados viršininko rankelės delnas pasikreipia į užpakalį iš pliečio dovanėlei gauti. Už tą netaktišką įžeidinėjimą kad ir be žodžių nuovadų viršininkai ne be pagrindo pyko. Tas viskas su Ramanausko turētu autoritetu ir rimtumu nesiderino.

Policijos departamento direktoriui Svilui Ramanauską sutvarkius Aukštesnioji policijos mokykla nebeatgavo savo didybės ir vardo. Buvo ieškoma bandomo keliu naujo viršininko. Rodos buvo skiriami labai pats geriausias būtų buvęs V. Remeikis, bet jis trumpai tebuvo, nes buvo paskirtas iš Maskvos malonės atgauti Vilniaus miesto policijos vadu.

Geležinkelų policijos tarnautojai, pasiruošę policijos šventei 1935 ar 1936 metais.

Man motociklu nusilaužus koją darbas fizinio lavinimo srity pasidarė nebeįmanomas, ir aš turėjau iš inspektoriaus pareigų pasitraukti. Bet džudžicu lektoriumi pasilikau iki pat 1938 metų galo. Iki pat to laiko, kai buvo užmegzti diplomatiniai santykiai su Lenkija. Tuomet buvau paskirtas į naujai steigiamą Geležinkelų policijos nuovadą jos viršininku Vievyje.

TARNYBA KAUNO MIESTO POLICIJOJE

1932 metu rudenį buvau atleistas iš Mokyklos inspektoriaus pareigų ir paskirtas Kauno miesto 3 Nuovados policijos viršininku. Skiriant tos nuovados viršininku buvau išsiderėjęs iš Policijos departamento šioje nuovadoje dirbti tik vienus metus. Nuovada radau gerokai apleista. Reikėjo daug dirbti, kol buvo pastatyta tinkamoje aukštumoje. Ivedžiau daug naujų reformų, nebeleidau mušti prokuroro padėjėjų ir kišti daboklės žurnalistu, valstybinio teatro artistų ir šiaip padorių pliečių, kurie pasinerdavo alkoholio džiaugsmė. Vietoje daboklės policininkas turėjo nusamdyti taksi arba vežimą ir neblaivų pilietį parvežti į jo namus. Kita dienų policininkas pristatydavo sąskaitą už transportą iš sibliaviusiam tokiam piliečiui. Šis metodas nepaprastai pagerino poli-

cijos santykius su visuomene. Įsakiau nežiūrint turto ar išsilavinimo visiems vienodai taikyti įstatymus.

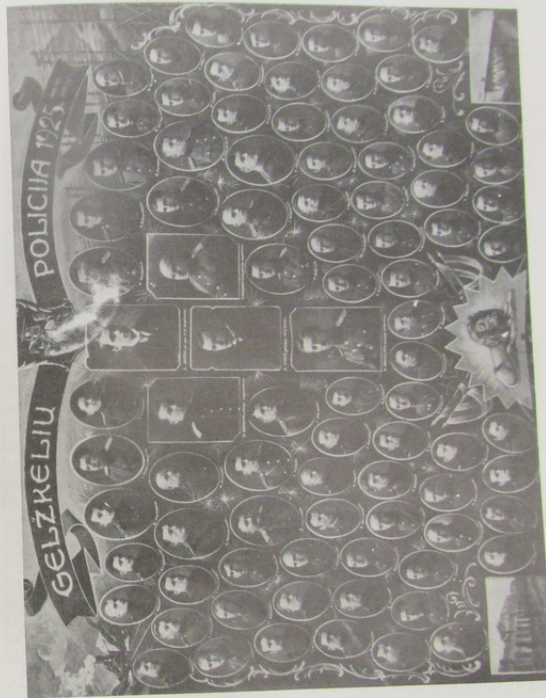
Naujovių ir reformų niekaip nenorėjo matyti nė girdėti Kauno miesto policijos vadas Jankauskas, su kuriuo buvome mandagumo aplygin-tame konflikte.

Jankauskas, laikydamas policijos tarnautojus teroro baimėje, darė juos negalvojančiais paklusniais robotais ir tuo jis padarė, išoriniai žiūrint, puikiai, drausmingą policiją, bet ji viduje buvo nekonstruktyvus dvasios kratynys. Tačiau Jankauskas turėjo ir gerų pusių. Jis įsakmiai tvirtino ir įsakinėjo savo policijai, kad šaunamą ginklą tegali vartoti tik tuo atveju, jei nusikaltėlis pirmas šaus į policininką. Policininkai už tokį įsakymą pyko, bet nieko negalėjo padaryti. Tuo buvo išvengta legalių ir nelegalių žmogžudibių.

Kaip buvo susitarta, lygiai už metų buvau atleistas iš 3 Nuovados viršininko pareigų ir paskirtas Geležinkelių policijos viršininko padė-jėju.

Geležinkelių policijos Kauno nuovados policijos tarnautojai 1935 metais: iš kairės sėdi: Večerskis Antanas; Sidlauskas Vytautas; Suvaidis Hiacintas; stovi iš kairės: Gelemboldas Maksas; Kuzma Alfonso; Zamalis Leonas ir Banis Liūdas.

Geležinkelių policija 1925 metais.

K. Milašius. Garbės prenumeratorius.

TARNYBA GELEŽINKELIŲ POLICIJOJE

Geležinkelių policijoje ištarnavau lygiai septynerius metus. Iš tiesų tai nebuvo jokia tarnyba, bet proteguojamų rinktinių vyrų valdžios visais patogumais aprūpinta prieglauda. Visus tuos septynerius metus išbuvau apmokamose atostogose. Žinoma, oficialiai buvo laikoma tarnyba. Jeigu gaudavai savaitėje vieną bylą už triukšmo kėlimą ar kita menką nusižengimą bei šiaip nuo penkių iki septynių kartų turėjai savo viršinikišką parašą padėti po įvairiais raštais. Tai ir buvo pats didysis darbas. Lietuvos geležinkeliuose jokių nusikaltimų bei traukinių katastrofų nebuvo. Jei koks mažas kriminalinis nusikaltimas per mėnesį ar kelis mėnesius ir pasitaikydavo, tai tą galėjo aiškinti ir sudoroti Viešosios policijos pareigūnas.

Geležinkelių policija buvo suskirstyta į aštuonias nuovadas, tad buvo ir aštuoni nuovadų viršininkai. Geležinkelių policijos viršininkas, jo padėjėjas, vienas nuovados viršininko padėjėjas ir sekretorius bei 73

Geležinkelių policijos Kauno komandos tarnautojai 1927-28 metais.

policininkai, visi vyresnieji. Būtų užtekę į tas stotis, kur buvo įsteigtos nuovados, skirti budėti iš Viešosios policijos po vieną policininką pamainai. Tuo būdu būtų reikėję Viešosios policijos etatus padidinti 24 policininkais ir tuo būdu neturtinga mūsų valstybė būtų sutaupiusi kasmet po du šimtu aštuoniasdešimt tūkstančių litų vien tik už išmokėtas algas Geležinkelių policijai. Pasienio stotyse pasų kontrolė taip pat gerai galėjo atlikti Pasienio policija visiškai etatų nedidinant. Be to, Geležinkelių policija turėjo daug viliojančių privilegijų, kaip tai: didelis jų skaičius gaudavo nemokamus butus iš Geležinkelių valdybos, nemokamus bilietus važinėti geležinkeliais ir kitų pusiau legalių potogumų. Puikūs Geležinkelių policijos vyrai visiškai nebuvo kalti ir atsakingi, kad jie buvo padaryti bedarbiais valstybės išlaikomais peniukšliais. Buvo kalta Policijos departamento vadovybė, kuri nematė, kad mūsų kraštas ekonomiškai vos kvėpavo. Ir visiškai neskaiciavo, kiek tūkstančių lietuvių karvyčių iš liešo ūkininkėlio anstoliai turėjo išvesti, kad nieko neveikiančią, puošnią išlaikytų Geležinkelių policija.

Geležinkelių policijos Kauno komandos tarnautojai 1927-28 metais.

AUKŠTIEJI POLICIJOS VIRŠININKAI IR KILIMAS TARNYBOJE

Policijos departamento direktoriai, policijos inspektoriai, policijos referentai ir apskričių policijos vadai su labai reta išimtimi buvo policijos tarnybos analfabetai. Keistas paradoksas - mokytojai ir vadai atėjo mokytį tų dalykų ir tų žmonių, apie ką jokio supratimo neturėjo. Jie atėjo vadovauti orkestrui, visiškai nepažindami gaidų. Jie buvo laimingieji, galingojo protekcijų dievaičio išrinktieji sūnūs. Jie atėjo čia, nes kitur buvo netekę darbo. Aišku, ne patys gerieji. Niekas gerų darbininkų iš darbo nemeta, meta tik nedrausmingus, žemos moralės ir girtuoklius. Kas be to, kai kurie protekcijų sūnūs, bedrausmindami ir bemokydami policija, patys susidrausmino ir ši bei tą pramoko iš savo mokinių. Tie policijos vadai, kurie tikėjosi esą neliečiamybės aliejumi patepti ir atėjo prisiklijavę ant kaktos nepelnytos didybės ir garbės etiketę, į savo drausminimo aukas žiūrėjo kaip į kokį drausmės batailjoną. Jie į policijos sunkų ir sudėtingą darbą nekreipė daug dėmesio, nes apie tai mažai tenusimanė. Bet jie reikalavo aklo paklusnumo, kulnų daužymo ir darė policininkus neprotaujantais stabais. Reikėjo beždžioniškai pataikauti ir šimtus kartų kartoti: "Klausau, Pone Vade, klausau, Pone Inspektoriau, klausau, Pone Direktoriau". Nebuvo tarnybos įstatymo, kuris apsaugotų policijos tarnautojus nuo vadų sauvilės. Bet užtat buvo ponų vadų malonėje ar nemalonoje.

Ne visi karininkai atėjo į policijos tarnybą per protekciją ir buvo papudyti ant pačių viršutinių laktų. Juk nevisi buvo tarnavę pas pulkininką Igną, vėliau tapusį ministru. Buvo vargšų, kurie vienu ar kitu būdu buvo atsidūrę atsargoje. Jie jokio amato nemokėjo, o valgyti juk reikėjo. Policija buvo uniformuota, turėjo ginklus, ir jiems atrodė būsia tas pat, kaip ir anksčiau kad tarnavo. Jie, būdami lyg tie samurajai, aukštai iškilę virš lietuvių tautos lygio, be sunkumų buvo priimami tarnybon, bet kaip be protekcijos, būdavo skiriami į žemas vietas: nuovadų viršininkais ar pačiu blogiausiu atveju viršininkų padėjėjais.

Nevisi jie prigydavo, kai kurie negalėjo pakęsti "nagarbingos" tarnybos, nes policijoje reikėjo dirbti ir kartais labai sunkiai ir pavojingai. Tokie išgaruodavo. Tie, kurie likdavo pas mus, susiprasdavo, prisitaikydavo ir siunčiami važiavo į Policijos mokyklą. Mokėsi ir dirbo. Nusiimdavo nuo kaktos garbės ir didybės etiketę, bet visvien kaktoje likdavo būtosios didybės dėmė. Kartą vienas iš tokių išitikinęs-savo pranašumu nepadavė rankos vienam iš ministru, kadangi jis nebuvo buvęs

Juodkalnių perėjimo punktas Latvijos pasienyje 1930 metais.

karininkas. Jie buvo užsikonservavę 19 amžiaus tradicijose ir niekuomet savęs nepapavydavo, nes jiems trukdė patepimas išminties aliejumi, ir jie niekaip nebesusigrabė realiam gyvenime.

Visai kas kita buvo su taip vadinamais aspirantais. Jie baigdavo gimnaziją ir būdavo vienus metus Karo mokykloje. Bet jie neturėjo sau iškalbėto pranašumo ir pasiskolintos garbės, todėl išliedavo į policijos eiles, kaip lygus su lygiu. Aspirantai buvo labai puiki medžiaga policijos rekrutams.

Viena labai dėkinga sritis buvo atsargos karininkams - tai Pasienio policija. Čia jie galėjo jaustis kaip namie todėl, kad ši tarnyba maža ka teturėjo bendra su policijos tarnyba, nes čia buvo daugiau panašumo su karine tarnyba; sargybos, slapukai ir kontrabandininkų vaikymas pasieniais. Pasienio policijos atsargos karininkai ir moraliai buvo patenkinti, nes jų drausminimo objektas pasienio policininkas nedaug tesiskyrė nuo kareivio. Ir dėlto Pasienio policija buvo išaugusi į rimtą ir drausmingą organizaciją. Ji gėdos nedarė.

Pasienio policijoje subrendo ir išaugo jos milžinai administratoriai: Bronius Stasulis, Klaipėdos krašto Pasienio policijos vadas, kuri po ilgu metų tarnybos Departamento direktorius Svila paėmė į savo kerštinga nemalonė. Kitas didysis milžinas buvo Vincas Remeikis, be kitų aukštų pareigų ilgai išbuvęs Pasienio policijos Jūros apsaugos viršininku. Tai buvo rimti, subrendę autoritetai.

Iš kairės pirmas - Vytautas Reivytiis, antras - Keliuotis, prie skopo - Iškauskas, ketvirtas Blūdsukis, užpakaly stovinčių dviejų pavardės nežinomos. Visi Kauno policininkai 1934 metais.

Taigi, atsargos karininkai Pasienio policijoje nebuvo jokie naujokai, bet rimta pajėga. Visai kas kita buvo tokie išpašalvonyti iš kariuomenės, neturį policijos praktikos ir nelanę Policijos mokyklos, bet būdavo skiriami policijos vadais, inspektoriais ar kitais aukštaisiais pareigūnais. Tai būdavo tikra tragikomedija.

Kilimas (avansavimas) Viešosios policijos tarnyboje su labai retomis išimtimis ribojosi iki nuovados viršininko. Taigi, policininkas savo slaptoje kišenėje galėjo nešiotis dėl visa ko nuovados viršininko žvaigždutes. Aukščiau buvo neperlipama siena, "išbūdavota" protekciju junginiu iš policijos tarnybai neparuoštu, iš kariuomenės pašalintų beenczių "podpraporčiku, praporčiku" ir karjeros negalinčių padaryti lietuviškos gamybos karininku.

Pasienio policininkas niekuomet negalėjo palypėti iki rajono viršininko. Rajono viršininku be jokių išimčių galėjo tapti tik atsargos karininkas. Taip jau buvo Policijos departamente policijos tarnybos savamokslui, atsargos leitenantų ir kiek aukštesnių buvusių karininku nustatyta. Ši sritis galutinai buvo monopolizuota ir rezervuota tik savo plauko kariuomenėje susibankrutavusiems. Viešąją policiją jie laikė negarbinga nuo apačios iki nuovados viršininko. Vien tik todėl, kad čia reikėjo daug ir labai sunkiai bei įtemptai dirbti. Tačiau kas kita būti

nesąmoningu bizūnu departamento ir apskrities aukštybėse.

Visiškai kitaip buvo Saugumo policijos departamente. Ten seklys ir baltinių vagilių gaudytojas galėjo palaipsniui avansuoti per daugelį valdininkų kategorijų ir pasiekti pačią Saugumo departamento viršūnę. Tokie faktai buvo du. Iš jų, kurie, pradėję tarnybas iš apačios, per ilgesnį laiką tapo Saugumo departamento direktoriais. Viešosios policijos gyvenime tokio fakto nebuvo, nes šiame departamente didieji "dėdės" protegavo savo numylėtinius patricijus - plebėjui ten nebuvo vietos.

Naujos paradinės policijos uniformos su kaskėmis, įvestos 1933 metais.

POLICIJOS SANTYKIAI SU VISUOMENE

Policijos santykiai su visuomene nebuvo per šilti. Policijos nemėgimas psichologiškai rīšosi su neketimu rusų policijos ir žandarų carų laikais. Tas būtų palaiapsniui blukę ir vėliau visiškai išblukę, jeigu mūsų policija būtų ėjusi tik policijos pareigas ir atlikusi išimtinai tik policijos uždavinius. Tačiau policijai buvo užkrauta mokesčių rinkimo našta, civilinių ieškinių išieškojimas ir už nesumokėtus mokesčius nejudomo turto aprašinėjimas ir tam turtui parduoti varžytinių skelbimas ir vykdymas. Vėliau didesnių sumų ieškojimas buvo perleistas anstoliams. Bet mažesnius ieškinius ir mokesčius teko išieškoti ir varžytines skelbti bei vykdyti policijai.

Aštuoniasdešimt procentų Lietuvos gyventojų negalėjo ar nenorėjo mokesčių laiku sumokėti. Tuo būdu negalėjo mylėti ir mokesčių bei skolų išieškotojų, kurie išvesdavo kartais net paskutinę karvytę ar vieną iš kuniu. Nekartą skaudžiai gyventoją "apilėsdavo" vien tik dėlto, kad laiku negalėjo mokesčių ar ieškinio sumokėti. Tas mokesčių ir ieškinių išieškojimas buvo labai skausmingas gyventojams, ir vien tik dėl tos priežasties kiekvienas gyventojas, pas kuri atvykdavo policininkas mokesčių ar ieškinio reikalais, nekėsdavo policijos, ir ta neapykanta pasilikdavo ilgam laikui. Ir vien dėlto policijos santykiai su visuomene nebuvo geri.

Teismo anstolių gyventojai taip pat neketė. Tad buvo galima prie to nekenčiamo turtėjančio pono pridėti dar po vieną nekenčiamą tarnautoją, ir reikalas būtų buvęs saliamoniškai išspręstas, o policija lengvai būtų nuo to nepolicinio darbo ir neapykantos atpalaiduota.

Iš dviejų tūkstančių Viešosios policijos, mokesčius rinko apie šimtas aštuoniasdešimt ar kiek daugiau policininkų. Bet vienu mostu už tą plėšikišką darbą buvo nekenčiama aplamai visa policija. Kauno mieste buvo įsteigta speciali nuovada mokesčiams rinkti, bet tas reikalas nieko nepagerino, nes tos nuovados policininkai nešiojo tą pačią policijos uniformą. Todėl gyventojai neskyrė, kuris yra plėšikas - mokesčius rinkėjas ir kuris padorus policininkas: paprastai neketė visų kartu.

UNIFORMA IR GINKLAI

Viešosios policijos uniformos spalva geležinė mėlyna buvo graži, bet nepraktiška. Labai tepdavosi. Dėmes išvalius jų vietoje pasilikdavo valymo žymės. Munduro kirpimas buvo gražus, ir auliniai batai buvo patogūs ir praktiški; vienu mostu galėjai apsiauti ir bristi giliai po tėvynės purvynėli. Miestuose visai be reikalo buvo įvestos ilgos kelnės

ir stibletai. Buvo daug nepatogumų ir vargo su laidymu. Už nelaidytas kelnės galėjai skaudžiai nukentėti. Bet tu kaskių įvedimas buvo viena iš pačių didžiųjų nesamonių. Pirmas susigrūdimas su girtu ar chuliganu, ir būdavo nulaužiamas skardinis "perkūnsargis", o kaskė suglamžoma į varnos lizdą. Kaskė policininko nepuošdavo, bet darydavo jį panašų į baidyklę vaikams gąsdinti. Tokia pat nesamonė buvo policijos valdininkams kardu įvedimas. Kardas tiek tebuvo reikalingas, kaip šuniui penka koja. O tas pakabinimas ar nebus paimtas iš abisinu. Karda kaip kirvį turėjai nešioti kairėje rankoje. Labai išmintingas sprendimas buvo padarytas įvedant palaidines, nors jos buvo tikra kopija burliokiškos rubaškos, tačiau karštomis vasaros dienomis buvo tikra palaima.

Paskutiniaisiais metais policija buvo ginkluota Walter PP 7.65 kalibro. Tai buvo patys geriausi policijos brauningai pasaulyje. Šautuvai buvo maišyti. Buvo Mauser ir Enfield sistemų. Didesnių nuovadų miestuose turėta lengvi kulkosvaidžiai Maxsim. Taigi, ginklavimas buvo pakankamas ir geras.

POLICIJOS GYVENIMO SUGLAUSTOS BENDRYBĖS

Vytautas Reivytis

Įvairių rūšių policijos santykiai tarp savęs buvo nevienodi. Labai geri santykiai - tarnybinis ir privatus bendravimas buvo tarp Viešosios policijos, Pasienio ir Geležinkelių policijų. Visiškai kitokia padėtis buvo santykiaujant minėtoms policijoms su Saugumo ir kriminaline policija. (Kriminalinė policija visiškai nelogiškai buvo įjungta į Saugumo policijos departamentą). Čia santykiai buvo labai blogi. Tarnybiškai buvo tik tiek bendradarbiaujama, kiek buvo priversti pačių valstybės interesų. Saugumo policijos departamentas ir patys saugumiečiai sirgo išsivaizduota pranašumo manija ir laikė save kiekvieno kito žmogaus likimo sprendėjais. Buvo neįprastai išdidūs ir neproporcingai pasipūtė. Ir kodėl gi nesipūsti ir neimprovizuoti visagalius, nes Saugumas buvo valstybė valstybėje.

Saugumo policijos "nuosavybėje" buvo kiekvienas pilietis. Nuo jų priklausė leisti piliečiumi ramiai gyventi ar neleisti. Saugumo policijos "apvaizdos" neišvengė jokia policija. Nė viena visuomeninė ar valstybinė organizacija nebuvo paliktos be saugumo vaiduoklių. Statkuvi tapus Saugumo policijos departamento direktorium buvo žengtas dar vienas neapgaltas ardanis žingsnis pirmyn. Buvo pradėta ieškoti ir

verbuoti apmokamus šnipelius mūsų karininkijos gretose. Ir kas be ko - šnipelių pritudė. Ir čia buvo įnešta nešvanki demoralizacija. Niekas negali neigti Saugomo policijos atlikto milžiniško darbo ko-vojančiam mūsų valstybės ir tautos vidaus priešais. Bet tai galėjo atlikti tiesioginiai nukreipę visa sumanumą ir energiją į rimtus ir pavojingus vidaus priešus, bet nelauminti ir vaikyti šmėklas ten, kur iš viso jokio priešo nebuvo.

Pamataičiui tapus Kriminalinės policijos viršininku santykiai su Kriminaline policija pagerėjo, bet čia buvo grynai viršinio Pamataičio aukšto lygio dvasinės kultūros ir ramios sielos nuopelnas. Pamataičis lektoriavo Aukštesniojoje policijos mokykloje ir turėjo nuolatinį akivaizdinį sąlytį su Viešosios policijos valdininkais.

POLICIJOS SANTYKIAI SU KARIUOMENE

Iki 1934 metų su kariuomene nebuvo jokių santykių ir jokio bendradarbiavimo. Lietuvos šaudymo sporto sąjungai pradėjus ruošti valstybines šaudymo sporto pirmenybes tarp kariuomenės ir policijos užsi-mezgė mažutis neįsveigiamas bendradarbiavimas, kiek tai lietė šaudymo sportą.

Pirmąsias šaudymo pirmenybes ponai karininkai atėjo išdidūs ir arogantiški policijos atžvilgiu. Bet per pirmąsias rungtynes visiškai katastrofiškai pralaimėję prieš policijos vyrus pradėjo domėtis policijos klasinio šaudymo kilmę ir mokykla. Iki pat mūsų valstybės žlugimo kariuomenė turėjo tenkintis pralaimėjimais ir vėliau nežymiais mažučiais asmeniškais laimėjimais rungtyniaudami su policija. Lietuvių šaudymo rinktinės dalyvavo dviejose pasaulinėse šaudymo olimpiadose: Helsinkyje - Suomijoje ir Liucernoje - Šveicarijoje. Suomijoje rungtynė vien tik Lietuvos policijos vyrų, Šveicarijoje jau dalyvavo ir keli karininkai. Abiejose olimpiadose Lietuva laimėjo po antra vieta pasaulyje ir asmeniškai buvo laimėtas vienas čempionatas su sidabro medaliu ir keli pasaulinio šaudymo meisterio vardai, kurių tarpe yra ir čia rašantysis.

Man Suomijoje igijus pasaulinio šaudymo meisterio vardą porą kartų buvau pakviestas ir į Karo mokyklą pasidalinti šaudymo žiniomis su dykloje. Kariūnai su nepaprastu atidumu meną praktiškai Pajiesio šaunamo paskaitu. Jie pirmą kartą girdėjo, kad šaudymo sportas nėra vien prastai greitios protinės orientacijos, ir priklausaus nuo nepa-Tuo ir baigėsi policijos orientacijos, nuo sudėtinės psichinės reakcijos. Kareiviai ir puskarininkiai policijos nekenė ir kitaip nevadino, kaip faraonais. Neapykanta policijai buvo pumpuojama kaimų ir miestelių

jaunų peštuku, triukšmadarių, vandaliukų ir, savaime suprantama, opozicijos propagandistų jaunuolių, kurie, patekę į kariuomenę ir uždaryti kareivinėse jautėsi saugūs nuo nekenčiamų "faraonų".

Santykiai su Šaulių sąjunga buvo patys geriausi. Šauliai su neabejotamu noru ir pasiryžimu talkininkavo policijai pačiose pavojingiausiose policijos iškylose. Šauliai buvo pats patikimiausias mūsų valstybės netuojantis patriotinis junginys. Didelis skaičius policijos tarnautojų buvo aktyvūs šauliai. Daug policijos valdininkų buvo kuopų ir būrių vadais. Čia rašantysis po laimėjimo Helsinkio olimpiadoje buvo paskirtas į šaulių štabą Kaune šaudymo instruktoriumi visai šaulių sąjungai. Turėjau dar galimybės iki mūsų valstybės galo aplankyti didesnį skaičių apskričių ir praveisti šaudymo mokymą ir rungtynes.

Policijos santykiai su plačiąja Lietuvos visuomene nebuvo geri, bet buvo ramūs ir pakenčiami. Pati didžioji kliūtis policijai gerbti buvo užkrauti policijai valstybinių mokesčių ir privatinų ieškinių prievarta išieškojimas. Apie tai jau rašiau anksčiau. Kita priežastis, tai liekanos buvusios neapykantos caro laikų policijai, dalis tos neapykantos buvo perkelta ir Lietuvos policijai. Ir dar viena iš neapykantos priežasčių, buvo ta: plačioji visuomenė iš policijos reikalavo daug daugiau, negu mūsų policija galėjo duoti. 1. Policininkas turėjo būti sąžiningas, gero būdo, kantrus, neišsiokantis, griežtas visuomenės priešas, švelnus ir besišypsantis padoriems žmonėms. 2. Be to, jis turėjo būti išauklėtas, mandagus, inteligentiškas. Ir pagaliau turėjo būti "kavalierius", mokėti šokti ir tinkamai užimti ponitus. 3. Jis prieš visus turėjo lenktis, visiems pirmas pagarbą atiduoti, tai yra, sveikintis ir būti tarnu iškiliešiams ir kilniesiems. Oi, tai būtų buvusi tikrai pagarbos verta policija, ir visuomenė būtų buvusi patenkinta. Bet visuomenė, matyt, nežinojo, iš kur buvo vyrai policijai verbuojami: juk iš tos pačios visuomenės tarpo. Policija buvo tiesioginiai proporcinga visuomenės kultūriniam ir civilizacijos lygiui.

Lietuvos policija nedarė gėdos: turėjo penkiasdešimt procentų to, ko visuomenė reikalavo. Bet reikėtų pasiskausti, ar pati visuomenė tiek procentu turėjo tu geru privalumų, kokių iš policijos buvo reikalaujama.

Lietuvos policija gimė po Pirmojo pasaulinio karo iš kaimų ir miestelių panaktinių. Vėliau buvo organizuojama savanorių milicija, palaipsniui aprenčiama ir apginkluojama. 1924 metais milicija buvo perforuota į policiją. 1922 metais Linksmadvary buvo atidaryta pirmoji Policijos mokykla valdininkams ir 1923 metais Rokiškyje - policininkams ruošti. Apie mokyklas jau rašiau anksčiau.

Policijos pareigūnai, eidami savo sunkias pavojingas ir nedėkingas pareigas, paaukavo šimtą tirt gyvybes tam, kad lietuviai tauta galėtų netrukdoma dirbti, būtų saugi darbe ir poilsy. Bet lietuvių visuomenė žuvusiems policininkams paminklo nepastatė ir niekuomet nepri-

minė. Bet juk jie žuvo saugodami visuomenės turtą, dukreles ir tam, kad pati visuomenė galėtų saugiai dirbti, šokti, dainuoti ir miegoti.

Lietuvos policijos paskutinė gyvenimo diena yra 1940 metų birželio mėnesio penkioliktoji. Tą dieną rusiškasis komunizmas nužudė Lietuvos valstybę ir pavergė lietuvių tautą.

1941 metais išvijus bolševikus iš Lietuvos Laikinoji Lietuvos vyriausybė bandė atstatyti Lietuvos nepriklausomybę ir vėl įsakė visiems policijos tarnautojams, išlikusiems gyviems iš komunistinių skerdynių, grįžti į savo senas vietas ir pareigas. Ir visi kaip vienas likusieji gyvi grįžo savo pareigoms. Bet vokiečių okupantai neleido Laikinajai vyriausybei atkurti nepriklausomybės, ir Lietuvos policija buvo paversta beteisiais ginkluotais okupantų vergais. Ir čia rašančiajam teko būti tu beteisų ginkluotų vergu vyriausių beteisų vergu.

Apie nepavydėtai sunkią ir žiaurią būklę lietuviškos policijos ir okupantų sukurtus vingius bus dar progos kitu atveju pasisakyti.

Baigdamas noriu pastebėti, kad savo rašinyje negyriaau to, kas buvo negirtina ir nepeikiama, kas buvo nepeikinta, ir visgi bus patenkinti mano parašyta prisiminimais. Mano nuomone, atėjo laikas pradėti atsiminimuose rašyti ir gerus ir nemalonius faktus. Juk atsiminimai yra maža istorijėlė. Taigi, kad ir mažoje istorijėlėje negali būti prikaupta tik pagyrų ir nutylėti apie nemalonumus.

POLICIJOS VALDININKŲ BENDRAS IŠSILAVINIMAS IR POLICININKAMS PRIVALOMAS MOKSLO CENZAS

Iki 1935 metų nuo seniau tarnaujantiems policijos valdininkams nebuvo reikalaujamas joks gimnazijos klasių cenzas. Užteko pakankamai mokėti lietuvių kalbą žodžiu ir raštu ir gerai nusimanyti aritmetikoje. Aritmetika buvo būtina, nes policijos valdininkas, išieškodamas mokamas pinigine atskaitomybe turėjo mokėti ne tik paprastus keturius čiaivims, bet dargi gerai nusivokti ir trupmenose bei nuošimčių skaidus, pranešimus, vesti daugialapes kvotas, rašyti protokolas, daryti žinoma, buvo begalės kito rašiško darbo. 1935 metais Vidaus reikalų ministerija tarnaujantiems policijos valdininkams nustatė keturių gimnazijos klasių mokslo cenzą. Tie policijos valdininkai, kurie nusta-

Angelių Sąjūdo Policijos šventės dalyviai - policininkai, pastrausę iškilmėms Varėnoje 1936 metais spalio 2 dieną.

tytu laiku nebūtų pristatę keturių klasių pažymėjimo, turėjo būti pažeminti į policininkų kategorijas ir vietas. Tikrą nusistebėjimą sukėlė tai, kad gan per trumpą laiką veik visi policijos valdininkai pristatė reikalaujamus pažymėjimus. Tie, kurie iš ankščiau neturėjo keturių klasių pažymėjimo, ėmė privačiai pas gimnazijos mokytojus pamokas ir laikė gimnazijos egzaminus. Šis faktas rodė, kad policijos valdininkai buvo apskritai, gerokai praprusę: visi jie skaitė spaudą ir turėjo progos tarnybiškai ir privačiai bendrauti su visuomenės švietusiuose. Be to, uniforma ir tarnybinė padėtis verste vertė būti kiek išsilėsniais. Ir privatiniuose pasikalbėjimuose su švietusiuose turėjo nusimanyti istoriję, geografiiją ir, kas be ko, politikoję. Ir be tu keturių gimnazijos klasių policijos valdininkai buvo gavę pakankamai mokslo žinių ir išsilavinimo policijos mokyklose ir įvairiuose kursuose. Bet taip pat niekas negali neigti Vidaus reikalų ministerijos tokio privalomo cenzą įvedimo iškilmėms. Mokslo niekuomet nėra per daug. Mokslas visiškai nėra sunkus, bet žmogaus dvasiai yra prasmingas ir svarus.

Keturių klasių cenzas buvo 1935 metais nustatytas tarnyboje esantiems policijos valdininkams. Visai kita padėtis buvo naujai ateinan-

tarnaves nuo 1926 metų vasario mėn. 5 dienos iki 1928 metų spalio mėn. 20 dienos nuovados viršininko padėjėju. Nuo minėtos dienos Vilniaus apskrityje nuovados viršininku. Be to, buvau baigęs Aukščesniają policijos mokyklą ir specialius administracijos kursus nuovados viršininkams ir policijos vadams.

Atvykus policijos vado žinion, buvau pasiūstas į Amerikos lietuvių dirbtuves, susipažinti su įvairių autovežimių rūšimis, jų gedimais, sudirbtuves, susipažinti su ju netvarkingumu. Vėliau studentas Juozas Levanas išlaužymais ir ju netvarkingumu. Vėliau studentas Juozas Levanas išmokė šoferio amato. Pradžioje man buvo paskirti vyresnis policininkas Andr. Ratkevičius ir policininkas Br. Vailionis. Juozas Levanas ir Juozas Jakaitis - abu studentai aspirantai, priimti policijos tarnybon nuovados viršininko padėjėjais ir paskirti mano žinion - tai ir buvo Eismo policijos užuomazga.

1935 metais abu padėjėjai perėjo tarnauti Krašto aps. ministerijon. 1940 metais Lt. J. Levanas ir Lt. J. Jakaitis bolševikų nužudyti. Ju vieton padėjėjais man paskirti studentai aspirantai; Mykolas Misevičius ir Vladas Vyšniauskas.

Eismo policijos ribos buvo Kauno miestas su priemiesčiais ir, atskirais atvejais, provincija. Tiesioginis darbas buvo - prižiūrėti sauskulio įstatymo taisyklių vykdymą viešuose keliuose visų susisiekimo priemonių. Prižiūrėti Kauno miesto valdybos privalomų įsakymų vykdymą ir susisiekimo priemones. Apmokyti eismą tvarkančius policininkus, tinkamai padavinėti eismą reguliuojančius ženklus ir supažindinti su sauskulio įstatymo vykdymo taisyklėmis ir tam reikalui išleistas patvirtinkais. Tirti-aiškinti susisiekimo nelaimės, kelti bylas, rašyti protokolus dėl susisiekimo nuostatų nepildymo, už mažus nusikaltimus pėsčiusius bausiti vietoje. Dalyvauti komisijose, tikrinant visu rūšiū autovežimių tinkamumą, taip pat verslo reikalams arklų vežimus ir arklus. Tvarkyti eismą iškilmių metu, didelių švenčių, laidotuvių eisenų, itekiant kredencijalus svetimų valstybių atstovams, Lietuvos Valstybės Prezidentui ir t.t.

Eismo tvarkymas buvo atliekamas pagal išdirbtą ir policijos vado patvirtintą planą. Tam reikalui policininkai buvo parinkti iš policijos nuovadu, apmokyti ir, reikalui esant, gaunami. Susisiekimo priemones eismo policija gaudavo iš policijos rezervo su atitinkamu skaičiumi policininku.

1939 metais buvo atgauta iš bolševikų Lietuvos sostinė Vilnius su dalimi Vilniaus krašto teritorijos. Eismo policija tokiais pat pagrindais įsteigta, kaip ir Kaune. Įstaiga buvo prie policijos vado V. Remeikio įstaigos. Policijos valdininkais buvo Erštikaitis, Zavistauskas, Jurgis Kežys ir Baranauskas. Vilniaus mieste darbas buvo sudėtingesnis, nes po karo miestas buvo apleistas, pilnas įvairių gaivalu, bolševiku apiplėštas ir nugyventas. Perkeltiems pareigūnams gyvenimo pradžia buvo sunki, ir teko pavargti, kol visas susitvarkė.

1940 metais bolševikai Lietuvą okupavo, ir nepriklausomybė žuvo, pasidarė betvarkė, ir visi gyveno baimėje ir nežinioje. Policija buvo nuginkluota, pavadinata Milicija. Vieni policininkai buvo atleidžiami, areštuojami ir uždaromi kalėjiman, vežami Sibiran, arba žudomi ir įvairiais būdais kankinami, o kiti laikinai palikti tarnauti milicijoje. Jiems neuėmė antpečius ir kitus uniforminius ženklus, vietoje Vyties prie kepuriiu prisegė raudonas žvaigždes. Likusieji tarnavo be jokios

vilties ateičiai, laukdami atleidimo ar arešto. Eismo policijos nuovados viršininko padėjėjas Zavistauskas su šeima, nežinia už ką areštuotas, ir jo likimas nežinomas. Eismo milicijoj likau vienas, padėjėju paskyrė iš Leningrado žydą, Jakob Bereznek, kuris apie eismo tvarkymą neturėjo jokio supratimo ir tik sekiojo iš paskos. Milicijon priiminėjami milicininkai buvo iškalėjimų paleisti įvairūs kaliniai ir kitoki valkatos, kurie apie kokį tvarkymą jokio supratimo neturėjo ir suprasti nenorėjo. Mano padėjėjas J. Berzniak visą laiką girduvo S.S.R. tvarką, gražų ir laimingą joje gyvenima. Vieną kartą išskalbėjus jis man sako: "Dabar reikia užsakyti ir supirkti raštine kokios tik galima medžiagos, nes vėliau nebus", atsakiau: "Ko rūpintis, vis gausime iš Sovietų sąjungos". Tuomet jisai pasakė: "Kad Rusijoje nieko nėra, ir čia tuoj nieko nebus". Prašė tylėti, niekam to nepasakoti. Milicijoje teko išbūti man, buvusiai policijos vado padėjėjui A. Iškauskui, jo raštvedžiui Jul. Aukštakiui, nuovados viršininkams Jonui Vaišniui ir Justui Strimaičiui apie 9 mėnesius laiko. Milicijos vadu buvo lietuvis komunistas Čiplys, buvęs nepriklausomos Lietuvos mokytoju, kuris apie milicijos darbą nieko nežinojo. Jo padėjėju buvo rusas Ryzenok, o kadru viršininku Rusijos žydą Nikolajev.

Visi atleistiėji buve policijos pareigūnai įvairiais būdais slapstėsi nuo sunaikinimo, nes darbo atleistiems nedavė.

Taip Nepriklausomas Lietuvos policija, buvo sunaikinta.

1941 metu birželio mėn. 22 diena prasidėjo karas tarp vokiečių ir rusu. Vilniaus miestas vokiečių kariuomenės, padedant lietuviams sunkilėliams, tuoj iš rusu teroro buvo išvaduotas. (Anksčiau už Kauno miestą). Buvusieji policijos tarnautojai, išsilaisvinę iš kalėjimų, iš vėžamųjų vagonų ir įvairiais būdais nuo bolševikų išsislapstė, rinkosi Trakų gatvėn, buvusios Pirmosios policijos nuovadon. Būreliui susirinkus, buvusio policijos rezervo viršininkas J. Eigelis ir buvęs policijos vado padėjėjas A. Iškauskas juos registravo ir siuntė užimnėti bei tvarkyti paliktas rusu milicijos įstaigas. Praslinkus keletui dienu, A. Iškauskas, vokiečių patvirtintas Lietuvių policijos vado, J. Eigelis jo pavaduotoju. Po keletu dienu išleistas įsakymas, visiems nepriklausomybės laikais buvusiems tarnautojams grįžti į savo tarnybos vietas. Buvo priiminėjama policijon nauji vyrai, tarnavę Lietuvos kariuomenėje. Greitu laiku susikūrė policijos įstaigos, ir mieste atstatyta tvarka,

Br. Matulaitis Judėjimo Policijos Nuovados viršininkas Vilniuje.

po "Islaisvintojų" vokiečių priežiūra. Eismo policija atkurta sena tvarka prie policijos Vado istaigos, Magdalenos g-vėje Nr. 2. Rusų laikais tame name buvo Vidaus reikalų komisarijatas, kurio patalpos buvo didelės. Rusams panikoje išbėgant, įvairūs sandėliai su ginklais ir įvairia kita medžiaga buvo palikta. Atkurtai policijai apginkluoti ginklų buvo pakankamai. Policijai vienodos uniformos nebuvo, nešiojo kas kokią turėjo, tik dėvėjo ant kairės rankovės baltus raiščius. Vėliau raiščiai buvo panaikinti, kepurės buvo, kaip nepriklausomybės laikais, su ženklais ir ant nešiojamų rūbų laipsniais. Eismo policijai buvo prikirtas vok. policijos meisteris iš Drezdeno, Paul Bierig.

Eismo policija sudarė apie 30 pareigūnų. Tvarkėsi, sulig Vokietijos miestų tvarka. Eismo tvarkymo postai sankryžose, buvo sekami eismo policijos pareigūnų. Mano padėjėju buvo senas policijos pareigūnas, drausmingas, sumanus ir tvarkingas Jurgis Kezys. Policininkai buvo apmokomi tinkamai padavinėti eismui reguliuoti ženklus pagal eismo nuostatus.

Dažnai ir įvairiu laiku miestan vedantieji keliai buvo apstatomi sargybonimis. Tam reikalui parėdymus slapta gaudavau iš vokiečių policijos meisterio, prieš 1-2 valandas iki vykdymo. Sargybos buvo sudaromos iš vieno vokiečio, vieno eismo policininko ir vieno kainų priežiūros policijos pareigūno. Gavus panašius parėdymus, tuojau buvo susirišama su kainų priežiūros policijos viršininku Strimaičiu, ir imdavomės įvairiais būdais gelbėti vežančius miestan produktus nuo vokiečių. Miesto gyventojams buvo labai sunku gyventi ir verstis iš gaunamų

Policijos šaudymo pratimai Kaune, Mickevičiaus slėnyje, 1936 metais, rugsėjo 29 dieną.

maisto korteliu. Pavyzdžiui, Vilniaus kunigų seminarija, kuri turėjo trauktis, rusai artėti. Birželio mėnesį padėtis pasidarė visai neiški. Liepos mėnesio pradžioje frontas priartėjo prie miesto, ir mieste vyko panika. Visa policija vokiečių buvo nuginkluota ir paleista. Lietuvių vadovybės įsakyta gelbėtis, kaip kas gali ir evakuotis. Patariama buvo evakuotis su Vilniaus miesto apsaugos batalijonu, nes apylinkėse veikė bolševikų partizanai, ir buvo pavojinga. Dauguma policijos ir kitų istaigų tarnautojai liepos mėn. 3 dieną, 19 val., kartu su minėtu batalijonu visa vora po apsauga, palikdami Vilnių, iškeliavome plentu Maišiogala-Ukmergė, Kauno link. Vorai nukeliavus apie 4-5 kilometrus nuo miesto, Vilniaus miestas bolševikų buvo smarkiai bombarduotas. Paleista policija išsiskirstė visur, kur kas galėjo.

Antru kartu išsiliejęs raudonajai bolševizmo lavai Lietuvoje, paskutinė vilties išsigelbėjimo žvaigždėlė užgeso. Liko tik kentėjimai ir traškimas tolyn į vakarus. Vėliau, kaip klajūnai be vilties, trunkėmės po Vokietijos svetimus miestus ir sodžius. Ir taip, štai toji, Lemties ir Nežinios ranka, vienus atvedė į šią Laisvės šalį, o kitus išblaškė po kitas pasaulio šalis.

Br. Matulaitis

AUKŠTESNIOSIOS POLICIJOS MOKYKLOS PASIENIEČIŲ LAIDA

Pov. Dirkis

1931 metu pavasari, būdamas Alytaus bare antrojo rajono viršininku (Uciekos), gavau įsakymą vykti į Aukštesniąją policijos mokyklą Kaune. Išvykau.

Mokyklos patalpos tuo metu buvo Donelaičio gatvėje prie pat Vidaus reikalų ministerijos rūmų. Kadangi mano šeima: žmona Stefanija, duklė Aldona-Saulutė ir sūnus Petras-Jaunutis dar gyveno Kaune, Žaliojo Kalno rajone, tai diena kita anksčiau atvykęs, pailsėjau ir paskirta diena prisistačiau mokyklos viršininkui, kuriuo buvo Aug. Ramanauskas, man gerai pažįstamas iš Lietuvos kariuomenės laiku, nes abu buvome Kaune komendantūros karininkai.

Kursantų susirinko apie 30 vyrų, kurių veik visi buvo Lietuvos kariuomenės karininkai, dauguma man pažįstami kolegos, pradedant majoru, baigiant leitenantu. Nuotaika buvo mokyklinė ir draugiška. Visi sudarėme viena būrį, kurio viršila buvo paskirtas Pirmos eilės rajono viršininkas majoras (pavardės neprisimenu), o aš jo pavaduotoju. Beraščių nebuvo. Visi buvom cenzuoti. Mokyklos vadovybės elgesys su mumis buvo korektiškas. Didelių varžymų nebuvo. Savaitgaliais buvom atleidžiami pas šeimas gyventi. Dėstomi dalykai mokykloje beveik iš praktikos buvo žinomi. Atseit, mus supažindino su teorija.

Mokyklos lektoriai su mumis elgėsi ne kaip su mokiniais, bet kaip su kolegomis, nes iš jų dauguma buvo mūsų kolegos arba seni pažįstami. Kiek prisimenu, lektoriais buvo: A. Ramanauskas, dėstė raštvedybą, lietuvių kalbą, K. Svilas - ginklus, A. Jakobas - policijos teise, P. B. drevičius - baudžiamąjį statutą, teisininkas Vorobjovas - baudžiamąjį procesą, V. Reivytiš - sportą, plk. Karvolis ir Grinius - karo taktiką, plk. Griganavičius - mobilizaciją, Sinkevičius - jojimą.

Nors dauguma buvom suaugę, bet patekė į mokyklos sale, pasi- elgdavom vaikiškai, t.y. viens kitam iškrėsdavom ivairių išdaigų. Ypač daug kentėdavo klasės lenta, kurioje vienam kuriam patekusiam į kito kolegos nemalonę, tekdavo matyti ne tik originalių užrašų, bet ir originalių karikatūrų. Mat, mūsų tarpe buvo vieno rajono viršininkas kiek originalus ir skyrėsi iš visu. Jis mėgdavo su pentiniais ne tik po miesta vaikščioti, bet klasėje ir net bendrabutyje pentinus nešioti. Mokykloje

Alytaus Policijos vado Kondratavičiaus išleistuvės ir naujo policijos vado Antanaičio sutiktuvės 1934 metais.

nešiojimas pentinu nebuvo privalomas. Siam kolegai kaip tyčia atsitiko netikėta nelaimė. Kiekvienu dieną teko lankyti: policijos rezervo arklidėse ir pajodinėti. Arklidėje buvo pripratintas didelis avinas, kuris mėgdavo išdaigų iškrėsti. Atėjus į arklidę ir nespasižiūrėjus, avinas išbėgėjęs trenkdavo į užpakalį ir taip smarkiai, kad žmogus aukštelininkas išsitiesdavo. Taip atsitiko ir mimim kolegai. Kiti tą sceną matė ir po to, kur jis nėjo, visur jam buvo prikišamas tas avinas, net lentoje buvo piešiamas ivairiose pozose. Nemažai juoko sukeldavo ir lektorius Vorobjovas. Būdamas rusas, jis silpnai kalbėjo lietuviškai, ypatingai kai kuriuos žodžius blogai ištardavo ir kirčiuodavo. Juokingai išeidavo ne tik žodžiai, bet ir sakiniai.

Aktyvas		
1) Kasa		1,255.29
2) Paprasta ein. s-ta banke		110.00
3) Pajus kooperatyve		25.00
4) 4.5% Vilniaus pask. lakštas		
5) Inventorius:		
a) knygos	1,214.60	
b) kitas inventorius	74,734.45	75,949.05
6) Nekilnojamas turtas:		
a) žemės sklypas	15,321.52	
b) pastatai ir įrengimai	208,441.24	223,762.75
7) Statybinė medžiaga		3,500.82
8) Prekės		84.18
9) Debitoriai:		
a) avansas kom. nariui Palangoje	198.83	
b) skolos už vasarojimą	4,723.46	4,922.29
10) Ankstyvesnių metų nuostolis		11,002.62
11) 1939 m. nuostolis		2,520.99
Viso		323,332.99

Pasyvas:

1) Pradinis kapitalas		290,000.00
2) Amortizacijos kapitalas		15,239.24
3) Kreditoriai:		
a) skola už žemės sklypą	6,834.10	
b) skola Pol. klubo C. V-bai	11,259.65	18,093.75
Viso		323,332.99

Iš vieno vasarotojo už pragyvenimą sanatorijoje parai vidutiniškai gauta: 1939 metais - 4.15 lt., 1938 metais - 3.66 lt., 1937 metais - 3.15 lt. Vien maisto produktams vienam vasarotojui per parą išleista: 1939 metais - 2.12 lt., 1938 metais - 2.81 lt., 1937 metais - 2.60 lt.

Tikras 1939 metų sanatorijos nuostolis yra didesnis kaip 2,520.99 lt. Jis būtų 5,520.99 lt., nes Policijos klubas suteikė 3,000 lt. pašalpos, ir tuo būdu prisiėmė dalį sanatorijos nuostolio. Vienok 1939 metais tas nuostolis yra 5,481.63 lt. mažesnis už 1938 metų nuostolį.

Iš investacinių 1939 metų sanatorijos operacijų reikia pabrėžti šias. Antrųjų pastatų statyba atsiėjo 24,615.58 lt., o iš viso nekilnojamo turto didinimui 1939 metais išleista 25,871.18 lt. Inventoriui papildinti 1939 metais išleista 6,682.11 lt. Be to, buvo įgyta 105 metrai statybinės medžiagos, kuria apdirbus susidarė 90,5 metro; ji atsiėjo 3,500.82 lt. Ši statybinė medžiaga buvo numatoma panaudoti tolimesniam sanatorijos plėtimui. Naujo pagrindinio kapitalo 1939 metais Policijos klubas yra suteikęs 25,690.35 lt.

1940 metais sausio mėn. 1 dieną sanatorijos balansas pasiekė 323,332.99 lt., kai 1939 metais sausio mėn. 1 dieną jis buvo 282,159.26 lt. didumo. Atskiriomis pozicijomis 1940 metais sausio 1 dieną balansas taip atrodė (žiūr. lentelę - aktyva ir pasyva kairėje).

POLICIJA IR MORA! Ė

K. Tautkus

Savivalda yra vienas iš amerikietiškos demokratijos principų. Jais remiantis piliečiai gali aktyviai dalyvauti vietos srities reikalų tvarkyme. Remdamiesi demokratinės laisvės teise, piliečiai savo valią vykdo per rinktus žmones, patikimus atstovus. Miestų ir miestelių burmis-trai, valdybos ir tarybos nariai, kaip visuomenės išrinkti pareigūnai, vykdo piliečių valią, sudaro ir prižiūri viešosios tvarkos, ramybės, istatymų ir taisyklių vykdymo organus, kurie vadinami policijos vardu. Ne piliečių, bet jų išrinktų pareigūnų pareiga sukomplektuoti policijos organus, suskirstyti pareigas, nustatyti veikimo ir tvarkos taisykles, planus ir kontroliuoti jų darbą, saugoti, kad nebūtų pažeistas saugumas, teisingumas ir sąžiningumas.

Visuomenės gyvenime policijos organizacija užima labai svarbią vietą. Tos organizacijos nariai nėra iš daugy, bet tos pačios visuomenės, su tomis pačiomis silpnybėmis ir gerais privalumais, kaip ir visi kiti gyventojai. Nors policijos tarnybon priimami asmens atrankos keliu, kreipiant didelį dėmesį, kad nepatektų blogų palinkimų, susitepę ar žemos reputacijos asmens, tačiau per daugumą ir prie geriausių pastangų negalima apsidrausti, kad policijos eilėse nebūtų ir nesąžiningų vyrų. Paskutinis Čikagos policijos skandalas tai visu sveriu įrodė, kad policijos eilėse pasitaiko žemiausios rūšies nepatikimų narių, kurie savo pareigas panaudoja vagystėms ir nusikaltėlių saugojimui, teršdami garbingo policijos autoritetą.

Kiekvienai policijos rūšiai teisingumas ir sąžiningumas yra privalomas, šventas, pagrindinis nuostatas. Įstatymai ar taisyklės yra visiems lygūs. Jų pareigos juos vykdyti sąžiningai, su įvairiaisiais nusikaltimais kovoti šventai. Suprantama, yra aišku, kad policijos pareigos yra sunkios, pavojingos, komplikotos. Kariui lengviau kovoti su išorės priešu, Jis jį pažįsta. Policijos pareigūnas savo priešą nežino, nepažįsta. Gerų ir padorių piliečių gretose maišosi įvairiausi nusikaltėliai, plėšikai, vagys, žmogžudžiai, blogų polinkių ir patraukimų asmens. Jis visados turi būti pilnai pasiruošęs sutikti įstatymų laužytoja, svetimos nuosavybės užpuolėja, ar pasikėsintoją blogais tikslais į padoraus asmens gyvybę.

Jeigu visi krašto, miesto, miestelio, apskrities ar valstybės piliečiai būtų geri, sąžiningi, teisingi, padorūs, įstatymus, taisykles vykdytų šventai, nereikėtų policijos, ji neturėtų darbo. Deja, to nėra ir nebus. Buvo ir bus įvairiausių nusikaltėlių, mažesnių ir didesnių nusikaltimų. Policijos reikalingumas būtinas ir nepakeičiamas. Neapykanta, pavydas, kerštas, noras praturtėti nešvarių keliu, skriaudomis, yra buvo ir bus. Išsiauklėjimas, kultūra, pragyvenimo lygis, modernus gyvenimas, žmogaus sąžinės, blogų palinkimų, neįstengė ir neįstengs palenkti gėrio pusėn. Policijos pareigūnas ateina dirbti iš tos pačios visuomenės. Atranka, auklėjimas, mokslinimas ir kovos metodai su nusikaltimais jo nepadarys žymiai skirtingu, pranašesniu, kaip kiti žmonės. Nuo prohibicijos - svaigalų gėrimų uždraudimo laikų - Amerikoje atsirado sunki kova su patamsių gaivalais. Jie įvedė keršto, papirkimo, pastovaus atlyginimo arba vienkartinio patepimo madą, išskverbė į policijos organizaciją, įstengė palenkti ir politikos bei teisingumo organus. Tariamasis gengsterizmas, jo pasėta sėkla, žudymo ir keršto dvasia, tebėra iki šios dienos gyva. Ji atgrasina visuomenę, sulauko jos bendradarbiavimą su policija kovoje su nusikaltimais. Iš paviršiaus žmonės policiją gerbia, bet vidiniai jausmai ja laiko nepatikima, nesąžininga, nes savo darbais pati policija save atestuoja.

Pati didžioji negerovė, pareigūnų demoralizacija, kompromitacija, yra pašalinės politinės jėgos maišymas į policijos reikalus, darbus, veiksmus ir pareigų sąžininga atlikimą ar darbų paskirstymą. Kada maišoma politika tarnybos paaukštėjime, tada nežūrinama į asmens tinka sąžiningiems pareigūnams, atsidavusiems savo pareigoms, progresuoti, kovoti su nusikaltimais, vykdyti priesaiką, laikyti save visuomenės saugotojais.

PARTIZANUS IR ŠAULIUS PRISIMENANT

Povilas Dirkis

Partizanų vardas buvo žinomas netolimoje senovėje. Pirmą kartą istorijoje partizanų veiksmams pasireiškė 17 šimtetyje, vadovaujant grafiui Monsfield, prancūzų kariuomenės užnugaryje, o Napoleono laikais sėkmingas partizanų veikimas pasireiškė Rusijoje ir Ispanijoje. Lietuvos partizanams, šaulių pirmtakams, priskiriamas 1918-23 metų laikotarpis. Šie metai Lietuvos partizanų istorijoje, tikrai yra laikomi kruvino heroizmo amžiumi. Tik nespėjus Pirmojo pasaulinio karo gaisrui užgesti ir esant koviečių kariuomenei Lietuvoje, jau 1918 metų antroje pusėje, visa Žemaitija pavirto partizanų kovos lauku. Jie patys pasirinko vadus, apsirūpino ginklais, šaudmenimis, rūbais, maistu ir, negaudami jokio atlyginimo bei nebrangindami savo gyvybių, pirmieji pastoję kelia visokiems plėšikams ir priešams. Tose kovose vienas iš pirmųjų partizanais-milicininkas Aleksandras Vainauskas žuvo ties Šiauliais 1919 metais sausio mėn. 16 diena. Mat, tuo laiku partizanai kartu buvo ir milicijos vyrai. Jie kovėsi narsiai ir drąsiai, kaip kokie liūtai. Todėl partizanų atlikti žygiai ir darbai, kovojant už krašto laisvę, yra verti didžios pagarbos. Jų darbai padėjo įgyvendinti ir Lietuvos Nepriklausomybės aktą, kuris buvo paskelbtas 1918 metais vasario 16 dieną Vilniuje. Tuo laiku vyriausias partizanų štabas buvo Kaune, kuriam vadovavo Matas Šalčius. Dar daug turime gyvų liudininkų, kurie 1918 ir 1919 metų pradžioje visame krašte buvo įsijungę į partizanų eiles, ir svarbesnieji krašto punktai bei vietovės buvo partizanų rankose. Daugumas iš jų sudarė pagrindą ir Lietuvos kariuomenės susiorganizavimui; nes iš jų išsivystė kuopos, batalijonai ir pulkai, o apskričių miestuose susiorganizavo Šaulių Sąjungos rinktinės ir šaulių būriai visame krašte. Reikia prisiminti ir garsų partizanų vadą Šiaudinį, kuris vėliau su savo partizanais toliau už administracijos linijas, neutralioje zonoje, vykdė specifinius uždavinius ir lenkams buvo tikras baubas, nes už jo galvą buvo siūloma dvidešimt tūkstančių zlotų, bet jo pagauti nepavyko. Partizano Šiaudinio smogiamasis būrys veikė Utenos ir Zarasų šaulių rinktinės ribose, kur aš pats buvau iki 1925 metų pabaigos, kol jie buvo įjungti į šaulių būrius. Gi lankantis Dzūkijoje, tekdavo užtikti istorinių partizaninių veiksmų Perlojos-Nedzingės apylinkėse, kur kovėsi su priešu partizanas kun. Petkelis, o patys per-

Rokiškio rinktinės Onuškio šaulių būrys su Būrio vadu Povilu Dirkiu (kardu atsiremęs) 1938 metais.

L.S.S.G-os 151 būrys minint Vasario 16-tąją 1926 metais Plungėje:
1) Valdybos pirmininkas I. Kučinskis, 2) sekretorius A. Bagdonas,
3) izdininkas Paukštys, kryželiu atžymėtas Būrio vadas V. Milašius.

lojiečiai buvo pasiskelbę net savo respublika. Todėl čia lenkai turėjo laikyti net savo išsitaš batalijoną kariuomenės, kad galėtų apsiginti nuo partizanų. Yra būdinga, kad Perlojos, Nedzingės ir Salovartės partizanai, būdami įjungti 1924 metais į Alytaus šaulių rinktinę, dar 1931 metais save vadindavo partizanais, o ne šauliais, nes tai garbingesnis vardas.

Pagaliau reikia paminėti partizanus, o vėliau šaulius: P. Mockų ir mokytoją Bloznelį, kurie savo pavyzdiniais žygiais už administracijos linijos, Lazdijų rajone, buvo lenkų žiauriai nužudyti, o jų lavonai įmesti į Nemuną. Taip gi Kužių, Šiaulių apskrities partizanai su savo vadu Semeta įvykdė tiesiog neįtikėtinų veiksmų kovose su bermontininkais.

Lietuvos partizanų įjungimas į Šaulių sąjungą įvyko 1921 metais. Apie Lietuvos partizanus 1941-1953 metais, čia ne vieta kalbėti, bet jie taip gi parodė pirmųjų partizanų didvyriškumą, pasiaukojimą ir meilę Lietuvai.

***

Lietuvos šaulių sąjungos pagrindinis tikslas buvo kova su priešu: su išorės - ginklais, su vidaus - spauda. Prisimenu, kaip Telšių šaulių rinktinė tomis priemonėmis kovojo. Tuomet man teko būti tenai šaulių rinktinės vadu. Atsimenu, kaip vietos valdininkai vengė lietuviškai

kalbėti. Daugumas jų turėjo mišrias šeimas. Be to, apie 12 to laiko vietos valdininku, įskaitant ir patį komendantą, kalbėjo rusiškai ar voikiškai, sakydami, kad jie nemoka lietuvių kalbos. Dar blogesnė padėtis buvo viešo nūgėrimo progomis. Atrodė, kad čia nėra Lietuvos valstybė, o tik jos atkūrimo parodija. Reikėjo kovos ir laiko. Šauliai, matydami tokius reiškinius, nerimavo. Todėl 1921 metų sausio mėnesį, Šaulių rinktinės valdyba: Povilas Dirkis - milicijos vadas, Dr. J. Mikulskis - apskr. gydytojas, H. Šimaitis - gimnazijos direktorius, adv. A. Tornau ir moksl. G. Valančius, susirinkę nutarė su šiomis negerovėmis organizuotai kovoti, išleidžiant šaulių vardu laikraštį, Telšių žinios su jūmoro priedu - Telšių Pliumpis. Aš buvau leidėjas, Šaulių rinktinės vadas S. Radišauskas - redaktorius, ir Telšių Pliumpio redaktorius dr. J. Mikulskis.

Tam pritarė ir bendradarbiavo Okio bendrovės dir. Vaitkūnas, Žemės tvarkytojas Saikūnas, Mokytojų seminarijos direktorius Gedminas, rašytojas Genys ir daug kitų talkininkų. Mūsų darbui pritarė ir Šaulių sąjungos CV pirmininkas prof. Krėvė-Mickevičius, ir sąjungos viršininkas V. Klimaitis. Jie kartu su K. Dudėnu mums prisuntė spausdinimo mašina. Iš kart laikraštis buvo spausdinamas šapirografu, 10-16 puslapių didumo su 500 egzempliorių, kuriuos daugumoje išplatinavo šaulių padaliniai.

Suvainiško šauliai, muitininkai ir pasieniečiai. Vidury Rinkt. vadas kap. Mikėnas. 1928 m. II. 16.

vius ir atimti gyvulius. Partizanai apgynė ir patį kleboną, kai jį norėjo vokiečiai apiplėšti. Jisai organizavo ir savanorių būrius, juos apginkluodavo ir pasiūsdavo į Alytų. Jisai buvo Perlojos partizanų ir šaulių pradininkas. Mirė, regis, 1931 metais ir buvo palaidotas Perlojos bažnyčios šventoriuje, šalia jo organizuotų ir kritusių partizanų.

Panašus buvo ir kun. L. Petkelis, čia atkeltas jau lenkams Perloja okupavus. Jis buvo kilimo vilnietis, Sventionių apskrities, Daugeliškių valsčiaus, Seniškių kaimo. Mokėsi privačiai Vilniuje ir Vilniaus kunigų seminarijoje. Jo nemėgo vyskupas ir klebonai bei kunigai, nes jis buvo labai aiškus lietuvis, todėl dažnai buvo kilnojamas iš parapijos į parapiją. Kun. L. Petkelis tuojuo sutapo su perlojiečiais. Jisai pasikvietė vargonininku Z. Jonytį, kurį greitai suvedė su žymiausiais to laiko vietos žmonėmis: J. Česnulevičium, J. Lukoševičium, Z. Kryvu ir kitais perlojiečiais, užsigrūdinusiais kovose. Tuo laiku prasidėjo vaikščiojimas per frontą. Perlojiečiai paima dalgi ir eina neva šieno pianti į pievas, o ten paslėpę dalgius, nuvyksta į Lietuvos pusę ir parneša visokių atsišaukimų ir proklamacijų. Tuomet jo buvo suorganizuotas stiprus vienetas J. Lukoševičiui vadovaujant; jį sudarė P. Vazgys - pirmininkas, J. Jasikonis - sekretorius ir Z. Jonytis - išdininkas.

Tuomet viršaičiu buvo B. Bakšys ir sekretorium J. Česnulevičius. Perloje veikė savo laiku ir specialus komitetas, kuris ėjo tikros valdžios pareigas. Jisai prižiūrėjo miškus, vidaus tvarką. Turėjo savo atspaudą, teismą, policiją ir t.t.

PULK. LTN. BRONIUS BILMANA PRISIMINUS

Pov. Dirkis

Prieš trisdešimt ar daugiau metų Merkinėj nusižudė buvęs Lietuvos kariuomenės karininkas plk. ltn. Bronius Bilmanas. Velionis kilimo buvo žemaitis - iš Tauragės miesto. Kam teko jį pažinti, kalbėtis, buvo matyti, kad žmogus išsiauklėjęs, išsimokslinęs, baigęs gimnaziją ir Peterburgo universitete studijavęs teisę. 1914 metais mobilizuotas ir pasteras į Nikolajaus karo mokyklą, kurią gerai baigus, paskirtas į Vakarų frontą.

1918 metais, kaip ir dauguma kariškių, Bilmanas grįžo į Lietuvą, įstojo į Lietuvos kariuomenės 1-ji pėstininkų pulką ir buvo paskirtas bataliono vadu. Kaip tik tuo metu vyko kovos su bolševikais ir bermontininkais, kuriose Bilmanas parodė sumanumo ir drąsos, už ką karo vadovybės buvo apdovanotas Vyties kryžiumi. Po kurio laiko buvo perkeltas į 3-ji pėstininkų pulką vado pavaduotoju ir ėjo pulko vado pareigas. Kovoms pasibaigus ir kariuomenės dalinius sumažinus, dalį karininkų reikėjo atleisti į atsargą. Jų skaičiuje buvo ir B. Bilmanas.

Būdamas atsargoje, įstojo pasienio policijos tarnybon. Vilkaviškio baro ir Vištyčio rajono viršininko pareigas eidamas, atostogų nuvyko į Merkinę ir ten 1933 metais liepos 20 diena nusišovė.

Kadangi tas atsitiko pasienio policijos Alytaus baro ribose, tai jo laidotuvėmis prisiėjo rūpintis baro viršininkui, kurio pareigas tuo metu man teko eiti. Laidotuvės šiek tiek susikomplicavo, nes vietos klebonas Bilmano palaikų neįsileido į kapines. Prisiėjo kreiptis į stačiatikių šventiką, prašant Bilmano palaikų priimti į jo administruojamas kapines. Šventikas mielai sutiko priimti ir palaidoti su stačiatikių laidojimo apeigomis, nors B. Bilmanas buvo katalikas.

Išsprendus laidotuvių reikalą, liepos 22 dieną Merkinės miestelio aikštėje buvo išrikuotas pasienio policijos dalyns, ir Bilmanas kariškoniškomis ceremonijomis palaidotas amžinam poilsiui.

PASINIETIS NUSIŽUDĖ

1925 metų antroje pusėje, man išvykus iš Alytaus baro į Zarasų apskritį, įvyko toks atsitikimas:

Tikros datos neatsimenu, kada Alytaus baro viršininkas, kuris turėjo nuolatinę būstinę Merkinėje, atvyko į Perlojos IV pasienio rajoną tarnybiniais sumetimais ir paprašė rajono viršininko išrikuoti rajono tar-

Administracijos linijos sargybinis J. Matijoška ties Trusykėmis 1932 metais.

taisyta inspekcijoms aptikėjimui. Prie išrinktųjų policininkų buvo viršininkas Jonas Daukša priėjo prie rikiuotėje stovinčio policininko Juliano Žilinsko ir pradėjo jį klausinėti apie kažką ir įleidžiančiai barti. Paskamas policininkas visas paraudėjo ir į viršininko klausimus šovėsi atsakymais. Tačiau haro viršininkas pradėjo ant jo laukti ir barti. J. Žilinskas veidžiškai kastybės pakėlė kautuvą ir šovė į Daukšą. Kulka pataliko į petį, išgąsčio perimtas J. Žilinskas, išėjo iš rikiuotės ir nušėjo prie Merkio apės už krūmo susikrovė.

Tai stotika, mano manymu, dėl to, kad Daukša turėjo šiaurų ir iš šios bėda, nesukatydavo nė savo šodliais, nė savo veiksmais su lemesnio rango tarnautojais. O kas svarbiausia, kad dėl viršininko nesuvaldytumo turėjo būti įmanus, nepadaręs jokių nusikaltimų.

Atitiktinas parodė, kad negana būti viršininku, bet reikia mokėti apseiti, arba elgtis, su valdininkais kad ir lemesnio rango.

Vidurinė poliejų tarnautojų ir visuomenės darbi šventė prie paminklo Jurgaičiai už Lietuvos laisvę Vasario mėnesio 18 d. šventės proga 1935 metais.

DEMARKACIJOS IR ADMINISTRACIJOS LINIJOS

Pov. Dirks

Demarkacijos linija, prie kurios man teko keletą metų dirbti administracij darbu, yra laikinė siena tarp dviejų valstybių, susitaisyta tarpusavio susitarimu paliaubų metu arba prieš taikos pasirašymą.

Tarp Lietuvos valstybės ir užgrobtos Vilnijos demarkacijos linija teko keletą kartų nustatinti. Ir tik po trečio karto, 1920 metais lapkričio 21 dieną lenkus sumušus ties Gedraučiais ir joms traukiantis, lietuvių Tautos Sąjungos kontrolės komisija ir tuoj pasivilkavus valdyti veiksmus ir Kauno stotyje surašė paliaubų protokolą. Abiem karšumėnėn buvo nustatyta bendra neutrali zona 5 kilometrų pločiu, o šio valkiroje 12 kilometrų. Iš Lietuvos pusės nustatytos sienos buvo šifiniai punktai:

Jokėnas, Strošėškiai, Kalančiai, Spenglininkai, Panakėškiai, Solonėškiai, Spindžiai, Strauka, Starionė, Daugirdėškiai, Naujaininkai, Kotelėškiai, Seibutonia, Malinėlis, geležinkelio tiltas ant Branzės apės, Amerinas, Paminkė, Vilijos kairysis krautas iki Valokėškų, Vėltonis.

Daubaraiškiai, Užžėliai, Pasiekiai, Rimučiai, Sniponiai, Akmenė, Antanava, Kiemeliai, Uličėnai, Pajuodžiai, Giedraičių ežero vakarų ir šiaurės krantas, Janėurai, Boloso ežero šiaurinis krantas, Labeikiškiai ir Joniškiš - paskutinis punktas, nes Želigowskio kariuomenė toliau nepaėjo.

Iš lenkų pusės neutraliosios zonos riba buvo šie punktai: Dekeniai, Tiltai, Ašeronys, Senosios Rudiškės, Obuliai, Jeleniavas, 178 kelias į Senąjį Malūną, Gojus, Saimonis, Osokai, Kniažiaucyza, Miciūnai, Laz-Brasolė, Sumonai, Vilijos dešinysis krantas iki Padvarių, Padėnai, Brasolė, Sumonai, Jauniūnai, Birčiai, Migučiai, Nožuniškiai, kolnė, Sibrauka, Plekiškiai, Jauniūnai, Birkiai, Migučiai, Nožuniškiai, Burkilai, Jakubėnai, Svidariškiai, Kėdainėliai, Pokieniai, Maironys, Padubinė, Macijava ir Armėnai.

Pasiūūrėjus į žemėlapi, kiekvienam darosi aišku, kad Tautu Sajungos komisija padėjo lenkam suvaidinti Želigowskio sukilimo komediją.

Sirvintai, kaip viena iš stambiausių ir žymiausių vietovių pasiliko neutralioje zonoje. Jų viršaičiu buvo mūsų tautiečių Povilas Žukauskas, Santarvininkai jį paskyrė tos zonos įgaliotiniu atstovu neutraliosios zonos gyventojus. Neutralios zonos gyventojų būklė buvo nepavydėtina. Gyventojai ir jų turtas buvo palikti nežinomam likimui. Iš lenkų vėrdavosi įvairūs ginkluoti gaivalai pasipilšimo tikslais, arba tiesiog terorizuoti lietuviško nusistatymo gyventojus. Be to, lenkai leido veikti savo pusės partizanams ir juos pavadino Milicija Ludova Pasa Neutralnogo. Tos milicijos vadu paskyrė iš Lietuvos pabėgusį buvusį pareigūną, tūlą Virbalį Sartunovą.

Lietuviai lenkų partizanams atsiginti suorganizavo savo Liaudies Milicija ir jos vadu paskyrė buv. Kauno karo komendantą Juozą Mikuckį. Iš abiejų pusių buvo sudaryti smogiamieji būriai, kurie ne tiek gynė neutralios zonos ūkininkus nuo netikėtinumų, kiek vykdė specifinius uždavinius. Pavyzdžiui, lietuviai turėjo net kelis specifiniams reikalams smogiamuosius būrius, kurie vykdavo daug toliau, t.y. už neutralios zonos, ir vykdė operacijas. Tokiems būriams vadovavo garsūs Lietuvoje žinomas šiaudinis. Jo būriai jau buvo išformuoti, po to, kai neutralioji zona buvo likviduota ir nustatyta administracijos linija, būtent 1925 metais.

Įgaliotinis Žukauskas buvo tas žmogus, kuris vietos gyventojų reikalus atstovavo abiejose pusėse ir visuose reikaluose buvo tarpininku. Kadangi jis buvo senas ir nuolatinis Sirvintų gyventojas bei ilgametis viršaitis, išsigijęs vietos gyventojų didelių pasitikėjimą bei laikomas jų tarpe dideliu autoritetu, tad jam labai lengvai duodavosi išaiškinti net sunkiausi nesuipratimai tarp neutraliosios zonos gyventojų, abiejų milicijų ir valdžių. Būdinga, kad lenkai jį irgi toleravo ir gerbė, o Lietuvos valdžia tuo labiau juo pasitikėjo, kaip savo tautiečių ir, be to, iš nepriklausomybės kovų meto, kuomet Žukauskas nepaprastais praneši-

Pasienio ir Viešosios policijos tarnautojai globoja varnėnus. Sėdi iš kairės dešinėn nuovados viršininkas Jonas Venckus ir rajono viršininkas Zmuidzinavičius. 1935 metų pavasarį Varėnoje.

mais daug ir gerai pasitarnavo Lietuvos kariuomenei. Už tai Lietuvos vyriausybė ir kariuomenės vadovybė jam neliko skolingos: jo krūtine papuošė Vyčio kryžiumi, pripažino savanoriu kūrėju ir apdovanojo žeme bei kitomis savanoriškoms gėrybėmis.

Jo artimiausiu bendradarbiu neutraliojoje zonoje buvo tuometinis Sirvintų gyventojas ir Sirvintų rajono komendantas Vytautas Petrauskas. Kituose rajonuose buvo jų daugiau, bet pavardžių neprisimenu.

Savo kilme Pov. Žukauskas buvo vilnietis. Jo tėvai gyveno Boguslaviškio bažnytkaimyje, buvusioje Vilniaus gubernijoje. Iš profesijos buvo knygų rišėjas ir dievoconalo dirbėjas bei lietuviškos spaudos platintojas. Savo vaikystę P. Žukauskas praleido gražioje Boguslaviškio apylinkėje. Tėvai jį išmokė ne tik lietuviškai poteraiuti, bet ir lietuviškai skaityti iš graždanka parašytos maldaknygės. Jis taip pat pramoko ir tėvų amato, kuriuo ilgokai vertėsi. Iki 18 metų anžiaus gyveno su tėvais. Vėliau tarnavo Boguslaviškio bažnyčioje zakristijonu prie klebono didelio patrioto, knygnešio ir visuomenininko kun. P. Burbulio, kuriam ir jis zakristijonaudamas padėjo drauge su Vilniaus gimnazijos studentu Pov. Dirkiu. Abu gabeno iš nurodytų vietų knygas ir jas platinė parapijiečių tarpe. Kun. Burbulį iškėlė iš Boguslaviškio į Darsūniškį, P. Žukauskas persikėlė į Sirvintus ir čia dirbo savo specialybėje. Lietuvai atsikūrus, jis įsijungė į savivaldybinį darbą. Didėsnę savo gy-

venimo dalį P. Žukauskas išbuvo Širvintų viršaičių. Mirė Širvintuose, kur ir palaidotas.

1923 metais kovo 15 dieną Ambasadorių konferencija neutraliųjų zona panaikino - pusiau padalindama tarpe lietuvių ir lenku, o pačią demarkacijos liniją pavadino administracijos linija. Administracijos linija buvo ne kas kitas, kaip tik kompromisinis pavadinimas Lietuvos - Lenkijos sienos, sudarytos Želigovskio žygio, kuris nustatė de facto abiejų valstybių valdžios vykdymo arba veikimo ribas.

Administracijos linija dalinai buvo pravaista sausuma, dalinai upėmis, ežerais. Linija skyrė nepriklausomą Lietuvai nuo lenkų okupuotas dalies - Vilnius. Linija gamtoje neturėjo jokių ženklų: nuo vienos vietos iki kitos ėjo primityviškai. Beveik vienu ir tuo pačiu taku ar keliu teko patuliuoti Lietuvos ir Lenkijos vyrams. Neturint aiškiai atžymėtos linijos abiem pusėm susidarydavo neaiškumų, nesupratimų ir dėl to kildavo bereikalingų ginčų dėl neteisėtai pereitos sienos. Mes lietuviai į tai žiūrėjome pro pirštus, bet lenkai atbulai. Už tai lenkų pasienio administracija ėmėsi iniciatyvos liniją tvarkyti taip, kad būtų aiški riba ir su atitinkamais ženklais. Ir po to linija buvo nustatyta gairėmis. Nebuvo tai kartelės, bet storokos kartys, apie 10 metrų aukščio, ir viena nuo kitos per 100 metrų. Karčių viršutiniai galai buvo su šluotomis. Einanti per miškus linija buvo iškiršta 50 metrų pločio, išarta, išakėta ir per vidurį įkastos gairės. Kiek vėliau tokios suartos ir suakėtos linijos buvo padarytos ir laukuose. Tuomet tos linijos laukuose vienoj pusėj patuliuojo lenkų sargybiniai, kitoje pusėje - lietuvių sargybiniai. Lietuviai patuliuojo pavieniai, o lenkai po du vyrus. Abiejų pusių patruliai niekad neįsileidavo į bet kokias kalbas. Kadangi administracijos linija daugumoje vietų buvo perkirtusi ūkininkų žemes, reikėjo iruoti pereinamuosius punktus ant žymesniųjų kelių arba plentų. Pereinamieji punktai tarnavo vietos ūkininkams, kurie ypač vasaros darbymečiu jais naudodavosi. Punktai buvo laikomi atdari nustatytomis valandomis. Prie atidarytų punktų nuolatos budėdavo abiejų pusių sargybiniai, kurie prižiūrėjo ir kontroliavo praeinančius ir pravažiuojančius. Pereinamieji punktai buvo atžymėti paprastais vartais, tačiau kai kuriose vietose, arba kiek žymesnėse, lenkai buvo pastatę net puošnius vartus, pav., Varėnoje, Uciekoje ir kitur. Tokiose vartuose dažniausiai buvo daromi susitikimai su lenkais įvairiems nesupratimams išsiaiškinti. Dažniausiai nesupratimai buvo - gairių kilnojimas, kuo užsimdavo lenkai.

GAIRIŲ KAITALIOJIMAS

Pov. Dirks

Kaip jau anksčiau užrašiau, kad panaikinus neutraliąją zoną su jos komendantais ir abiejų pusių partizanines grupes bei perėmus naujos administracinės linijos saugojimą iš Lietuvos pusės Pasienio policijai, o iš Lenkijos - lenkų kariuomenės pasienio korpo dalinims, iškilddavo įvairių nesupratimų, ypač kilnojančių linijoje gaires. Neutrali zona buvo perkirsta per pusę ir ėjo šia linija: Nemunu iki Gravės upelio, Grave iki jam perkertant Merkinės-Ratnyčios plenta, tiesia linija iki Skroblio upelio, jam į Merkį įtekant, Merkio upe iki Derežnos upelio intako, Derežnos upeliu iki jam perkertant Varėnos-Vilniaus geležinkelį, apie 2 km. į žiemus nuo Varėnos stoties tarp Valkininkų ir Varėnos, toliau keliu per Bartelius, Eišiškes iki Bastūnų stoties Vilniaus-Lydos geležinkelėje. Tose vietovėse, kur linija ėjo ne sausuma, bet upėmis, pastatytos gairės buvo neliečiamos, bet sausumoje jų kaitalojimu užsiminėjo lenkų sargybų nariai. Lietuvos pusėje ta linija apsaugai buvo skirstyta rajonais, o lenkų pusėje tam tikri plotai buvo pavesti saugoti pasienio korpo batalionams, o pastarieji pavedė kuopoms. Kartais nei iš šio, nei iš to kokiame nors vietoje lenkų kareiviai ima ir perkelti gaires į lietuvių pusę be jokio rimto pagrindo, būk tai, kad šlapią vietą būtų galima sausuma apeiti, ar dėl kitų panašių nerimtų priežasčių. Kuomet tekdavo užprotestuoti ir pareikalauti perkeltas gaires atstatyti į buvusią vietą, tuomet kildavo rimtų ginčų ir bereikalingų aiškinimusi pasienio administracijos atsakingiems pareigūnams.

Tekdavo rajonų viršininkams skirti tuose punktuose susitikimus su lenkų kuopų vadais, arba net ir su bataliono vadais. Teko susitikti ir juose spresti ginčus nekartą ir man pačiam. Mes tokius susitikimus skaitydavome mažaverčiais ir todėl didelio dėmesio arba reikšmės nepriduodavome. Tačiau lenkai elgdavosi visai priešingai. Jie su didele pompa tuos susitikimus vykdavo. Susitikimo vietoje visuomet iššaukdavo ginkluotą kuopą, pats vadas atvykdavo su didžiausia svita, apsiginklavęs nuo galvos iki kojų, su keliais vertėjais - palydovais ir net su šunimis. Aš arba kiti mano kolegos - rajonų viršininkai, atvykdavome su vienu palydovu ir tos sargybos viršininku, kurio ribose įvyko sprendžiamas reikalas.

Dažniausiai susitikus su lenkais tekdavo ginčytis dėl kalbos, kuria kalba kalbėsime, bet kuomet mes pasiūlydavome, kad mes sutinkame kalbėtis bet kokia kalba, išskyrus lenkų, tai lenkai užsigaudavo, kodėl

Aukštesniosios Policijos mokyklos dvyliktoji laida 1930 Vytauto Didžiojo metais birželio 28 dieną.

PETRO MAČINSKO ATSIMINIMAI

AUKŠTESNIOJI POLICIJOS MOKYKLA, 19-JI LAIDA. 1939 metais birželio mėn. 3 diena pristaciau Aukštesniosios policijos mokyklos viršininkui Augustinui Ramanauskui.

Toji mokykla buvo Kaune, Aleksoto priemiestyje. Linksmadvaryje, aukštame Nemuno pakrantės kalne, prie pat aerodromo. Tai buvusi kaž kieno dvaro sodyba, su dideliu, žole apaugusiu, kiemu, kurio pakraščiuose stovėjo kio triebesiai. Pati mokykla tilpo to dvaro gan dideliuose, vieno aukšto, mediniuose rūmuose. Visa sodyba apaugusi aukštais medžiais, o kiema puošė dekoratyviniai krūmai. Mokyklos sodyba nuo aerodromo teritorijos skyrė plentas, vedęs per Aleksotą ir per Nemuno tiltą į Kauno miestą. Tuo reginiu negalėjome atsидžiaugti. Sutemus, vakarais, kai Kauno miestas žėri elektros šviesomis, pasa-

Policijos mokykla Kaune 1937 metais.

kiškai gražiai atrodo. Čia pat apačioje tiviluoja didysis Nemunas- ir neiškryptu iš pramžiu jam nustatytos vagos, susijusosės, tartum diržu, mediniu Aleksoto tiltu, prijungdamas Suvalkija prie visos Lietuvos. Kitoje Nemuno pusėje, arti to tilto, tarp baltai dažytų pastatu, stovi Vytauto Didžiojo gražuolė bažnyčia, prie kurios aukštųjų durų dažnai matydavom stovintį žilagalvį kanauninką, jos kleboną, kun. J. Tuma. Pakėles akis, tuoj pamatai senojo Kauno miesto dalį, kur susiglaudė, lyg rankomis susikabinę stūksa didingi rūmai: Rotušė, Katedra, Kunigu seminarija ir kiti. Dar kiek toliau matome upių motutę - Vilija-Nerį, atsiskubinančią iš okupuotos Lietuvos su žinia, kad Vilniaus krašto lietuviai niekuomet nenurims, kol nebus išvaduoti ir sujungti su nepriklausoma Lietuva. Tą jų žinia ji patiki savo mylimam Nemunui ir čia, Kaune, paskendusi jo glėbin jau drauge savo vandenis plukdo Baltijos jūron, kad pastaroji paskelbtų visam pasauliui - Mes be Vilniaus nenurimsim, ne!

Pažvelgus dešinėn, matėsi naujasis Kaunas - mūsų mažytis Paryžius. Aiškiai buvo žymu, kur puošnioji Laisvės Alėja, kaip styga, nuo Apygardos Teismo rūmų susijungia su Įgulos bažnyčia ir lyg jai atliepdamos lygiagrečiai ėjo tiesios Donelaičio ir Kęstučio gatvės, kurios tarpe kitu namų savo architektūra ir grožiu dabino miestą. Jau nepriklausomos Lietuvos laikais pastatyti rūmai; Karo muziejus, Žemės bankas.

LENKIJOS ULTIMATUMĄ LIETUVAI PRISIMINUS

Bronius Kviklys

PASienio INCIDENTAS TRASNŪKUOSE

Kiekvienų metų kovo mėnesio vidury mes prisimename Lietuvai porą nemalonių dalykų: garsųjį Lenkijos ultimatumą ir Klaipėdos krašto netekimą. Pirmąjį 1938 metais padiktavo mums Lenkijos vadai, antrąjį - 1939 metais naciškosios Vokietijos fuhreris Hitleris. Ir vienas ir kitas labai skaudūs. Tuo tarpu šia prisiminime pirmąjį.

Kai 1920 metais Lenkija užėmė visą trečiąją dalį Lietuvos su sostine Vilniumi, Lietuva, negalėdama surasti teisybės nė tarptautinėse institucijose (Tautų Sąjungoje), nė jėga išstumti fiziškai stipresnio kaimyno, protesto ženklai uždarė su Lenkija visą susisiekimą, įskaitant ir tarptautinį. Nė savas, nė svetimtautis, norėdamas keliauti į kitą kraštą per Lietuvą, negalėjo nepastebėti fakto, kad šioje vietoje kas nors negera. Lenkams tai labai nepatiko, tačiau jie ilgus metus nerado būdų priversti Lietuvos tokį susisiekimą atidaryti. Tuo tarpu ant geležinkelio Lietuvoje tokį susisiekimą atidaryti į kitą kraštą buvo labai įtempta: ir viena ir kita pusė nejuokais saugojo laikiną sieną (administracijos liniją), lenkai kėlė incidentus, grobė mūsų sargybinis, juos kalino ir žudė, kilnojo į mūsų pusę šaudines gaires. Vieno tokio incidentų priedangoje atsirado ir garsusis kovo mėnesio ultimatumas. Štai kaip viskas įvyko:

Alytaus apskrityje, 8 km. nuo Merkinės, prie administracijos linijos, netoli Merkių upės, yra Trasnų kaimas (1923 metais šia buvo 22 sodybos su 125 gyventojais). Per juo laukus kaip tik ir ejo administracijos linija. Tykus ir ramus, niekuo nekaltas kaimas. Tų metų kovo 11 dieną pasienio sargybinis Justas Lukoševičius 4 val. 50 min. ryto, eidamas per kaimą į savo sargybos vietą, išgirdo porą šūvių lenkų pusėje. Trumpam laikui praslinkus - dar trys šūviai. Atrodė, kad šaudymas buvo vykdomas 2-3 žmonių ir vyko prie administracijos linijos tarp 16-17 sargybos vietų. Apie tai sargybinis Lukoševičius tuojau pranešė vyresniajam policininkui Vaitkui, kuris tuojau įsakė policininkui Lukoševičiui ištirti šaudymo priežastį. Netrukus atvyko ir policininkas Meš-

kys. Tuojau Lukoševičius pamatė šlapus administracijos linijos krūmuose besislapstantį žmogų ir jam suriko: "stok!". Tačiau iš vietos, kur slapstėsi įtartinas žmogus, ir policininką Lukoševičių buvo paleistas šūvis. Jam atsakydamas ir mūsų sargybinis paleido vieną šūvį, kiek vėliau dar tris šūviai. Po jų iš lenkų pusės į mūsų šūvius atleikė trys šūviai, juos palydėjo iš ten pat sūsti dar trys šūviai. Iššovė ir policininkas Meškys. Paažiškėjo, kad šiame susišaudyme buvo sunkiai sužeistas lenkų sargybinis Serafinas. Lenkų kareiviai klausė, kodėl jis perėjo administracinę liniją ir šaukė jį atgal, tačiau šis pasisakė esąs sunkiai sužeistas ir negalis šliaužti į lenkų pusę. Visa tai įvyko tarp 5.15-5.25 valandos. Sužeistasis lenkų kareivis buvo atvežtas į Trasnų kaimą 5.50 val., buvo perristas ir skubiai iš Merkinės išskautas medicinos felčėris 7.20 val. suteikė jam medicinos pagalbą. 8 val. iš Alytaus atvažiavo apskrities gydytojas Sukarevičius, kuris apžiūrėjo sužeistąjį ir dar kartą perrišo. Tačiau žaizda buvo mirtina ir sužeistasis 8.40 mirė.

Tame rajone buvo jaučiamas lenkų didelis susijaudinimas ir buvo grasinama, kad už Serafino būsią nušauti penki lietuviai sargybiniai. Tai sakė ir lenkų kuopos vadas kovo 11 dieną 17.20 val. Alytaus baro Januškevičiui dalyvauijant mūsų saugumo policijos rajono viršininkui Gimžauskui ir Alytaus apskrities policijos nuovados viršininkui Vabalui. Jie kalbėjosi su lenkų 23 bataliono vadu pulk. Žibinski, kuris domėjosi kareivio Serafino būkle. Baro viršininkas pasiūlė jam dalyvauti kvotos vedime ir taip pat rytojaus dieną daromo mirusiojo kūno skrodime. Pulk. Žibinski atsisakė ir tik prašė išduoti lavoną. Lavonas lenkams buvo atiduotas kovo 12 dieną tarp 16-17 val., mūsų sargybos iškilmingai gerbiant ginklu. Gi su pulkininku Žibinski buvo susitarta susitikti kovo 13 dieną, 14 val. ant Varėnos tilto įvyko aplinkybėms išsiaiškinti. Deja, mūsų kilni ten nuvykę lenkų nesulaukė.

Kareivio Serafino sužeidimas įvyko mūsų pusėje, 17 metrų nuo administracijos linijos. Mūsų policininkas iššovė po to, kai jį buvo paleistas šūvis. Visa tardymo medžiaga parodė, kad mūsų sargybos nebūvo galima prikišti jokios kaltės; jie elgėsi teisėtai, tiek mūsų įstatymų, tiek tarptautinės teisės ribose. O tačiau...

Tuo metu Lenkijos kariuomenės vadas Smigly Rydzas iš Varšuvos atvyko į Vilnių, Varšuvoje, Krokovoje, Vilniuje ir kituose Lenkijos ir lenkų užimtuose miestuose, valdžios patvarkymu, buvo vykdomos didelės demonstracijos, nukreiptos prieš Lietuvą. Karši lenkų kalbėtojai kaltino Lietuvą, girdi, ji norinti sukelti karą Europoje. Buvo spaudoje ir per radiją vesta smarki akcija prieš Lietuvą, kreiptasi į maršalą Smiglą, prašant jį organizuoti žygį į Kauną. Lenkijos karo pajėgos Lietuvos pasienyje sustiprintos. Pagaliau kovo 17 dieną Lenkijos pasiuntinys vienoje svetimoje valstybėje įteikė Lietuvos pasiuntiniui ultimatumą, kuriame buvo reikalaujama, kad Lietuva užmezgtų su jais diplomatinis ryšius, atidarytų susisiekimą ir kita. To neivykdžius buvo

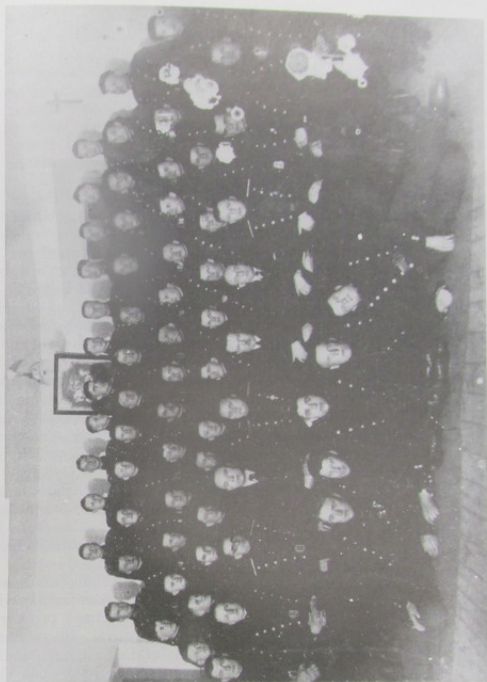
grasinama karu.

Karas, žinoma, tuo tarpu nevyko: Lietuva ultimatumą priėmė. Į Lietuvą atvažiavo lenku pasiuntinys Charwatas su visu pasiuntinybės personalu, iš Lietuvos į Varšuvą nuvyko mūsų Skirpa; buvo užmegzti konsulariniai santykiai, prasidėjo įvairios abiejų kraštų derybos. Lenkams spaudžiant, Lietuvoje buvo uždaryta Vilniaus Vadavimo Sąjunga. Lietuvoje lenkai pradėjo sukti naujus savo šnipinėjimo lizdus. Lenkai ne juokais planavo naują žygį į Kauną Lietuvą.

Tačiau prievartės būdu įgyta meilė nebuvo ilga. Praslinkus pusantrą metų lenkų žygis į Kauną tikrai buvo įvykdytas, tik šiuo kartu žygiavo jie ne aukštyn išklė nosis, bet jas nubėdė žemyn: čia vyko paskutinis Lenkijos tragedijos aktas, po to, kai jų galinga armija, kuria taip dažnai grąsindavo Lietuvai, sumušė Vokietiją, veikdama drauge su Sovietine Rusija.

Mums buvo labai gaila žiūrėti į suvargusius Lenkijos kareivius bei civilius pabėgėlius. Lietuvai buvo puiki proga garbingai išgygiuoti į senąją savo sostinę. Tačiau lietuviui atrodė baisiai negarbinga smogti smūgį į mirstančios Lenkijos negarą: Mūsiškis mat kitokio, gero (kartais per daug gero) būdo. Lietuviai šiltai priėmė, sušalpė ir priglaudė Lenkijos pabėgėlius, gi Vilnių kiek vėliau gavo iš Rusijos malonės; rusai atidavė mums dalį Vilniaus krašto, gi pasiėmė visą Lietuvą - principu - Vilnius mūsų, Lietuva rusų...

Taip išrodo visa, trumpai suglaudus, garsiojo ultimatumo istoriją. Ja visada lietuvis prisimena su dideliu kartėliu lenkų atžvilgiu.

Vilniaus policijos mokyklos I-ji laida, 1940 m.

Atpažįstami sėdintieji lektoriai - A. Petrauskas - mokyklos inspektorius (iš kairės į dešinę), Vilniaus Policijos Vadas V. Remeikis, mokyklos viršininkas J. Dženkaitis, Vilniaus Apygardos Teismo Prokuroro pavaduotojas J. Talalas, Vilniaus Apylinkės Teismo Teisėjas lektorius J. Kairys ir mokyklos instruktorius J. Grauzinis. Kiti yra kursantai.

Vilniaus policijos mokyklos I-ji laida, 1940 m.
A Petruskas - mokyklos inspektorius

LENKU DALINIAI TRAUKIA PER ADMINISTRACIJOS LINIJĄ

(POLICIJOS PAREIGONŲ ĮSPŪDŽIAI)

AUTOMOBILIŲ VIRTINĖS. SMOSARSKOS AUTOMOBILIS. KAI "CIVILIAI" IŠSITRAUKIA IŠ LAGAMINŲ KARIŠKAS UNIFORMAS.

1939 metais rugsėjo 17-18 dienomis plito žinia, kad lenkų kariuomenės daliniai ir dalis civilių gyventojų ruošiasi trauktis į Lietuvą.

Šiapus administracijos linijos būreliai žmonių vis didėjo ir didėjo. Atrodė, kad kiekvienas norėjo pamatyti tuos, kurie taip neseniai, žvangindami ginklais, siūlė lietuviams uniją ir savo globą.

Pagaliau - ateina. Tolumoje išsitiesusiam, kaip styga, tiesiam ir lygiame Žiežmarių - Kaišiadorių plente pasirodė juodas taškelis. Jis vis augo ir augo, kol pagaliau išryškėjo apipurvinti, aplaužyto automobilio kontūrai. Prie mūsų karininko sustojo. Iš automobilio išlipo grupė aukštesnių lenkų karininkų. Mūsiškis karininkas, šaltai ir mandagiai pasisveikines vokiečių kalba pradėjo aiškinti susidariusią padėtį liečiančius dalykus.

Po šio pirmojo, tuojau atvyko antras, trečias... dešimtas... automobilis. Prispildė kelias visokių firmų ir įvairiausių modelių. Juose sėdėjo karininkai, kareiviai, policininkai ir vėl karininkai. Ne iš kovos lauko jie vyko - aiškiai buvo galima matyti. Savo priešų jie atrodė dar nebuvo matę.

Tarp įvairiais lapais išdažyti automobilių ir sunkvežimių ir Vilniaus mieste "Komunikacija meiska" autobusu, kuriais išimtinai atvyko miesto ir krašto lenkų policija, stovėjo liuksusinės mašinos, pro kurių vienus langus žvalgėsi ponios, o pro kitus - jų palydovai - šunys. Šunų visokie snukiai pro atdarus langus traukė šalta ora: smaili, buki, dudloti, pliki, prasišiepūsiai dantimis, praskeltom lūpom. Buvo viena kita lenkė ir su vaiku, bet jos sėdėjo daugiausia ne tokiuose puošniuose automobiliuose.

Šios paskutiniosios, skausmo prispaustos, labai mandagiai paprašė ko nors savo vaikuiems užkasti. Jie buvo priglausti ir pavalgydinti. Didelės, erdvios ir gražios pradžios mokyklos patalpos suteikė progą daugeliui pabėgėlių gauti laikiną pastogę. Tikti lietuviai priėmė juos, kaip dera priimti nelaimės ištiktą keliav.

Automobilių skaičius vis didėjo. Jau ir galo eilės nebuvo matyti. Iš automobilių išlipo karininkai rinko iš kišenių įvairaus dydžio pistoletus, atidavinėjo mūsų kariams, iš čia lenkų kariai, mūsų karių suregistruoti, apsigrižę važiuo Kauno link. Kaišiadoryse buvo sulaukomi tik: lenkų policija ir civiliniai žmonės, kuriuos sudarė lenkų magnatai, dvarininkai ir žydai. Jų automobiliai pamažu šliaužė, tingiai siūbuodamies, prikrauti įvairių lagaminų. Po kelių valandų didelė mokyklos aikštė automobiliais sausakimšai buvo apstatyta.

Čia buvo ir J. Smosarskos liuksusinis su auksine monograma BMK firmos automobilis, kuriuo važiuo pati Smosarska ir jos visa svita, kurią sudarė šeši kaip ažuolai ir lankstūs, kaip nendrės, lakuotais nagais vyrai. Čia galima buvo pastebėti kai kurių kaišiadoriečių reikiama Smosarskai ypatinga pagarba ir mandagumas, bet, deja, ji to neįvertino ir vėliau, išvykusi į užsienį ir kalbėdama su spaudos atstovais, apipylė Lietuvą ir lietuvius pamazgomis.

Jeigu jau visiems kaišiadoriečiams dėl pabėgėlių šokių tokių nepatogumų teko turėti, tai daugiausia rūpestio ir pastangų padėjo vietinė policija. Ištasas kelias dienas jau teko tvarkyti didelius būrius civilinių asmenų ir apie 300 lenkų policininkų. Kiekvienam jų reikėjo surasti pastogę, kiekvieno patikrinti dokumentus ir atsakinėti į šimtus įvairiausių klausimų. Kelias dienas Kaišiadoryse buvo pilnos gatvės beveik vien pabėgėlių lenkų. Jų tarpe buvo ir tokių, kurie sakėsi eina Klaipėdos "atvaduoti". Kiti gi atrodė nelaimės prislėgti. Tarp civilinių pabėgėlių maišėsi du gražiai nukustais veidais ir lenkiškais batais, vidutinio ūgio vyrai. Pamatę, kad kariams leidžiama vykti toliau, jie pasisakė esą taip pat kariai. Netrukus išsitraukė iš lagaminų karines uniformas ir nuvyko į mūsų komendantūrą. Pasirodė, kad tai buvo Vilniaus igulos komendantas su savo adjutantų.

Slinko niūrios rudens dienos. Lenkų skaičius Kaišiadoryse tirpo ir tirpo. Bet daug buvo ir tada, kada pakeltos vėliavos skelbė visam pasauliui, jog VILNIUS vėl grįžo prie savo tėvynės. Ši proga davė mums galimybės pažinti ir juos ir savuosius.

A. Tamariūnas,
Kaišiadorių nuovados viršininkas

PONIA PILSUDSKIENĖ IR JOS ADJUTANTĖ. PIRMIEJI PABĖGĖLIAI. AUKŠTESNI KARININKAI. PABĖGĖLIAI NEIVERTINA ESAMOS PADĖTIES. PADĖDEJO VAGYSCIŲ SKAIČIUS.

Rugsėjo 18 dieną pasirodė pirmieji lenkų civiliniai pabėgėliai. Jų tarpe buvo ir Pilsudskienė su dukterimis ir adjutante, Prystoras, ir kiti.

Čia pirmą kartą susidurta su lenkų reiškiamomis pretenzijomis ir neįvertinimu susidariusios padėties.

Iki pavakario jie laukė Skirmantiškių pereinamajame punkte, o vakare Pilsudskienei su palydovais buvo leista atvykti nakvoti prie Vievio geležinkelio stoties pas Juozą Minkevičių. Pas jį nebuvo laisvų patalpų, nes dalį jų buvo išnuomavęs muitinės tarnautojas, o kituose kambariuose gyveno ištekėjusi duktė. Nerturint kur pabėgėlių paguldyti, muitinės valdininkas sutiko su žmona eiti nakvoti į muitinės palapas, o savo kambarį užleido jiems. Jų lovos buvo be spyruoklių, todėl Pilsudskienės adjutantė, pamačiusi šeimininko dukters moderniskai apstatytą kambarį, reikalavo ten jas įleisti. Adjutantė šitaip tarė: "Jūs turite tai padaryti, nes juk čia yra ponias maršalkienė, o ji yra aukštesnė už jus prezidentienė". Šeimininko duktė išsėdėjo dėl tokio palyginimo ir nesutiko su mažu kūdikiu iš savo kambario išeiti. Tad Pilsudskienė turėjo miegoti vienoje lovoje, o jos dukterys kitoje lovoje, gi adjutantė turėjo tenkintis sofa. Pati Pilsudskienė nereiškė jokių pretenzijų ir ryta nuosirdžiai padėjo šeimininkams už nakvynę.

Tos pačios dienos vakare Vievio miestelyje jau buvo girdėti stiprus ūžimas nuo administracinės linijos, nes atbėgę lenkai prie linijos stovėjo su veikiančiais automobilių motorais.

Rugsėjo 19 dieną, apie 2 val. ryto prasidėjo bėgimas lenkų kariuomenės ir civilių. Pirmieji mašinomis atvyko aukštieji karininkai. Jie visi buvo panikos apimti ir, kur tik kelias leido, važiuavo taip smarkiai, kiek mašinos įstengė. Jie buvo vežami ir pradžios mokykla, kur turėjo laukti iki susidarė didesnės grupės. Jos su palydovais buvo siunčiamos toliau. Atbėgusieji pirmiausiai teiravosi žinių iš tarptautinės politikos, nes jiems buvo Vilniuje skelbiama, kad vokiečiai prie Varšuvos sumušti. Amerika, Italija ir kt. valstybės taip pat esančios karą paskelbusios vokiečiams. Kaunas buvęs naktį bombarduotas ir t.t. Jie taip pat stebėjosi nauja mokykla ir laikė ją gimnazija. Kad įsitikintu, jog čia tik pradžios mokykla, mokantieji skaityti lietuviškai ėjo iškabos skaityti. Kiti ju, negalėdami suprasti naujos padėties, tuojau reikalavo karštos arbatos, pieno, bulkečių, dešrų ir kita. Jie buvo įsitikinę, kad Lietuvoje bus tik diena ar dvi ir toliau per Švediją eisia į vakarų frontą. Labai nusiminė, kai jiems pranešta, kad yra internuojami iki karo pabaigos.

Paskui karininkus atvyko visa Vilniaus krašto policija. Policininkai bijojo savų kareivių ir visa laiką stengėsi ju vengti. Kai policija buvo atvesta prie mokyklos, kaž koks Vilniaus miesto policijos valdininkas mokyklos kieme juos išrikiavo ir pasakė mišdaug tokio turinio pamokslą: "Čia mums leido pailsėti vienoje iš lietuvių mokslo šventovių. Kaip matote, ji yra labai gražiai užlaikoma ir mes turime ją gerbti. Parodykime, kad ir mes esame ne mažesnės kultūros už juos, todėl jiems palikime tokia, kad nesakytu, jog čia buvo apsisotoje barbarai. Mokykloje draudžiū rūkyti, spaudyti, teršti".

Nors tiek kariai, tiek policininkai labai rūgojo prieš savo buvusią vyriausybę, bėt mūsiškių labai klausė. Jie klausė: karių, policijos ir šaulių. Mūsų uniformų jie neskyrė. Mane, nuovados viršininką, vadino Panie Majože, Panie komisažu, Panie komendance, ir pan., o Vilniaus vaivada, matydamas daug šaulių einančių pareigas, buvo įsitikinęs, kad tai specialiai iš Kauno atsiųtieji šauliai juos priimti. Daugelis lenkų domėjosi mūsų drausme ir tarnybiniu mandagumu, ir atvirai pasisakė, kad bijojo bėgti pas mus, nes jiems buvo sakoma, kad lietuviai keršys, už padarytas skriaudas.

Vietiniai Lietuvos lenkai vaikščiojo labai nusiminę ir kai kurių akyse matėsi net ašaros.

Kariuomenei praejus, bėgo civiliai. Tai vis buvo aukšti valdžios pareigūnai arba dvarininkai. Šitie pasirodė visai kitaip. Elgėsi labai arogantiškai. Laikėsi labai išdidžiai. Daugelis jų net sakėsi turi pažinti mūsų aukštoje visuomenėje ir reikalavo leisti jiems kalbėtis istaigu telefonais, duoti įvairių pirmenybių ir pan. Piktinosi, kad negali savo žlotu iškeisti į Lietuvos litus, kai reikėjo atlikti įvairius formalumus, kai reikėjo laukti, kad susidarytų didesnė grupė toliau etapu vykti. Buvo ir tokiu, kurie piktinosi, kad čia jų nevadino pagal Lenkijoje užimamas vietas. Pavyzdžiui, buvęs Ašmenos ar Naugardėlio vicestorasta su žmona ir sūnumi buvo trumpai apsisotoje pas vietos kleboną. Ponia labai užsigavo, kai kviesdamas arbatos klebonas kreipėsi: "Panie Silwestrowicz", o ne "Panie storosta". Iš civilių pabėgėlių mandagiausi buvo teismu nariai, prokurorai ir kiti valdžios pareigūnai.

Iš mūsų pusės ta proga reikia pasakyti, kad policijai labai daug padėjo šauliai. Ypatingai drausme ir tvarka pasižymėjo Vievio, Zebertonų ir Pakalniškių būriai. Vievio būrio šauliai bei savo tiesioginių pareigų, uždavinių, lydėjo civilius pabėgėlius iki Zebertonų, o iš ten iki Žaslių - Zebertonų šauliai. Pakankamo dydžio pabėgėlių grupės buvo sudaromos ir siunčiamos kas viena ar dvi valandos. Joms lydėti pakakdavo 1-2 šaulių.

Iki rugsėjo 22 dienos dar atbėgdavo pavieniai ar mažomis grupėmis - lenkų kariai, o vėliau bėgo tik studentai, gimnazistai ir užsilikę valdininkai, kurie buvo pasižymėję savo veikla prieš bolševikus, jiems

pirmą kartą esant Vilniuje. Mūsų kariuomenei užėmus Vilnių, prasidėjo bandymai grįžti namo - į Vilnių ir Vilniaus kraštą. Bėgo šoferiai, kuriuos lenkai privertė iš Vilniaus kartu važiuoti, ir kai kas iš lietuvių, kurie buvo lenkų ištremti.

Taip pat pradėjo į mūsų pusę eiti anos pusės gyventojai. Jie ėjo pirkti druskos, cukraus ir kitokių maisto produktų. Ateinančių iš Vilniaus krašto pasienio policija negalėjo sulaikyti, nes jai buvo duotas įsakymas einančius tik atgal gražinti. Tačiau, net nebijodami bausmės, anos pusės gyventojai prasiverždavo ir vykdavo į Vievi. Tada šventadieniais, o ypač turgadieniais, Vievyje įvykdavo vagysčių, kokių prieš tai čia nebuvo girdėti. Neturint kitokios išeities, man su rajono viršininku sutarus, visi sulaikyti ant administracinės linijos buvo ne tuojau gražinami atgal, bet laikomi vietoje iki tol, kol eiti į Vievi jau buvo vėlu. Tuomet paleisti jie patys grįždavo namo. Gi nelegaliai atvykę į Vievio miestelį buvo sulaikomi, uždaromi valsčiaus areštinėj ir vėliau ištremiami. Po keletos tokių areštų nelegaliai atvykstančių antplūdis žymiai sumažėjo ir vagystės vėl išnyko.

Sovietų kariuomenei įeinant į bazes, iš Kauno pro Vievi pradėjo bėgti jauni Kauno žydai. Dauguma jų buvo net nepilnamečiai. Didelis skaičius tų bėglių buvo sulaikyti. Kai kuriomis dienomis Vievio areštinėj būdavo sulaikyti 40-50 asmenų. Kiti buvo sulaikyti jau grįžtant atgal iš Sovietų bei Vilniaus. Dauguma tokių jaunų bėglių buvo pagėbe be tėvų žinios, ir todėl vieni tėvai skambindavo telefonu, teiraudamies savo vaikų, o kiti patys atvykdavo jų ieškoti. Šitas bėgimas buvo sulaikytas daugiausia Pasienio policijos punkto 5-me rajone.

Prieš lenkų-vokiečių karą Vievio apylinkės sulenkėję gyventojai nemaža simpatijos reiškė lenkams, bet po Lenkijos katastrofos daugumos nuomonės pasikeitė ir pasidarė uolesni lietuviui. Ypač jiems nepatiko besiveržiantieji į šiapus administracijos linijos, nes tokių lankymo si dėka pasitaikydavo daug vagysčių.

J. Gervickas,
Nuovados viršininkas

VIETOS GYVENTOJAI KREIPIASI Į PASIENIO POLICIJĄ, PRĄSYDAMI LEISTI NUKELTI TOLIAU GAIRĖS LENKŲ KARIAI ATIDAVINĖJO SAVO GINKLUS.

1939 metais rugsėjo 17 dieną gavome pranešimą, kad lenkų pasienio apsaugos kariai paliko savo sargybų buveines ir išvyko Vilniaus link. Vietos gyventojams pasakė daugiau negrįšia. Vietos gyventojai tuojau prašė mus, pasieniečius, užimti buvusius lenkų sargybų būstus ir leisti jiems nukelti gaires taip, kad jų kaimai ir žemė liktų mūsų pusėj.

Kitą dieną prie administracijos linijos pamatėme nematytą vaizdą: anoj pusėj nepaprasta automobilių šviesu daugybė ir klaidžiojančių žmonių siluetai. O naktis buvo tamsi ir lietinga. Pirmiausia prie baro prislinko sanitarinis ešelonas. Lenkų karininkas prašėsi leidžiamas ir tai kaip galima greičiau, nes juos gali tuojau užklupti. Mūsų sieną jis perėjo su džiaugsmu, bet kartu ir liūdesiu. Su savo ginklais kareiviai skyrėsi be jokio susijaudinimo, tačiau dauguma karininkų nenoriai atidavinėjo savo ginklus, prašėsi juos palikti. Buvo ir tokių karininkų, kurie skirdavosi su savo ginklu juos pabučiavę. Tą naktį nedaug kareivių buvo internuota, nes pirmiausia atvyko karininkai. Jų buvo pilni autobusai ir automobiliai. Tarp savęs mažai tekalbėjo. Vienas, kitas reiškė dėkingumą lietuviams, kad juos priima. Su baime į mus žiūrėjo lenkų policija. Jos buvo gana daug ir net nuo Gardino, Varšuvos ir kitų tolimesnių vietų.

Internuotų karių sudarydavom dideles partijas. Juos išsiuntus, ro-dėsi, kad daugiau nebebus. Bet po kelių minučių žiūrėk ir vėl daugybė prie linijos. Ir taip partiją po partijos siuntėme į Ukmergę. Kitą dieną atvyko daugiau mūsų dalinių, tad lengviau ėjo bėglių internavimo darbas.

Buvo atsitikimų, kad kai kurie lenkų karininkai, negalėdami pernešti tokio greito ir negarbingo Lenkijos žlugimo, dar nepėrėję mūsų pusėn, atimdavo sau gyvybę - nusišaudavo.

Civilių bėglių buvo mažiau, bet su jais buvo daugiau vargo. Dauguma jų veržė veržėsi į mūsų pusę, verkšlėdami ir nuosirdžiai prašydami iletisti. Kai kartais mūsiškiai primindavo lenkams nedraugingus jų šūkius Lietuvai, jie tik atsidusdavo ir sakydavo, kad pas juos buvusi tokia valdžia ir ji tiktai už tai atsakinga.

L. Jakūnas
Rajono viršininkas

INTERNUOTI LENKU POLICIJOS PAREIGONAI SIOLO MŪSISKIAMS SAVO GINKLUS. PABĖGĒLĀI - LENKU DVARINI? KAI KAREIVIŲ ELGESYS SU LENKU KARININKU. ISALKĒS KARININKAS NESEDA PRIE VIENO STALO SU KAREIVIAIS. INTERNUOTŲ VEŽIMAI PILNI SUNŲ.

Rugsėjo 18 diena pasirodė pirmieji pabėgėliai Sirvintų rajone. Pirmiausia atvyko trys uniformuoti lenku policijos pareigūnai. Vienas jų pasisakė esąs policijos vadas. Bailiai dairydami į lenku pusę, pakartotinai prašė įleidžiami. Su savim turėjo ginklus ir lengva automobilį. Prašiskus, kad jie internuojami, atidavė savo ginklus ir buvo nugabenti policijos nuovadon.

Internuotuosius gabeno Sirvintų policijos nuovados pareigūnai. Lenku policijos vadas siūlė jiems savo apsiginklavimą. Girdi, galite pasilaikyti sau. Tačiau mūsų šie tikai padėjo jiems ir pareiškė, kad Lietuvos policija yra apginkluota daug moderniškesniais ginklais, negu lenku policija.

Rugsėjo 19 diena gauta žinia, kad toje pačioje vietoje yra atvykęs Vilniaus radiofono direktorius su savo personalu. Jis buvo pilnas autobusas. Prašėsi įleidžiami į mūsų pusę.

Tamsta, viršininke, neleisk ju, - kalbėjo šauliai ir sargybiniai. - Šmeižė ir šmeižė Lietuva per Vilniaus radija, kiek tik galėdami, - nesiliovė kalbėti mūsų pareigūnai. Vis dėl to kita diena juos įleidome.

Ta pačia diena lenku pusėje pradėjo rinktis daug civilių gyventojų. Kiek vėliau pradėjo artintis lenku kariuomenės daliniai. Kol administracijos linijos saugojimą perėmė mūsų kariuomenė, susirinkusiems atbėgėliams teko laukti to momento, kada bus įleidžiami į mūsų pusę. Laukiančių tarpe buvo pastebimas didelis nerimas. Civilių pabėgėlių tarpe nebuvo matyti nė vieno darbo žmogaus. Daugiausia buvo dvarininku.

Vienas mūsų pasienio policininkas papasakojo tokį įvykį. Priėjo prie administracijos linijos vienas lenku kariuomenės dalinys, kurį vedė karininkas. Jiems sustojus, iš riknuotės išėjęs vienas kareivis ir paklausė karininko, kur jis juos atvedęs. Gavęs atsakymą, kad čia jau galas ir toliau į Lietuvą vešias juos Lietuvos karys. Nieko nesakęs kareivis išsitraukė pistoletą ir paleido šūvį į karininką. Šis krito negyvas. Po to kareivis pradėjęs išmėtinėti, kad lenku karininkai tik užė, puotave, tėvynės gynimo reikalais visai nesirūpinę. Lenku kareiviai čia pat iškasė duobe palaidojo savo vada.

Šis įvykis plačiai nuskambėjo Sirvintų apylinkė. Vėliau ir patys internuotieji tai patvirtino sakydami, kad Lenkija žlugusi dėl stokos gerų vadu. Ju karininkai buvę išlepinti dvarininkai.

Vienas kareivių dalinys nenorėjo sutikti atiduoti ginklus; norėjo, kad į mūsų pusę būtų įleisti ginkluoti. Tik po kelių valandų, pasitarę tarp savęs, paveikti mūsų pareigūnų išstatytu kulkosvaidžiu, taip pat bijodami artėjančios rusų armijos (šūviai jau buvo girdimi), sutiko atiduoti ginklus, ir tuomet buvo leista jiems pereiti liniją.

Civiliais pabėgėliais, kurių skaičius buvo didelis, teko rūpintis policijai. Darbo buvo nepaprastai daug. Reikėjo sutvarkyti ir suregistruoti ne tik juos pačius, bet ir jų atsigabentą mantą, valiutą ir susisiekimo priemones.

Pradėjus internuoti lenku karius, Sirvintų-Ukmergės keliu traukė išvargę, alkani, menka apranga lenku kariai. Visa jų eisena teikė vien pasigulėjimo. Vis dėlto kai kurie jų, kupini lenkiško unaro, sakydavo: "Tai niekis. Momento -klaida. Mes sumušime vokiečius ir rusus, sukursime dar didesnę Lenkiją. Tada pagalvosime, gal būt, jums ir Vilnių gražinsime". Toks honoras buvo ryškus ypač kai kurių karininkų tarpe. Galima buvo pastebėti jų visišką nesiskaitymą su žemesniais kariais ir kareiviais. Vienas mūsų karininkų pakvietė lenku karininką su kareivių pavalgyti. Abu išrodė labai pavargę ir alkani. Vis dėl to lenku karininkas nesutiko sėsti su kareivių prie vieno stalo. Tuomet mūsų karininkas tą kareivį pasisodino prie savęs.

Dauguma karininkų, ypač aukštesniųjų, atvyko savo automobiliais. Jiems buvo leista tomis pačiomis susisiekimo priemonėmis vykti ir toliau. Automobiliuose sėdėdavo jie vieni, bet nesutikdavo pavėžyti greta jų žygiuojančių žemesnio laipsnio karių. Civiliai pabėgėliai - dvarininkai taip pat vyko savo automobiliais. Juose buvo pilna įvairios veislės šunų, kuriuos glamonėjo ir glaudė prie savęs, bet nesiteikė pavėžėti nei vieno pavargusio žygiuojančio kario. Tad visai nenustabau, kad iš kareivių lūpų dažnai išgirsdavai nemalonus jiems komplimentus.

Su kariais buvo internuotas ir nemažas lenku policijos pareigūnų skaičius. Vykdami per Sirvintų miestelį prašėsi valgyti. Viena miestelio gyventoja sočiai valgydino sakydama: "Prašau nesivaržyti, ponai, valgykite, valgykite, tik pasakykite už tai, kiek lietuvių sukiošėte ir kalėjimą". Lenkai, žinoma, tylėjo. Išėdami vis dėl to pasakė: "Lietuviai yra geri žmonės. Mes manėm, kad jie mus sutiks su akmenimis".

Teke išgirsti besikalbančius aukštesnius karininkus sakant: "Jei mes būtumėm žinoję, kad didžiojo mūšio nelaimėj lietuvių taip sutiks, būtų mės atgabėję jiems didelį skaičių lėktuvų".

V. Skomskis
Nuovados viršininkas

PABĖGELIAI KUNIGAI, PILSUDSKIO BROLĖNAS.

Pabėgėlių tarpe buvo visokio luomo ir profesijos žmonių. Atsidūrę Lietuvoje, visi buvo nepaprastai malonūs ir nesigailėjo gražių komplimentų lietuviams. Dauguma, perėję demarkacijos liniją, verkė iš džiaugsmo, kad pasibaigė jų tarpe siautęs baimės siaubas. Kaip didžiausios policijos pareigūnas, kad mokėjo lietuviškai kalbėti.

Pabėgusių tarpe buvo ir maršalo Pilsudskio brolienas - J. Pilsudskis. Atidumė iš Vilniaus ir Slowo redaktorius, savo laiku labai šmeižęs Lietuvą. Lyg nekaltiausias avinėlis prašėsi priimamas.

Ilgesni laiką pasiliko du pabėgėliai kunigai. Vienas - Jaučemeniškių filijos klebonas kun. Jokavonis. Kitas - Paberžės klebonas kun. Ščermirskis. Pirmasis, pasinaudojęs lietuvių parodytu nuosirdumu, antrąjį tiek paveikė, kad tas gailėjosi nesą lietuvis. Prižadėjo būti labai lojalus Lietuvai. Kada su pirmaisiais pareigūnais grįžo į Paberžę, pirmą sekmadienį bažnyčioje pasakė jaudinantį pamokslą, kuriame vaizdais ir pavyzdžiais nupiešė, kokia yra Lietuva ir lietuviai. Vėliau teko sužinoti, kad už tokius pamokslus turėjo iš Paberžės išsikelti.

Sėkas
Rajono viršininkas

KARININKAI BĖGA Į LIETUVĄ, O KAREIVIAI RUOŠIASI KAUTIS.

Vokiečiai artėjo prie Varšuvos. Varėnos padangėje užė bombonešiai. Žmonėse kilo nerimas. Rusams perėjus sieną, Lenkijos ponuose ir aukštuose valdininkuose kilo panika. Visą palikę, sėdo į automobilius, kiti į paprastus vežimus ir dūmė prie Lenkijos-Lietuvos demarkacijos linijos. Čia atbėgė prie pereinamųjų punktų prašėsi lietuvių, kad būtų priimami. Atvykę leido gandas, kad rusai viską atima, žudo dvarininkus ir valdininkus. Pagaliau pasigirdo ir patrankų šūviai, kurie nuolat artėjo. Atvyko lenkų karininkai ir prašėsi įleisti į Lietuvą. Esa, Varėnoje likusios kariuomenės vadai rusams nesipriešina, nes laikosi buvusios nepulimos sutarties. Karininkams pasakius internavimo sąlygas, jie sutiko ir pasakė, kad su savo kariuomenės likučiais jie pereis į Lietuvą.

Pas mus buvo pasirušta priimti internuotus. Buvo sustiprintas per Merkio upę tiltas, kad galėtų pravažiuoti įvairios paskirties pabūklai.

Iš Varėnos stoties buvo gauta žinia, kad tarp lenkų karininkų ir kareivių iškilo nesupratimas. Kareiviai nesutiko internuotis ir nutarė

kovoti. Kariuomenės vadovavimą perėmė puskarininkiai ir viršilos. Iš Varėnos atvyko raitu, važiuotu, pėsčių karininku, policininkų ir keletas kareivių. Civiliuose pabėgėliuose, laukiuose prie tilto, išgirdus šūvių ir pamačius į Lietuvą žygiuojančią Lenkijos kariuomenę, kilo didžiausia panika. Vienas jų, palikęs anoj pusėj savo automobilį su visomis atsivežtomis brangenybėmis, nusitvėręs karišką kepurę ir užsimetęs ant savęs kareivio milinę, išsoko į vežimą ir su visais kitais kariais įvažiojo į Lietuvą.

Praleidę pirmuosius kariuomenės dalinius, pamatėme, kad kairiajame Merkio upės krante lenkų kareiviai kasa apkasus ir ruošiasi gintis. Šie apkasai buvo ties Varėnos miesteliu. Kovoiant būtu buvęs pavojus Lietuvos gyventojams. Iššauktas viršininkas vadovauti tam pasipriešinimui. Atvyko išdidus ir pasipūtęs kariuomenės seržantas. Jam pasakyta, kad čia negalima kasti apkasų. Jei čia lenkai pradės su rusais kautis, tai vėliau lenkams nebus leidžiama Lietuvoje internuotis. Klausimas, ar eis kariuomenė per tiltą į Lietuvą, lenkas tikėtai lenkiškai nusikeikė.

Merkio paupiu važiuavo sunkvežimiai pilni kareivių ir amunicijos. Kareiviai jojo raiti, ėjo pėsti. Kelyje degė sunkvežimiai ir tiltai. Miškos aidint šautuvų ir kulkosvaidžių šūviams, iš Varėnos padangės išnyko lenkų kariuomenė.

J. Venckus,
Nuovados viršininkas

BLOGI KAREIVII IR KARININKŲ SANTYKIAI. INTERNUOT. A DEGTINE IR PANČIAI.

Vykdamas Lenkijoje mobilizacija, į mūsų pusę pradėjo bėgti lietuviai. Pirmieji lenkų kariai Marijampolės apskrities pasienyje pasirodė rugsėjo 21 dieną. Tai buvo paskiri kariai. Vėliau pradėjo mūsų pusėn eiti didesni lenkų kariuomenės likučiai. Internuotos lenkų kariuomenės tarpe buvo labai daug karininkų. Visi jie atvyko automobiliais. Dauguma automobilių atrodė privatūs. Netrūko ir gurguolės. Čia buvo ūkininkų vežimai ir pakinktai. Viskas atrodė menkai, nepatvariai, nepri-taikinta ne tik kariuomenei, bet ir kasdieniniam ūkininko darbiui. Internuojant lenkų karius, jokių nesklandumų nebuvo. Internuojami karininkai, atiduodami ginklus juos pabučiavo, guosdamies, kad jiems nėra kitokios išėities.

Karininkų ir kareivių santykiai buvo labai blogi. Kareiviai savo vadų nekentė, juos pajuokė. Karininkai buvo išdidūs, toli nuo kareivių. Kal-

labai sunkus dar ir dėl to, kad viskas reikėjo daryti tamsoje, naktį. Prašvitus darbas palengvėdavo. Kariuomenės intensyvus žygiavimas tęsėsi nuo 3 iki 10 val. vakaro. Vėliau anapus administracinės linijos pasirodė nemažas būrys girtų kareivių, puskarininkių ir net keletas karininkų. Jie, sustoję ant plento, pradėjo triukšmauti, stumdytis, net keletas reikia neiti arba eiti tik apsiginklavus. Jų skaičiui padidėjus, salvėmis ir viršų pradėjo šaudyti ir šaukti "niech žyje Polska". Einančius kareivius ir apiplėsdavo: nuvilkdavo viršutinius drabužius, atimdavo kepures ir nuginkluodavo. Atimtus drabužius ir ginklus mesdavo į griovius arba atiduodavo vietos gyventojams. Vėliau lenkų kariuomenei pasišalinus, atiduodavo vietos gyventojai pradėjo pragariškai šaudyti į visas ir rusams neužėjus, gyventojai pradėjo pragariškai šaudyti į visas ir šaudydavo be perstojo. Teko matyti, kaip buvo apiplėstas ir sumuštas vienas lenkų kariuomenės kapitonas. Tada į mūsų pusę kariuomenės ėjimas buvo sulaukytas: ėjo tik apiplėsti, nuginkluoti, kiti net slapčiomis per laukus. Arba vėl, į mūsų pusę važiuoja kareivis su pilnu vežimu ginklų. Jį sulauko lenkų karininkas ir liepia grįžti atgal. Tuo tarpu kareivis arkliai smarkiai sukerta ir perlekia į mūsų pusę, o kareivis, atsigrižęs, karininkui kumštį pagrūmoja, šaukdamas: "Juž dose ciebie menič". Padėtis pasidarė be galo nenormali, įtempta. Reikalą labai sunkino mūsų pusėj stovintieji pabėgėliai, kurie neturėjo dokumentų, laukė jų sutvarkant. Jų jaudinimasis buvo labai didelis. Čia pat girdint lenkų kareivių šūvius, išdidumas dingio. Apie humaniškumą ir kalbos negalėjo būti. Kiekvienas stengėsi pirmiau patekti į Lietuvą, nustumdamas šalin silpnėsi. Nuo administracijos linijos ir savos kariuomenės civiliai traukėsi kiek galint toliau, kiek tai buvo jiems leidžiama, paliekant tik automobilius. Paskelbus, kad gali važiuoti, pasidarė neapsakomas grūdėmasis; su mašinomis, per dirvas, griovius visi bėgo kiek tik galėdami, kai kurie net savo šeimas palikdami. Vėliau paskelbta Lietuvoj įvairių sensacingų žinių.

Karininkai pabėgėliai daugiausia kalbėjo apie buvusią Lenkijoj tvarką. Visi peikė savo vyriausybę. Kiti rūpinosi savo paliktu turtu, zlotų kursu Lietuvoje ir k.

Kiek pabėgėliai buvo apimti panikos, matysim iš šio įvykio. Pasirodžius kaž kokiame aukštai skrendančiam lėktuvui, visi pradėjo slėptis, kaip kas išmanydamas. Dauguma civilių, neišskiriant ir kareivių, nors jau buvo mūsų pusėj, neturėdami kur slėptis, galvas sukiojo po automobiliais. Mūsų pareigūnai tiktai vaikščiojo ir juokėsi.

Lenkų kariuomenė buvo ginkluota įvairiais ginklais: lenkų vokiečių 98 m., vokiečių 88., austrų, pranzūzų ir anglų. Dauguma ginklų buvo labai seni ir be dalių. Kareiviai juos vadino "Juzefovais" ir patys juokėsi. Keli kareiviai buvo ginkluoti napoleoniškais trumpais kardais, kuriuos matome tik muziejuose. Šautuvų visai neturėjo.

Lenkų kariuomenei praėjus, prieš pat rusams pasirodant, atvyko vienas lenkų karininkas su puskarininkiu ir labai griežtu tonu pareikalavo, kad tuojau būtų gražintas internetuotas turtas ir ginklai. To nepadarė, mums bus labai skaudžios pasekmės. Bet vargšas, vos jam paėjus 400-500 m., sutiko rusų šarvuoties, kurie jį pasveikino šūviais. Laimė, jam pasisekė pabėgti, nors buvo sunkokai sužeistas. Kita dieną rusai rado jį netoli Traku vienkiemyje, pas ūkininką, bet apie internetuotąjį turtą jau nekaltėjo ir negrasino skaudžiomis pasekmėmis.

Pr. Vaitaitis

LENKŲ KARININKAS ATSISAKO PRIIMTI Į SAVO AUTOMOBILĮ SUŽEISTĄ KARĮ, BET VEŽASI VILKINĮ ŠUNĮ...

Praeitais metais man teko būti Vievyje, todėl mačiau ne tik tragedijos pabaigą, bet ir jos pradžią, kuri vyko Vilniaus krašte. Darant traukiniuose pasų kontrolę, nuolat teko nuvykti į Lentvarį. Lenkai jau nuo praeito pavasario jautė, kad karas yra neišvengiamas, todėl smarkiai jam ruošėsi. Visą laiką šaukė atsarginius. Propagandos aparatas buvo išjudintas iki maksimumo.

Rugsėjo 1 dieną prasidėjo karas. Lenkai pradėjo greičiausiu tempu vežti iš Vilniaus krašto ešalonus kariuomenės. Vežta ešalonas po ešalono. Tokių ešalonų po 65-70 vagonų išvežta per 100.

Rugsėjo 4 dieną ties Vievio lenkų pusėj pasirodė pirmieji vokiečių lėktuvai, kurie, prskridę Lentvario stotį, nuskrido į Vilnių ir ten smarkiai bombardavo aerodromą, radijo stotį, kareivines ir prekių stotį. Bombardavimai labai gerai teko matyti mūsų tarnautojams, kurie tuo metu buvo nuvykę su pasų kontrole į Lentvarį. Jiems teko pergventi visai pagrįstą baimę, vokiečių lėktuvams užskridus virš Lentvario stoties, nes kaip tik tuo metu stotyje buvo keli kariuomenės ešelonai. Bet vokiečiai nebombardavo. Po poros dienų Vilnius vėl buvo bombarduotas. Šį kartą nutildyta paskutinė lenkų radijo stotis.

Lenkijos padėtis paskendo netikrovėje ir nežinioje. Plito tiesiogis jūra įvairių gandų. Vilniaus krašto gyventojai net kas minutę laukė ginkluoto Lietuvos žygio į Vilnių ir jo sritis. Rugsėjo 14 dieną Sovietų kariuomenei pradėjus žygi prieš jau sužlugdytą Lenkiją ir žygiuojant į Vilniaus kraštą, net lenkų policijos tarnautojai ir geležinkelininkai pradėjo skambinti į Vievį ir tiesiog isteriškai prašyti, kad lietuviai užimtų Vilniaus kraštą, nes siaučia tamsūs padugnų gaivalai. Po poros dienų viskas nutilo. Administracijos linija buvo uždaryta ir kariuomenės saugojama. Kitą administracijos pusėj slankioje pakrikę ir netvarkingi lenkų kariuomenės likučiai, taip pat ir civiliai, pradėjo rinktis vieni pėsti, kiti raiti, dar kiti važiuoti, daugiausia puošniais automobiliais.

Pirmose mašinos buvo karininkai ir tik maža dalis kareivių. Apie 100 metrų atstu nuo administracijos linijos jie buvo nuginkluoti ir pasiusti toliau. Ginklus atidavė be jokio pasipriešinimo, tik juos pabučiuodami. Ju tarpe atsirado keletas karštuolių policininkų, kurie pradėjo agituoti, kad lenkai nebėgtų iš savo tėvynės ir neneštų Lietuvai savo ginklu. Prisdėję prie jų kiti uždarė barjerą. Prasidėjo didžiausi ginčai. Kas nenorėjo klausyti jų ginčų, iš tu atėmė ginklus ir leido pereiti linija be ginklo. Karininkai pradėjo drausti agitacija ir aiškinti esama padėtį. Tuomet kareiviai pradėjo grasinti karininkams kumštėmis ir ginklais ir vadinti juos išdavikais. Matydami tai karininkai pritarė kareiviams, bet, progą nutilę, sprukdavo į mūsų pusę ir įsimašydavo tarpe mūsų karininku. Kiekvieną tokį desertyrą palydėdavo kareivių keiksmai ir grasinimai kumštėmis. Likusieji už linijos kareiviai visiškai pakriko ir nustojo klausyti savo viršininku. Bėgdami nuo Vilniaus kareiviai pake- lėmis buvo primėtę ginklu ir granatu, kurias vaikėžai pradėjo sprogdinti. Išgirdę sprogimus kareiviai nustojo ginčytis ir pradėjo skubiai bėgti į mūsų pusę. Karininkai, kurie ginčo metu buvo perbėgę į mūsų pusę, o jų buvo apie 80, reikalavo, kad jie būtų siunčiami į Vievi, atskiri nuo kareivių ir kad būtų duotas jiems karininkas palydovas. Mūsų vadams atsiskius duoti palydovus, jie patys iš savo tarpo išsirinko seniausią pulkininką, kuris surikiavęs juos nuvedė į Vievi.

Popiet automobiliu iš Vilniaus atvyko vienas kariuomenės kapitonas su dviem puskarininkiais ir pranešė, kad matęs laikraščiuose, jog Italia paskelbusi Vokietijai karą, kad Sovietai traukiasi atgal, kad lenkų kariuomenė atsiima užimtus kraštus, o Vokietijoje vyksta revoliucija. Dėl to jis reikalauja, kad Lietuvos vyriausybė grąžintų visus internuo- tuosius su jų ginklais, nes jie vėl eis kariuoti.

Apskritai, lenkų kariuomenė buvo labai pakrikusi. Vienas puskari- ninkis paklausė kareivio, ar jis nematęs, kur yra pulko vadas. Kareivis su panieka atsakęs, kad jau antra savaitė, kaip jis nematė savo ser- žanto, o ką jau bekalbėti apie pulko vadą. Prie internavimo daugiausia buvo mobilizuota pasienio policija, kurios pareigūnai yra visi puska- rininkiai, bet nebuvo spėję užsidėti atitinkamu laipsniu, todėl tiek būrininkai, tiek skyrininkai buvo eiliniai. Visas kadrąs, išskyrus kari- ninkus, buvo lyg eiliniai. Todėl iš to lenkai pasidarė išvadą, kad Lietu- vos kariuomenė yra aukštai pastatyta.

Vyr. polic. Muliulis

BE NAMŲ IR TĖVYNĖS. IZIDORIUS PILSUDSKIS.

Tais pačiais metais, rugsėjo 19 diena, baigiant žlugti Lenkijos val- tybei, prie administracijos linijos atsirado būriai lenkų pabėgėlių. Jie iš vienos pusės vokiečių, iš kitos pusės rusų spaudžiami, prašėsi mūsų pareigūnų leisti į Lietuvą. Beveik kiekvienas jų linijos sargybiniai aiš- kino ir irodinėjo, kad esąs kilęs iš Lietuvos ir su Lietuva glaudžiai susijęs. Iš pradžių per liniją buvo ileidžiami vien tiktai lenkų kariai, o civiliai, kurie nieko bendra su Lietuva neturėjo, buvo gražinami atgal. Bet į savo apleistas vietas jie negrįžo. Laukė, prašėsi, maldavo ileidi- mo. Visi stengėsi parodyti savo "meilę" Lietuvai, esą, vyksta su turtu ir būsia kuojalaušiai. Pirmoji grupė tokių pabėgėlių atvyko į Giedrai- čius, kaip aukščiau minėjau, 1939 m. rugsėjo 19 diena. Čia tenka pažy- mėti, kad su ta grupe drauge atvyko iš Lenkijos gilumos maršalo Pil- sudskio brolėnas Izidorius Pilsudskis, atsargos pulkininkas, pensininkas. Prie linijos tikrinant jo dokumentus, jis mūs pareigūnams parei- šė: "Argi tamsta nežinai, kas buvo maršalas Pilsudskis? Aš esu jo tikras brolėnas, gimęs 1858 metais Tauragėje. Argi dar tamsta nenori manęs leisti į Lietuvą?" Mūs pareigūno buvo jam atsakytą: "Labai gerai žinau maršalą Pilsudskį, kaip Lietuvos skriaudiką, nors jis pats buvo kilęs iš Lietuvos". Toliau nebuvo leistai ir jokias diskusijas. Lie- tuviai, būdami humaniški, gavę atitinkamą nurodymą, leido jį į Lietu- vą. Gerai atsime nu, kaip šiandien, kaip tas atsargos pulkininkas Pil- sudskis, atvykęs į nuovados raštine, nuovados viršininkui pradėjo aiš- kinti savo kilimo vietą. Tikrinant dokumentus jo teigimas buvo tikras. Metrikai buvo rašyti rusų kalba ir patvirtinti to meto Tauragės kle- bono. Būdamas jau Lietuvoje, gavęs sočiai pavalyti, patyręs mūsų pareigūnų elgesį, buvo labai patenkintas ir gyrė Lietuvą. Su juo kartu vyko ir jo žmona Rozalija, gimusi 1873 metais. Kiek atsime nu, tikrinant jo dokumentus, Lenkijoje šis Pilsudskis buvo užėmęs aukštą vietą val- džioje.

Toje pačioje grupėje buvo 22 Lenkijos viešosios policijos policininkai. Jie buvo atbėgę su ginklais. Visi buvo ginkluoti naujais rusų pistoletais Nagan. Ginklai ir visoks valdinis turtas buvo atimtas. Sekantia diena atbėgo dar 17 lenkų pabėgėlių, o dar sekantia - dvylika. Pagal profesii- jas buvo: 3 medicinos gydytojai, 2 akušerės, 5 studentai, 4 darbininkai, 5 tarnautojai, 4 advokatai, 4 kunigai, 1 pensininkas, 10 šeiminkinių, 9 mokiniai, 22 atsargos karininkai, 1 kareivis, 22 policijos tarnautojai, 1 ūkininkas, 1 mokytojas, 2 inžinieriai, 1 notaras, 2 soferiai. Iš viso per Giedraičius perėjo 79 asmenys. Visi jie buvo išvargę, susirūpinę savo sunkia būkle. Visą laiką grūmojo savo buvusiams vadams. Vietoj rei- kėjo visus suregistruoti, patikrinti dokumentus ir turta. Dauguma jų, atbėgo neturėdami prie savęs nei duonos kąsnio. Vietos šaulės mote-

rys, nežūrėdamos, kad tai atbėgo buvusieji mūsų priešai, surinko maisto, jį paruošė ir visus socialiai pavalydino.

Gerai prisimenu, kad keli lenkai paklausė, ar pas mus yra bažnyčių? Jiems buvo atsakyta, kad lietuviai yra katalikai, tikintieji Dieva žmonės, kad bažnyčių yra daug. Iš tokio jų klausimo buvo galima spresti, kad lenkai manė, jog Lietuvoje gyvena kažkokie bedieviai žmonės, kad net savo bažnyčių neturi. Čia atvykę pamatė ir įsitikino, kad jie savo vadų, per didybės manijas apkvaišintu, apie Lietuvą buvo perdėm klaidinami. Padarius visu bėglių reikalingą registraciją, patikrinus dokumentus visi buvo pasiūti į nurodytas vietas. Tuo masinis lenkų bėgimas Lietuvon pro Giedraičių administracijos liniją ir baigėsi.

Grupė tu pačių pabėgėlių rugsėjo 22 dieną iš Vilniaus atbėgo ir advokatas Romas Torczinskis, Vilniaus miesto ir apylinkės liuteronų - evangelikų sinodo narys.

Administracijos linijos apsauga tęsiama ir toliau ir žiūrima, kad nei vienas atbėgėlis be atitinkamos valdžios nurodymo nepereitų linijos.

20 METŲ ISSAUGOTAS ĮGALIOJIMAS

Betvarkant tuos skubius reikalus teko nuvykti į Paberžės miestelį. Ten į vietos policijos nuovados raštinę atėjo senyvo amžiaus žmogus ir, pasisakęs, kad jis esąs Jonas Kovalskis, nuovados viršininkui Strimaičiui išteikė išsaugotą pas save 20 metų senumo įgaliojimą Nr. 51, 1920.VIII.22, ir guminį antspaudą "Paberžės valsčiaus valdyba" (su Lietuvos herbu - Vytimi viduryje). Jis parodė ir lietuvišką pasą.

A. Vabolis,
Giedraičių nuovados viršininkas

LENKŲ INTERNAVIMAS

Pov. Tyrulis

Važiuoju naktį palei pat pasienį. Lynoja smulkus lietutis. Kvepia pirmuoju rudeniu. Pravažiuoju Giedraičius, Sirvintus. Keletą kartų sustabdė tiltus besaugoją šauliai. Tik išaušus pasiekiau Lėnūs. Ten jau pilna mobilizuotu. Vieni jau uniformose, kiti persirengia. Atlydėje giminės perima civilius drabužius, atsisveikina. Prie tvorų priraišioti arkliai, kiemas pilnas vežimų. Mažame namelyje surandu batalijono vada, kpt. V. Mickeliūna. Prisistatau. Esu skiriamas 3-čios kuopos vadu. Ji nebus tuo tarpu formuojama. Gavau uždavinį sudaryti raitų žvalgų ir dviratininkų būrį. Būrio etatai ir turto sąrašai buvo bendroje batalijono byloje, tik viename egzemplioriuje. Ją apgulė dar 4 dalinių vadai darosi sau reikalingus išrašus. Pagaliau nusirašau ir aš. Būri sudaro 22 raitieji ir tiek pat dviratininkų. Visi pašauktieji išrikiuojami erdviamė dvaro kieme, kpt. Mickeliūnas paaiškina, kad esame X pasienio batalijonas ir turime uždavinį saugoti administracijos linija nuo dešiniojo Neries kranto ties Kernave ligi Alionių ežero. Primeną, kad su lenkais jau netenka skaitytis, kaip su rimta jėga: už poros dienų prie mūsų saugomos linijos gali priartėti raudonoji armija. Kokie santykiai išsivystys su ja, jokių žinių nėra. Seka dalinių formavimas. Šaukiu visus tarnavusius kavalerijoje. Išėina lygiai tiek, kiek reikia. Dviratininkų dalyse tarnavęs tik vienas. Kitus tenka pasirinkti iš norinčių. Paskirstau vyrams arklis ir balnus. Arkliai vidutiniai, bet balnai, balnai... Seni, namų darbo, surinkti iš ūkininkų, tinkami tik subatvaka-riais pas mergeles nujoti. Vyrai juos renkasi ir tik galvas kraipo, pečius trauko. Balnojame. Kur pobalniai - tos vilnonės gūnios? Nėra. Balso be jos nedėsi, nes taip pabalnotu arkliai netoli tenujosi: už pusvalandžio jo nugara bus kruvina. Žiūriu į turto sąrašą, ir ten jų nėra. Veltui dar kartą patikrinu pagrindinį sąrašą. Sabotažas ar nusikalstamas neapsi-žiūrėjimas, - lenda man į galva mintis. Kreipiuosi į batalijono vadą ir ūkio viršininką majorą Kanį-Kanevičių. Jie apie tai nieko nežino, išskyrus trumpą ir aišką išakymą: daryk ką nori. - už pusvalandžio turime išjoti. Bėgu į daržinę, kur sukrauti batalijono daiktai. Matau krūvą vilnonių antklodžių. Teiraujuosi apie jas puskarininkio - ūkvedžio. Suzi- nau, kad tos 25 antklodės yra skirtos batalijono ligoninei. Atsivedu tris raitelius ir atskaičiaves jų 22, įsakau nešti vieton pabalnių. Ūkvedys neryžtingai bando protestuoti, bet jis mato mano blogą padėtį. Jau suformuotos dvi didelio sastato, net po 286 vyrus, kuopos, įskaičiuojant sunkiųjų kulkosvydžių būrį, išgyjuoja lauko virtuvių ir gurguolių lydi-

mos į skirtus barus. Batalijono štabas su ryšiu, raitūju bei dviratininku ir ūkio būriais vyksta į Boguslaviškio miestelį apsigostimui. Kap. Mielkinas buvo vienintelis tikrosios kariuomenės karininkas. Dalinių vadais paskirti buvo pasienio policijos rajonu viršininkai, o jaunesniaisiais karininkais - mobilizuoti jaunesnieji leitenantai. Puskarininkų kadra sudarė pasienio policininkai, visi buvo atsargos puskarininkiai.

Tiek batalijono vadas, tiek dalinių vadai bei jaunesnieji karininkai ir puskarininkiai parodė didelę energiją ir iniciatyvą formuojant batalijoną, nežūrint visų sunkumu, kurių šaknis glūdėjo nerūpestingai parengtame mobilizacijos plane. Užimti skirtą barą buvo sugebėta per 24 valandas. Prieš žygiuojant į Boguslaviškį, ten buvo pasiūti dviratininkai, kad parūpintu patalpą batalijono štabui ir daliniams. Prie miestelio mus sutiko puskarininkis Pavasaris, pranešdamas, kur kam numatyta apsigostyti. Štabas, kaip ir dera, apsigosto klebonijoje, kiti - pas miestelio ūkininkus. Mano daliniui buvo skirta graži, pavyzdgingai tvarkyta sodyba, kiek atokiau nuo miestelio. Šeimininkė nusiskundė, kad jos vyras prieš pusantros paros išvežė mobilizuojamus vežimus bei arklius ir dar iki šiol negrižo. Betgi tai nepakenkė mūsų šiltiems santykiams, paslaugioji šeimininkė savo ūkio galvijus uždarė diendaržin, tvartus užleisdama mūsų arkliams. Vyrams teko erdvi seklyčia, o man jaukus kambarėlis antrame aukšte - salkoje. Taip sėkmingai tvarkančias, vakarop arkliai buvo aprūpinti pašaru, o vyrai pirmuoju valdišku maistu ir galėjo užtarnauti poilsiauti. Vykstu į štabą pranešti apie dalinio stovį. Ten irgi gerai įsikurta. Jaunas simpatingas klebonas užleido didesnę klebonijos patalpų dalį. Vadas kartu su adjutantu jaun. leit. Maceika redaguoja pirmąjį įsakymą batalijonui. Kitame kambaryje majoras Kanis-Kanevičius planuoja maisto ir pašaro tiekimą.

Rengiuosi eiti poilsiu į savo būstinę, betgi klebonas kviečia vakarienei. Tik sėsdamas prie gausiai apkrauto stalo atsimenu, kad nuo vakar dienos vidurdienio esu dar nevalgęs. Po sočios vakarienės štabo pareigūnai vėl tęsia savo darbus. Aš prisėdau tik minutei salione ir pajutau, kad nėra jėgų atsikelti. Užmigau vietoje. Pabudau žadinamas adjutanto. Kviečia batalijono vadas. Prieš save pamatau svetima uniformą kari. Lyg nesu tikras, ar tai ne sapno vaizdas... Tik vadas tarsi vėl prižadina, sakydamas, kad čia yra lenkų majoras. Paaiškėjo, kad jis yra gydytojas, ir su savo motorizuota lauko ligonine atvyko prie mūsų sienos ties Porų kaimu, esančiu prie Vilniaus-Ukmergės plento. Ten mūsų kuopos vadas lt. L. Jakomas, neturėdamas tuo reikalu įsakymo, nesutiko ligoninės įsileisti. Majoras tik patsai įsiprašė pasikalbėti su batalijono vadu dėl internavimosi. Jo pasakojimu, internautis nori, laukdami prie sienos, ir daugiau dalinių, paskirų karių bei civilių. Vadas man sako: - tu vykdei pasų kontrolę vokiečių pasienyje - Virbalyje. Vyk į Porų pereinamąjį punktą ir vykdyk internavimą. Divizijos štabe šiuo reikalu jokių instrukcijų nėra, tad ir aš tau duoti negaliu. Aišku tik, kad

pagal tarptautinę teisę jie gali pas mus internuotis. O ir žmoniškumas neleidžia sužeistuosius laikyti lietuje po atviru dangumi. Tau padėti skiriu lt. J. Liaudį, ryšiu būrio vada. Lenkas gydytojas palieka štabe, o mes jo mašina atvykstame į Porus. Visą laiką lynoja smulkus lietutis. Artinantis prie Porų, pradeda aušti. Išlipes iš mašinos matau, kad sienos barjeras pakeltas ir jau mūsų pusėje įvairių laipsnių lenkų karininkus, kurie apstoje lt. Jakomą, kažka su juo aiškina. Man arčiau priėjus, leitenantas sako, kad jis žino apie mano paskyrimą, tad einąs prie savo pareigų, mane palikdamas toliau kalbėtis su lenkais.

LIETUVA TIRANIJOS TEISME

Jonas Rimaškauskas

Didžioji pasaulio spauda paskutiniu metu prisiminė ir paminėjo dvidešimties metų sukaktį nuo pradžios Antrojo pasaulinio karo, atnešusio tiek daug vargo ir nelaimių milijonams žmonių. Dar daugiau, jo išdavoje buvo išplėsta nepriklausomybė ir suardytas gyvenimas eilei Europos kraštų, kurie per savo nepriklausomą gyvenimo laikotarpį buvo pasiekę didelės kultūrinės, ekonominės ir visuomeninės pažangos suvereninių Europos valstybių tarpe.

Siandieną reikalinga sutikti su grubiu ir realiu faktu, kad visų tu nelaimių priežastis glūdėjo tame, kad paliestosios valstybės buvo mažos, arba silpnos militariškai, nepajėgusios atsispirti prieš didžiųjų valstybių politinę apgaule ir pagaliau karinę okupaciją.

Mums lietuviams ypačiai prisimintini tie įvykiai, kurie prieš dvidešimt metų su viršum visu ašmenų aštrumu lietė mūsų kraštą ir valstybę, istūmė ją į Sovietų imperializmo nasrus, pasmerkdamė ne tik medžiaginių bei dvasinių jos vertybių sunaikinimui, bet ir visuotinam paties žmogaus pavergimui, atėmus iš jo elementariausias individo teises.

Tu nelaimių kaltininkai - partneriai Sovietų Rusija iš vienos pusės ir nauji Vokietija iš antrosios, nuo anksčiau turėjusios neribotas užmėčias pastūmė savo valstybines sienas, pirmieji vakaruosna, antrieji - rytuosna su garsiuoju šūkiu "Drang nach Osten", pagaliau surado imperialistams įprastą formulę: už Judo grašius pirkti ir parduoti milijonų žmonių laisvę ir gyvenimus.

Žlugusiai pažvelgsime į tu dvejus partnerių atliktus veiksmus, nuėmusius Lietuvos likimą. Vokietija, kuri tuo metu buvo visu ataklumu besiruošianti rimtam konfliktui su Lenkija ir eventualiai su Lenkija kai kurių išpareigojimų pateikusia Prancūzija ir Anglija, buvo reikalinga garantija iš Sov. Rusijos pusės, kad ši bent tuo metu negrąsintų savo karine jėga iš rytu. Gi Rusijai buvo svarbu laimėti daugiau laiko ir pasirošti galimiems netikėtumams. Be to, pastaroji reikiė didelį susidomėjimą Baltijos valstybėmis. Sovietų Rusijai nebuvo vistiek, kieno įtakos sferoje priklausys Lietuvos, Latvijos ir Estijos teritorijos. Faktas, kad šiose valstybėse 1919-1921 metais bolševikams nebuvo pavykę sukelti revoliucijos ir šiuos kraštus, kaip prinkodus obuolį nuskinti savo teritorijos praplėtimo sąskaiton, Kremliu erzino ir vertė ruošti planus juos anksčiau ar vėliau pasigrobti. Juk dar Lietuvai bežengiant pirmuosius savo nepriklausomybės žingsnius, 1918 metu

gruodžio 25 dienos "Izviestija", išskeldama bolševikų revoliucinius tikslus, rašė: "Estija, Latvija ir Lietuva yra betarpiškame Rusijos kelyje į vakaru Europą ir yra kliūtimi mūsų revoliucijai, nes jos skiria Sov. Sąjungą nuo revoliucinės Vokietijos... Šita mus skirianti siena turi būti panaikinta".

"Raudonasis Rusijos proletariatas turėtų geriausia proga veikti Vokietijos revoliucija. Baltijos jūros paėmimas padėtų Sovietų revoliucijai veikti Skandinavijos valstybėse ir būtų Sovietų revoliucijos jūra. Taigi raudonasis imperializmas buvo bešeinąs ir nauja savo veikimo baze, šiuo atveju nacionalistinės Vokietijos pritarimu, pagalba."

1939 metu ankstyvą pavasarį Maskvoje nutruksta Sov. Rusijos - Prancūzijos ir Anglijos pasitarimai neva tai prekybus klausimais. Sovietų ambasadorius Berlyne Merekalovas 1939 m. balandžio mėnesio viduryje pakiša Vokietijos vyriausybei mintį, kad Sovietų vyriausybė visuomet sutiktų sėsti su Vokietija prie bendrų derybų stalo "jeigu tam būtų surastas priimtinas politinis pagrindas". Vokietijos vyriausybė principiniai sutinka su Sov. pasiūlymu, bet iniciatyva ir toliau paliekama Kremlius pusėje. 1939 metu balandžio pabaigoje pagaliau prasideda Sov. Rusijos ir Vokietijos derybos prekybus klausimais, kurių metu išklyta eilė politinių problemų, ju tarpe ir Baltijos valstybių klausimas. Po ilgesnį laiką užsitiesusių diskusijų ir svarstymų, 1939 metais rugpiūčio 19 dieną Vokietijos ambasadorius Maskvoje persiunčia savo vyriausybei Molotovo jam išteikta nepuolimo sutarties tarp Sov. Rusijos ir Vokietijos projektą, o 1939 metais rugpiūčio 23 dieną Vokietijos užsienio reikalų ministeris von Ribbentropas atvyksta Maskvon ir pradeda pasitarimus su Sov. Sąjungos vyriausybe. Tą pačią dieną nepuolimo sutarties ir pasirašoma. Tuo pačiu metu buvo pasirašytas ir pirmasis prie nepuolimo sutarties slaptasis papildomas protokolas, tiesioginiai palietęs Lietuvos gyvybinius interesus. Pirmasis to slapto nutarimo punktą sako:

"Tuo atveju, jeigu srityse, priklausančiose Baltijos valstybėms (Suomijai, Estijai, Latvijai ir Lietuvai) vyktu teritorinių bei politinių permainų, šiaurinė Lietuvos siena sudaro Vokietijos ir SSSR interesus sferų ribą. Tuo atžvilgiu abi šalys pripažįsta Lietuvos interesus Vilniaus krašte".

1939 metais rugsėjo 25 dieną Stalinas ir Molotovas išsikviečia Vokietijos ambasadorių Maskvoje grafa Shulenburgą ir išdėsto jam savo pažiūras, kad prie Vokietijos įtakos sferos būtų prijungta ir Liublino provincija ir dalis Varšuvos provincijos, siekiančios iki Būgo. Kaip kompensacija už tai Sovietų Rusijos įtakos sferon turėtų būti įjungta Lietuva, Latvija ir Estija. 1939 metais rugsėjo 28 dieną Maskvoje pasirašomas antras slaptas papildomas protokolas, liečias valutiną Lietuvos padalinimą. Jame sakoma: "1939 metais rugpiūčio 23 c. n. slaptas papildomas protokolas pataisomas (1 punktą) ta prasme, kad Lietuvos

valstybės teritorija atitenka SSSR įtakos sferai, tuo tarpu kai iš antros pusės Liublino provincija ir Varšuvos provincijos dalis atitenka Vokietijos įtakos sferai. Kai tik SSSR vyriausybė imsis patogių priemonių Lietuvos teritorijoj savo interesus apsaugoti, dabartinė Vokietijos - Lietuvos siena bus ištaisyta sienos natūralumo ir paprastumo sumeti. Lietuvos siena bus ištaisyta teritorija esanti į pietvakarius nuo linijos, tokiu būdu, kad Lietuva būtų apsaugota, atiteks Vokietijai". Jos pažymėtos prijungiamame žemėlapyje, atiteks Vokietijai". Tokiu būdu Sovietų kontrolėn buvo perleista visa Lietuva, išskyrus neįmiamą jos teritorijos dalį, vad. Suvalkų trikampi.

1939 metais spalio 8 dieną Molotovas praneša Vokietijos ambasadoriui Maskvoje, kad "1. Protokole paminėta ir prie pridėtam žemėlapyje pažymėta Lietuvos teritorija nebus raudonosios armijos okupuota tuo atveju, kai ji įžygiuos į Lietuvą; 2. Paliekama Vokietijai nustatyti tuo atveju, kad ji įvykdys susitarimą dėl anksčiau paminėtos Lietuvos teritorijos perleidimo Vokietijai".

Paгалiau 1940 metais birželio 15 dieną Sovietų armija įsiveržia į Lietuvą ir ją okupuoja. Su keletos dienu "pavėlavimu" Sovietai užima ir slaptame protokole kalbamą Lietuvos sritį (Suvalkų trikampį) priskirtą Vokietijos interesu sferon. Vokietija pastatoma prieš įvykusį faktą ir Sovietų politiniai spaudžiama sutinka su esama padėtimi. Čia tenka pažymėti, kad Lietuvos diena "sutapo" su vokiečių įsiveržimo į Paryžių dieną. Suprantama, kad laisvojo pasaulio dėmesys tuo metu buvo nukreiptas ne į mažutės Lietuvos grobimo faktą, bet į Europos sostinės Paryžiaus kapituliaciją prieš vokiečių smogiamuosius dalinius, už vienerių metų ir septynių dienų nukreiptus prieš pačius Hitlerio suokabinius - Sov. Rusiją.

1940 metais liepos 13 dieną Vokietijos užsienio reikalų ministeris von Ribbentropas praneša per savo ambasadorių Maskvoje Sov. Rusijos vyriausybei, kad Vokietija sutinka palikti Sovietų įtakos sferoje tą Lietuvos dalį, kuri pagal slaptus susitarimus buvo priskirta Vokietijos įtakos sferon. Kaip žinome, Rusija už šią sritį pažadėjo Vokietijai atilyginti tam tikra susitarimuose numatyta pinigine suma.

Sveikoji pasaulio opinija buvo pavergty pusėje. Sov. Rusijos - Vokietijos 1939 metų nepuolimo sutartis veikia buvo pavadinta tikruoju savo vardu - samokso paktu, o Lietuvos ir kitų Baltijos valstybių "perėjimas sovietų įtakos sferon" - begėdišku grobimu laisvų ir nepriklausomų valstybių.

Kaip įdomų faktą tenka pastebėti, kad 1940 metais birželio 17 dieną Molotovas painformuoja Vokietijos ambasadorių Maskvoje apie Sov. Rusijos žygius Baltijos valstybėse. "Jis, - sako savo telegramoje grafas Shulenburgas Vokietijos vyriausybei apie Molotovo padarytą pareiškimą, - paminėjo spaudoje priežastis ir pridūrė, kad reikėjo padaryti galą visoms intrigoms, kurioms Anglija ir Prancūzija bandė pasėti nesutarimą ir nepasitikėjimą tarp Vokietijos ir Sov. Sąjungos Baltijos

valstybėse". Molotovas taip pat pranešė, kad į visas tris Pabaltijos valstybes yra pasiūti specialūs emisariai: Lietuvon - Dekanozovas, Latvijon - Višinskis, Estijon - Zdanovas.

Tarptautinės komedijos vaidinimo uždanga užsileido. Tik kiek vėliau ji buvo pavadinta geležinės uždangos vardu. Lietuva ir kiti Baltijos kraštai tapo visiškai izoliuoti nuo laisvojo vakarų pasaulio, o atsiūstieji ponai jau žinojo, kaip pasiegti su nepaklusniais lietuviais, latviais ir estais, savo krašto laisvę mylėjusiais, daugiau negu savo asmeninį gyvenimą.

PASKUTINĖMIS NEPRIKLAUSOMYBĖS DIENOMIS KYBARTUOSE

K. K. Morkūnas

Išaušo gražus ir šiltas 1940 metų birželio 15 dienos rytas. Saulė, kopdama medžių viršūnėmis, žadėjo šiltą ir malonią dieną. Pavalgiau pusryčius pas J. Kalvaičius, pas kuriuos gyvenau, būdamas viengungis, tada eidamas 29-sius metus.

Kybartų policijos nuovada, reprezentacinė prie Vokietijos sienos, buvo įkurdinta puošiuose Lietuvos banko rūmuose. Minėtą dieną darba pradėjau 8 val. ryto.

Dirbau nuobodoką ir monotonišką raštinės darbą, kurį galėjo atlikti grakšti ir švelnių pirštų mergaitė - mašininkė. Bet tais laikais nebuvo madoje samdyti policijos tarnybai dailiųjų lyti. Todėl lengvas moteriškas darbas beveik visose policijos nuovadose buvo pavestas vyrams. Ištaigoji nuolatiniams dirboms aš ir rašvedys Kazys Zaganevičius. Eilė kitų policijos tarnautojų dirbo miesto kvartaluose ir valstiaus ribose.

Persimetęs keliais sakiniais su bendradarbiu apie vakar dienos išpūdžius, pokalbį nukreipiau politikon: paskutinių dienų politinę situaciją, ryšyje su Sovietų Sąjunga, kuri nieko gero nežadėjo. Rusų karių igulos, lyg Trojos arklys, tik jau ne medinis, bet plienų kaustytas, jau nuo pirmų dienų mane baugino. Būdamas darbe, gyvendamas visai pašonėje prie tuo metu galingos Vokietijos, kartais mintyse ramindavau save: nejaugi ši galinga valstybė, amžiu bėgyje atkakliai vedusi savo garsų žygi "Drang nach Osten", taip ramiai ir šaltai žūrės į bręstančius ivykius Baltijos krantuose. Tačiau, kaip vėliau paaiškėjo, mes ir

mūs kaimynai Latvija ir Estija buvom parduoti, lyg kokia prekė, Berlynui ir Maskvai besidalinant interesus sferomis.

Pirma valanda po pietu - pertrauka. Dažnai pertraukos metu, susidarius grupei valdininku, eidavom pietauti į Virbalio geležinkelio stoties bufeta. Šį kartą, nesudarius kompanijai, pietu valgyti parėjau namo. Neturėdamas ko įdomesnio nusitverti, nuėjau į savo kambarį poilsio.

- Ar rengiesi naktį merginėti, kad diena lovoje guli? - pašaipiai paklausė kambario šeimininkė.

Buvo smagu išlėtis. Gražus vidudienis ir ramu. Pro atdarą langą girdėti paukščių erzesys mažiau šakose. Prisiminiau savo tėviškę, kuri toli nuo čia - Mušos krantuose, jos šilkinį pievų žaluma, ypač mielą ūkininkui. Lengvas poilsio mieguistumas ėmė merkti akis.

- Kelkis, kelkis, Kazimierai, - staiga mane pažadino skubomis į kambarį įjėjęs nuovados bendradarbis.

- Tu čia miegi, o mūsų dienos gal jau suskaitytos.

Skubiai rengdamasis atsakiau: kokį pokštą tu čia man pasakoji... Per eilę tarnybos metų Kaune, Marijampolėj, dabar čia ne laiku būti prikeltam, buvo lyg eilinė tarnybos dalis, nesukelianti jokių abejonių ar klausimų.

- Pokštas! - atsakė bendradarbis. - Įstaigoje gauta telefonograma, kad trečią valandą raudonoji armija peržengė Lietuvos sieną. Tai tau ne pokštas, Kazimierai.

O, čia jau nepapastas pokštas... ir dešinė koja istrigo bato aule. Nė pirmyn, nė atgal ir rankose pajutau toki silpnumą, lyg tėviškėje po šienapiūtės. Visą kalnę suverčiau batsiuviiui, už per daug mandriai pasiūtus batų aulus.

Mūsų pokalbį jau buvo nugirdusi už durų stovėjusi šeimininkė. Pilnomis išgaščio akimis ji pažūrėjo į mus:

- Rusai?!...

- Taip, ponai, jau sudievs, jau mūsų brangios ir mielos Lietuvos, Kalvaitienės akyse pasirodė ašaros...

- Ar sugrįši dar vakarienės? paklausė ji.

Aišku, atsakiau, tačiau manęs ir nesulaukė vakarienei...

Skubėjome į policijos nuovadą. Mieste gyvenimas virė sena ir nusi-stovėjusia vaga. Vienoje iš didžiausių Lietuvos geležinkelio stočių garvežiai puškėjo, švilpė, garais prunkštė ir garsiai trankė stumdomos vagonus, keldami mieste kasdieninį triukšmą.

Žalia šviesa - rodyklė rodė į Vokietiją, kelias traukiniams laisvas. Ar ilgai? - pagalvojau artėdamas Līdzekos gatve įstaigon.

Ak tu, brangi, mano tėviškė! Ir įpusėjusios senbernio dienos. Širdy pajutau didelę meilę ir gailėtį. Ar nebūtų geriau šią dieną ramiai darbuotis gimtinėje - Saločiuose ir po sunkaus darbo ūkyje gavintinis tyru Mušos vandeniu. Mintimis aplankiau tėviškę ir savuosius. Visi lygiai

sėdimo to paties likimo vežime, tik savisaugos instinkto vedamas norė-diau būti savuju tarpe.

- Ko nieko nesakai, - klausia kolega eidamas kartu, tuo pertraukda-mas mano mintis. Aš tyliau... ir ką pradėti, mielas. Pasikalbėsime įstaigoje.

Nuovadoje radau jau visus iškvieštuosius. Senesnieji čia, Kybartuose, gerai šeimyniškai įsikūrę, turėjo telefonus, tai pirmieji ir atvyko. Nuovados viršininkas Stasys Valiukaitis kreipėsi į mus:

- Mielai ponai, turiu jums pranešti labai liūdna ir tragiška žinia. Ką tik gauta telefonograma iš Vidaus reikalų ministerijos, perduota per Valiukaitis apskr. viršininko įstaiga. - Patalpoje buvo itempta tyla. S. Valiukaitis skaitė tekstą: "Sovietų Sąjungos kariuomenė birželio mėn. 15 diena, 3 valanda popiet, perėjo Lietuvos sieną šiose vietose: Eišiškės, Druskininkai, Gudagojo stotis, Druskininkėliai, Dūkštas ir Pabradė. Sovietų kariuomenės pasitikti į Gudagojo stotį išvyko generolas Vitkauskas. Įsakau policijos tarnautojams nepasišalinti sauvaiškai iš einamųjų pareigų. Pavestose vietose, miesto ir valstiaus ribose, turi būti išlaikyta tvarka ir ramybė ir sudraustas bet koks išsiškimas prieš Sov. Rusijos karį".

Tai buvo policijos jėgų mobilizacijos įsakymas. Visi pareigūnai pasi-liko nuovados patalpoje. Buvo tikrinami ginklai, apsirūpinama pavojaus meto priemonėmis, kas policijos statute reikšė: švilpukas, užrašų knygelė, šoviniai, laikrodis ir kišeninė lemputė.

Kažinkur, kaip atrode, veržiasi į Lietuvos teritoriją svetimos valstybės kariuomenės masės. O čia viskas tas pats - ankstyvo popiečio saulės nutviekstas dailus ir pernelgy laibas bažnyčios bokštas, matomas po nuovados langus ir nuo įeinamųjų durų, tas pats mieguistas didžiulis baltai nešvarių sienų Virbalio geležinkelio stoties masyvas, neproporcingai didelis, palyginus su apylinkės pastatais, panašus, bent iš tolo, į Kauno katedrą, priguliusią žemų senamiesčio namų tarpe. Buvo junta-mas keistas ir naujas budras išiklausymo pljūtis, pažįstamas tik iš karo meto, kada įsiklausoma į tolimą kanonadą. Nors tos kanonados negalima girdėti, tačiau jaudrinta vaizduotė girdi, jaučia žemę drebant ir bombardavimo vaizdus.

Prasidėjo nevilties laukimo valandos. Telefonas skambėjo be per-traukos, Pasienio, kriminalinė, saugumo, geležinkelių ir kaimyninės nuovados teiravosi ir klausinėjo:

- Kas naujo šią valandą?

Nuovados patalpos skendo tabako dūmuose. Visi rūkė, lyg pasam-dyti ir taip tramdė itemptus nervus.

Pavakariop staiga visus sudrebino nepaprastas telefonu pranešimas. Skambino kaimyninės, gretimos geležinkelio stoties policijos viršininkas. Jis pranešė: "Geležinkelio stotyje 'schema numeris pirmas'. Pra-

sau prisiusti vyrus, ar perimti apsauga savo žinion".

- Schema numeris pirmas!? - beveik suriko Valiukaitis.
- Taip, - pakartojo iš geležinkelio policijos, - schema numeris pirmas. Visi palinko viršininko link. Visi policijos valdininkai žinojo tą slaptažodį. "Schema numeris pirmas" reikė valstybės prezidento.

Kiek man žinoma, tarė S. Valiukaitis, - geležinkelio ribose vėjoji policija negali veikti. Tam yra geležinkelio policija. Jeigu tau neužtenka šaulių būrio ar kuopos vadui, ir iš jų gausi vyrų papildomai tarnybai. Mano vyrai parengties stovyje. O kai tik "schema numeris pirmas" pajudės iš geležinkelio ribų, aš tuoj perimu apsauga.

Tuo pat metu nuovados viršininkas S. Valiukaitis telefonu iššaukė šaulių būrį papildomai apsaugai į nuovadą. Iš geležinkelio policijos nuovados netrukus pranešė:

- Žinia jau apibėgo Kybartus ir stoties rajone ima slankioti daugybė žmonių, kuri, kaip kas vakaras, rinkdavosi sutikti liuksusinį traukinį, greitąjį "Mitropa", Traukinius: Berlynas - Karaliaučius - Virbalis (čia pasų kontrolė) - Kaunas - Šiauliai - Rīga. Tai būdavo kybartiškių kasdieninė pramoga, na, o čia dar ir įžymūs svečiai iš Kauno.

Svečiai buvo sustoję pirmosios klasės kambaryje pasilsėti. "Schema numeris pirmas" išvyksta iš geležinkelio stoties ir žada sustoti gimnazijos rūmuose. Telefoninį ryšį palaikė abiejų policijų - viešosios ir geležinkelio - nuovados suderindamos veikimą. Tarp įstaigų buvo bent trys šimtai metrų atstumas. Netoli buvo ir gimnazijos rūmai - Bažnyčios gatvė, greta katalikų bažnyčios.

Paskutinioji prezidento A. Smetonos kelionė į Kybartus buvo visiškai slapta. Apie jo išvykimą nebuvo pranešta iš anksto, kaip paprastai, kad pasirūpintų kelionėje ir sustojimo vietoje apsauga.

Kybartų mieste pradėjo veikti viešosios policijos apsauga. S. Valiukaitis su visais policininkais ir šauliais apsupo gimnazijos rajoną. Tai buvo didokas plotas, aptvertas vieline tvora. Prezidento pajudėjimas iš stoties tuoj patrukė beslampinėjančių smalsuolių dėmesį. Bažnyčios gatvėje tuoj susidarė dideli būriai žmonių. Jau buvo pritemę ir pilki ju siluetai šen ir ten buvo matomi šilagatvyje. Visi jie buvo pašalinti iš gimnazijos rajono. Tas rajonas buvo griežtai saugojamas, nors taip pagyvėjęs įvykio šešėlyje. Gimnazijos languose sužibo šviesos, koridoriuose, svetainėje ir direktoriaus Ambroziejaus bute.

Apstotęs gimnazija sargybų tinklu, S. Valiukaitis grįžo nuovadon, kur telefono ryšiams laikyti buvo Morkūnas ir Zaganevičius. Gimnazijos sargybos viršininko pareigas ėjo nuovados viršininko padėjėjas Savickas. Kybartai tapo laikinąja sostine, o gimnazija - prezidentūra.

Dešimtą valandą vakaro, budriai stebint policijai, Kybartai buvo mieguistai ramūs. Nepaprastas prezidento atvykimo įspūdis buvo suvirškintas ir prislopintas policijos potvarkių. Po dešimtos sargybu vir-

šininkas Savickas paskambino į nuovadą:

- Jo ekscelencija su šeima ir palydovais ruošiasi išvykti Vokietijon. Važiuos automobiliai: pro pereinamąjį punktą. Ką daryti su sargybomis?

- Mašinoms pajudėjus iš gimnazijos rajono ir pasukus pasienio link, nuimk sargybas ir grįžk įstaigon, - isakė Valiukaitis.

Netrukus pro įstaigos langus pastebėjome dviejų automobilių šviesas. Automobiliai judėjo lėtai, lyg apsižvalgydami. Jie važiavo Eitkunų link Antano Smetonos gatve. Toje automobilių procesijoje buvo kažkoks tragiškas graudumas, joje švietė istorinio momento dvelkimas ir kartą jautėme, kad šia birželio naktį užverčiame nežinomu mūsų tautos ir valstybės likimini lapą. Nejaugi istorija kartojasi? Po 22 ju laisvės metų ir vėl vergijos pačiai, vergijos raudonai dažytam maskolui.

Automobilių tamsūs kontūrai prašliauzė pakaitomis, dingdami iš gatvės žiburių apšviestu plotu ir vėl išnirdami aikštėn. Netrukus visas būrys ginkluotų vyrų, dalydamiesi įspūdziais, sugužėjo nuovadon. Tabako dūmų kamuoliai pakibo ore, ir raštvedys Kazys Zaganevičius paprasė viršininko:

- Pone viršininke, varyk juos namo. Vėl prirūkys patalpas, nors kirvi kabink ore. Po tokios dieneelės laikas ir mums eiti praplauti gomrį.

Valiukaitis sutiko su raštvedžio nuomone. Jis paleido šaulius namo, padėkojęs jiems už talką, o policijos tarnautojai kol kas pasiliko nuovadoj.

Nuo iššaukimo į įstaigą ir uždėtų ryšininko pareigų, visą laiką praleidau raštinėje. Kreipiausi į nuovados viršininką, prašydamas leisti trumpam išeiti į vėsu orą atsigauti. Mano išėjimas iš policijos įstaigos tą vakarą supuolė su įėjimu į istorinės reikšmės įvyki.

Sustojau šilagatvyje prie Lietuvos banko rūmų Antano Smetonos gatvė, kuri ėjo pro geležinkelio pervažą Eitkunų link.

Malon vėlyvo vakaro oras gaivinčiai veikė prirūkytus plaučius. Stebėjau vėlaus vakaro tylą, dar pilnas nenusėdusių įspūdzių dėl prezidento bėgimo. Gatvė ilga ir tuščia, retai kur apšvieta. Naujoata atslenkančio naujo ir neramaus gyvenimo slėgė ir baidė.

Iš ulonų pulko atėjau į policijos tarnybą. Pagal ūkininko instinkta buvau įprates sekti gyvenimo įvykius pagal ju įprastąja logika, o dabar viskas virto aukštyn kojomis, viskas atrodė nenormalu: valstybė be prezidento, raudonoji armija atžygiuoja į Kybartus, komunistai ištis savo plėšriausius nagus į Lietuvos gyventojus. Taip besvarstant mano žvilgsnis nukrypo link Virbalio, į artėjančią auto mašiną, toli nušviečiančią sau kelią. Pagalvojau, nejaugi atsiranda daugiau bėgūčių į Vokietiją? Palauksiu, tegul pravažiuoja. Artėjančio sunkvežimio projektorių šviesa akinančiai apšvietė mane, stovintį beveik tuščioje pagrindinėje Kybartų miesto gatvėje.

Privažiavęs prie manęs sunkvežimis sustoja. Matau: kariškas sunkvežimis, dažytas margai slepiama spalva. Tokių esu daug matęs gyvendamas Kaune ir būdamas Gaižiūnų poligone. Vairuotojas ir palydovas - abu kariškiai. Nejaugi ir kariai pakriko ir pavieniai bėga? Labai įdomu sužinoti apie jų bėgimą ir kas naujo Kaune. Iš mašinos išlipa jaunesnis puskarininkis. Iš pirmas pabėrį klausimą:

Ka, vyrai, - spaudžiate nuo rusų į Vokietiją? Jaunesnis puskarininkis, kariškai pasisveikinęs, mandagiai kreipėsi į mane:

- Ponas valdininkas, aš tamstai paaiškinsiu atvykimo priežastį ir prašau padėti mums atlikti tarnybos pareigas. Mes turime savo viršininko įsakymą skubiai paimti sunkvežimį, vykti prezidentūron ir iš ten pristatyti asmeniškų prezidento A. Smetonos daiktus į Kybartus. Čia mes turime lagaminus, rūbus, maistą. Dabar jau Kybartuose, bet nežinome kur kreiptis.

Užšokau ant sunkvežimio rato atbrailus ir apmečiau akimis ant greitųjų krūvą suvyniotų ryšulių.

Pavėlavote, vyrai, prezidentas Smetona jau Vokietijoje, tariau jiems. - Ka gi daryti su daiktais? - neramiai paklausė puskarininkis. - Mums įsakyta daiktus įteikti prezidentui arba pakelti nuovadoje.

Kiek čia būtų darbo viską priimti ir surašyti. Jeigu jau esate Kybartuose, tai važiuokite tiesiog į Eitkūnus ir ten prezidentas pasiims savo daiktus.

Į mano pasiūlymą griežtai atsakė šoferis, kad į Vokietiją jis nevažiuos. Juos, kaip karius, vokiečiai internuos ir dar, ko gera, sunkvežimį konfiskuos. Be to, Vokietijoje siaučia badas. Tada aš pasiūliau juos padėti į Eitkūnus ir užtikrinau, kad atvykusius su tokia svarbia misija, vokiečiai praleis. Puskarininkis beveik jau sutiko, bet šoferis pasipriešino. Tada aš pakeičiau pasiūlymą:

Jūs nuvažiuosite iki muitinės. Ji yra prie pat sienos. Abu išlipsite, o aš nuvešiu daiktus į Eitkūnus. Garantuuoju, kad viskas bus padaryta greitai.

Kariškiai susispaudė, užleisdami man vietą prie durų. Pagalvojau: laimėjau prieš du. O jei vokiečiai mašiną ir konfiskuos, tai koks čia didelis daiktas, juoba, kad priešas jau mūsų žemėj. Svarbu, kad daiktai bus pasiekę savo kelionės tikslą.

Važiuojame visi trys muitinės link. Pervaziavę geležinkelio bėgius, artėjome prie kelio į posūkį, kur gyvena pasienio policijos viršininkas Žemaitis. Priešais mus šilagtivuose stovėjo automobiliai, bet be šviestų ir būriavosi tamsūs siluetai. Sunkvežimio šviesoje pasirodė karininkas, mosikuodamas ranka - duodamas mums ženklą sustoti. Įsakau šoferiui lėčiau važiuoti, nes žmonės stovinęjo kelio viduryje. Privažiavus artčiau pravėriau sunkvežimio duris ir kreipiausi:

- Mieli ponai, būkite malonūs palaisvinti kelia. Čia važiuoja kariškas

sunkvežimis iš Auto rinktinės į Eitkūnus, veždamas Jo ekscelencijos prezidento A. Smetonos asmeniškų daiktus. Aš esu palydovas iš Kybartų policijos.

Mus iš abiejų pusių apstoja civiliai ir karininkai. Jų tarpe pasigirdo klausimas:

- Kaip čia atsiradote? Kokių būdu?

Daiktų vežėjai paaiškino kelionės pradžią, o aš tik nuo Lietuvos Banko rūmų, iš Kybartų. Prie manęs priėjo apie trisdešimt metų vyras ir ramiu tonu kreipėsi, ar aš negalėčiau padėti jo tėvui pereiti sieną?

- Mes čia visi esame eiliniai piliečiai, bet mano tėvas, Lietuvos prezidentas, bėga ne kaip eilinis pilietis. Jis protesto vardan prieš rusus okupantus bėga į užsienį.

Supratau, kad kalbu su prezidento sūnumi.

Atsiprašau, ponas Juliau, pagal mūsų istaigos apskaičiavimus, kai prezidentas išvyko iš gimnazijos rūmų, jis jau šiuo kartu turėtų būti Eitkūnuose su visa savo palyda. Kas čia dedasi pasienyje, man visi neaišku.

Julius ir kariškiai paaiškino, kad siena yra apstatyta sargyba ir barjeras užskleistas skersai kelio.

- Kai gen. Musteikio lydimas prezidentas priėjo prie barjero, pasienio policininkai grąsino pradėsią šaudyti. Generolas suskubo perškotti per užvarą, o prezidentas pasiliko ir grįžo atgal, - kažkas paaiškino. Visi stovime ir nerandame galutinio sprendimo, kas daryti.

Patariu karininkams eiti pas baro viršininką Žemaitį ir išsiaiškinti, kame visas nesusipratimo reikalas.

- Žemaičio nėra, nesurandamas, pasislėpė, - atsakytą su pasipiktinimu.

Judošius, išsprūdęs man pro dantis, pastatė kvailą sargybini, prigrašino, kad nieko neleistų per sieną, o pats, lyg Judas, pasislėpė krūmuose, tikėdamas gauti iš okupanto 30 sidabrinų. Manyje Žemaičio adresu virė pyktis ir pasibaurėjimas juo tokiu elgesiu.

Aiškiai buvo matoma, kad dalis mūsų valstybinio aparato viršininku ir vadū šiuo momentu yra bailiai, bejęgiai ir lepšės, pavojaus atveju visai pasimetę ir nesiorientuoją padėtyje. Dar ir šiandie man neaišku, kokių būdu jie iškopė į viršūnes prie gan padorių algų ir ordinų? Ar kieno, lyg kokie kuolai, buvo į tokius postus įsodinti?

Kalboms ir neveiklumui nebuvo laiko. Greitai apsisprendžiau, kad šiuo kritiškai tragišku momentu reikia veikti, kad darbas, kuriam mane kviečia, yra didesnis už bet kurį kitą turėtą mano gyvenime.

Nėra ko čia nusiminti, tariau Juliu. Jeigu neleidižia, kaip pridera pro punktą, tai teks eiti per žaliają sieną, už miesto ribos, nors tai ne koki išpūdyti sudarytų vokiečiams.

Julius atvedė savo tėvą prie manęs ir pristatė:

- Tėve, šis policijos pareigūnas sutinka paversti per sieną.
Prezidentą atlydėjo jo adjutantas plk. Žukaitis ir saugumo valdininkai: Čiuoderis ir Adomavičius. Aš kariškiai pasisveikinau, atiduodamas pagarbą.

Jūsų ekscelecija, Ponas Prezidente, aš perimu jūsų asmeninę apsaugą savo žinion ir saugiai palydėsiu jus per sieną, jūsų asmens ir tautos labui.

Prezidentas ištiesė man savo ranką. Sveikinomės lyg seni pažįstami. Daug kartų teko matyti prezidentą iš arti, pagarbiai apsuptą vyriausybės narių ir aukšto rango kariškių, Petro Vileišio aikštėje, per Tautos šventes, kai vykdavo iškilmingi kariuomenės paradai, ir kartą, karininkų ramovėje, iškilios vakarienės metu, kai šventėme policijos 20 metų sukaktuves. Na, ir ši, paskutinį, kartą, jau akis į akį. Man šis momentas buvo labai jaudinantis. Kaip čia visa taip likiminiai susiklostė ir susikryžiavo mūsų keliai. Gyvybiniai pavojingi momentai kartais gyvenime suveda ir suartina bendram žygiui ir darbui visai iš anksto nenumatytus asmenis.

Gandas apibėgo, kad eisime per sieną pėsti. Susidarė gana didelė žmonių grupė. Aš pastačiau salygą, kad visa grupė yra per didelė ir būtų nesaugu slapta pereiti saugomą sieną.

- Eisime du kartus. Pirmą grupę prezidentas, jo asmeninė apsauga ir aš - grupės vadas. Vienas karininkų pastebėjo, kad reikia skubėti ir negaišti.

- Dar rusų tankų užėsio negirdėti - tariau, mėginamas humoru sušvelninti padėtį. Likusieji šeimos nariai ir kariškiai laukia toje pačioje vietoje. Prižadau, kad greit grįšiu ir, jeigu seksis, tai pervesiu ir likusius.

Nuo bendros grupės atsiskyrė: prezidentas, adjutantas plk. Žukaitis ir abu saugumo valdininkai. Prezidentas ėjo pasiramščiuodamas dešinėje rankoje laikydamas lazda, o kairėje nešdamas odinį portfelį. Vėliau lazda ir portfelį perėmė į dešinę, o kaire laikėsi man už parankės. Ėjome Antano Smetonos gatve į miestą. Kelis žingsnius atsilikę ėjo palydovai.

- Ar esi lietuvis? - staiga paklausė prezidentas. - Iš kur kilęs? Kuo tėvai verčiasi? Ar seniai tarnauji policijoje? Ar buvai kariuomenėje? Kokiam daliny atlikai tarnybą?

Apibertas klausimų, supratau, kad prezidentas labai išgyvenęs ne draugiška ir gana žiaurų sargybos elgesi prieš pereinamojo punkto. Jau nebeturi pasitikėjimo savo pavaldiniais. Gal prezidentui dabar atrodo keista, kad esama lietuvių, kurie nenori jam padėti.

Esu kilęs iš Biržų apskr., Saločių valsė., ūkininko sūnus, vardu Kazimieras. Karinė prievolė atlikau 2-ram ulonų pulke, Alytuje. Prezidento klausimų skatinamas, pasakoju toliau apie save: policijos tarnybą pradėjau Kaune, raitojoj policijoje. Ten išstarnavau daugiau kaip penke-

ris metus. Vėliau persikėliau į Marijampolės miesto policiją, neperšniausiai - į Vilkaviškio apskritį, į Kybartų miesto policiją. Duodu garbės žodį, kad vykdau duotą, dvasiško akivaizdoje, tarnybines pareigas. Manimi galite pasitikėti, aš saugiai pervesiu jus į Vokietiją.

- Matai, šioje nelaimėje mane apleido ministrai ir generolai, - tarė prezidentas.

Staiga visa mūsų grupelė turėjo sustoti. Prie geležinkelio pervažas, kuria turėjom pereiti, iš miesto pusės artėjo labai girtas žmogelis. Girtu balsu jisai kalbėjosi pats su savim, kartais garsiai, net šaukdamas.

Prezidentą ir palydovus palikau šaligatvyje, topolių alėjos šešelyje, truputi pridengtus nuo elektros šviesos. Aš nuskubėjau pasitikti girtu piliečio ir jį nukreipti į kitą kelio pusę, kad nebūtų vėliau liudininku, su kuo einu. Grįžęs prie laukiančiųjų pajutau, kad dėl mano elgesio jie įgavo daugiau pasitikėjimo. Perėjus geležinkelio bėgius, prezidentas klausia manęs:

- Kodėl grįžtame į miestą? Kodėl tolstame nuo pasienio?

Turėjau aiškinti, kad miesto ribose siena su Vokietija eina Lieponos upelio viduriu. Visur be kelio, bet gyventojų daržai ir sodai. Beveik visi jie apsitvėrę tvoromis, taigi prisieitų nugalėti daug kėblių kliūčių ir klampoti po nelygią vietovę. Tad, pagal mano planą, grįžtam į miestą. Perėjus geležinkelio bėgius, pasuksime į dešinę, miesto pakraščiu, pro Ūkio Banką į Vilniaus gatvę ir pro tepalų fabriką, leisimės į tuščią Lizeidokos gatvę. Toliau nregistras lauko kelias. Dešinėje - kapai.

Prezidentas gliaui susimąstęs tylėjo. Iš drebančios jo rankos jaučiu gilų ir tragišką paskutinių valandų išgyvenimą paliekant tėvyne, kurią praleido savo jaunystėje ir tiek daug darbovos joje atečiai.

Užvedu pokalbį. Ėjome greta, lyg abu tramdydami nerimą su staiga surastuoju bičiuliškumu, kaip tinka kalbėti ne prezidentui su policijos tarnautoju, bet kaip kalbėtų du lietuviai, suartėję pavojingos ir neišvengiamos avantiūros akivaizdoje. Tas staiga užsimezges mūsų pasikalbėjimas buvo tramdomas nerimo.

- Ponas Prezidente, argi nebuvo kitos išeities? Gal dar nėra taip baisu, nes iš mūsų gautos telefonogramos supratau, kad ir toliau reikia eiti savo pareigas ir palaikyti tvarką. Gal rusai tiktai papildė savo bazines, o mūsų vidaus tvarkymos nepalies?

- Rusai perims viską, - atsakė prezidentas. - Mūsų gi nelaimė ta, kad nesurandame bendros kalbos tarpusavy. Mano gilus noras buvo priešintis, parodyti pasauliui, kad nesutinkame su okupantu užmačiomis, kad giname kraštą. Bet visi atsiskė priešintis. Likau vienas. Net okupantu jie nenori okupuoti pavadinti. Pasišalinu protesto ženklą, kaip valstybės galva, įrodyti pasauliui, kad mus okupuoja rusai brutalia jėga.

Visa tai atrodė keista, pasakiška ir tik dabar, staiga išryškėję, lyg abu būtume lauke tos akimirkos, eidami mažai apšviestomis Kybartų miesto gatvėmis, pasikalbėti apie didžius valstybinius dalykus. Ir tie didieji dalykai atrodė dabar tokie suprantami, žmogiški ir paprasti.

- Nujauciu, kad mane gali atsivyti į Kybartus kiti ministrų kabineto nariai su kariškiais ir jėga sugrąžinti į Kauną. Ten kuri laiką pasidaryčiau Dekanozovo irankius, o gal ir kalinių. To aš labiausiai bijau ir pergyvenu. Būdamas laisvas užsienyje galėsiu kelti protesto balsą dėl tėvynės laisvės.

Mes artėjame, žingsnis po žingsnio į pasienį. Tegu vejasi tie "ponai", tegu ieško po Kybartus, jie pavėlavo...
Buvo jau vidunaktis. Naktis tamsi. Toje tamsioje garsai skambėjo kaip aidingoje patalpoje. Žiogai čirškė pievoje labai skardžiai. Išgąsdinta pėmpė savo "Gyvi, gyvi", tartum pasveikino mus ir apverkė.

Kelių žmonių būrelis tebestovėjo gimnazijos sodelyje prie tvoros. Jie pažino prezidentą, lydima keturių vyrų. Vyrų pamojavo skrybėlėmis. Pasigirdo iš tolo pridusintas "sėkmės!". Čia buvo paskutinė gatvės lemputė ir posūkis vedė mus į pievos takelį.

Tas tramdomas nerimas, pasukus už tamsių ir baugių kapinačių į pievas, iškilo staigiu pavojumi, žaidimu gyvybe. Pasienio karo viršininko Zemaičio isakyti pasienio sargai galės šaudyti be išėjimo. Gal būt, papuopio krantuose tūno šautuvai, parengti šauti į mus.

Sustojome. Labai tyliai išspėjau...

Štai mes jau prie tikslu. Siena už kokio šimto metrų. Slinkime tykiai, o jeigu kas suriktu "Stok!" arba "Rankas aukštyn!", visi kriskite ant žemės. Aš vienas pakelsiu rankas. Kai aš prieisiu prie sargybinio ir užvesiu kalbą, tada rasime būdą, kaip jį užpulti ir nuginkluoti.

Išsiumi iš kišenės pistoletą "Walter", įvedu šovinį vamzdin ir nuleidžiu saugiklį. Einame toliau pirmyn, atsargiai žengdami per pievą. Žolė iki kelių. Rasa. Jaučiu per ploną batų odą drėgmę kojose. Ėjome susibūrė į glaudžią grupę. Pajutau prezidento ranką drebant. Stebint netolimus papuopio krūmus, tamsumoje akys buvo įtemptos iki žaizdarojimo žvilgsnyje. Po kiekvieno žingsnio nervų ir klausos įtampa vis didėja, nujauciant artėjantį pavojų.

Kai buvo jau tik apie penkiolika metrų nuo pasienio, nuo tu judo krūmu, prieš mus sublykčiojo balta dėmė ir dingo už krūmų. Pro tamsą nebuvo galima susigaudyti, ar tai žmogus ar gyvulys. Sustingome vietoje. Visiems pasirodė, kad tai tik įtempto žiūrėjimo žaismas. Taip prasliko kelios baugios minutės. Tada tikrai pamačiau tą balta nejudančią dėmę, kuri savo didumu priminė žmogų.

Rankos mostu daviau ženklą sukristi į pievą. Griuvau ir aš kartu. Ne tai negali būti gyvulys, atklydes iš prapوليو laukų. Gyvulys nestovėtų taip ramiai, nejudėdamas, jis pasireikštų kokių garsu ar judesiu. Kritęs žemės susirėmiau pečiais su prezidentu. Abu gulėjome kniūbsti

prieš tą paslaptįgajai vaiduokli, buoluojantį tamsumoje.
Kodėl jie nerodo jokių pastangų pulti? pagalvoju apie prezidento palydovus. Toji mintis mane paskatino veikti. Patyloimis sakau prezidentui ir palydovams, kad gulėtu ir sektu akimis, kiek matydami mano veiksmus. Ištiesiu dešinę ranką su ginklu šovimo padėtin. Staiga šoku iš vietos ir bėgte, pirmyn į ta balta dėmę ir kartu pakeltu tonu sušuku: Policija! Rankas aukštyn! Sausiu. Vaiduoklio burtai staiga dingo. Jis pakėlė rankas.

- Ponuli, nešauk, - ištarė vaiduoklis.
Iš susijaudinimo netikui savo akimis: baltoje naktinėje pižamoje stovi žmogus, pakeltoimis rankomis ir drebančiu balsu tarau:
- Aš esu advokatas Misiurevičius... nieko blogo nedarau...
Atpažįstame vienas kitą ir, kaip bičiuliai draugiškai išsiskolijame. Kuriu velnių čia, kaip tyčia šioje vietoje? - sakau jam.
- Tik ką padėjau pereiti sieną vienam geram mano prieteliui, kariškiui, pulkininkui. O pats ko čia ieškai? - atsigavo Misiurevičius. - Ir tau čia ne vieta, o nuovadoje. Ar bėgi?

Vedu pereiti sieną ju Ekscelencija pona prezidentą.
- Kur jis? Dieve mano, kur jis! - suriko Misiurevičius.

Grįžtu prie grupės ir pranešu, kad jokio pavojaus nėra, savas žmogus. Visi kyla iš rasotų žolių. Misiurevičius pribėgo prie būrio, pagriebė prezidento dešinę sveikindamasis ir ja pabučiavo. Visi atgavo žadą. Jau buvo aišku, kad jokio pavojaus nėra toje vietoje.

Siena apaugusi krūmais, Jusų Ekscelencija, tariau prezidentui, o Lieponos upelis siauras ir sekus. Takas išmintas nuo nuolatinio patrulei vaikščiojimo. Pereiti paskutinę klūtį, teks trisli vandeniu. Vokiečių mutinės patroliai retai kada praeina pasieniu. Tik mūsiškiai truko. Patariu nusiauti kojas.

Misiurevičius kaip tik tiko tai operacijai. Greitai, paslaugiai nusielenkė ir mikliai nutraukė prezidentui batus, kojines ir paraitė kelnes. Prie upelio kranto aš priėjau pirmas. Prezidento adjutantas Zukaitis, matyt, jo nervai nebeišlaikė, šoko į vandenį ir dviem šuoliais, susilapdamas iki kelių, atsidūrė anapus sienos rugių pusiaukelėje. Civiliai ir prezidentas nusivė batus, nusimovė kojines ir pasiraite kelnes. Jie sustojo prie pat vandens, laukdami iki prezidentas perbrisi upelį.

Advokatas Misiurevičius, plačiai žinomas Kybartuose asmuo, padėjo prezidentui. Jis ibrido į upelį, ištyrė kojomis dugną ir pamažu, atsargiai pervėdė. Vokietijos krante jis vėl padėjo prezidentui apsiauti kojas ir susitvarkyti. Kiti sekė iš paskos, laikydami rankose batus ir kojines.

Dabar, ponai, esate Vokietijoje, tariau stovėdamas Lieponos upelio Lietuvos krante. Cia kartais ateina vokiečių patroliai. Sakykite, kad šioje vietoje perėjote sieną ir laukiate savo šeimų. Gi kreipdamasis į prezidentą tariau, kad skubėsiu atgal pas likusią grupę, perversi sūnu.

poną Valiūšį ir likusias šeimas. Jeigu už valandos nesulauksite, vadinasi įvyko kažkas ne taip.

- Dėkoju už vyriška pagalbą atliekant tarnybos pareigas, - pasakė prezidentas stovėdamas siauruoju upelio kitame krante. - Labai prašau ir aniems pagelbėti...

Prizadu, Jūsų Ekscelencija.

Pervedimo per sieną scena buvo baigta. Atrodė, kad ji turėjo būti tokia sudėtinga, o pasibaigė taip bespalviškai ir paskubom. Misiurevičius kelis kart palinkėjo prezidentui sekėms ir perbrido Lietuvos pusėn. Prezidento grupė tuojau nutolo taku vokiečių krūmokšnių tamsoje.

Prezidento artumo jausmas buvo dar toks šiltas ir artimas, taip trumpai bendrauta tą istorinę birželio 15 dienos naktį. Jaučiu, kaip mudvieju žingsniai persikiria nesugrįžtamai...

Lietuva tampa kalėjimu, sakau Misiurevičiui, kai abu išėjome į rasotą ir jau nebaugią, tamsoje paskendusią pievą. Teko man, kaip anai lietuvaitei Vytautai, gelbėti prezidentą iš kalėjimo...

Misiurevičius greit patraukė laukais namų link, gi aš einu tuo pačiu keliu, pro kapinaites, gimnazijos sodelį, į Lizdeikos gatvę ir pasuku kairėn, į Vilniaus gatvę. Tai trumpiausias kelias į pasienio muitinę, prie pasilikusių ir manęs laukiančių. Bet staiga atsiminiau, kad aš esu pavaldinys ir kaip toks, be savo tiesioginio viršininko žinios ir įsakymo esu atlikęs gal ne man skirtą uždavinį. Laiko sugaišau daugiau kaip buvo man leista. Galvoju, užbėgsiu įstaigon, atraportuosiu viršininkui, kad man dalyvaujant tas ir tas atsitiko. Prašysiu dar truputi laiko likusiems šeimos nariams pagelbėti. O gal man yra numatytas ir paskirtas koks darbas. Galvoju, gausiu pylos, o gal ir baudą už pavėlavimą...

O, Dieve, jau įklimpai, berneli, nes prie nuovados matau Vilkaviškio apskr. viršininko automobilį. Viduje prie vairo šoferis snaudžia. Su-kaupiu jėgas ir einu į vidų. Vos įkeliu kojas į raštinę, visų akys nukrypo į mane. Budintis valdininkas pabarškina į viršininko kabineto duris. Girdžiu, raportuoja:

- Morkūnas sugrįžo įstaigon...

- Pašauk į kabineta.

Drąsiai einu vidun. Už rašomojo stalo sėdi apskrities viršininkas Stasiulis ir gale stalo nuovados viršininkas Stasys Valiukaitis. Pagal priimtą tvarką pasisveikinu ir bandau raportuoti aukštesniam viršininkui. Stasiulis sako:

- Palik, - ir apiberia mane klausimais. - Kur buvau ir kas davė įsakymą prezidentą kur tai lydėti? Ar tamstai dar nežinoma, kad policijos tarnautojai turi vykdyti tiktai viršininkų įsakymus ir pavedimus? Ar yra leistina imtis iniciatyvos ir savarankiškai veikti?

Jaučiu, kad man ruošama pirtis, tik dėk garu, lyg toj kaimo pirtyj, ir prasidės vanojimas. Stoviu ramiai ir laukiu, kada pasakys: atiduok

dirža, ginkla ir marš į dabokle. Taigi, tiesiog rusams į nagus. Staiga, pažįriu į plačiai pravertą kabineto langą ir akimis matuoju atstumą tarp to lango ir manęs. Suolis ir bučiau gatvėje. Stasiulis, matyt, paga-mo mano akių žvilgsnį ir išpėjo:

- Prašau laisvai ir nebandyk šokti per langą. Tau nieko bloga neruo-šiama.

Esu smulkiai atpasakojau. Baigdamas ir teisingdamasis pridėjau, kad visą daves priešai saugoti ne tik piliečių gyvybe, turta, bet ir savo tiesioginius viršininkus. Prezidentas yra mano aukščiausias viršininkas ir aš laikinai buvau perėjęs jo žinion. Ar tai yra nusikaltimas? Ar už tai aš turiu būt smerkiamas?

Apskrities viršininkas Stasiulis atsisotojo, priešo prie manęs, uždėjo ranką ant peties ir tarė:

- Teisingai ir gerai atlikai savo pareigą. Dabar, ar kas daugiau iš pašalinių tave matė?

Atsčiau, kad praeinant gimnazijos sodelį matė direktorius Ambra-ziejus, ir teisėjas Gaška su žmonomis. Na, ir adv. Misiurevičius pagel-bėjo prie sienos. Tačiau, jeigu jau visa įstaiga žino, tai kas nors iš pašaliniu irgi matė ir pranešė nuovadai. Tada ir man prisieina tuojau bėgti į Vokietiją.

- Tave matė viršininko padėjėjas Savickas, iš jo ir žinome apie tave. Visi trys čia esame uždaram kabinete. Tu niekur nebėk, didelę nelai-me Kybartų policijos nuovadai, ir visiems jos tarnautojams, užtrauksi.

Tada apskrities viršininkas įsakė nuovados viršininkui, kad tuojau pasiustu tris vyrus pas Ambraziejų ir Gašką ir griežtai įsakytų, kad nieko nematę. O adv. Misiurevičiui įsakyti, kad tuojau išbėgtų į Vokietiją.

- Visi nuovados tarnautojai turi čia susirinkti ir mano akivaizdų pa-daryti priešai, kad šią paslaptį išlaikys, kaip dera valdžios tarnau-tojams.

Kreipiuosi į apskr. viršininką, sakydamas, kad čia dar nesibaigė mano misija: esu prižadėjęs prezidentui, kad pagelbėsiu ir jo šeimai, kuri laukia prie muitinės. Stasiulis tačiau atsako:

- Ne, tu turi likti įstaigoje. Dėl šeimos ir kitu rasime, kas pasirūpina. Raštinėj, visu tarnautojų akivaizdų, Stasiulis kartuoja, ku būvo pasa-kės kabinete. Vyrai išsiunčiami numatytomis kryptimis su instrukci-jomis.

Vos tik vyrai išėjo vykdyti gautų įsakymu, kaip ir vėl, nauja staig-mena pritenkia nuovada. Nauji svečiai prisistato nuovadai: finansu ministras E. Galvanauskas, kavalerijos viršininkas brig. generolas Kazys Tallat Kelpša, Saulių sąjungos vadas P. Saladžius ir prezidento adjutantas plk. Šliogeris.

Vos įkėlė kojas nuovadom, skambančiais pentiniais, lyg padėties viešpačiai, pamirše iš skubotom savo rangus ir etiketa, pakeltu tonu

surinka vienas iš kariškių, plk. Saladžius, i mus susigrupavusius nuovados raštinėje:

- Kur nuovados viršininkas? Kur padėjote prezidentą? Ką jūs padarėte? Pražūdėte Lietuvą!

Prasiveria kabineto durys, išeina Stasiulis ir Valiukaitis. "Kauno delegacija" ir juos atakuoja, kodėl nesulaikė prezidento. Rusai sužinoję, kad jis pabėgo, tikrai panaikins Lietuvos nepriklausomybę.

Pastraukiu į nuošalesnį kampą. Turiu sau vienas mintyse, tikrai prezidentas nujautė, kad gali į atsivyti iš Kauno ir jėga gražinti. Žiūriu ulonų ir gusarų pulkuose. Pošuoje generolo uniformoje, vidutinio ūgio, tiesus, lieknas, kaip dera kavalerijos karininkui. Inspekcijos metu kavalerijos pulkuose visi juo didžiuosi, prieš anksčiau buvusius kavalerijos viršininkus. Senosios mūsų valstybės palikuonis. Totorių kilmės, tačiau tikra ištikimybė valstybės tarnybai. Taip mus mokino istorija apie vytautinius totorių pulkus. Jokių būdu nesuvokiū, kaip generolas šiuo kritišku valstybei metu, isimaišė į prezidento gražinimo aferą. Mano manymu, tai buvo tikras kolaboravimas su rusais.

Delegacijos nariai griežtu tonu kreipiasi į apskrities viršininką Stasiulį, kad skubiai darytų žygius gražinti prezidentą iš Vokietijos.

- Mieli ponai, - atsako jiems Stasiulis, - nieko aš jums negaliu padėti. Atvykau į Kybartus tuo metu, kai prezidentas buvo jau perėjęs sieną. Čia nuovadą sužinojau, kad ji palydėjo adv. Misiurevičius. Ir šiuo metu ponas prezidentas, po vargingos kelionės, saugiai ilsisi Eitkūnuose.

Stasiulis ir Valiukaitis laikosi vyriškai prieš "Kauno delegaciją". Kas man tuo tarpu kelia nuotaiką, kad esu ne vienas paskutiniuose įvykiuose. Galvoju, ar negeriau būtų pasielgę šie trys kariškiai, jei mūsų turimus pulkus ir diviziją būtų išvedę iš įgulų į garbingą, nors trijų dienų mišio lauką, vietoj čia vedą bergždžius ginčus Kybartų miesto policijos raštinėje, ieškodami nebūtų kaltininku.

Suskamba telefonas. Raštvedys K. Zaganevičius atsiliepia ir ima iš stalčiaus telefonogramos blanką.

- Mieli ponai, prašau ramybės, per kalbas nieko negirdžiu. Turiu priimti labai svarbią telefonogramą, tiesiog iš kariuomenės štabo.

Raštine apgaubia nervus dirginanti ir neįjauki tylą. Laukiama vėl staigmenos. K. Zaganevičius prašo kartoti. Apskrities viršininkas ir nuovados viršininkas užgula raštvedį ir skaito per jo petį, kas suspėta užrašyti, sakini po sakinio. Visiems girdint, kartojamas paskubomis telefonogramos sakinys: "Skubiai vykdyti!" Pasirašė: "Kariuomenės štabo viršininkas gen. Karvelis". Perdavė, priėmė, laikas.

Įtempta tylą ir visų dėmesys krypsta į raštvedį, Stasiulio ir Valiukaitis žvilgsniai susikirmo:

- Na, ir ko žiūri į mane? Tau adresuota, tu atsakingas už vykdymą. Na, ir vykdyk! - sako nuovados viršininkas Valiukaitis "Kauno dele-

gacijai".

- Aš esu įpareigotas jums pranešti, ponai, nemalonia žinia. Telefonogramos turinys sekantis: "Visus vyriausybės narius, jų šeimas ir kariškius, atvykstančius iš Kauno į Kybartus internuoti ir laikyti mano žinioje. Už įsakymo vykdymą atsakingas nuovados viršininkas".

Susidarė nemaloni situacija. Lyg griausmas iš dangaus būtų trenkęs į "Kauno delegaciją". Kas tai dar bando protestuoti, kad čia nesusiprattimas. Juk mes nebėgame.

Nuovados vyrai nuginkluoja kariškius ir atlieka paviršutinę kratą. Ministras, generolas ir du pulkininkai statomi į eilę raštinėj prie spintos ir įsakoma nevesti jokių kalbų tarp savęs. Ir kaip čia visa tragiškai klostosi. Savi savuosius internuoja. Priešui belieka tik trinti rankas iš džiaugsmo.

Valiukaitis šaukia mane:

- K. Morkūnas skiriamas sargybos viršininku prie internuotųjų. Paimk tris vyrus vidaus apsaugai, iš lauko tuoj iššauksiu šaulių būrį. Internuotus palydėk su sargyba į gimnazijos rūmus. Paimk savo žinion vieną klasę ir apgyvendink. Jokių ryšių su pašaliniais - nei telefonu, nei asmeniškai.

Tuo pačiu metu kita vyru grupė pasiunčiama į pereinamąjį punktą internuoti prezidento šeima, pulk. Valiušį ir likusius kariškius, kurie laukė manęs ateinant.

Ispėju internuotus, kad nebandytų bėgti ir išeinai į gimnazijos rūmus. Prikeliu Ambraziejų. Atidaro duris ir mieguistas, be ūpo. Kas čia jam neduoda ramybės. Ateina sargas, atrakina mano nurodomą klasę ir apgyvendina internuotus.

Prie telefono užimu vietą sargybos būstinėj. Karts nuo karto skamba telefonas. Apskrities viršininkas teiraujasi, kaip laikosi prezidento šeima ir delegacija. Atsakau, kad labai nusimine, labai daug rūko ir ramiai šnekasi apie savo būklę.

Būdamas sargybos viršininku nemaloniai jaučiausi prieš prezidento internuotą sūnų Julijų. Lyg ir vengiamo viens kitą susitikti. O gal Julius jau ir manim nusivylęs, nes netesėjau duoto žodžio.

Praėjus gerai valandai nu internavimo klasėje, gen. Tallat Kelpša kreipiasi į mane prašydamas, kad leisčiau jam paskambinti į nuovadą ir pakalbėti su viršininku Stasiuliu.

- Padėtis labai kritiška, - sako jis. - Ypatingai nepavydėtina ponios Smetonienės. Reikia kas nors daryti...

Skambinu į nuovadą ir pranešu mano pasikalbėjimą su generolu. Stasiulis atsako:

- Gerai, duok...

Po trumpos kalbos generolas perduoda man telefoną ragelį. Girdžiu išakymą, kad savo vietoje palikčiau vieną iš policijos tarnautojų, o generolą atlydėčiau į nuovadą.

Vytautas Grauzinis, Vilniaus pirmosios ir antrosios laidos džiudžicų lektorius 1940 metais.

Generolas Tallat Kelpša pralinksmėja ir praneša klasėje pasiliekan-
tiems, kad gal pavyks išsilaisvinti iš internavimo.

Einame abu šaligatviu į nuovadą. Rytuose jau matosi pašvaistė.
Generolas sako:

- Iš nuovados bandysiu susisiekti telefonu su kariuomenės štabu ir
išsiaiškinti, kad nuimtų internavimą. Baigus kalbėti, palydžiu atgal į
gimnazijos rūmus.

Jau visai dienoja. Suskamba telefonas. Atsiliepiu. Kalba nuovados
viršininkas Vėliukaitis.

- Pranešk visiems internuotiems linksmą žinia, kad ką tik gautas įsa-

kymas iš Kauno kariuomenės štabo internavimą nuimti. Visi laisvi.
Kariškiams gražink ginklus.

Galų gale nors šį kartą rado bendrą kalbą. Džiaugsmo pagautas
skubu. Praveriu klasės duris. Kambarys skęsta tabako dūmuose. Pra-
nešu, kas man įsakyta. Internuoti tieji žiūri ir netiki tokia staigia mano
džiaugsmo pagauti nešasi pro duris į kiemą.

Saulė teka, apiberdama raudonais, lyg kraujas, spinduliais gimnazi-
jos rūmus. Nuimu sargybas nuo postu. Sauliams įsakau eiti namo. Tik
dabar atsipeikėjau nuo įtemptų nervų ir tabako dūmų. Pajutau alkį ir
nuovargį.

Saulių sąjungos vadas pulk. Pranas Saladžius, vėl atgavęs aro spar-
nus, gimnazijos kieme priėjo prie mūšės ir juosdamasis diržą su pisto-
letu, kurį tik ką paėmė iš mano rankų, grasinančiu tonu tarė:

- Dabar pažiūrėsime, kas valdo Lietuvą: mes ar policija.

Toks pulk. P. Saladžiaus išsireiškimas apie policiją truputį mane
užgavo. Norėjau jam atsakyti aštresniu žodžiu, bet tuoj susilaikiau,
pagal mano turimą laipsnį ir amžių. Bet vis dėlto švelniai atsakiau:

Matote, ponas pulkininke, rodau ranka - už gimnazijos sodelio kapi-
naitės. Ten upelis Liepona. Šokite pirmas ir būsite laisvas, šiandien,
nei tamsta, pulkininke, nei policija valdo Lietuvą. Šiandien jau rusas
šeimininkauja mūsų tėvynėje.

- O kodėl pats nešoki, jeigu toks mandras?

Apsisuko ir nuėjo.

Kaip laikas parodė, šokome abu, tik ne vienodu metu ir ne vienodo-
mis aplinkybėmis.

Tegul šiandien skaitytojas ir ateities istorikas nusprendžia: kuris iš
mudvieju tuo metu buvom mandresnis?

BOLŠEVIKŲ OKUPACIJOJE 1940-1941 METAIS

JŲ ŽAIZDOS - MŪŠŲ SKAUSMAS

Jonas Rimašauskas

Minėdami Lietuvos okupacijos sukaktis, drauge prisimename ir okupantų įvykdytas pirmąsias gyventojų deportacijas į Rusijos gilumas. Jokiame istorijos laikotarpyje lietuvių tauta nėra patyrusi tiek daug skriaudų ir nelaimių, kaip per pirmuosius okupacijos metus. Yra sakoma, kad skausmas, kuriame prisimename džiazmos ir laimėjimo valandas, yra dvigubai didesnis skausmas. Panašiai yra ir mums lietuviams. Ir tolimojo Sibiro taigose išblaškytieji, ir pavergtoje tėvynėje pasilikusieji, ir pagaliau mes, po laisvąjį pasaulį išsisklaide, prisimename Lietuvos gyvenimą ir bandome susumuotais faktais apskaičiuoti, kiek daug ir ko esame netekę.

Netekome savo nepriklausomybės, netekome laisvųjų, kuriomis, rodos, turėjome teisę naudotis, kaip ir visi laisvieji ją naudojami, netekome ir visų darbu sukurtų medžiaginių vertybių, kurios sudarė mūsų krašto ekonominio gerbūvio pagrindą. Tačiau visos tos vertybės bus atkurtos, tik tegul viena kartą, laisvės rytiui išaušus, vėl išjungs ir darbą milijonai dirbančių rankų ir darbą pamilusių širdžių. Bematant ir vėl, kaip ir anais nepriklausomybės atsikūrimo metais, išdigs sugriautės sodybos, ir javais susiūbuos apleisti dirvonai.

Viena tik genocido dėmė pasiliks neužgydoma: gyvenimui niekas negražins žuvusiųjų ištrėmime, kalėjimuose ir laisvės kovose. Niekas neparves į namus motinai sūnų, kūdikiams maitintojų, našlaičiųams motinų. Šiandieninis jų skausmas, kaip raudono siūlo gija, kaip patį didžiausią mūsų tautos tragediją, tęsis per visus mūsų tautos istorijos puslapius. Jokia plunksna nepajėgs aprašyti tų kančių, kuriose mirė ir miršta Sovietų imperijos vergai - mūsų broliai gausiose koncentracinėse stovyklose.

Nors bendrieji skaičiai ir sako, kad nuo 1940 metų iki 1945 metų, o ir šios dienos, Lietuva neteko arti 800,000 gyventojų, tačiau pažvelgus į kai kurias lietuvių tautos naikinimo detales, atrodo, kad šis skaičius turės būti didesnis. Iš tolimojo Sibiro pasiekiančios laisvąjį pasaulį žinios, laidotuvių ir įvairios fotografijos rodo, kad iš eilės Lietuvos vietovių (paskirų kaimų) į Sovietų Sąjungą priverčiamiems darbams yra deportuota net iki 80% tų vietovių gyventojų. Tremiami vaikai,

jaunuoliai, ligoniai ir seneliai. Tik pirmųjų deportacijų metu iš dvidešimties tūkstančių deportuotųjų skaičiaus buvo 3791 tremtinys nuo 1 iki 10 metų amžiaus ir 1036 nuo 70 iki 100 metų amžiaus. Bendras to meto deportuotųjų iš Lietuvos skaičius buvo apie 35,000 asmenų. Privaliks toks pat ir likusiems 15,000 deportuotųjų.

Nemažiau įvairius ištrėmtųjų pasiskirstymas yra profesijomis. Lietuvos okupantai nerodė jokio pasigailėjimo nei vieni kuriai profesinei grupei ar luomui. Gyvulininkuose vagonuose greta mokslininko-profesoriaus, buvo fabriko darbininkas, greta aukšto rango valdininko-ministro - ūkininkas, šalia generolo - eilinis karys.

20,974 deportuotųjų skaičius profesijomis skirstosi šitaip: švietimo srities darbininkų 1089, ūkininkų - 3389, medicinos personalo - 168, karių - 622, teisininkų - 113, darbininkų - 879, studentų - 416, tarnautojų - 1591, vidurinių ir pradžios mokyklų mokinių - 6378, šeiminkų - 1865, inžinierių - 86. Tenka pastebėti, kad šie skaičiai, nusaka deportuotųjų asmenų užsiėmimą, negali būti griežtai tikslūs. Visiškai tikslūs deportuotųjų, pav., mokytojų, tarnautojų ar karių sąrašus sudaryti yra gana sunku. 1940 metais birželio mėnesį bolševikams okupavus Lietuvą, dešimtys tūkstančių įvairių sričių pareigūnų buvo atleisti iš eitujų pareigų. Jie visi buvo priversti ieškoti pragyvenimo šaltinio kitose darbo srityse ar profesijose. Eilė karių, mokytojų, tarnautojų ir prekybininkų, pakeitė savo gyvenimo vietas, ėmėsi ūkininkauti. Eilei buvusių karininkų pavyko gauti mokytojų darbas, o buvusiams mokytojams - tarnautojų. Panašiai buvo ir su gausia mūsų teisininkų šeima. Eilė čia suminėtu deportuotųjų asmenų, įvairių profesijų, deportuotųjų sąrašuose buvo atžymėti tik kaip tarnautojai ar ūkininkai. Tai priklausė nuo to, kas apie deportuotuosius teikė žinias Lietuvos Raudonajam Kryžui ir kitoms panašioms institucijoms. Tiksliausias žinios yra suteiktos tėvų, žmonių ir kitų šeimos narių. Daugiausia spragų randama žiniuose, kurios buvo suteiktos iš paskirų įstaigų. Dažnai net tu įstaigų viršininkai nežinojo, kurios profesijos asmenis jie priimdavo savo įstaigon tarnautojais.

Nemažesniu įnirtumu Lietuvos okupantai retino Lietuvos gyventojus nuolatiniiais areštais, kalinimu bei žudymu. Per Lietuvos kalėjimus pirmosios bolševikų okupacijos metu yra perėję arti 13,000 kalinių. Daugiausia jų buvo kalinama Kauno (3,700), Vilniaus (3,200), Šiaulių (800), Marijampolės (750) kalėjimuose. Didžiausias suimtųjų nušūntis buvo pirmąsiais bolševikų okupacijos mėnesiais: nuo 1940 metų birželio 13 dienos iki tų pat metų lapkričio 1 dienos (per keturis su puse mėnesius) buvo suimta 57% visų kalintųjų. Didžiausia areštų banga palietė gyventojus 1940 metais liepos mėn. 11-12 dienų naktį. Tai buvo bolševikų pasiruošimas už dviejų dienų įvykstantiems rinkimams į "liaudies seimą". Ta naktį buvo suimta apie 1600 asmenų.

1941 metais birželio 22 dieną prasidėjus rusų-vokiečių karui, dalis suimtujų iš kalėjimų išsilaisvino, bet nemažas jų skaičius buvo nužudytas. Masiniai kalinių žudymai pasireiškė šiose vietose: Praveniškės (450), Cervenės (80), Telšių-Rainių (76) ir kitur. Besitraukiant iš Lietuvos bolševikams, buvo nužudyta apie 1,200 kalinių ir civilių gyventojų. Į šį skaičių neįeina mūsų partizaninės aukos.

Šie skaičiai yra pats iškalbingiausias įrodymas, kad Lietuvos okupantai siekė visiškai lietuvių tautos išnaikinimo.

Sovietų Rusijos tikslai pavergti visą pasaulį nėra pasikeitę. Jų išbandyti tautų naikinimo metodai yra pritaikomi kiekvieniame krašte, kur tik įsigali bolševizmas.

Lietuvos okupacijos ir genocido Lietuvoje proga, mes, laisvojo pasaulio lietuviai, turėtume prisiminti sau ypatingą pareigą Lietuvos Golgotos faktais išpėti laisvajį pasaulį apie bolševizmo grėsmę ir jo nešamą "rojų". Privalu priminti ir tai, kad kiekviena auka, kurios yra iš mūsų pareikalavęs raudonasis režimas, liudija mūsų begalinį norą būti laisvais savo gimtoje tėvų žemėje. Nieko kita bolševizmas taip nekernia, kaip laisvos minties, laisvo žodžio ir pagaliau paties žmogaus, kuris tos laisvės siekia.

BOLŠEVIKŲ OKUPACIJA LIETUVOJE

Petras Markūnas

Kas neseniai vyko Vengrijoje, tas visais kančias Lietuva pergyveno abiejų bolševikinių okupacijų metu. Lygiai buvo tas pats - lietuvius žudė, grūdė į kalėjimus ir gabenė į Sibirą. Gili užuojauta herojiškai kovojančiam vengru tautai ir laisvės didvyriams, kovojantiems už savo nepriklausomybę. Norėčiau nors trumpai kalbėti ir tuos, kas dar bolševikų gerai nepažįsta ir nežino jų piktų darbų. Dauguma lietuvių, kurie gimė laisvoje Amerikoje ir Lietuvoje negyveno, tu įvykių nematė ir daug kas tais įvykiais nenori tikėti. Tačiau visi mes gerai žinome, kas yra komunizmas ir ko jis siekia.

Ypatingai mūsų tremtiniai turi gera patyrimą apie komunistinį "rojų", nes jie Lietuvoje pergyveno bolševikų smurtą ir terorą. Komunizmas yra didelė ir baisi XX amžiaus nelaimė - tironija. Teisingai sen. William Knowland pasakė: "bolševikui skalbti šonus, duok per skudurus raudonus". Komunizmas yra bausis šių laikų maras; jis įvairiais pavidalais skverbiais į kiekvienos svertimos valstybės vidaus santvarką, sukeldamas viduje riaušes, sukilimus, blokadas, o vienintėlis ko-

munistų tikslas - tai be karo, pasinaudojant sąmyšiais, revoliucija, užvaldyti visą pasaulį. Bolševikai skelbia, kad nėra Dievo, nėra tikėjimo. Jie žmogui nužmogina ir paverčia gyvuliu. Vietoje dieviškosios dogmos bolševikai garbina gyvų ir negyvų savo status - Marksą, Leniną, Staliną. O dabar naujuosius status - Brežneva, Kosyginą... ir kitus. Noriu priminti, kad lietuviškoji visuomenė spaudoje viešai keltų kiekvieną bolševikų įvykdytą ar vykdomą Lietuvoje terorą ar žmogžudystuvių tautą, neteisėtai pasigrobus jos valdžią. Kas anuo laiku nuo bolševikų gynė savo turta ar gyvulius, tas buvo vietoje nušautas, o turtais ir daiktai išplėšti. Štai paduodu keleta atsitikimų apie krūvinus darbus, vasario 12 dieną raudonosios armijos laikotarpyje. 1941 metais suėmė ir išvežė į Sibirą Stasi Mackevičių (buvusį Vilniaus krašte nuov. nomas. 1941 metais birželio 14 dieną bolševikai išvežė į Sibirą ūkininkaitę Stasę Graužinytę su jos 5 mėn. sūneliu iš Dranyčėnų kaimo, Utenos apskrities. 1941 metais birželio 30 dieną išvežė į Sibirą pasienio policininką Feliksą Marcinkevičių, jo žmoną Emiliją (gimusi Čepulytė) iš Stangviliškio vienkiemio, Zapyškio valsčiaus, Kauno apskrities. 1941 metų vasarą Kauno kalėjime bolševikai sušaudė 22 metų amžiaus Algirdą Tulauską (buvusį Pagėgių muitinės valdininką), kilusį iš Kauno miesto. Kas tais bolševikų įvykiais dar netiki, vėliau jiems atsidarys akys ir jie praregės, kaip bolševikai žudė ir naikino nieku nekaltus mūsų tėvus, brolius ir seses lietuvius. Anuos praėjusius laikus mes su pasibaisėjimu galime prisiminti, kada 1940 metais po mūsų mielą tėviškę siuntėjo bolševikų raudonasis maras.

Tas bausis raudonasis kolosas - komunizmas - buvo užliejęs mūsų visą gražiai žydyntį kraštą - Lietuvą. Jis naikino kiekvieną mūsų brolių, sesę ir giminę, kuris bent kiek buvo kitokių pažiūrų, negu komunistai.

Per du okupacijų laikotarpius tūkstančius geriausio Lietuvos elito, mūsų kraujo brolių ir sesių bolševikai nekaltai išžudė, kitus sugrūdė į kalėjimus, o likusius ištrėmė sunkiems prievartos darbams ir lėtai mirčiai į Sibirą. Daug kas negali net įsivaizduoti, kad taip tikrai galėjo būti mūsų kultūringame XX amžiuje.

Dabar mes matome, kad tie patys raudonieji viršžmogiai siuntėją Pietų Vietname, Čekoslovakijoje ir mūsų pavergtoj Lietuvėlj.

LIETUVOS PASIENIEČIAI UŽIMA KREMLIŲ

(VIENO PASIENIEČIO ATSIMINIMAI)

Stasys Juškėnas

RAUDONARMIEČIAI PERIMA VOKIETIJOS PASIENI

1940 metais bolševikai, okupavę Lietuvą, kurį laiką pasienio apsaugą paliko buvusiai Lietuvos Pasienio policijai. Bet tais pačiais metais liepos mėnesio pabaigoje Vokietijos pasienio apsauga perėmė patys bolševikai. Mūsų pasienio apsaugos tarnybai įsakė pasitraukti iš Vokietijos pasienio. Man tuo laiku teko būti Kuisių rajone, Tauragės apskrityje. Buvo įsakyta visiems, pasiėmus ginklus, šeimais palikus vietoje, vykti į Tauragę.

TAURAGĖJE

Atvykę į Tauragę radome sušauktus dar kelių gretimų rajonų pasieniečius. Iš viso į Tauragę buvo sutelkta apie 300 vyrų. Iš mūsų rajono trūko pasieniečio Jono Adomaičio. Jis buvo vadinamas amerikonu, nes buvo gimęs ir augęs Amerikoje - Čikagoje. Įvykęs su tėvais į Lietuvą, tarnavo mūsų sienų apsaugoje. 1941 metais bolševikams pasitraukus iš Lietuvos, jo lavonas buvo rastas bolševikų sušaudytas ties Molinu kaimu pamiškėje.

RAJONO VIRŠININKAS JOKŪBAS GOTLIBAS

Šiai mūsų grupei vadovauti ir prižiūrėti viršininku buvo paskirtas baigęs Prancūzijoje aukštus mokslus, Lietuvos kariuomenės savanoris - kūrėjas, Vyties Kryžiaus kavalerius, buvęs ilgus metus rajono viršininku žydas Jokūbas Gotlibas. Kadangi dauguma žydų labai džiaugsmingai sutiko bolševikus ir jiems uoliai talkininkavo, tai daugumai buvo susidaręs įspūdis, kad kiekvienas žydas turės būtinai būti bolševikinės valdžios pareigose. Atsirado keli pasieniečiai, kurie per daug

įkyriai pradėjo listi prie Gotlibo, prašydami vienokių ar kitokių protekėjų, ypač pasienietis Č. iš Gotlibo tiesiog pradėjo reikalauti, kad ji sipelnės ir dėl to privalas gauti aukštesnes pareigas. Gotlibas, negalėjęs jam pasakė: "Vyrai, girdite, pasienietis Č. sakosi nusipelnęs komunizmui. Iš manęs jis reikalauja paskirti jį aukštesnėms pareigoms. Aš jums isakau, nuo dabar jį laikyti mano padėjėju". Kreipdamasis į Č. paklausė: "Ar sutinki būti mano padėjėju?" "Taip", atsakė pasienietis. "Dar viena Tamstai būti mano padėjėju?" "Taip", "jeigu aš Č. atsakė, kad jis į kalėjimą drauge neisias. Gotlibas juokdamasis jam su kitais lietuviais buvo į Sibirą išvežtas, o Č. pasidarė aršiu komunistu pakaliku.

SKAUDVILĖJE

Būnant Tauragėje, gauta žinia, kad bolševikai pareikalavo visus pasieniečius apgyvendinti ne arčiau kaip 35 kilometrus nuo sienos. Vakarp visi buvome susodinti į sunkvežimius ir nuvežti į Skaudvilę, kur turėjome gulėti ant pliku grindų pradžios mokykloje. Ankstyva rytą vėl buvom susodinti į sunkvežimius ir atvežti į Tauragę. Atvykus į Tauragę visiems buvo įsakyta iki 12 val. susieškoti atgabentas iš pasienio šeimas. Po to susirinkti prie viršininko baro, kur būsia gauti nauji tarybiniai paskyrimai. Po pietų gavome komandiruotės lapus ir buvome išskirstyti į Latvijos, Gudijos ir Lenkijos pasienius. Bet tais pačiais metais ir ten buvom atleisti iš tarnybos. Gavus naujus paskyrimus, visiems įsakyta susirinkti Tauragės geležinkelio stotyje, ir iš čia dar tą patį dieną išvykome į paskyrimo vietas.

ŠIAULIŲ STOTYJE

Į Šiaulius atvažiavome vakare. Čia buvo įsakyta, kad važiuojantieji Kauno ir Panevėžio geležinkelių ruožais, turi praleisti traukinį ir laukti ryt dienos. Su visais ginklais: šautuvais, pistoletais ir granatomis su einame į stotį. Čia buvo vos keli žmonės. Kai kurie pasieniečiai pradėjo aluti giršknoti, kiti juokauti, kelionės išpūdziais dalintis. Niekas nemane, kad kas nors juos sektų. Pasirodė, kad klydome. Bolševiku ordos nuo pirmos Lietuvos okupavimo dienos įvedė stiprų gyventojų sekimą.

ŠNIPELIAI

Apie vidurnaktį stotyje atsirado du nedidelio ūgio, gerokai apdrius, kusiai švarkais, vyrukai. Vienas jų, priėjęs tai prie vieno, tai prie kito pasieniečio, klausinėjo, kokių reikalų tiek daug pasieniečių čia prisirinko. Į jo klausimus niekas neatsakinėjo. Antrasis sekdamas pirmąjį visai nekalbėjo. Greičiausiai lietuvių kalbos nemokėjo. Paklaustas pasienietis vyrukas gerokai apibaręs, net po velniais pasiutes, ir pavars. Tuomet priėjęs prie augaloto pasieniečio Juodakio žydiška tarpe paklausė: "Ui, droige, kur jūs važiuojate?" Juodakis pažiūrėjęs į žydėlį atsakė: "Rusai Lietuvą užėmė, tai mes važiuojame Kremlių užimti". "Ui, droige, juokauji?". "Tik tu niekam nepiurk. Velniam mes tuos ginklus vežam. Po kelių dienų ir pats isitinksi, kad Kremlius bus mūsų", baigė Juodakis. Gavę tokį atsakymą, šnipeliai labiau ant akių užsimaukšlino kepurės ir pasišalino iš stoties.

STOTIS TANKAIS APSUPTA

Šnipeliams išėjus, už kokie pusvalandžio pamatėme, kad prieš stoties duris pastatyti bolševikų sunkieji tankai. Prie tankų po kelis ginkluotus kareivius. Prie kiekvieno sunkiojo tanko - lengvieji. Priešais stotį aikštelėje sugulė pėstininkai. Visi ginklai nukreipti stoties link. Į šį bolševikinės kariuomenės manevrą nieks iš mūsų nekreipė dėmesio. Niekam net į galvą neatėjo, kad bolševikai būtų pasirodę pulti pora šimtų stotyje esančių pasieniečių. Dauguma pasieniečių pasirėmė ant stalų pradėjo snausti. Kiti juokavo. Dar kiti kampeliuose tvarkė vaikams guolius, nes traukinys turėjo išeiti tik vėlyva ryta.

TARDYMAS

Tuo tarpu plačiai atsidarė stoties durys ir įėjo Lietuvos kariuomenės pulkininkas (kurie pažinojo, pasakojo, kad tai buvo 8 pėst. pulko vadas) dar vienas mūsų kariuomenės karininkas ir keli ginkluoti bolševikų armijos karininkai. Tarpduryje sustoję ginkluoti automatiniais ginklais raudonarmiečiai. Įlėję į stotį, pulkininkas suriko, kad visi pasieniečiai tuojau susirinkti ir rikiuotusi stoties salėj. Kadangi pasienio apsauga priklausė ne Krašto apsaugos, bet Vidaus reikalų ministerijai ir pulkininkas nebuvo mums tiesioginis viršininkas, tai pasieniečiai labai nerangiai rikiavosi, o kai kurie net visai nėjo rikiuotėn. Pulkininkui pakartojus įsakymą ir paaiškinus, kad jis vykdo bolševikų įgulos viršininko įsakymą, vyrai pakluso ir susirikiavo keliomis eilėmis. Tuomet pul-

kininkas griežtu tonu, kad padėtis esanti ir kad mūsų elgesys ir neleistinos kalbos gali turėti labai liūdnų pasekmių. Bolševikų šiaulių miesto įgulos dalinys budi prie stoties parengtyje. Į jo klausimus, sakė, reikia teisingai atsakyti. Visi mūsų pasikalbėjimai bolševikams yra žinomi. Pasikalbėjęs tyliai su rusais karininkais, jis pastatė tris klausimus: 1. Kas mes esame ir ko čia susirinkome? 2. Kuris mūsų organizavo kitus pasieniečius užpulti raudonąja armija ir ją išvyti iš Lietuvos? 3. Kas panoro Kremlių užimti?

Į pirmąjį klausimą buvo parodyti komandiruotės lapeliai ir bolševikiniai karininkai tuo pasitenkino. Dėl antrojo klausimo visi pasieniečiai kategoriškai užsigynė aiškindamiesi, kad niekas nebuvo pasirengęs ir net nekalbėjo apie bolševikų išvijimą iš Lietuvos. Bolševikai mūsų aiškinimais nebuvo patenkinti ir būtinai reikalavo išduoti tuos, kurie taip kalbėjo. Pakartotiniai visiems užsigynus, karininkai, tarp savęs pasitarė, isakė užrašyti kelių pasieniečių pavardes, jų tarnybos vietas ir tą sąrašą jiems išeiti. Į tą sąrašą pateko ir mano pavardė. Vėliau kelis kartus buvau klausinėtas ir reikalavo išduoti tuos, kurie norėjo rusus iš Lietuvos išvyti. Berods, byla buvo numarinta, nes nei vienas neprisi-pažino prie kaltės arba neišdavė kitų. Greičiausiai, kad tokios kalbos niekas nebuvo kalbėjęs. Matyt, atsiųstų bolševikiniai šnipeliai rusams buvo primelavę.

Paklausus, kas nori užimti Kremlių, Juodakis ir dar vienas pasisakė, kad vienam driskiui žydui sakė tik juokais, nes jis juos įkyriai klausinėjęs apie pasieniečių tikslus. Pulkininkas rusų karininkams paaiškino, kad tai buvęs tik juokas ir nevertėtų jokio dėmesio į tai kreipti. Nors bolševikiniai karininkai nelabai norėjo su tuo sutikti, bet kažką pulkininkui pasakė nusiramino. Tuomet pulkininkas tarė pasieniečiams, kad atiteityje pasirinktų geresnius juokus, pavyzdžiui apie mėnulio užėmimą. Be to, pastebėjo, kad reikia būti kaip dera valstybės tarnautojams, korektiškiems ir negadinti santykių su rusų įgulomis. Esą, bolševikų armija į Lietuvą atvyko ne okupavimo tikslais, bet mūsų pačių apsaugai. Rusų kariai esą mūsų draugai. Aišku, kad ir mūsų kariuomenės karininkas, bet rusų apsuptas, kitaip ir negalėjo kalbėti.

PASIENIETIS RAČKAUSKAS

Trečioje eilėje stovįs savanoris-kūrėjas, gerokai išigėręs pasienietis Račkauskas paprašo žodžio ir drąsiai šiaip pradeda pulkininkui pasakoti: "Pulkininke, ar tamtai ne gėda pataikauti bolševikams? Jie pas mus atvyko ne kaip draugai, bet kaip žiaurus okupantai. Jie mus pašalinę iš sienos apsaugos" ir įsikarščiautes, verkdamas, pradeda pasakoti, kad jis 1919 iššliaužiojęs visus Lietuvos kampelius, vijęs iš Lietuvos lauk bolševikus. Jis niekadoms nesutiksias, kad bolševikai esą Lietuvos draugai. Visų padėtis pasidarė nepavydėtina. O jeigu pulkininkas ims

vai). Tokius užrašus moteris taip pat turėdavo nuplauti.

Viena kartą sutinku visad linksma ir jūdrų vagonų sukabinėtoją. Vedasi jis mane į stotį. Pasiima važtaraščius ir einame prie nuošaliai stovintį stotyje aštuonių vagonų. Liepė pažiūrėti į vagonų numerius ir palyginti su važtaraštyje įrašytais numeriais. Tinka. O važtaraštyje paštai kas įrašyta "Koliučaja provoloka" - spygliuotos vielos. Vagonų paskyrimo stotis - Kretinga. Vadinasi badaujančiai Lietuvai nuo bado apsiginti maisto produktai... spygliuotos vielos. Tuo laiku gerokai šalo.

Moteris septynis vagonus buvo jau nuplovusi, bet paskutinįjį, paėmęs kibira, žadėjo nuplauti vagonų sukabinėtojas. Moteriai liepė eiti į stotį pasišildyti. Pradėjus temti, vagonų sukabinėtojas atsinešė dalbą, pasistatė kopetėles ir nuplėšė mažą langelį. Per langelį matėsi spygliuotos vielos. Užrašo "badaujančiai Lietuvai" visai nelietė. Nežinau, ar jis pats savo iniciatyva, ar su kuo nors pasitaręs, taip sutvarkė, kad vagonai dar tą patį vakarą buvo išsiusti į Radviliškį. Be to, paskambino savo geram pažįstamam, dirbančiam Radviliškio geležinkelio stotyje ir paprašė, kad jis prie jo nurodyto vagono nusivestų daugiau darbininkų ir parodytu, kokius maisto produktus siunčia Lietuvai broliškosios respublikos. Kas įvyko Radviliškyje, neteko sužinoti.

Turmantuose po išsiuntimo tų vagonų trečia diena atsirado Lietuvos nepriklausomybės laikais buvęs advokatas, o prie bolševikų jų prokuroras, Archypovas. Jis net kelias dienas tardė visus stoties tarnautojus ir darbininkus dėl nenuplovimo užrašo ir langelio nuplėšimo.

Kartą sutikęs iš miestelio į stotį einantį Archypovą užklausu:
- Na, ką, drauge, ar suradai liaudies priešų?

Archypovas nusišypsojęs atsakė:

- Šiamė nusikaltime surasti liaudies priešus ne mano galioje. Juk aš negaliu apkaltinti tų žmonių, kurie per neapsižiūrėjimą praleido nenuplautą vagoną. Reikėtų nubausti tuos, kurie tokius užrašus deda. Jeigu mane kas klausys, prašysiu bylą nutraukti.

Kokias pasėkmes turėjo šis tardymas, neteko patirti.

KARIŲ DEPORTACIJA. Įvedus traukiniais važiuojančių žmonių tikrinimą, pastebėjome, kad kiekvieną dieną, išskyrus sekmadienius ir šventadienius, popietiniu traukiniu iš Vilniaus ir Švenčionių igulų deportuojami Lietuvos kariai. Deportacijas lapeliuose paskyrimo stotis buvo žymima "Leningrad". Per Turmantus veždavo tik puskarininkius ir eilinius. Reta diena veždavo didesni negu 5 kariai skaičiu. Vienintelį kartą, prieš pat Kalėdas, vežė 16 karių. Deportuodavo su visomis uniformomis, tik be diržų ir būdavo nuplėšyti visi ženklai. Lydint penkis karius ar mažiau jų palydovais paprastai būdavo raudonosios armijos puskarininkiai ir keli kareiviai. Prie didesnio skaičiaus, palydovus būdavo žemesnio laipsnio karininkas ir keli kareiviai.

Su sargybos viršininku Urbonavičium buvo susitarta, kad jis popietiniu traukiniu tikrinimui skirtų nuolatinius keturis pasieniečius, kurie surašytų pavardes deportuojamų karių. Tokių sarašų sudarymai mums nebuvo privalomi. Aišku, palydovai to nežinojo. Ju leidimuose būdavo surašytos ne tik palydovu, bet ir deportuojamų karių pavardės. Iki 1941 metų kovo mėn. 8 dienos buvo sudarytas sarašas, siekias net per 500 karių. Sarašą pasiėmė saugoti pasienietis B. (pavardės neskelbiu, nes nežinau jo likimo).

Tikrinant dokumentus, dažnai paklausdavom karių, už ką jie deportuojami. Pasisakydavo, esą įtariamai, kad dirbė priešsovietinėje veikloje. Kartą tikrinami traukinį radome mažo ūgio kampe susižūgusi, pamėlynavusiai paakišus kareivėlį. Urbonavičius paklausė:

- Kas tave taip sumušė?

- Nugį tokie pat žulikai, kaip ir tu, - atsakė kareivėlis.

- Tai už ką tave sumušė? - vėl paklausė Urbonavičius.

- Nu vot ir nežinau...

- Na, matai, kad nežinau...

- Nugį iš Stalino šidijausi...

Tai buvo iš Vilniaus igulos, kilimo iš Zarasų apskrities, Julius Čikikas.

Kitą kartą radome aštuonis deportuojamus karius. Jų palydovas buvo, bet tik šį vienintelį kartą, jaunas, išbalęs rusų kariuomenės uniformoje lietuviškas leitenantas Čiapas. Atrodė, kad jis buvo jau bolševikinės laidos karininkas. Skaudu buvo, kad lietuviui tenka tremti tokį patį lietuvių iš jų abiejų tėvynės. Vienas stambus kareivis artileristas buvo surištąs: rankos plona virvele, kojos - vielomis.

VYTIES NUĖMIMAS

Nuov. V-kas Strimaitis

1940 metais rugsėjo mėnesį, kuomet jau Vytis ir Smetonos paveikslai įstaigose buvo nuo sienų nuimti, o jų vietoje kabėjo Stalino, Lenino ir Paleckio paveikslai, pas mane kabinete dar kabėjo Vytis. NKVD majoras, kuris dažnai pas mane įstaigoje lankydavosi, paklausė, kodėl nenuimtas šis paveikslas, ir kodėl nesą Stalino ir Lenino paveikslų. Aš jam paaiškinau, kad šį paveikslą man davė Apskr. V-kas, tai jis ir pakabintąs. Kitokių paveikslų man niekas nedavė, dėlto juo ir nėra. Majoras piktai pasakė: "Nuimkit tą paveikslą". Aš jam nieko neatsakiau. Smetonos paveikslas jau senai buvo nuo sienos nuimtas. Majoras atvykęs po keletos dienų rado Vytį kabantį savo vietoje. Dabar majoras

aukštu tonu piktai paklausė, kodėl nenuimtas šis paveikslas. Aš jam vėl patį drasiai pakartojau, kad Apskrities V-kas liepė tą paveikslą pakabinti ir tik jam paliepus paveikslą nuimsiu. Majoras man nieko neat-sakes išėjo iš kabineto ir kažką raštinėje su milicininkais kalbėjosi. Grįžęs į kabineta, pavadino mane į miestą pasivaikšėti. Po kokios ant valandos laiko grįžome į raštinę. Aš tuoj pastebėjau, kad Vyties ant sienos jau nebuvo. Aš nudauiav nematęs ir niekad milicininkų neklausiau, kad nuėmė Vytį. Suprantama, majoras, matydamas mano užsi-spyrimą, išsivedė mane pasivaikšėti, o milicininkai, majoro paliepti, nuėmė Vytį. Visiems jau buvo aišku, kad laikai pasikeitė, ir Vytis ant sienos kabėti negalės.

ŠAUTUVAS DVARO DARŽINĖJE

Strimaitis

1940 metu rudenį, nakties metu, komiteto p-kui paliepus, žydukai pasikivietė keletą milicininkų, padarė kratą Brazowskio dvare ir rado daržinėje šiauduose paslėptą karišką šautuvą. Dvaro savininko nebuvo namie. Darbininkus visus areštavo ir uždarė vyrus ir moteris viename kambaryje, arešto namuose. Aš tik ryta sužinojau apie tą įvykį ir liepiau milicininkams sulaikytiuosius apklausti ir paleisti.

Komiteto p-kas atsiuntė man reikalavimą, kad pastatyčiau sargyba ant Vilniaus kelio, kad areštuotų iš Vilniaus grįžtantį dvaro savininką Brazowskį. Aš atsakiau, kad kom-to pirmininkas gali pastatyti savo sargyba. Jis taip ir padarė. Netrukus žydukai pristatė į milicijos raštinę sulaikytą Brazowskį ir liepė jo nepaleisti. Aš liepiau milicininkui, kad Brazowskį apklaustų ir paleistu. Komiteto p-kas, pamatęs Bra-zowskį važiuojant namo, neteko kantrybės ir susiradęs automobilį iš-vyko į Vilnių į NKVD įstaiga. Grįžęs iš Vilniaus pranešė, kad tuoj at-važiuos NKVD valdininkai ir nuovados v-ką areštuos. Pasklidus tokiems gandams miestelyje, vietinis gydytojas atėjęs pranešė tą žinią ir man. Ilgai laukti nereikėjo. Tuoj atvyko į mano raštinę jau man pažįstamas NKVD majoras su dviem NKVD-istais.

Majoras dabar su manim nieko nekalbėjo, tik landė po raštinės kam-barius, lyg ko ieškodamas, lyg ruošdamasis kažką nepaprasto pasakyti. Aš mėginau majorą kaip nors prakalbinti. Aš jam pasakiau, kad praeita naktį laudies milicininkai, be mano žinios, areštavo nieko nekaltus dvaro darbininkus ir visą naktį išlaikė juos arešto namuose, vyrus ir

moteris sugrūstus į vieną kambarį. Jam pasakiau, kad pas mus tokie dalykai griežtai draudžiami. Tokiu būdu išprovokavau majoro atsakymą. "Draudžiama ir pas mus. Bet kodėl tu paleidai tą dvarininką?" Aš jam paaiškinau, kad atskliausiai apskrities v-ko ir tik jam patarus sulaikytąjį paleidau. Aš gerai supratau, kad dvarininko paleidimas yra svarbus dalykas ir gali sudaryti didelių nemalonumų, todėl aš apsi-draudžiau skambindamas apskrities v-ku, o jis, nežinodamas smulkiau reikalo, sutiko su tuo, ką aš pasiūliau. Brazowskis, lenkams valdant Vilniaus sritį, buvo visados lietuviams palankus, todėl jį paleidau su dideliu pavojum pats sau.

Po šio įvykio Brazowskis dingo. Daug kartų jo ieškota, bet nerasta. NKVD majoras piktai man pasakė, kad Brazowskio daržinėje buvo rastas kariškasis šautuvas su šoviniiais užtaisytas. Aš atsakiau, kad šau-tuvas nebuvo užtaisytas ir šovinių nerasta. Aš paaiškinau, kad jeigu žydukai, iėję į daržinę, tuoj pat pasiėmė iš šiaudų šautuvą, aišku, kad žydukai patys šautuvą į šiaudus ir padėjo, nes daržinė dieną ir naktį būdavo atdara. Majoras susimąstė, jo galvosena pasikeitė ir nuėjęs pas žydokus paklausė, katras iš jų rado šovinių. Žydukai vienas kitą klau-sinėjo, bet visi sakėsi, kad šovinių neradė. Tada užpykęs majoras iš-keikė žydokus ir išvijų visus lauk iš raštinės. Žydukai skubėjo pro duris ir išeidami žemai nusilenkė. Šį kartą iš didelio debesio buvo mažas lie-tus, kaip sako lietuvių patarlė.

SPALIŲ SEPTINTOJI

Nuov. V-kas Strimaitis

Rusai, okupavę Lietuvą nuolat ruošė susirinkimus. Paberžėje (Vil-niaus apskrityje) kalbėdavo iš Vilniaus atvykę žydukai. Jie kalbas skaitė iš tam reikalui paruoštų popierių, arba savo kalbas jau buvo mintinai išmoke, nes kalbos buvo visados tos pačios. Užbaigus kalbą visi kalbėtojai vietinių žydų padedami saukė: "ura Stalinas, ura Leninas ir t.t. ir t.t. Vėliau jau pridėdavo: "ura Lietuva 13 ta SSR respublika". Žmonės prievartau suvaryti, jautėsi, kaip laidotuvsė. Be šypsnio ir juoko klausėsi kalbų apie būsima "rojų". Visi kalbėtojai buvo jauni žy-dukai ir kalbėjo tik rusiškai. Pradinės mokyklos vedėjas lenkas, užpro-testavo, sakydamas, kad čia esą lenkai, lietuviai ir žydai, tai ir kalbėti reikia lenkiškai, lietuviškai arba žydiškai. Rusų čia nesą. Kalbėtojai nekreipė į tai dėmesio. Mokytojai, įstaigų tarnautojai ir ūkininkai nusi-minę klausėsi tų dažnai visai kvailų pasakų ir su pasipiktinimu žiūrėjo į triukšmingai rėkujančius žydokus. Iš anksto jau buvo žinoma, kad

spali mėnesį revoliucijos šventė bus iškilmingai švenčiama. Dar prieš šventę buvo paskirtas komunistas Paberžės viršaičiu. Jam buvo įsakta pasiruošti šventei. Jis man pranešė, kad kalbėtoju tarpe esu numatytas ir aš. Tada visos kalbos buvo baigiamos su pagarbinimu Stalino, Lenino ir t.t. Aš apsisprendžiau, jeigu reikės kalbėti, apsieiti be pagarbinimu. Mano laimei, šventės diena atvyko iš Vilniaus specialiai bolševikų paskirti agentai. Jie pravedė šventės iškilmes ir pasacialiai bolševikų paskirti agentai. Jie pravedė šventės iškilmes ir pasacialiai bolševikų paskirti agentai. Jie pravedė šventės iškilmes ir pasacialiai bolševikų paskirti agentai. Jie pravedė šventės iškilmes ir pasacialiai bolševikų paskirti agentai.

Diena buvo šalta. Aš daviau žydukiui savo pirštines, ir jis paėmė vėliavą. Šventės eiseną pajudėjo didžiaja miesto gatve. Galvoje sukosi žiaurios mintys, kad Lietuvos nepriklausomybė jau baigėsi. Vietoje lietuviškų švenčių dabar švenčiamos rusiškos, komunistinės šventės; vietoje lietuvių kalbėtoju - kalbėjo rusai ir žydai. Vietoje Lietuvai nusipelnusių žmonių, buvo minimi Lietuvos priešai. Tai buvo žiaurūs laikai, kuriuos teko matyti ir pergyventi.

ATSIMINIMŲ NUOTRUPOS

Stepas Paulauskas

Policijos tarnybą pradėjau 1935 metų pradžioje, Klaipėdos Krašto Pasienio Policijos Rusnės mokomam būry, vachmistro laipsniu. Dėščiau kūno kultūrą ir Lietuvos istoriją. Tuo metu Klaipėdos vokietininkai buvo susiorganizavę ir rengėsi jėga pašalinti lietuvių valdžią, tad mokomasis būrys daugiau buvo naudojamas, kaip policijos rezervas. Kai išėdavom rytais ir vakarais po Rusnę su lietuviška daina pasi-vaikščioti, tai vokietininkai ne vien užsidarinėdavo langus, bet ir langines, kad lietuviška daina jų ausų nepasiektų. Aš stengiausi, kad visi mokomojo būrio kursantai palaikytų galimai geresnius santykius su vietos gyventojais, kurie daugumoje buvo padorūs lietuviai, bet tik vokietininkų suklaidinti. Po poros mėnesių einant su mok. būriu ir lietuviška daina, langai imdavo atsidarinti, o mergaitės mus papuošdavo ir gyvomis gėlėmis. Lietuviškoms pamaldoms į aikyti sekmadieniais į bažnyčią eidavom net 2 kartus: Rusnėje uniformuoti ir persirengę civiliai - važiuodavome į Šilutę.

Prijungus Vilniaus kraštą, teko būti pasienio policijos Eišiškių mokomam būry. Kadangi raudonoji armija stovėjo tik už kelių kilometrų

nuo Eišiškių, tad visą laiką eidavo nuo sienos aliamuojančios žinios. Sovietu S-gos agentai pagrobavo ir net nužudydavo mūsų pasienio sargybinius. Prieš sovietams okupuojant Lietuvą, ėjau Eišiškių šaulių kuopos vado ir mokomojo būrio viršininko pareigas. Kiekvienu metu laukėm raudonarmiečių puolimo. Buvome pasiruošę stabdyti priešą ir trauktis į Varėną, kur turėjo imti gintis Lietuvos kariuomenės daliniai. Netikėtas įsakymas sutikti raudonarmiečius, kaip draugus, mus visus labai nustebino, apvyklė ir sunervino. Nieko geresnio nesugalvojome, kaip pasportuoti. Atvykęs baro v-kas mjr. V. paprašė mane drauge su juo pajėiti ant kalniuko ir sekti raudonarmiečių žygi mūsų sostinės Vilniaus link.

Pasilikti toliau Eišiškėse nenorėjau. Kai aš mokiausi Palangos vidurinėje mokykloje, Mečys Gedvila buvo mano klasės auklėtojas. Nuvažiavęs į Kauną radau jį vidaus reikalų ministerio kėdėje, kurs paskyrė mane į Kretingą, policijos vadu. Bet atvykus čia, apskrities policija ėmė tvarkyti NKVD kpt. Ivanov. Apskrities policijos politiniu komisaru buvo paskirtas Galdikas, bet kpt. Ivanov nesiskaitė nė su juo. Kai liepos mėnesį Lietuvoje vyko lietuvių patriotų, daugiausiai dirbusių šaulių s-goj, areštai, nė aš, nė kiti senieji policijos tarnautojai nieko nežinojome. Kadangi aš jau 1939 m. nebuvau pasinaudojęs atostogomis, tai paprasčiau atostogu. Kpt. Ivanov tik nusijuokė ir paklausė ar yra kas iš policijos tarnautojų, kad priklausytų komunistų partijai. Aš nežinojau, bet buvo komunistų partijos rekomenduotas, naujai priimtas į Kartenos nuovada policininkas Lukošius. Kpt. Ivanov pasakė man jį išsikviesti ir perduoti pareigas. Lukošius prašė manes dar kelias dienas pabūti ir jį supažindinti su darbu, bet kpt. Ivanov man pasakė dingti ir daugiau nepasirodyti.

Kilus Vokietijos Sov. S-gos karui ir man tarp kitų kalinių išsilaužus iš Kauno S.D. kalėjimo stojau į savisaugos dalinius, bet kai juos vokiečiai ėmė siusti į frontą, perėjau atgal į policijos tarnybą. Baigiant užimti Lietuvą ir vėl buvau Kretingoje apskrities policijos vado pavaduotoju. Bet pajudėjus Lietuvoje frontui, policijos vadas ir nuovados v-kas dingo Vokietijos link. Aš pasitariau iš Kretingos spalio 9 diena, 1944 metais, kai jau raudonoji armija iš Kartenos ir Gargždu buvo priartėjusi į Kretingos priemiesčius ir iš minosvaidžių buvo padegtas geležinkelio stoties pastatas, komunistai Kretingoje sudarinėjo savo valdžią.

POLITRUKO ŠEIMININKAVIMAS

Nuov. V-kas Strimaitis

Jau pritemus grįžau iš Maišiogalos ir radau Nemenčinėje didelį triukšmą. Buvo sulaikytas "didelis šnipas", apie 15 metų čigonukas ir dar 2 asmens. Rusų politrukas sakė sulaikytiems ilgus pamokslus, kad reikia klausyti valdžios įsakymu, kad reikia būti padoriais piliečiais. Sulaikytieji aiškino savo nekaltumą. Tik čigonukas susikaupęs klausė politruko pamokslų.

Aš pasiteiravęs apie sulaikytuosius liepiau čigonuką ir kitus du sulaikytus asmenis paleisti. Taip politrukas ir padarė. Jie tuoj dingo iš policijos raštinės. Paliko tik vienas, kuris turėjo su savim dideles knygas, prispaustas įvairių istaigų štampu ir antspaudų. Politrukas jį skaitė šnipu. Išsikalbėjęs daugiau su sulaikytuoju aš atsiminiau, kad jis prieš 2 metus buvo atėjęs į Ylakių policijos raštinę, rinkdamas įvairių istaigų stampus. Tada buvo išaiškinta, kad sulaikytasis buvo kažkur Lietuvoje kalėjimo viršininku ir už išėikovimą valdžios pinigų sėdėjo kalėjime. Susirgęs proto liga jis iš kalėjimo buvo paleistas ir vaikščiojo rinkdamas stampus ir antspaudus.

Aš paaiškinau politrukui apie sulaikytąjį ir patariau jį paleisti. Politrukas kaž kaip nenoriai vis tik jį paleido ir liepė eiti namo. Sulaikytasis priėjo visai arti prie politruko ir kumščius sugniaužęs garsiai šaukė: "Jūs atėjote mūsų išlaisvinti, mes jūsų laikėme, o dabar norit mane į kalėjimą kišti". Politrukas aiškino savo nekaltumą ir traukėsi atbulas, o sulaikytasis sekė paskui ir šaukė apie atėjimą išlaisvinti ir norą uždaryti dabar į kalėjimą. Tik gerai išbaręs politruką sulaikytasis išėjo lauk su savo didelėmis knygomis. Politrukas šluostėsi prakaitą ir džiaugėsi, kad jau baigtas darbas, ir kad sulaikytasis jį paliko ramybėje.

VIETOJE KALĖJIMO - SEKRETORIAUS PAREIGOS

Nuov. V-kas Strimaitis

Jungiant policijos nuovadas į rajonus, 3-čio rajono raštinė buvo įkurta Riešėje, prie pat Vilniaus, bet ten nesant tinkamų patalpų, rajono raštinę perkėliau į Nemenčinę ir užėmiau komjaunuolių patalpas. Komjaunuoliai susikraustė į policijos nuovados raštinės laisvą kambarį. Aš juos išvariau ir iš ten. Komiteto pirmininkas man pareiškė

neapsitenkinimą dėl tokio komjaunuolių varinėjimo. Aš jam paaiškinau, kad jie turi susirasti atskirą nuo policijos raštinės patalpą. Valdžia sekretorius Žasinas kūrė komunistines organizacijas, jautėsi stiprus bolševikų šūlas ir su nieku nesiskaitė. Dar prieš mano atvykimą į Nemenčinę teko su juo susibarti, kuomet aš reikalavau iškabinti Nemenčinėje Lietuvos vėliavą rugsėjo mėn. 8 dienos šventėje. Tik persikėlus man į Nemenčinę, NKVD-istas liepė Žasiną tuoj areštuoti ir patalpinti į Vilniaus kalėjimą užtai, kad jis, paskelbus ginklų registraciją, savo pistoleto neregistravo, bet imetė į upę. Aš tuo tarpu nieko nedariau ir nieko NKVD-istui neatsakiau. Žasino žmona, atėjusi į raštinę, prašė gelbėti. NKVD-isto įsakymą girėdėjo ir pašaliniai žmonės. Ta žinia greit pasklido mieste. Visi laukė momento, kada visiems žinomas valdžia sekretorius Žasinas bus areštuotas. Rytojaus dieną buvau Vilniuje pas komisarą, apskrities v-ką raštinėje. Jis prašė surasti žmogų, mokantį lietuvių ir rusų kalbas, patyrusį raštinės darbe. Komisaras labai apsidžiaugė, kai aš jam pasakiau, kad toks žmogus Nemenčinėje esąs, prašė jį atsiųsti.

Didelis džiaugsmas buvo Žasiniui ir jo žmonai, kai tą žinią jam pranešiau. Vietoje kalėjimo jis gavo aukštas pareigas ir liko laisvas nuo arešto. NKVD-istas apie Žasiną daugiau nesiteiravo, nes tuo tarpu jis buvo užimtas artėjančiais seimo rinkimais. Aš Žasiną gelbėjau kaip lietuvį, nors jis man nebuvo palankus. Vėliavą paaiškėjo, kad jis savo pavardę pakeitė iš Gusevo į Žasina, norėdamas prisitaikyti prie lietuvių. Atėjus bolševikams jis bendravo su rusais ir jiems skundė lietuvius.

NAUJOS PAREIGOS IR BARNIAI SU NKVD AGENTU

Nuov. V-kas Strimaitis

1940 metais, spalio mėnesį, bolševikai suskirstė Vilniaus apskrities miliciją į 3 rajonus. Mane paskyrė Nemenčinės rajono v-ku. Rajonas susidėjo iš keturių buvusių policijos nuovadų: Paberžės, Maišiogalos, Riešės ir Nemenčinės valsčių. Rajone buvo apie 50 milicininkų. Jie visi buvo naujai priimti į tarnybą ir neturėjo jokio supratimo apie milicijos pareigas. Nuolat reikėjo važinėti po rajoną ir informuoti tarnautojus apie jų pareigas milicijos tarnyboje. Dalis jų buvo padorūs žmonės ir rūpestingai ėmėsi jiems pavesto darbo. Bet didelė dauguma jų buvo tinginiai, apgandinėtojai ir net vagys. Aš, netekęs kantrybės, keikdavau juos visokiais žodžiais. Jie tylėdavo ir laukdavo, kada aš išvažinausiu. Tada jie vėl nieko nedirbo ir girtuokliavo. Vieną vakarą ypatingai ilgai užtrukau Maišiogalos nuovadoje. Čia jau buvo daug visokių pra-

laiko į raštinę atvyko enkavedistai Kuzma ir Guskovas, Pasisveikinus, tarp Guskovo ir apskrities viršininko prasidėjo dialogas. Apskrities viršininkas, matyti, silpnai rusiškai kalbėjo, o gal ir visai nemokėjo, nes vertėjo pareigas ėjo Kuzma, kuris irgi silpnai rusiškai kalbėjo.

- Kak familija etoj ženštiny buržuiki, kotoraja nedavala buržuiskogo nės vėliavos? (Kaip pavardė tos moters, kuri nedavė plėšyt buržuazi-flaga sryvat)? (Kaip paklausė Guskovas).

- Ka jūs laikote apskrityje vyriausiu ir atsakomingsiausiu asmeniu - tarė apskrities viršininkas.

- Kas isakė vėliavas iškabinti? - paklausė apskrities viršininkas.
- Burmistras Paleckas - atsakė Guskovas.
- Aš turiu raštą su draugo Kuzmos parašu, - vėl sako apskrities viršininkas.

- Pravilno (teisingai), - teigia Guskovas.
- O kas isakė vėliavas draskyti? - vėl paklausė apskrities viršininkas.
- Nikto. Sam narod (niekas, pati liaudis).
- Ar tie trys vyrai yra liaudis? - klausia apskrities viršininkas. - Tai ne liaudis, tai paprasti savivaliautojai. Juos reikty tuojau nubausti, sto, tovarišč, žalko mano buržuiskogo flaga? (Ką, drauge, gaila jums buržujų vėliavos?) - paklausė Guskovas.

- Apie tai aš visai nekalbu - atsakė jam apskrities viršininkas. - Vėliavos buvo iškabintos jūsų įsakymu. Ši vėliava yra mano įstaigos turtas, turiu galvoje kota. Ją iškabino mano įstaigos tarnautojas Girčys. Jis už jos pražudymą ir atsakomybę nešė. Draugo Girčio žmona visai teisingai pasielgė, gindama jį pavesta turta. Iš kur ji galėjo žinoti, kad vėliavos plėšytojai buvo geriausi liaudies sūnys? Greičiausiai ji pamanė, kad tai paprasti chuliganai. Juk reikėjo tik man arba būdinčiam tarnautojui paskambinti, ir būtume vėliava patys nuėmė ir jums nunešė.

- Mne etogo barachla nenužin (Man tu skudurų nereikia) - kvošia Guskovas.

- Aš jokių priemonių prieš ją neisiimsiu, - pareiškė apskr. viršininkas.
- Vy po socializmu negramotny (Jūs socialistiniai neapsišvietę vėl sako Guskovas).

- Prie ko čia socializmas? - atkirto jam apskrities viršininkas.
- Etot raz budite vy pravj (Šį kartą būkite jūs teisus) - jau ramesniu tonu tarė Guskovas. Ir mandagiai atsiveikines su Kuzma išėjo. Gi apskrities viršininkas pareiškė, kad daugiau jo nekviestu, nes einas prie ežero. Reikalui esant, kviesti policijos vada.

Šį kartą Guskovo norėtas parodyti triukas virto neskanium blefu. Atrodė, jį buvo sumanęs, kad iškabintus tautines vėliavas, visiems parodydys, kad jos nekenčiamos. Siems trims toliaus nešėvėkams pradėjus jas plėšyti, ir visi kiti pradės taip daryti. Deja, niekas jų neplėšė. Aišku, NKVD ar kompartija galėjo įsakyti savo aktyvistams, bet, matyti, nevisai patogiu buvo, įsakyti vėliavas iškabinti, kitu įsakymu jas plė-

SLAPTI GINKLAI

šyti. Tad plėšytojus atvezė iš kaimu. Rytojaus dieną NKVD paskelbė gyventojams, kad daugiau niekas tautinių vėliavų neiškabintu, nes jos nekenčiamos ir niekieno neraginama pati liaudis jas suplėšys. Jis esą priverstas toki įsakymą paskelbti, pildydamas "budriosios liaudies nora". Lietuvos darbo žmonių vėliava esanti komunistinė vėliava.

Viena vėlovą vakara ibėgso raštinėn policininkas Paukštis. Nepasakes reikalo, prašė kartu su juo eiti. Esą labai skubus ir svarbus reikalas. Iš savo bendradarbiu ant greitųjų nieko negalys sugauti. Be jo, esą reikalingas dar vienas žmogus. Girčj paprašes raštinėj pabudėti, aš su Paukščiu nuėjau jo vedamom vieton. Išėjė iš miesto centro, pasukome nežymia gatvele. Sustojome prie nedidelio sode namelio. Iš sodo prie mūsų priėjo du vyrai. Atrodė, Paukščiu jau anksčiau buvo matyti. Abu užsilvike lietpalčiais, užsidėję beretes. Tuo pačiu momentu atvažiuo vienu arklju pakinkytas vežimas. Vienas stovėjusių vyrų, tares "skubam" įsoko į vežimą. Antrasis taip pat. Nuėmė karišką brezentą į vežimo galą, pastūmė gana sunkią paigla dėžė. Mudu su Paukščiu pamėm dėžė ir greit nunešėm į esančią malkinę. Po to taip pat nunešėm dar tris dėžes. Pastarosios buvo keturkampės, bet gana sunkios. Į malkinę atėjo ir abu vyrai. Duris uždarius, vienam vyrui šviečiant elektros lempute, mudu su Paukščiu dėžes sudėjom į anksčiau iškastą duobę. Iš viršaus ir šonu dėžes apdengėm brezentu. Žemę palyginę, užmetėme šiukšlėmis ir apdėjome malkomis. Pro užpakalines duris suėjome į troka. Troboje buvo tamsu.

Po kokio pusvalandžio įėjo ir namo savininkas. Uždarė langines, o kad nepraietų šviesa į lauką, dar iš vidaus langus apdengė marškomis.

Vienas vyrų ištraukė iš kišenės du pusbonkius skaidriosios (degtinės) ir pastatė ant stalo. Šeimininkas atnešė bryza rūkytu lašiniu, duonos, druskos ir pora galvu svogūnu. Po to nuėjo į trobos kampa, nusikabino nuo sienos įvairiais lopeliais išsiuvinėta pagalvėle ir darydamas didelį kryžių persižegnojo, atsiklaupė ir žemai nulenkė galvą prieš kamputyje stovinčią ikoną. Tai patį tris kartus pakartojes, atėjo pas mus prie stalo. Atnešė du stikliukus degtinei gerti. Vieną mums pastatė, o kita sau pasiliko. Vienas vyrų paaiškino, kad šeimininkas esąs sentikių tikėjimo, kuris draudžia jam gerti iš to paties indo su kito tikėjimo žmonėmis.

Išgėrus po porą stikliukų, vienas vyrų pradėjo kabėti:
- Ponas Paukštis mane pažįsta, bet tamsta (rodydamas į mane) nepažįsti. Aš esu 1 pėstininkų pulko amžinasis kapitonas Kazanas-Kazanovas. Gal idomu, kodėl aš save vadinu amžinasis. Todėl, kad esu rusas. Politikai mane laikė ne visai patikimu. Dėl to aš ir negalėjau pakilti į

aukštesnį laipsnį, kaip kapitonas. Žinoma, jie klydo. Aš jaučiuosi ištiki-
miausias Lietuvos vaikas. Su bolshevikiniu amaru kovosiu visomis prie-
monėmis ir jaučiu, kad ir mirsiu Lietuvoje.

- Dabar, vyrai, pasakyti, kas yra paslėptose dėžėse. Ilgoje - 12 sau-
tuvu, keturkampėse - vienoje šoviniui, kitoje - pistoletai, o trečioje -
rankinės granatos. Niekas esant neturi žinoti apie čia paslėptus ginklus.
Jūs tik žinote ir, reikalui esant, pasinaudosite. Iš kur ir kaip jie gauti -
nesidomėkite.

Rodydamas pirštu į rudabardžį, stambaus kūno sudėjimo, apskrito
veido šeiminką tarė:

- Šiuo maskoliu, Semionu Meškovu, pasitikėkite, kaip patys savimi,
Aš pilnai juo pasitikiu. Jis neišduos jokių paslapčių. Nesvarbu, kad
silpnai lietuviškai kalba, nors Lietuvoje gimęs ir augęs.

- Vyrai, - toliau tęsė kapitonas. - Blogai padarė mūsų vyriausybė
kapituliuodama prieš bolshevikus. Tikiu, kad mums patiens, kaip ir
1918-1919 metais, teks ir kovoti ir atkovoti Lietuvai laisvę ir nepri-
klausomybę. Tada kiekvienas ginklas bus brangesnis už auksą.

Pasirodė, kad Kazanas-Kazanovas yra gimęs ir augęs netoli Zarasu.

Menšikovas greičiausiai galėjo būti jo giminė.

- Antrasis vyras taip pat turėjo būti karininkas, bet visą laiką tylėjo.
Atsiveikinant, kapitonas Kazanas-Kazanovas stipriai paspaudė ranka,

o Menšikovą apkabinęs pabučiavo ir rusiškai tarė: "Senka, bud
gerojev" (Senka, būk herojus). Antrasis vyras, taip pat atsiveikindama-
mas su mumis Senkai uždejęs ranka ant peties lietuviškai prakalbėjo:
"Semionai, tavimi pasitikim".

- Menšikovas jam atsakė:
- Negali būt uturkos.

Zarasiškiai vietoj lietuviško žodžio kalba, vartojo baltgudžių skolini
uturka, iš baltgudiško - hururka.

Išėjus iš trobos, mudu su Paukščiu pasukome viena gatvės kryptimi,
o anie du vyrai nuėjo priešinga kryptimi.

1941 metais kovo 15 dieną būdamas Zarasuose susitikau Menšikova.
Pirmausia jis manęs paklausė, ar aš dar esu tarnyboje. Pasisakius, kad
jau bedarbis, jis piktai sukeikęs bolshevikus nusigrįžo nuo manęs ir, pa-
sikrapštes piniginei, atsiveikindamas išspraudė man į delna popierėli.

Maniau, kad, gal, kokį raštelį įdavė. Jam nuėjus pasižiūrėjau - nagi 10
rublių. Toji auka mane labai sujudino. Pasižadėjau šimteriopai jam
atsilyginti. Deja... iki šiol neatsilyginau ir gal jau nebegalėsiu atsily-
ginti. Iš aukščiau minėtos grupelės tik aš vienas, o gal du likome gyvi

Menšikovas mirė 1941 metais. Kap. KazanasKazanovas visą laiką tarn-
avo lietuvių savisaugos daliniuose. Vienas buvęs jo pavaldinys pasa-
kojo, kad tai buvęs neatlaidus bolsėvikų priešas. Didvyriškai kovojęs
su bolsėvikais, ypatingai su bolsėvikiniais desantininkais. Karui bai-
giantis patekęs į bolsėvikinį apsupimą Dancigo mieste. Eidamas miesto

gatve, pradėjo jaudintis. Per skruostus bėgusios stambios sąaros.
Staiga sustojęs. Apsikabinęs jį lydėjusį kareivį ir pabučiavęs tarė:
- Šudiev. Lietuva, užteks man kovoti...

Išsitraukė pistoletą. Kareivis nespėjęs surikti: Kapitone, ką darai!?

Išsitraukė pistoletą ir žia pat sukrito. Matęs tai kareivis sakos buvęs
paleido šūvį į galvą ir žia pat sukrito. Matęs tai kareivis sakos buvęs
paleido šūvį į galvą ir žia pat sukrito. Matęs tai kareivis sakos buvęs

taip sujaudintas, net, nepaisydamas netoliese sproginėjančių sviedinių,
atsiklaupęs ir sukalbėjęs malda. Po to, nosine uždengęs galvą paliko
gulinti. Jam pasisekė pasprukti ir pasiekti Vakarūs. Gi Paukštis žuvo
gulinti. Man gi likimas lėmė atsidurti

Zarasuose nuo bėgančių bolsėvikų. Man gi likimas lėmė atsidurti
Amerikoj. Kokio likimo susilaukė kapitono Kazano-Kazanovo draugas -
nežinau. Menšinkovo troba tu pačiu komunistų buvo sudeginta. Mes
paprastai, be išimties, smerkiame visus rusus. Darome klaidą. Jų tarpe
buvo taip pat labai nuoširdžių Lietuvos patrijotų.

NEI PASIPRIESINTI, NEI PASISKŪSTI

Zarasuose už vadinamą kromu, sodelyje, Lukoševičius laikė alinę,
kurion daugiausiai rinkdavos miesto smetonėlė. Malonus šeiminkas,
jaukios ir švarios patalpos daugeliui po darbo teikdavo malonaus
poilsio.

Kartą į alinę užėjo du vietos rusai. Pusbonkį išgėrė nenorėjo mokėti,
aiškindami, kad dabar visoks turtas yra liaudies turtas, o jie esą liau-
dies sūnus. Lukoševičius su ju sapaliojimu nesutiko. Prasidėjo ginčas.

Rusai griebė Lukoševičių ir išsitraukė iš kišenės peilį norėjo jį nudurti.
Stambaus sudėjimo Lukoševičius iš ju išsuko ir pabėgo. Tuomet rusai
pradėjo alinėj šeiminkauti: sudaužė visus alaus ir degtinės butelius,
sulaužė stalus, kėdes, spintas. Išdaužė langus. Iššaukta policija

didvyrius liaudies sūnus suėmė. Surašė protokola. Alinės vidų fototo-
grafo. Didvyriai perduoti apskrities viršininkui nubausti. Viršininkas
nubaudė trims mėnesiams priverčiamao darbo stovyklon. Dėl

padarytu Lukoševičiui nuostolių patarė kreiptis į teismą. Surašyta
nutarimas ir policijai pavesta nutarimą vykdyti. Greit iš policijos pra-
nešta, kad kompartija griežtai užprotestavusi ir neleidižianti jų bausti.

Ir taip apskrities viršininko uždėta bausmė neįvykdyta, ir nuostoliai
Lukoševičiui nepadengti. Enkavedistas Guskovas viešai pareiškė, kad
Lukoševičius liaudžiai nepatikimas. Jo nuomone, tik liaudies teismas
gali žmones bausti. Vėliau man pačiam teko matyti abu tuos liaudies

sūnus milicijos uniformoje.

SUEMIMAI

Zarasų apskrity prieš balsavimus prasidėjo žmonių suėminėjimai - areštai. Įtakingesnius arba veiklesnius suėmė ir įkėjo į kalėjimą. Maresių suėmimų ir išvežimų dar nebuvo. Viso 1940 metais iš Zarasų apskrities sumta keliolika asmenų. Manau, kad sumtųjų skaičius buvo keleriopai didesnis. Keletą žinomesnių asmenų atsimeinu ir juos čia išvardinsiu:

1. Samas Jonas, Zarasų apskrities pradžios mokyklų inspektorius.
2. Triponis Jonas, Antalieptės mokyklos mokytojas.
3. Steponaitis Pranas, Salako valsčiaus viršaitis.
4. Šiaudinis Petras, Vilniaus krašto lietuvis, veiklus Salako šaulių būrio narys.
5. Slavinskas (vardo neatsimenu), veiklus valdžios tarnautojas.
6. Kilbirkštis Juozas, Dusėtų valsčiaus viršaitis.
7. Isačėna (vardo neatsimenu), Zarasų miesto žinomas gyventojas, rusas.
8. Andrijauskas Pranas, Zarasų miesto valdybos narys.
9. Kybartas (vardo neatsimenu), Zarasų miesto inžinierius ar technikas. Pastarasis po kelių mėnesių buvo paleistas.

1941 metais areštai ir suėmimai vyko masiniai, ir iš Zarasų apskrities buvo išvežta tūkstančiai lietuvių.

GINKLŲ ATEMIMAS

Nepriklausomybės laikais kiekvienam piliečiui, nepadariusiam kriminalinio nusikaltimo, buvo leidžiama namų apsaugai laikyti nenustatyto kalibro pistoletą, o medžiotojams - medžioklinį šautuvą arba ir namų apsaugai tokį pat šautuvą. Ginklų laikyti leidimą išduodavo apskrities viršininkas. Bolševikams Lietuvą okupavus, pirmiausia buvo nuginkluoti šauliai. Beveik tuo pačiu metu buvo iš NKVD gautas įsakymas pristatyti sąrašą, kuriems asmenims išduoti leidimai ginklams laikyti. Po to paskelbė griežtą įsakymą, grasinant didžiausiomis bausmėmis, sunėsti į NKVD būstinę turimus šiltus ir šaltus ginklus, tai yra šaunamuosius ir jiems priklausančius priedus: kardus, durtuvus ir kt. Išvardintų ginklų sąrašė buvo paminėtas ir suomiškas peilis - finka. Suomiškus peilius, tikriau peiliukus, daugiausia nešiojo skautai. Žmonės kalbėjo, kad bolševikams užpuolus Suomiją, daugiausia jų buvo paskersta suomiškais peiliais. Matyti, suomių pamokyti, bijojo, kad ir Lietuvoje to neatsitiktų.

NEDARBAS

Zarasuose nepriklausomybės laikais jokio nedarbo nebuvo. Darbininkų prieauglis išvykdavo į kitus miestus. Bolševikams Lietuvą užplūdus, pradėta naikinti smulkieji prekybininkai (vėliau privati prekyba visai uždrausta). Smulkieji amatininkai suvaryti į arteles. Prasidėjus trūkumui žaliavos, amatininkai pristigo darbo. Visi atsidūrė bedarbių eilėse. Dauguma žemės ūkio darbininkų, metę ūkiuose darbus, arba vietos kompartijų grasinami nedirbti pas buožes, subėgė į Zarasus. Atsirado keletas šimtų bedarbių. Vasaros metu dauguma talkino kompartijai ir už tai gaudavo pašalpą. Praėjus vadiniams balsavimams, tariamieji liaudies sūnūs ir dukterys kompartijai nebuvo reikalingi. Darbininkai atsidūrė prieš sunkiai išsprendžiamą problemą: valgyti reikia, apsirengti reikia, žiemą butas apšildyti reikia, o čia nei darbo, nei pinigų nėra. Net ir patys entuziastai rusai, sveikinę užplūdusius bolševikus, pradėjo kalbėti: "Vsiotaki paradami i piesniami nebudim syty" (Vis dėlto paradais ir dainomis nebūsime sotūs).

RAUDONOJI GURGUOLĖ

Javus nuo laukų ūkininkams nuėmus, po kaimus pasileido įvairūs aktyvistai, propagandistai ir kitokie -istai, ragindami ūkininkus rengti savanoriškai raudonąsias gurguoles, tai yra vežti javus, ir tai pačius geriausius, į valdžios sandėlius. Skelbė, kad už rugių centnerį mokėsia tvirtai nustatytą valdžios kainą, berods, 10 litų ir 50 centų. Tuo tarpu laisvoje rinkoje ūkininkas už rugių centnerį gaudavo apie 40 litų. Tai kuriems galams buvo vežti javus į valdžios sandėlius ir dar nuostolius turėti. Iš šios komedijos juokėsi net nuosaikesni bolševikų simpatikai. Panaudojus terora, grasinimus ir gsdinimus didelėmis pabaudomis, daugelis ūkininkų buvo priversti jungtis į raudonąją gurguolę. Nustatyta diena ūkininkai turėjo rinktis ant vieškelio ir važiuoti į Zarasus. Kadangi nebuvo pasakyta, koks grūdų kiekis turi būt vežamas, tai ūkininkai atmieravę keletą kilogramų grūdų ir supylę juos į maišelius vežė į Zarasus.

Sutikimui raudonosios gurguolės iš pat ryto buvo pastatyti ant koju visi miesto aktyvistai. Rytas buvo saulėtas, gražus. Apie pietus, lyg tyčia, dangus apsiniaukė ir pradėjo lyti. Apie antra valandą pranešta, kad nuo Smalvų vieškeliu atvažiuoja raudonoji gurguolė. Jos pasitiktai ant Zarasų tilto nubėgė net pats Petrovas su vyriausiais aktyvistais. Privažiavus miestą, kas kelintam vežimui buvo įduotas Stalino ar Berijos paveikslai ir įvairiais šukiais išrašyti plakatai. Kadangi plakatai buvo popieriniai, tai lietui lyjant suslapo ir iškrito iš rėmu. Prie tilto

sulaikyta visa gurguolė. Kai kuriems vietoj nuo lietaus iškritisų paveikslų įdėjo naujus į rėmus. Kol atvažiavo į miesto centra, šie vėl buvo iškrite. Gal būt ir patys ūkininkai, dėkodami lietui, paveikslus nuplėšė ir numetė. Vežėsi tiktai lentelinius rėmus.

Priešaky gurguolės važiavo gražiu arkliu didele rusvai-žila barzda apėjęs rusas. Prie vežimo buvo pritvirtinta ant ilgos karties bolševikinė vėliava. Vežime šalia senio sėdėjo jaunas vyras - muzikantas ir armonika griežė kazačiokus. Paskui keliuose vežimuose buvo prisėdę iš miesto pasiūsti ruseliai ir, kaip girti, blivė rusiškas dainas. Ūkininkai važiavo galvas įtraukę į sermėgas.

Ant rytojaus NKVD paskelbė, kad valstiečiai, atsidėkodami Stalinui už išlaisvinimą iš smetoniškos vergijos, savanoriškai įsijungė į raudonąją gurguolę ir, muzikai griežiant, linksmai dainuodami, atvažiavo į Zarasus. Kai kurie net bolševikuojantys stebėjosi ir sakė, kuriems velniams reikėjo tokią kvailybę skelbti. Juk ir NKVD gerai žinojo, kad ūkininkai buvo prievarta suvaryti.

PREKIŲ TROKUMAS

Rudeniop krautuvės jau buvo apytuštės. Jei norėjai ką nors nuspirti, turėjai stoti ilgon eilėn. Žmonių nepasitenkinimas padėtim dieną iš dienos didėjo.

Kartą užėjęs į kooperatyvą 4 pokelių III rūšies tabako Mano bičiulis, Norėjau per vieną žmogų tėveliui į kaimą pasiūsti. Pardavėja, piktai pažūrėjusi į mane, pareiškė, kad tokio kiekio ji negalinti parduoti. Kreipiausi į anksčiau man pažįstamą vedėją. Jis, gerokai pasiraukęs, visgi davė man prašomą kiekį, bet kartu pridėjo ir pastabą, kad daugiau tiek neprašyčiau. Girdi, gali įtarti sabotazninku.

Žiemai užėjus pasidarė toks didelis prekių trūkumas, kad ūkininkai, norėdami ką nors nusipirkti, turėjo ilgiausias valandas eilėje stovėti. Šaltyje, trypdami kojomis, vyrai, moterys, net vaikai nuo vidurnakčio jau stodavo į eilę prie krautuvii. Ir čia NKVD rado išeitį: esą Sovietų Sąjungoj įvairių prekių didžiausias perteklius, tik, ot, bėda su transportu. Lietuvoj prekių trūkumas atsirado dėl liaudies priešų didelio prekių supirkinėjimo ir jų slėpimo.

ARKLIAVAGIS TAMPA APSKRITIES VIRŠININKU

Pabaigoj spalio mėnesio (įstaigoj aš jau nebetarnavau) apskrities viršininka Kriščionaitį atleidus iš pareigų, jo vieton buvo įstatytas Antaliptėš valsciaus rusas Trofimovas (abejoju dėl pavardės tikrumo). Jis buvo pavogęs arklį ir už tai sėdėjęs kalėjime. Zarasiškiai rusai

ji vadindavo "naš konokrad" (Mūsų arkliavagis). Jis pats sakydavęs, kad ne iš proletaro, bet buržujaus ir tokia vagystė yra garbės vagystė. Buvo veik beraštis. Jo pavaduotoju atsiūstas iš Rusijos bolševikas Majeuskis. Ne arkliavagis, bet jo pavaduotojas buvo apskrities galva.

Apie lapkričio mėnesio viduri su reikalu užėjau į tada vadinama vykdomaji komiteta. Nepriklausomos Lietuvos laikotarpiu viršininko įstaigoje dirbo šeši tarnautojai. Reikalui esant, dar prikomandiruodavo iš policijos. Dabar toj pačioj įstaigoj dirbo per 60 tarnautojų. Iš pažįstamų sudarinėjo nepaprastai didele galva ir rauplėtu veidu draugė Stepuida (pavardės nebeprisimenu). Ši pareigūnė buvo nuolatinė policijos teismo ir apskrities ligoninės klijentė. Be vagiliavimo, dar pasižymėjo ne tik Zarasų mieste, bet ir apylinkėje, kaip aktyviausia venerinių ligų platintoja.

Bolševikmetyje ne tik apskrities viršininko, bet ir visose kitose įstaigose tarnautojų skaičius buvo keleriopai padidintas. Visus juos turėjo išpenėti Lietuvos ūkininkas, dabar kolchozininkas.

LIETUVOS POLICIJOS TRAGIŠKASIS LIKIMAS

ŽIUPSNELIS FAKTŲ IR PRISIMINIMŲ

Pranas Alšėnas

ĮŽANGOS VIETOJE

Nors buvo dar jaunutė nepriklausomoji Lietuva, tačiau per dvidešimt du gyvavimo metus jau buvo prisiugdžiusi pakankamai inteligentiškos, buvo įkūrusi gražų skaičių mokslinių institucijų, kurios praktiškai patenkino visus kultūrinius reikalavimus.

Nors trumpais bruožais šiame rašinyje noriu sustoti ir peržvelgti vienos nepriklausomos Lietuvos administracinės organizacijos - policijos kūrimasi, jos pasiekta lygi ir tragiškąjį likimą, okupavus kraštą svetimoms jėgoms.

NEPRIKLAUSOMOS LIETUVOS MILICIJA

Po 1918 metų vasario 16 dienos Nepriklausomybės Akto paskelbimo, kaip Lietuvos kariuomenės, kurios uždavinys buvo Lietuva apginti nuo išoriniu priešu, taip ir policijos - tvarkai viduje palaikyti, be abejonės, organizavosi ir kūrėsi spontaniškai, be jokios vilionės ir didelių pažadų. Tik tėvynės meilės vedami Lietuvos vyrai ėjo ir stėjo į jų eiles savanoriškai, dažnas iš jų basas, apiplyšęs ilgų priespaudos metų išvargin-tas...

Nebuvo tuomet lengva mūsų karių-savanorių dalia, ginant puolama iš visu pusių vos pradėjusia laisvau kvėpuoti tėvyne nuo išoriniu priešu, besikėsinančių vėl užgniaužti vos įsižiebusį laisvės žiburėli; taip lygiai nebuvo lengva dalia - greičiau begaliniai sunki - Lietuvos policijos pirmųjų pareigūnų, kaip eilinių policininkų, taip ir policijos valdininkų ir jų viršininkų, nes tuomet krašte siautėjo įvairus - palaidas ir karo apystovų demoralizuotas - tamsus elementas: visokiausi vagys, plėšikai - banditai. O lygiagrečiai su jais krašte ypatingai galvas kėlė ir raudonasis padugnių knibždėjimas, stengdamasis sukurti Lietuvoj

"tarybas" ir "tarybine" valdžia. Jeigu jiems nepavyko, ir jeigu raudonieji tik begimstančios Lietuvos nepriklausomybės (ypatingai tarp 1918-19 metų) vėl neužgniaužė kaip iš orinės pusės, taip ir iš vidaus, tai mūsųškių narsių karių-savanorių, o taip pat ir ką tik susitvėrusios poli-cijos nuopelnas.

Be abejonės, kaip vieni, taip ir kiti - kariuomenė ir policija - anuomet daug gyvybių ir kraujo aukų sudėjo ant atgimstančios Lietuvos laisvės aukuro.

LAIKAMS NORMALEJANT

Vėliau padėtis normalėjo. Pirmieji veteranai kaip kariuomenėj, taip ir policijoj, atlikę savo pareigas tėvynei, savo postus užleidinėjo jauno-sioms jėgoms. Tuo metu labai sparčiais žingsniais Lietuva žygiavo atstatymo, švietimo ir pažangos keliu. Su dideliu užsidegimu buvo stengiamasi praplėsti ne tik viso krašto, bet ir paskirų žmonių, valsty-bės pareigūnų, akiratį. Tuomet buvo tobulinama, šviečiama ir tvarko-ma begalinė didelės atrankos principu ir Lietuvos policija. Netgi eili-nių policininkų postams užimti buvo statomi dideli reikalavimai. Kiek-vienas aplikantas į policijos tarnybą turėjo būti baiges nemažiau ketu-rių gimnazijos klasių, atitarnavęs kariuomenėj ir turėti nustatytas fize-nos dvasinės aukšto lygio kvalifikacijas.

Policijos valdininkų postams užimti buvo reikalaujamas bent viduri-nysis (gimnazijos) bendras išsilavinimas. Aukštosios policijos mokyklos baigimas ir reikalingas tarnybinis stažas.

Per dvidešimt nepriklausomo gyvenimo metų Lietuva jau turėjo parengusi gana gražų kiekį aukštai kvalifikuotų policijos valdininkų ir priyrusių žemesnio laipsnio pareigūnų. Aukštesnioji policijos mokykla Kaune buvo išleidusi 24 pagrindines laidas graduatų. Priešpaskuti-niają 23-ją pagrindinę laidą teko baigti ir šių eilučių autoriui, todėl jam yra nesvetimas ir netgi gerai žinomas toje mokykloje vyravęs mokslo lygis ir pavyzdinga tvarka. Aukštesniojoje policijos mokykloje Kaune dėstė aukštų kvalifikacijų lektoriai, kurie buvo tikrai kompetetingi paruošti išmokslintus viešosios tvarkos ir įstatymu saugotojus. O mo-kykloje tvarka ir mokslinis intensyvumas buvo pavyzdingiausias.

24-ji pagrindinė laidą jau buvo iš viso paskutinioji, nes tos laidos auklėtinius Policijos mokykloj užklupo bolševikinė okupacija, ir jai net neleido mokykloj išbūti nustatyto laiko. Tiesa, mokiniams dar buvo leista laikyti išleidžiamuosius egzaminus, bet mokslo kursas jau buvo skaitomas sutrupintas.

Kiekvienoj Aukštesniosios policijos mokyklos pagrindinėj laidoj bū-davo tarp 40-50 mokinių. Taigi Policijos mokykla - dvidešimt keturio-mis laidomis buvo išleidusi per 1,000 visapusiškai paruoštų policijos

valdininku. Be to, šalia pagrindinių laidų, Aukštesniojoje policijos mokykloje buvo ruošiami trumpalaikiai policijos kursai valdininkų ir nuoklydų viršininkų pasitobulinimui, reikalingi teismuose, kriminalinių bylų kaltinimo palaikymui, apygardos teismams, teisminių bylų kvotų vedėjams ir pan.

Taip lygiai yra buvusį trumpalaikių kursų Aukštesniojoje policijos mokykloje ir policijos žemesniųjų pareigūnų - ligi vachmistru laipsnio - paruošimui.

Gi eiliniai policininkai buvo mokslinami Žemesniojoje policijos mokykloje Rokiškyje, kuri vėliau buvo uždaryta. Tada policininkų tobulinimas ir mokslinimas pavestas vykdyti nuovados rėmėjams.

Kauno ir Vilniaus miestų nuovados, kur dirbo nemaža policijos tarnautojų, buvo įvesti pirmųjų pavaduotojų-instruktorių etatai. Instruktoriais būdavo skiriami kvalifikuoti, gerai paruošti ir turį pedagoginių gabumų policijos valdininkai. Jų darbas nuovadose buvo: paskirstyti policijos tarnautojus į tarnybu postus, kontroliuoti ir prižiūrėti jų pareigų vykdymą, o taip pat, pagal nustatytą planą, juos mokslinti bei lavinti kaip bendrojo lavyboje, taip tarnybinio darbo srityse. Nesant nuovados viršininko - instruktoriaus automatiškai likdavo jo pareigose. Tad taip maždaug atrodė Lietuvos policijos tarnautojų ir valdininkų parinkimas ir mokslinimas, auklėjimas ir kita.

Po keliolikos metų, ypatingai nuoseklios atrankos ir intensyvaus mokslinio dėka, Lietuvos policija, galima sakyti, buvo pasiekusi kultūringųjų Vakarų Europos valstybių policijos lygio ir įgavusi gilaus tarnybinio prityrimo.

Ne be reikalo, atgavus Lietuvai Vilnių, užėmus amžinosios jos sostinės saugojimo ir priežiūros postus tikriems šeiminingams - Lietuvos policijos pareigūnams, iš vietos gyventojų teko girdėti ypatingai daug ir itin gražių atsiliepimų kaip apie policijos valdininkus, taip ir apie tarnautojus. (Tarnautojais buvo skaitomi policijos pareigūnai iki vachmistro imamai, o valdininkais - pradedant nuovados viršininko padėjėju ir aukščiaju). Vilniečius pirmiausia itin žavėjo gražiai nauage lietuviai policininkai, visada tvarkingai ir švariai apsirengę, o svarbiausia, visur ir visada pasirodę gyventojams kuo nuoširdžiausiai padėti, pagalbėti.

ARKIVYSKUPŲ JALBZYKOWSKIO NUOMONĖ APIE POLICIJĄ

Niekad dar neteko spaudoje iškelti šio fakto, apie kurį čia noriu parašyti. O buvo taip. Sugrįžus Vilniui prie Lietuvos, vietiniai gyventojai šokosi rūpintis gauti Lietuvos pilietybę. Prašymų pilietybei gauti buvo paduota dešimtys tūkstančių. Pilietybės kvotų darymas buvo pavestas policijos valdininkams. Norinčiųjų pilietybei gauti skaičiūje buvo ir anuometinis Vilniaus arkivyskupas Jalbzykowskis. Šio aukšto Katalikų Bažnyčios hierarko pilietybės kvota kurį laiką buvo mano žinioje. Todėl

tos kvotos reikalu net porą kartų teko matytis ir kalbėti su arkivyskupu. Jis neblogai kalbėjo lietuviškai. Kalbėdamas lietuvių kalba, nes tuo metu aš daug blogiau kalbėjau lenkiškai, negu arkivyskupas lietuviškai. Lietuvių kalbos žinojimu arkivyskupas daugiausia lietuviškesnis ir Lietuvos pilietybę. Kartą besišnekanč, užrašinėjanč, ką arkivyskupas man dėstė, jis visiškai neklusiamas pasakė, ką jis galvoja apie Lietuvos policiją. Ėsa, Lietuvos policijos pareigūnai, jo akimis žiūtikri džentelmenai. Žinoma, nieko kito man neliko arkivyskupui pasakyti, tik padėkoti už tokia gražią nuomonę apie Lietuvos policiją, kurio nariu ir aš tuomet buvau.

Po to, mane paskyrus nuovados instruktoriaus pareigoms, savo žymaus aplikanto pilietybės kvotą perdaviau baigti kitam valdininkui ir ligi šiol nežinau, ar buvo arkivyskupui suteikta Lietuvos pilietybė. Bet jo žodžius, pasakytus Lietuvos policijai, dar ir šiandien prisimenu.

LITUVOS POLICIJA RAUDONŲJŲ PRIEPAUDOJ

Vaidas buvo žiaurus ir žlugdantis. Prisimenu kaip šiandien, kritiškiausiomis dienomis, kai Lietuvos laisvė buvo minima po kojomis, po bolševiko batu, visi budėjome nuovadose. Tie sukrečiantieji įvykiai mane užklupo Vilniaus VI-tos nuovados (buv. Užupio gatvėje) instruktoriaus pareigose. Nuovados viršininku buvo L. Neditutis ūgiu, dėvęs smailą barzdėlę, labai judrus, energingas, o taip pat taktiškas ir puikiai žinąs savo pareigas.

Suklerę sovietų tankai riedėjo Vilniaus gatvėmis ir stumdė į gatvių pakraščius tuos trantus - senus tankus, kurie sugėdo pakelėj ir nebalgima buvo su jais toliau važiuoti, o padange skrido ir skrido, rodė, begalinė nepaprastai parpančių sovietinių lėktuvų, nors, kaip vėliau paaiškėjo, tai buvo tik raudonųjų triukas. Tų lėktuvų grupės praskrisdavo pro Vilnių, kažkur apie Kirtimus (Parubanką) apsisukdavo ratu ir vėl skrisdavo per mūsų galvas. Matyti, raudonieji bijojo, kad ir lietuviai jiems pirties nepakurtų, kaip buvo pakūrę suomiai, todėl vadinu "didele" karinę galybę... Tuo metu turėjau su savo vyrais pasikalbėjimą nuovadoj. Visi buvom prisilėgti ir susirūpinę, nes jautėmės stovint ant mūsų brangios Lietuvos kapo. Kai kurių vyrų akyse blizgėjo ašaros... Vienas jų pamokos metu manęs paklausė:

- Kas dabar bus, pone instruktoriau, ko sulauksime?
Žinoma, nieko, nei tikro, pagaliau nei nieko raminančio negalėjau atsakyti... Geriausias atsakymas buvo - slegianti tyla...

Kurį laiką raudonieji ir mūsų įstaigų tvarka dar tarytum tiesioginiai nesikišo. Buvo pakeisti tik aukštieji pareigūnai: apskričių viršininkai, apskričių ir miestų policijos vadai ir apdraskytos mūsų uniformos,

kinys buvo išleistas 1946 metais Augsburgėje. Taigi, nedaug buvo lengvesnė lietuviams ir antrojo okupanto valdžia. Iš tikrųjų, tai buvo lygiai taip, kaip vėliau poetas L. Žitkevičius eiliavo:

„Dvi birbynės - vienas tonas,
Čia Berlynas - ten Maskva;
Viens raudonas, kaip šėtonas,
Kitas rudas, kaip šuva“...

SIAUBO DIENOS LIETUVOJE

(1941 METŲ BIRŽELIO 14 - 22 DIENŲ PRISIMINIMAI)

Pov. Dirkis

Visi lietuviai, gyveną iševijoj, labai gerai prisimena 1940 metų birželio 15 dieną. Tai buvo, mano supratimu, Lietuvos valstybės laidotuvių pradžia. Rusai, užėmę mūsų kraštą, nepaprastu smarkumu ėmė likviduoti valstybę, jos nepriklausomybę. Teisėtoji, suvereninė Lietuvos vyriausybė buvo išvaikyta ir jos vieton sudaryta „liaudies vyriausybė“, paleistas viso krašto rinktas seimas, legalizuota bolševikų partija ir vykdomi liaudies seimo rinkimai, pagal bolševikų partijos surežisuota įstatyma. Po stropia enkavedistų priežiūra išrinktasis seimas 1940 metų liepos 21 dieną pirmame savo posėdy, gausiai dalyvaujant gatvių bolševikiškam gaivalui, deklaravo Lietuvos prisijungimą prie Sovietų Rusijos. Per penkias savaites okupas, panaudodamas ginkluotą jėgą ir bolševikų partiją sulikvidavo Lietuvos valstybę.

Siame valstybės naikinime visose vietose buvo vartojamas teroras, smurtas ir prievarta. Dešimt dienų prieš susirenkant liaudies seimui, prasidėjo masiniai lietuvių areštai ir suimta apie 4,000 žmonių. Visi gyventojai buvo įbauginti. Visame krašte sklido gandai, kad būsiai dar daugiau areštų. Rugpiūčio mėnesį Paleckiu grįžus iš Maskvos, Kaune, Žaliakalnyje, sutikau vieną kairesnių pažįturį pažįstamą, kiek artimesnį Paleckio draugą, kuris išsitarė, kad Maskvoje jau padaryti planai artimoje ateityje išvežti iš Lietuvos į Rusijos gilumą apie 100,000 lietuvių, liaudies priešų. Tai buvo gandai apie vėliau pradėtą vykdyti masinį lietuvių trėmimą, išvežimą. Gerai nepažįstant bolševikinio režimo metodu ir priemonių, daug kas į tuos gandus nekreipė dėmesio dėmesio, juoba, kad ilgainiai kalbos apie masinius išvežimus nutilo. Bet paskirų asmenų areštai buvo be paliovos vykdomi. Areštuotieji buvo kemsami ir kalėjimus, o iš jų vežami Rusijos gilumon, Sibiran.

Auštant 1941 metų pavasariui, su juo ir krašte atsirado viltis sulaukti bent kokių atmainų. Kovo mėnesį Maskvos radijas pranešė, kad voekiečiai įsiveržė į Jugoslaviją. Taip pat buvo žinoma, kad neseniai Rusija su Jugoslavija sudarė savitarpinę pagalbos sutartį. Kaune žmonės rinkosi gatvėse ir klausė per garsiakalbius skelbiamų žinių ir laukė nauju. Visiems rodėsi, kad dabar Rusijos ir Vokietijos draugystė turi baigtis, nes einant sutartimi, Rusija turi Jugoslavijai padėti. O bet kokia pagalba Jugoslavijai reiškė Rusijos karą su Vokietija. Bet bolševikiška propagandos mašina vis leido žinias apie pastovią ir amžiną Rusijos taiką ir gerus santykius su didžiuoju kaimynu - Vokietija.

spalvės, o miesteliuose ir bažnytkaimiuose gyventojai, išbėgiojus bolševikams, perėmė valdžios įstaigas. Kaune tuojau buvo užimti buvusios Vidaus reikalų ministerijos rūmai ir juose, man vadovaujant, buvusios Policijos departamentas ir atkurtos visos prieš okupaciją veisiteigtas Policijos departamentas ir atkurtos visos policijos nuokusios policijos nuovados. Provincijoje taip pat atkurtos policijos nuovados ir punktai. Nauja policija veikė glaudžiame kontakte su partivados ir punktai. Nauja policija veikė glaudžiame kontakte su partivados ir punktai. Nauja policija veikė glaudžiame kontakte su partivados ir punktai.

Partizaninėse kovose vien tik Kaune ir priemiesčiuose partizanų stoti. Partizaninėse kovose vien tik Kaune ir priemiesčiuose partizanų stoti. Partizaninėse kovose vien tik Kaune ir priemiesčiuose partizanų stoti. Partizaninėse kovose vien tik Kaune ir priemiesčiuose partizanų stoti.

Mūsų įstaigos šiek tiek apsitvarkiusios, tuojau pradėjo daryti išvežtųjų į Sibira registracija. Jos metu keli stalai buvo apgulti kauniečių. Baigus darbą ir gavus sąrašus iš provincijos, pasirodė, kad bolševikai buvo ištrėme apie 40,000 žmonių.

Nors birželio 22 diena visas kraštas lengviau atsiduso, tačiau ne ilgam. Lietuva greit pajuto naujojo okupanto kėslus. Paskelbta Lietuvos nepriklausomybės atkūrimą naciai tuojau užgniauzė ir Lietuvą, išsilaisvinusi iš raudonosios, pateko į rudosios okupacijos nasrus.

PATIKSLINIMAS PRIE STASIO JUŠKĖNO STRAIPSNIO APIE MELNIKAITĘ

(NAUJIENŲ 1958 METŲ, GEGUZĖS 10 DIENOS 2 DALIS NO. 413)

Kiekviena dirbtinė politinė sistema (ne demokratinė) yra reikalinga savo herojų ir savo šventųjų, - todėl natūralu, kad ir sovietinė sistema, kaip ne demokratinė, žauriai dirbtinė, taip pat yra reikalinga savo šventųjų. Tokiais nepadarė Giros, Cvirkos, ir kt. bet padarė Melnikaitę. Pagal patarlę: "Na bezrybje ir rak ryba". Visai teisingai Juškėnas rašo, kad ir Lietuva, o ypač Rusija, iš praėjusio karo turi tikrai herojų-ku didvyrių. Na, bet Maryte... lengviau privalvoti visokios romantikos...

Kaž koks likimas lėmė, kad ta naktį, kai Melnikaitė buvo suimta prie Aparudų ežero, pasitaikė būti man namie - tėviškėje, ir išgyventi gana neramią naktį. Tos vietovės žmonės ilgokai gyveno neramias naktis nežinodami, kas per tą naktį gali netikėtai atsilikti. Siautėjo partizanai, kurie kasnakt vis kai ką apiplėšdavo, o dažna lietuvi ir nužudydavo. Tokiu, apiplėštų ir nužudytų, lietuvių buvo daug, ypač lietuvių veiklių patriotų, nors ramių ir teisingų, nieko nenuskriaudusių žmonių. Neramu buvo dar ir todėl, kad rusų lėktuvai kasnakt atskridavo, mėtė bombas, kurios laukuose ir miškuose gyvenantiems žmonėms buvo tikras nervų dilginimas. Žmonėse buvo kalbama, kad rusai, mėtydami bombas, jų triukšmo priedangoje, išmeta parašutininkus.

Minėtoji gi liepos 7 dienos naktis buvo nerami Bieniūnų ir Girdžiūnų kaimo žmonėms dar ir todėl, kad naktį kurį laiką vyko susišaudymas. Po to, pravažiūjojant pro Rimšės miestelį į Dūkštą, teko girdėti kalbant, kad susišaudymas buvęs Rimšės policijos su šešiais rusu partizanais (o tokiu vardu dar veikė ir gajos plėšikų ir politinių galvažudžių). Esą, šeši rusų partizanai iš Karačiūnos miško, kur jie bandė nuleisti nuo bėgiu karinį traukinį, buvę užatakuoti geležinkelio sargų ir atvyti ligi Aparudų ežero, kur buvo priremti Raiste prie Aparudų ežero ir čia buvę nukauti 5 ar 6, o moteris pasidavusi nelaisvėn. Tai, kaip vėliau paaiškėjo, ir buvo toji Melnikaitė, kuri padaryta Lietuvos okupanto heroje ir šventaja.

Turiu paaiškinti, kad mano suminėtas Raistas, tai joks Gražutės miškas, kuris nuo Aparudų ežero yra bent 6-7 kilometrų nutolyje. Raistas, tai pelkėtas Bieniūnų ir Girdžiūnų kaimų beržų-alksnų miškelis, apie vieno ketvirtainio kilometro ploto (gal dar mažesnis), kuris

prieina prie Apardu ežero liūnynu. Čia patekus, nežinant geriau vietovės, sunku kur pabėgti. Atsidūrę tokiame maiše partizanai, žinoma, turėjo arba kautis, kaip anie 6 vyrai padarė, arba pasiduoti gyvi bei kovos, kaip padarė Melnikaitė.

Tai tokia faktinė jos suėmimo epopėja. Jeigu kas norėtų detalių, tai dar galima būtų patikslinti tūla aplinkybe, kuri prie to privedė.

Liepos 6 dienos naktį Dukšto geležinkelio stoties viršininkas J. Lukošūnas gavo skubų pranešimą, kad prie Karačūnos geležinkelio prasiėmimo partizanai išsprogdinę bėgus. Nuvykęs garvežiu, tikrai rado bėgus išsprogdintus, bet traukinys stovėjo bėgiuose. Subėgę žmonės ir geležinkelio sargyba pamatė prie geležinkelio žmogaus liemeni, be rankų ir kojų (mina sprogo per anksti - vieną užmušė, kitą sužeidė). Po kiek laiko artimojo vienkiemo ūkininkas pranešęs, kad pas jį atšliaužęs sunkiai sužeistas žmogus, kuris prašęs pagalbos. Tas sužeistasis klausinėjamas pasakes, kad kaimynystėje esą dar 6 žmonės, partizanai. Sargyba tuos partizanus užklupusi, o šie, besitraukdami, atsidūrę prie Apardu ežero, kur ir įvykęs susišaudymas.

Žmonės, kurie matė, kaip Dukšto vokiečių žandarai tardė Melnikaitę, pasakoja, kad tardymas buvęs žiaurus, bet nieku neišsiskeyręs iš kitų suimtųjų tardymo (vokiečių Gestapo tardymas buvo toks pat žiaurus, kaip ir rusų NKVD). Kuris jų buvo žiauresnis, sunku pasverti: abu labu tokiu.

Ištardyta Melnikaitė žandarų buvusi nuvesta į Girutiškių kaimo (apie 1 kilometras nuo Dukšto stoties) staugelius krūmokšnius, ten nušauti ir pakasta. Jokių žmonių, išskyrus egzekuciją vykdžiusius vokiečių žandarus, nebuvė.

Jeigu teisybė, kad M. Melnikaitė buvusi žiauri ir žiauriai kankinusi paukšteliu ir kitus silpnus gyvulėlius, tai, matyti, likimas jai atsilygino tuo pačiu: ji turėjo atkentėti skausmus, kuriuos ji kitiems buvo padariusi. Yra tuo reikalu net teorija: niekas niekam nepraeina neatlygintai. Ta tema ir Lietuvoje esąs prof. Dr. Kupčinskas buvo parašęs visa knyga, kurioje irodinėjo, kad tai yra tam tikros pusiausvyros dėsnis, jog už gera - geru atlyginama, o už bloga - blogu. Dr. Kupčinskas tą teoriją bandė gristi moksliskai. Jeigu ši teorija tikrai turi mokslinį pagrindą, tai Melnikaitė už savo žiaurumus buvo atlyginta taip pat žiaurumais.

Bet tas dar nesudaro jokio pagrindo iš jos daryti kažkokią nepaprastą heroję arba šventąją. Tokia ji padaryta siekiant bolševikiško kulto - girdi, už bolševizmą lietuviai net miršta...

VOKIEČIŲ OKUPACIJOJE 1941 - 1944 METAIS

1941 METŲ SUKILIMAS

Pov. Dirks

Birželio 23 diena Sovietų Sąjungos liaudies komisaras užsienio reikalams Molotovas pats pirmas puolė lietuvių sukilimą per Maskvos radiją. Įtužęs jis grasino Lietuvos fašistams. Tačiau tas neapgalvotas Molotovo puolimas lietuvių neišgąsdino, tik visam pasauliui išreklamavo sukilimo fakta. Po poros dienų jis susigriebė taisyti padarytą klaidą. Per savo padėjėją Lozovskį spaudoje paaikšino, kad jo puolimas buvo klaidingai suprastas, ir kad lietuviai savo sukilimą buvo nukreipę ne prieš bolševikus, bet prieš vokiečius.

Vokiečių kariai aiškiai pripažino, kad lietuviai sukilimo metu kovoją drąsiau, nei suomiai. Jei vokiečiai galėjo taip greit pralaužti rusų frontą šiaurėje, greitai pasiekti Rygą, Minską, prie Baltstogės sunaikinti didžiules rusų pajėgas, jie turi būti dėkingi mažai ir narsiai Lietuvai. Lietuviai išlaikė tris svarbius tiltus per Nemuną ir Nerį ir dėl to tik vos Reichenau armija, pradėjusi žygi Suvalkuose, galėjo eiti pirmyn Daugpilio ir Minsko link. Tačiau vokiečių radijos ir spauda taip ir nutylėjo apie lietuvių didvyriškumą - Lietuvos nepriklausomybės atstatymo paskelbimą.

Apie lietuvių sukilimą Europoje paskleidė žinias šie mūsų diplomatai:

Dr. P. Ancevičius, akredituotas korespondentas Berlyne, švedų, švedauri ir amerikiečių kolegoms, kurie savo keliu paskleidė žinias savo pavidole.

Dr. A. Gerutis, Lietuvos pasiuntinybės prie Tautų Sąjungos sekretorius, padarė pranešimus visoms pasiuntinybėms ir konsulatams Amerikoje, o plk. Škirpa savo kolegoms, kitų kraštų atstovams. Tai tokiais keliais ir būdais pasaulis buvo painformuotas apie lietuvių sukilimą prieš despotą - rusų komunizmą.

Vokiečių kariuomenė į Kauną įžygiavo tik birželio 25 dieną. Ją pastiko lietuvių partizanų-sukilėlių atstovai ir visuomenė. Vokiečių karo dalinių vadai ir šiaip žymesni asmenys buvo pakviesti į partizanų štabą Vilkas Šaulių namuose, kur buvo pavaišinti skaniais valgiais, kava, pyragaičiais ir gėrimais. O kaip sukilimo metu laikėsi lietuviai kariai, kurie buvo oficialiai įjungti į raudonąją armiją 1940 m. rugsėjo 30 dieną?

Pirmomis sukilimo, arba vokiečių išgyavimo dienomis politrukai jus maitino labai optimistinėmis žiniomis. Jie pasakojo, kad raudonoji armija visur yra perėjusi Vokietijos sieną ir jau užimta Suomija, Klaipėda, Varšuva ir kad netoli Karaliaučiaus, o Berlynas subombarduotas. Toms pasakoms dauguma lietuvių karių netikėjo, o rusai manė, kad tai tiesa. Lietuvių karius 29 teritorinio šaulių korpuso sukilimas užklupo poligonuose: Švenčionėliuose ir Varėnoje. Lietuvių teritorinį šaulių korpusą sudarė dvi divizijos - 179 ir 184 ir Vilniaus karo mokykla su ginklais, bet be šaudmenų, kurie buvo laikomi poligonų sandėliuose. Bet lietuvių karių padėtis buvo ypač sunki: buvo netekę savų vyresniųjų karininkų ir sumaišyti su rusais, apsupti rusų vadu ir politrukų, su lietuviais neturėjo jokių ryšių. Vėnūr karininku, kūr puskarininku, vadovaujami pradėjo ruošti pasikėsinimus atsipalaiduoti ir pabėgti nuo rusų. Dėjo visokias pastangas ir dėlto daugumai pavyko, ypač iš Varėnos poligono, pabėgti ir per miškus prisimušti iki Lietuvos, kur jų žymi dalis įsijungė į savisaugos dalinius, o likusieji grįžo į civilį gyvenimą. Kiek sunkiau dėjos Švenčionėlių poligone. Karo mokykla buvo iškelta toliau ir rytus, iš karių daug pateko į vokiečių nelaisvę. Išsigelbėję arba pabėgę iš rusų korpuso lietuviai susijungė su sukilėliais partizanais ir labai daug prisidėjo prie sandėlių bei istaigų išgelbėjimo, ypač Vilniuje, į kurį vokiečiai įėjo porą dienų vėliau.

Tirkšlių nuovada tik rusus išvijus. Pirmas iš kairės Algirdas Reivytis su policininkais ir pagalbine policija.

VIETINĖ APSAUGA [1941 - 1943]

P. Erdvys

Tautai sukilus ir vokiečių karo daliniams išgyavius į Lietuvą, 1941 metais, man prisidėjo būti partizanų toje grupėje, kuri rezidavo Šaulių namuose, stabo viršininku, ginant valdinius pastatus: Radijo stotį, Saugamo rūmus ir kita. Teko būti smogiamųjų būrių vadovu ir net organizuoti Kauno miesto ir apskričių vidaus apsaugos policiją.

Vokiečiams sulikvidavus Laikinąją vyriausybę, arba Ministerių Kabineta ir įsteigus Tarėjų institucijas, man prisidėjo policijos departamento direktoriaus pareigas perduoti naujai paskirtam V. Reivyčiiui, nes buvau paskirtas Vidaus valdybos arba Vidaus tarėjo generolo P. Kubiliūno keliaviečių viršininku ir asmens sekretorium bei patarėju. Tarėjo atspaudas ir visas susirašinėjimas buvo pavestas mano globai, priežiūrai ir atsakomybei.

Iš susirašinėjimų su apskričių viršininkais supratau, kad ka... metos gyventojų būklė, ypač saugumo atžvilgiu, sunkėjo, nes... ramius gyventojus... stikdavo nelaukti ir netikėti nemalonumai: aplėšimai, išprievartavimai, žmogžudystės ir t.t. Kovoti su tomis negerovėmis gyventojai buvo bejėgiai, nes visi buvo nuginkluoti. Vadinama mūsų policija apskrityse buvo negausi. Saugumas darbo vokiečių dirguojamas. Jie buvo suinteresuoti vien tik grobiu, o į kitus reiškinius mažai dėmesio kreipė. Reikėjo patiems laviruoti. Tačiau 1943 metais gyvenimas Lietuvoje pasidarė visai neįmanomas. Vokiečių pralaimėjimas prie Leningrado palaužo jų galybę, ir į Lietuvos gyventojų vidaus apsaugą jie visai nekreipė dėmesio. Viskas buvo nukreipta į atspyrimą rusams.

Bolševikai, išplėsdami savo puolimą fronte, užfrontėje pradėjo rodyti didelį aktyvumą. Gausūs būriai parašutinininku buvo nuleidžiami prieš užnugarį. Čia jie, susijungę su visokio plauko žmonėmis, vokiečių dezertyrais, rusų belaisviais ir vietiniais, prisidengė partizanų vardu, pradėjo suvedinėti asmenines sąskaitas su savo kaimynais. Iš to ir susidarydavo plėšikų ir žmogžudžių gaujos. Iš tokių gaujų išaugo net kelios bolševikų stovyklos: prie Naručio ežero 12.000, Rudininkų miškuose - 8.000. Stovyklos daugumoje buvo sudarytos iš rusų parašutinininkų, kurie ir vadovaudavo gaujoms, taip pat kartu verbavo ir globojo jiems prijuočiančius gyventojus. Prie tų stovyklų nedrįsdavo priartėti joks vokiečiai.

Pirėpio vardas nėra retas svečias lietuviškoje spaudoje. Tai Vilniaus krašte buvusio kaimo vardas. Jame klestėjo lietuviškoji dyvasia, jame gyveno tikrieji lietuviai. Dabar toje vietoje nė gyventojų, nė kaimo nebėra, o tik apie tragediją byloja pastatytas paminklas. Kas ir kaip atsitiko?

1944 metais netoli Pirėpio kaimo ant kelio buvo rasti lavonai dviejų vokiečių kareivių. Kas juos ir už ką nužudė, tada niekas nežinojo. Kad atkeršytų nežinioms žudikams, vokiečiai atkeršijo visai nekalbiems ir nieko nežinantiems artimiausio kaimo žmonėms. Vilniaus Gebietkomisaras į Pirėpio kaimą pasiuotė baudžiamąjį vokiečių karių būrį - 400 vyrų - su įsakymu artimiausią prie to kelio esantį kaimą, kartu su žmonėmis, gyvu ir negyvu inventorium sunaikinti. Vieną ankstyvą rytą kareiviai apsupo kaimą ir niekam neleidė iš jo išeiti. Visi gyventojai buvo suvaryti į kaimo centrą, o ju turtas sunkvežimiais išvežtas nežinoma kryptimi. Po to prasidėjo žudymas. Vyrai, moterys ir vaikai grupėmis buvo suvaryti į tvartus ir visas sugedinta. Surokinto žiniomis, žuvo 21 vyras, 29 moterys ir 69 nepilnametėiai vaikai.

Kito kaimo - Miliūnų tragedija įvyko kiek anksčiau - 1943 metais. Tas kaimas buvo istorinis. Jo gyventojai po paskutinio sukilimo, kaip to sukilimo dalyviai, buvo deportuoti į Sibira, o į ju vietą atvežti ir apgyvendinti rusai-burliokai. Žmonės nors rusų tautybės, bet buvo lojalūs gyvenamam kraštui. Raudoniesiems pirmą kartą okupavus Lietuvą, to kaimo jaunimas prisirašė prie komjaunuolių. Atėję vokiečiai jų vienuolika sušaudė. Kaimo gyventojai, pagauti keršto, rėmė rusų desantų parašutintinkus, bendravo bei padėjo rusų partizanams, kurių buveinė buvo Miliūnų miškuose. Iš Maskvos jie sulaukė dar daugiau parašutintinkų, kurie susijungė su anksčiau atvykusiais, sudarė bendrą frontą ir pradėjo sprogdinti traukinius, net su žmonėmis, ir, apskritai, daryti ivairias šunyles vokiečių kariuomenės užnugarėje. Įtarimas krito ant Miliūno kaimo gyventojų. Kadangi terorizmo veiksmai ne mažėjo, o dieną iš dienos didėjo, ir vis to kaimo apylinkė, vokiečiai neteko kantrybės ir nutarė kaimą sunaikinti, kad tu pačiu būtų sulikviduotos ir pačių komunistų gaujos. Rodos, kad rudenį, spalio mėnesį, vieną naktį vokiečių karo daliniai kaimą apsupo ir ėmė šaudyti padegamais šoviniais. Pradėjus namams degti, gyventojai išsigandę bėgo į artimiausią mišką. Bet jiems kelią pastoj vokiečių kulkos iš kulkosvydžių. Keletui pavyko pabėgti, o gaisre nežuvusius suėmė ir nusivarė į Praveniškių koncentracijos stovyklą. Tai tokia Miliūnų kaimo tragedijos istorija. Kas tos tragedijos kaltininkas, iki šiol tebėra - nežinia. Su pavieniais žmonėmis vokiečiai visai nesiskaitė: kas jiems nepatiko arba pasirodė įtartinas, tuojau sulikviduodavo be jokio tardymo ir teismo. Štai keli pavyzdžiai:

Buvęs Lietuvos karininkas N. už pasakymą kelių žodžių, nepalankių

okupaciniams režimui, nežiūrint, kad jis buvo vienintelis globėjas ir maitintojas žmonos su dviem dukrelėmis ir senutės motinos, suimtas, nugalbentas į Praveniškių koncentracijos stovyklą ir be jokio teismo po kelių dienų sušaudytas.

Buvęs Lietuvos kariuomenės kapitonas Bekas tarnavo Gestape verčiau ir buvo kažkuo įtartas, kaip nepalankus vokiečiams. Vieną dieną vokiečiai suruošė Vilniaus miškuose medžioklę, kuriam pakviėtė ir Beka. Nušove į jį paskelbė, kad tai padarė banditai. Jo lavoną nugabeno į Kauną ir kariškomis apeigomis jį palaidojo. Vokiečiams visokios priemonės būdavo pateisamos ir visai maskuojamos gyventojų akyse.

O kas dėjosi Kaune. Paminėsiu tik kelis ryškiausius įvykius. Viena kauniškių pora išėjo į Kleboniškių mišką kiaušinių nusipirkti. Išryškėjo, kad tai buvo samokslas žmonos su teroristu grupe sulikviduoti nepaigeidujamą vyrą. Žmonai kiek giliau įlindus į mišką, vyras iš užpakalio buvo nušautas.

1943 metais Naujuose Metuose vienoje šeimoje Zaliakalnyje buvo suruoštas baliukas, kuriame dalyvavo trys vyrai ir keturios moterys. Į baliuką išiveržė grupė teroristų, vyrus izoliavė viename kambaryje, o patys prisivalgė, prisigėrė, moteris išprievartavė, išėjo savo keliais.

Vienos teroristų grupės narys susidraugavo su netoli Mickevičiaus slėnio gyvenančia mergina, kurią išviliojęs iš namų pasivaikščioti. Kai mergina ju užgaidoms pasipriešino, nusivedęs į V forto apylinkę ją nužudė.

Zaliakalnyje netoli mano gyvenamos vietos, Basanavičiaus Alėjoj, teroristai sutiko viena aktorijų Monku, grįžtantį iš repetacijos, sustabdė, nuvilko palta, nušovė ir paliko gulintį ant tako.

Vienų Velykų metu trys gimnazistai išėjo į Kleboniškių mišką pasmokyti šaudyti. Visi trys negrįžo. Dingo kaip vandenyje. Vėliau vis tik paaiškėjo, nes buvo pagauti teroristų grupės keli nariai, kurie papasakojo, kad trys jaunuoliai, kurių vienas buvo Bredelis ir turėjo savo tėvo karininko pistoletą, be jokio pasigailejimo buvo sušaudyti; jie patys turėjo net duobe išsikasti, kad lavonai būtų sumesti ir žemėmis užpilti. Tie jaunuoliai be jokiu blogu tikslu išėjo į mišką tik pasivaikščioti ir žinomam bunkeryje pasimokyti šaudymo. Bet nespėjus pereiti bunkerio buvo sulaukyti, iškrėsti, sumušti ir, nepaisant jų prašymo, maldavimo buvo sušaudyti.

Visas tokias ir panašias žudynes bei kitokius teroristinius darbus atlikdavo teroristų grupė vadovaujama parašutintinko desantininko ruso Miškos, bendradarbiaujant keliems komunistėliams iš Muravos kaimo prie pat Kauno.

Artėjant karui prie galo ir fronto linijos diena iš dienos traukėsi Vakarų link. Bolševikų akcija krašte kasdien didėjo. Rusų desantininkų išmetimai dažnėjo, juo ginklai tobulėjo. Kova su jais buvo didelis uždavins negausiems lietuvių saugumo policijos kadrams. Vokiečių pa-

neturėjau už ko pasilaikyti. Svintant kolona sustojo netoli Kauno. Aš ir vienas civilis berniokas atsiskyrėme nuo kolonos ir sumigom po rūgių rikėmis. Kaune sutikau policijos tarnautojų žmonas, G. Grikiniene ir Naujokiene, kuri taip nenoriai kraustėsi iš Vilniaus. Dabar džiaugėsi, kad išsigelbėjo iš didelio pavojaus.

Vėliau paaiškėjo, kad namai, kuriuose Naujokai gyveno, buvo visiškai bombardavimo sunaikinti.

YPATINGAS NUŽUDYMAS

K. Daunys

1944 metais liepos mėnesį vokiečių-rusų frontui priartėjus arčiau prie Kauno, policijai buvo duotas įsakymas persikelti į Vilijampolę. Beistrankdami vokiečiai tilta per Nerį buvo užminavę ir kiekvieno metu galėjo susprogdinti. Tai mūsų policija iš anksto žinojo ir laiku persikėlė per tilta. Naujoje vietoje besitvarkant, atėjo naktis. Visi policijos tarnautojai nuėjo miegoti, tik vienas nuovados v-kas Čaplinskas neturėjo laiko poilsui. Jis rūpinosi paskirti sargybas, kad apsaugotų savo tarnautojus nuo įvairių netikėtumų. Nuovados v-kas L. Čaplinskas tą naktį paskyrė į sargybą policininką J. Volatkevičių ir jam isakė saugoti kiemo vartus ir visą kiemą. Volatkevičius savo viršininkui atsakė, jis saugosias tik vartus. Nuovados v-kas Čaplinskas, jausdamas karo metu gresiantį pavojų, kad nakties metu neužpultų priešas miegančių policininku, ir nepasitikėdamas savo sargybinu, kuris atsiskakė pildyti pavestas jam pareigas, nuėjo ir pol. Volatkevičiui pareiškė: "Esi laisvas, aš pats eisiu sargyba". Po šių žodžių pol. Volatkevičius išsitraukė revolverį ir paleido seriją šūvių į nuov. v-ką L. Čaplinską.

Nuovados v-kas Čaplinskas peršautas per širdį staiga parkrito ant žemės ir tuojau mirė. Pol. Volatkevičius paleido dar keletą šūvių į kitus ten pat stovėjusius policininkus, bet nepataikė, tačiau, nuklydusi jo viena kulka sunkiai sužeidė ant žemės gulėjusį policininką. Atlikęs nieksinga darbą žmogžudys Volatkevičius, pasinaudojęs nakties tamsa, pasislėpė. Vokiečių okupacijos metu, esant trūkumui tarnautojų, Volatkevičius gavo tarnybą Kauno miesto policijoje ir ten jis trumpą laiką tetaravo.

Taip netikėtai nuo savo tautiečio žiauraus keršto žuvo ilgametis Kauno miesto pol. nuovados v-kas Leonardas Čaplinskas. Palaidotas Kauno Karmelitų kapinėse.

ŽYDŲ LIKIMAS VILNIUJE

Strimaitis

Atvykęs į Vilnių pirmą kartą pamaciau, kad žydai turėjo ant krūtinės ir nugaros užsiūta geltoną Dovydo žvaigždę su raide J. Žydams buvo išdrausta vaikščioti šaligatviais. Jie turėjo eiti gatvės kraštu, palei šaligatvi. Jeigu kas buvo sugautas einas šaligatviu, tas buvo pagal vokiečių įsakymą, siunčiamas į kalėjimą. Rytai iš kalėjimo buvo siunčiami į Panerius ir ten šaudomi.

Žydai, norėdami bent kiek daugiau laisvės, siūlydavosi įstaigoms bet ką patarnauti, kad turėtų užsiėmimą. Aš priėmiau viena mechaniką spynoms pataisyti. Jis spynas amžinai taisydavo ir ten prie raštinės tuščiame kambaryje gyveno. Trys jaunos žydaitės neprrašytos valdavo raštinę. Nors tam reikalui buvo ir sargas. Jos atėidavo sutvarkyti ir mano butą. 1942 metų vasarą buvo duotas vokiečių įsakymas suvaryti žydus į getą. Anksti rytą atvyko lietuvių dalinių karininkas su būriu kareivių padėt policijai įvykdyti žydų perkėlimo operaciją. Tas darbas turėjo būti atliktas per vieną dieną. Buvo vokiečių valdžios nustatyta, kad per pusę valandos turėjo šeima pasiimti reikalingus daiktus ir išeiti iš namų. Namai turėjo būti užrakinti ir užantspauduoti. Policininkus ir karius išpėjau, kad su varomais į getą žydais elgtusi žmoniškai, ir suprastu ju sunkių būklė, kad nestumdytu, nemuštu, neburtu. Nustatyta išsikraustyti pusvalandį laiko praęstų tiek, kad varomieji galėtų pasiimti reikalingus daiktus. Mačiau, kad policininkai gerai suproti pusvalandžio praęsimą. Jie pranešė visoms gatvėms, kad tuoj turi ruoštis persikelti į getą. Vėliau nuėję į namus žydus rasdavo jau pasiruošusius išeiti iš namų. 7-toje nuovadoje dar su saulės šviesa perkėlimo darbas buvo baigtas.

Pavilnio stovyklos vedėjas teiravosi, ką daryti su mišriomis šeimomis. Jam liepiau mišrias ar sukatalikėjusias šeimas palikti vietoje. Vokiečių buvo įsakyta sukatalikėjusius, kilusius iš žydų iki 3-čios eilės varyti į getą. Paliktu sukatalikėjusių žydų niekas netikrino. Vilniuje, o ypač getoje, buvo jaučiamas maisto trūkumas. Daug žydų vaikščiodavo miesto pakraščiuose ir supirkinėdavo maisto produktus. Vokiečiai tą pastebėjo. Vieną dieną, rytą, atėjęs į policijos raštinę, radau pilną raštinę SS kareivių. Po valandos laiko kareiviai iš raštinės išėjo. Priemiesčiuose ir miesto pakraščiuose nuolat girdėjosi šūviai. Vėliau paaiškėjo, kad SS kareiviai šaudė žydus, kurie supirkinėjo maisto pro-

duktus. Vokiečių buvo įsakyta iš geto išėjusius žydus sulaikyti ir siusti į kalėjimą. Iš kalėjimo žydai buvo siunčiami į Panerius ir ten šaudomi.

Nežürint vokiečių įsakymo, aš sulaikytus žydus siusdavau į getą. Vėliau, kada žydui ir getą neprimdavo, siusdavau juos į kailių fabrika, kur daug žydu dirbo. 1943 metų pabaigoje policininkas pristatė į 7-tos nuovados raštinę sulaikytą jauną (16-17 metų) žydaite be Dovydo žvaigždės ženkle. Kaip paaiškėjo, ji buvo sulaikyta kitos nuovados ribose ir buvo galima ją pasiusti tai nuovadai, kurios ribose ji buvo sulaikyta. Bet tada jos likimas būtų aiškus. Ji būtų pasiusta į kalėjimą, o iš kalėjimo į Panerius. Nei getoje, nei kailių fabrike jos nepriėmė, nes buvo griežtai uždrausta priiminėti naujus gyventojus. Pagaliau žydaite buvo palikta Kailių fabrike be parašo. Vieną rytą prie nuovados raštinės radau kokių 2 metų mergaitę. Ji buvo gražiai aprengta ir laikėsi ramiai. Į mano klausimus neatsakinėjo. Ją pasiunčiau į vaikų namus. Kitą dieną atėjo į raštinę jau man pažįstamas žydas ir teiravosi, kur esanti jo mergaitė, kurią jis palikęs prie raštinės durų. Aš jam paaiškinau, kad mergaitė pasiusta į vaikų namus ir ji ten bus tinkamai prižiūrima. Tas pats žydas prašė manęs, kad priimčiau saugoti jo pinigus ir auksinius daiktus, bet aš nesutikau ir, kiek buvo tų pinigų ar auksinių daiktų, neklausiau. Žydams šaudyti buvo sudaryta ypatinga komanda. Komandos dalyviai gaudavo didesnį atlyginimą ir degtinės dėl drąsos einant į darbą. Kai kurie iš tų šaulių nuolatos būdavo girti ir žmogaus nužudymas jiems atrodė visai paprastas dalykas. Žydu, varomų į šaudymo vietą, nemačiau. Ypatingo būrio šauliai ir jų talkininkai štai ką pasakojo apie žydu žudymą ir šaudytojų žiaurumas... Žydus į šaudymo vietą varydavo rikiuotėje anksti rytą. Kiekvienas, kas tik sušneko ar iškrūpo iš rikiuotės, muše šautuvų buožėmis per galvą ar kur tik pasiitakė. Artėjant prie iškastos duobės šaudytojų žiaurumas didėjo, kad varomieji nesugalvotų bėgti ar priešintis. Vienas kitas pabėgdavo. Talkininkai - palydovai ir bėgančius netaikydavė, tik šaudydavė, kad sukeltų triukšmą. Šaudymo vietoje būdavo iškastos didelės duobės: skersai duobė būdavo padėtas lieptas, per lieptą varydavo žydus, o ypatingo būrio šauliai šaudė į einančius skersai duobę. Daug kas įkrisdavo į duobę visai kulku nepaliesiti ir gyvi būdavo užkasami. Kuris mėgino iš duobės išlipti tą nušaudavo, arba užmušdavo šautuvų buožėmis. Saudė visus: vyrus, moteris ir vaikus. Jeigu kalėjime nebuvo reikalingo į Panerius vartyti skaičiaus, tai vokiečiai ir jų talkininkai gaudavo, bet kur sutiktus žydus, nustatytam skaičiui papildyti. Dažnai žydai skusdavosi policijai, kad šeimos narys išėjo į miestą ir negrižo. Viešbučio savininkė, kur aš gyvenau, man daug kartų skundėsi, kad jos vyras išėjęs į miestą su reikalais ir negrižęs. Žydu šaudymo pradžia Vilniuje ypatingai buvo triukšminga. Žydu ir gretimose gatvėse, kuriose dauguma gyventojų buvo žydai, vakare sutėmus vokiečiai varė žydus į kalėjimą, skelbdami, kad kažkas iš žydu gatvės šovęs į vokiečių

karininką. Žydai teisinosi, kad niekas nešovęs ir niekas šūvio negirdėjęs. Žinoma, tai buvo sugalvotas dalykas, kad būtų pagrindo žydus areštuoti ir vartyti į kalėjimą nieko nekaltus žmones, kad surinktų reikalingą skaičių rytdienos šaudymui.

LENKŲ PARTIZANAI PUOLA TRAKUS

Bronius Sedleckas

Praėjo jau 29 metai nuo to laiko, kai lenkų partizanai puolė Trakus. Buvau tada vyriausias policijos būdėtojas. Tai įvyko 1944 metais kovo 29 dieną. Lenkai pradėjo pulti 11 valandą naktį. Lietuvių policijos vadas buvo Kenstavičius, pavaduotojas K. Čaplikas, o apskrities viršininkas Jonas Chmieliauskas, pavaduotojas majoras Naras. Mano pavaduotojas, kaip vyriausio būdėtojo, buvo vachmistras V. Varanauskas. Man esant gyvu liudininku to žiauraus lenkų elgesio tenka bent trumpai tą įvykį prisiminti.

Dar prieš puolimą vieną dieną prie kalėjimo lenkai nušovė lietuvių policininką Spoką. Puolimui naktį prasidėjus, lenkai suėmė policijos vado pavaduotoją K. Čapliką ir vedė jį prie saugumo ir kriminalinės policijos valdininkų buto, kad K. Čaplikas pasakytų jiems išleisti į butą. Tačiau valdininkai nepasidavė. Kriminalinės policijos valdininkas Binkis per duris pasakė K. Čaplikui, kad tas gultu ant žemės, ir tuo momentu paleido iš automato seriją šūvių. Lenkai nepajėgė isiveržti į butą ir pasitraukė. Tačiau užpuolikai isiveržė į teismo tarnyboje Cezaro Zibalą butą ir jį su saviimi išvedė. C. Zibalas po poros dienų buvo rastas nužudytas miške, netoli Traku. Taip pat buvo nušautas atvykęs Rudiškių policijos punkto vedėjas Grinkevičius, anksčiau buves Trakuose policijos rezervo viršininku. Persautas buvo taip pat veterinarijos felčeris. Lenkų siautėjimas baigėsi rytą, ir jie pasitraukė. Ar buvo iš lenkų pusės užmuštu ar sužeistu - sunku pasakyti, nes, jei ir buvo, tai jie pasitraukdami pasiėmė ir lavonus ir sužeistuosius.

Kitą dieną Traku apsaugai atvyko iš Vilniaus savisaugos dalinys, vadovaujamas kapitono Povilo Tyrulio. Taip pat įvykiu aiškinti atvyko Vilniaus apygardos teismo prokuroras J. Talalas su saugumo policijos viršininku A. Lileikiu.

Bepuldami sužvėrėję lenkų partizanai padarė daug žalos.

neturėjau už ko pasilaikyti. Svintant kolona sustojo netoli Kauno. Aš ir vienas civilis berniokas atsiskyrėme nuo kolonos ir sumigom po rugių rikėmis. Kaune sutikau policijos tarnautojų žmonas, G. Grikinienę ir Naujokiene, kuri taip nenoriai kraustėsi iš Vilniaus. Dabar džiaugėsi, kad išsigelbėjo iš didelio pavojaus.

Vėliau paaiškėjo, kad namai, kuriuose Naujokai gyveno, buvo visiškai bombardavimo sunaikinti.

YPATINGAS NUŽUDYMAS

K. Daunys

1944 metais liepos mėnesį vokiečių-rusų frontui priartėjus arčiau prie Kauno, policijai buvo duotas įsakymas persikelti į Vilijampolę. Besitraukdamas vokiečiai tilta per Nerį buvo užminavę ir kiekvienu metu galėjo susprogdinti. Tai mūsų policija iš anksto žinojo ir laiku persikėlė per tiltą. Naujoje vietoje besitvarkant, atėjo naktis. Visi policijos tarnautojai nuėjo miegoti, tik vienas nuovados v-kas Čaplinskas neturėjo laiko poilsui. Jis rūpinosi paskirti sargybas, kad apsaugotų savo tarnautojus nuo įvairių netikėtumų. Nuovados v-kas L. Čaplinskas tą naktį paskyrė į sargyba policininką J. Volatkevičių ir jam įsakė saugoti kiemo vartus ir visa kiema. Volatkevičius savo viršininkui atsakė, jis saugosias tik vartus. Nuovados v-kas Čaplinskas, jausdamas karo metu grėsiantį pavojų, kad nakties metu neužpultų priešas miegančių policininkų, ir nepasitikėdamas savo sargybiniu, kuris atsakė pildyti pavestas jam pareigas, nuėjo ir pol. Volatkevičiui pareiškė: "Esi laisvas, aš pats eisiu sargyba". Po šių žodžių pol. Volatkevičius išsitraukė revolverį ir paleido seriją šūvių į nuov. v-ka L. Čaplinską.

Nuovados v-kas Čaplinskas peršautas per širdį staiga parkrito ant žemės ir tuojau mirė. Pol. Volatkevičius paleido dar keletą šūvių į kitus ten pat stovėjusius policininkus, bet nepataikė, tačiau, nuklydusi jo viena kulka sunkiai sužeidė ant žemės gulėjusį policininką. Atlikęs niekšingą darbą žmogžudys Volatkevičius, pasinaudojęs nakties tamsa, pasislėpė. Vokiečių okupacijos metu, esant trūkumui tarnautojų, Volatkevičius gavo tarnybą Kauno miesto policijoje ir ten jis trumpą laiką tetarnavo.

Taip netikėtai nuo savo tautiečio žiauraus keršto žuvo ilgametis Kauno miesto pol. nuovados v-kas Leonardas Čaplinskas. Palaidotas Kauno Karmelitų kapinėse.

ŽYDŲ LIKIMAS VILNIUJE

Strimaitis

Atvykęs į Vilnių pirmą kartą pamačiau, kad žydai turėjo ant krūtinės ir nugaros užsiūta geltoną Dovydo žvaigždę su raide J. Žydams buvo uždrausta vaikščioti šaligatviais. Jie turėjo eiti gatvės kraštu, palei šaligatvį. Jeigu kas buvo sugautas einąs šaligatviu, tas buvo pagal vokiečių įsakymą, siunčiamas į kalėjimą. Rytais iš kalėjimo buvo siunčiami į Panerius ir ten šaudomi.

Žydai, norėdami bent kiek daugiau laisvės, siūlydavosi įstaigoms bet ką patarnauti, kad turėtų užsiėmimą. Aš priėmiau vieną mechaniką spynoms pataisyti. Jis spynas amžinai taisydavo ir ten prie raštinės tuščiame kambaryje gyveno. Trys jaunos žydaitės neprašytos valdydavo raštinę. Nors tam reikalui buvo ir sargas. Jos ateidavo sutvarkyti ir mano butą. 1942 metų vasarą buvo duotas vokiečių įsakymas suvartyti žydus į getą. Anksti rytą atvyko lietuvių dalinių karininkas su būriu kareivių padėti policijai įvykdyti žydų perkėlimo operaciją. Tas darbas turėjo būti atliktas per vieną dieną. Buvo vokiečių valdžios nustatyta, kad per pusę valandos turėjo šeima pasiimti reikalingus daiktus ir išeiti iš namų. Namai turėjo būti užrakinti ir užantspauduoti. Policininkus ir karius išpėjau, kad su varomais į getą žydais elgtusi žmoniška, ir suprastu ju sunkià būklę, kad nestumdytų, nemuštų, nebartų. Nustatyta išsikraustymui pusvalandį laiko prastėtų tiek, kad varomieji galėtų pasiimti reikalingus daiktus. Mačiau, kad policininkai gerai suproto pusvalandžio pratęsimą. Jie pranešė visoms gatvėms, kad tuoj turi ruošintis persikelti į getą. Vėliau nuėję į namus žydus rasdavo jau pasiruošusius išeiti iš namų. 7-toje nuovojoje dar su saulės šviesa perkėlimo darbas buvo baigtas.

Pavilnio stovyklos vedėjas teiravosi, ką daryti su mišriomis seimomis. Jam liepia mišrias ar sukatalikėjusias Seimas palikti vietoje. Vokiečių buvo įsakyta sukatalikėjusius žydų niekas netikrino. Vilniuje, o ryti į getą. Paliktų sukatalikėjusių žydų niekas netikrino. Vokiečiai tą miesto pakraščiuose ir supirkinėdavo maisto produktus. Vokiečiai tą miesto pakraščiuose, viena dieną, ryta, atėjęs į policijos raštinę, radau pilną rašpastebėjo. Vieną dieną, ryta, atėjęs į policijos raštinę iš raštinės išėjo. Prietinę SS kareivių. Po valandos laiko kareiviai iš raštinės išėjo. Prietinėse ir miesto pakraščiuose nuolat girdėjosi šūviai. Vėliau pamiestuose ir miesto pakraščiuose nuolat girdėjosi šūviai. Vėliau paaiškėjo, kad SS kareiviai šaudė žydus, kurie supirkinėjo maisto pro-

KAUNO MIESTO POLICIJOS PASKUTINĖ DIENA KAUNE

Stasys Stasiūnas

Nors jie mylėjo savo tėvynę Lietuvą, bet patrijotų nebuvo daug, kad akiai pasiaukotų. Nors jie gynė miestą ir apylinkes nuo banditų, plėšikų ir kitokių bogadarbių ir tėvų žeme drėkino savo krauju, bet apsaugoti nuo artėjančio komunistinio tvano jie nesiryžo ir 1944 metais liepos mėnesio viena gražia diena, paliko miestą ir iškeliavo į nežinia Vakaru link. Paliko tik miestą, sodybas, darželiuose žydinčias gėles ir tos vasaros pirmuosius nokstančius vaisius, bet dauguma ir savo šeimas, kur nebegalėjo ir iki šiandien susitikti.

Kauno miesto nuovados tarnautojai, jau prieš kelias dienas, rengėsi palikti nuovada, vertingesnius nuovados daiktus sudėjo į dėžes, susirašinėjo laiškus, ar bet kokias bylas sudegino, bet baldus ir kitus įrengimus paliko vietoje.

Lemingą dieną tarnautojai susirinko pasirošė kelionei, kiekvienas turėjo didesnį ar mažesnį ryšulį ar lagaminą savo mantos, kuriuos sukrovė į porinius arklį traukiamus, tam paruoštus vežimus, stovinčius nuovados kieme. Visi buvo nusiminę, susimąstę pabalusiais, lyg akmeniniais, veidais ir blizgančiomis pavargusiomis akimis. Tai buvo šilta, saulėta liepos mėnesio diena, miestas tuščias, ir bet koks susisiekimas nebeįmanomas, išskyrus vokiečių mašinas ir pakratus sunkvežimius, kurie skubiai važiavo į vakarus viena kryptimi ir vežėsi, kas pakliuvo, nes tuštino sandėlius, krautaves ir net gyvenamus namus.

Pietryčių pusėje girdėjosi artiljerijos šūviai ir kitokie sproginiai, prakrendantys rusų lėktuvai paleisdavo serijas kulkosvydžių kulku, lyg ragindami greičiau pasitraukti. Mieste matėsi keletas gaisrų, bet visi buvo jau pripratę ir į tai dėmesio nebekreipė. Kai saulė jau pasiekė popietę, tie poriniai vežimai su daiktais ir tarnautojais iškeliavo iš nuovados kiemo ir tuo pačiu iš miesto, Kauno priemiesčio Vilijampolės link, kuri tesėsi Neries upės vakarinėje pusėje. Dauguma vyrų ėjo pėsti, bet keletas turėjo dviračius, kuriuos apkrovė ryšuliais, kaip kupranugarius ir vedėsi dulkėtos gatvės pakraščiu.

Neries tiltas buvo užminuotas ir paruoštas sprogdinimui, sustiprinta vokiečių sargyba nervingai vaikščiojo ir kiekvienu momentu laukė isakymo paspausti mygtuką, susprogdinti, kad priartėjus rusams su trukdytu persikėlimą per Nerį.

Pirmas postovis - nakvynė Vilijampolės policijos nuovadoj, pilnos patalpos vyrų įvairiom uniformom, iš viso Kauno miesto. Vieni tarp

savęs kalbėjosi, kiti susėdė kur kuriam pakliuvo, užkandžiavo, o kiti susėdė mažom grupelėm žaidė kortomis. Nei linksmo pokalbio, juokų ar anekdotų tuo nebuvo girdėti, bet kiekvienas buvo susirūpinęs apie tolimą ir nežinomą kelionę. Saulei nusileidus, tos dienos budintis valdininkas, pasišaukęs 4 vyrus, davė isakymą: "Vyrų, gavau nuo viršininko isakymą siusti patrulį į Kauną, Jonavos gatvę, nes toji gatvė visa dega, gal kam bus reikalinga policijos pagalba, arba šiaip pažiūrėkite, kas ten darosi, pasiroškite pilnoje kautyinių aprangoje, turite 15 min. laiko, grįžkite čia, duosiu parole".

Vyrų tarp savęs susipažino ir skubiai išsiskirstė pasirošti. Tai buvo Stripas, Kalnys, Saldutis ir Pūkelis. Nepraėjus 15 min. visi susirinko pilnai apsiginklavę. Budintis valdininkas, žvilgtelrėjęs į vyrus, tarė: "P. Stripai, jūs būsite to patrulio viršininku, štai parole, - pasakė porą žodžių, - neužmirškite, nes kitaip nei iš Vilijampolės negalėsite išėiti. Grįžę, Stripas, užėikite pas mane pranešti apie ivykius. Dabar galite eiti".

Stripas, gal būt, prisiminęs karo policijos mokyklą, sukomandavo ir visi apsisukę išėjo iš budėjimo kambario. Išėjo išsiriklaivo po du ir tvirtais, lėtai žingsniais, dairydami į šonus, kaip vilkai, žygiavo Vilijampolės gatvėmis, Neries tilto link. Priėjus tiltą, jau matėsi Jonavos gatvė, kuri tisojo Neries upės rytinėje pusėje, ir visas Kaunas paskendęs dūmuose ir liepsnoje. Liepsnų šviesa jungėsi su baigiančiais gesti tos dienos saulėlydžiais, o toj rausvoj migloj dar vis girdėjosi sproginiai, ir nauji liepsnų stulpai kilo į padanges, o su jais Kauno miesto geriausi pastatai ir įmonės.

Jonavos gatvė tesėsi rytiniu Neries krantu nuo tilto į šiaurę, kurioje ir buvo daugiausia įmonių: malūnas su lentpiuvė, greta kita lentpiuvė, tekstilės įmonė, vielių bei vinių fabriakai ir kitos, kurios ir buvo tik rytinėje gatvės pusėje, o antroje pusėje prie tilto, vienas mažas sargo namukas ir ties lentpiuvėmis, sieliai, atplukdyti iš mišku, ištraukti ant kranto, toliau tuščia pakrantė, apaugusi žolėmis. Pirmiausia pastebėjome degantį buvusį Soloveičiko malūną ir lentpiuvę, o liepsnos, niekieno netrukdomos, kilo aukštyn. Viskas degė, kartu ir miro sienos, geležiniai balkiai raitėsi, kas milžiniškos raudonos gyvatės ir krisdamos kėlė tūkstančius ugninių kibirkščių. Greta degančio malūno antrieji lentpiuvės pastatai jau buvo sudegę, bet statybinės medžiagos krūvos dar degė.

Gale lentpiuvės, prie žaliujo kalno, pasigirdo žvė žmonių balsai, patrulis pasuko penktu taku link įtartinios vietos. Pamatę grupę žmonių, kurie gesino tik ką užsidedusi mažą medinį namuką, užsidedusi nuo arti degančios lentų krūvos. Vieni nešė vandenį iš netoli buvusio vandens hidranto, kiti sušlapinę atklodes, ar kitokius rebus, užsidedę galvas lindo pro degantį prieargį, kad ką nors išgelbėtų. Patrulis prie to irgi kiek prisidėjo, bet į degantį namą nelindo. Stovėjo ir keletas žiu-

kurie nežinodami, kad vienas iš belaisvių yra ginkluotas karišku šautu. vu, be jokių atsargumo priemonių, įėjo į to burlioko trobą patikrinti, ar visai prisilaiko pabėgė belaisviai. Belaisviai, pamatę ateinančius policininkus, pasislėpė už pečiaus ir tik policininkams įėjus į to burlioko trobą juos abudu iš kariško šautuvo nušovė. Nušovę policininkus, minėti belaisviai iš to burlioko trobos pasišalino. Saukėnų policija, gavusi pranešimą apie policininku nužudymą, pasiuntė į įvykio vietą keletą policininku, kurie rado 2 savo draugus policininkus gulinčius burlioko troboje ant grindų be gyvybės žymiu. Gi belaisviu, kurie nužudė policininkus, neberado, nes jie buvo pasišalino nežinoma kryptimi. Nužudyti policininkai buvo pargabenti į Saukėnus ir perduoti giminėms palaidoti. Burliokas, kuris prilaikė pabėgusius karo belaisvius, buvo suimtas ir laikomas Saukėnų policijos daboklėje iki atskiro parėdymo. Apie įvyksią žmogžudystę buvo pranešta telefonogramomis visoms apylinkėse esančioms nuovadoms ir mūsų įstaigai.

Sekancia diena, vienas ūkininkas, gyvenantis netoli Bazilionų dažnytkaimio, kuris yra apie 24 kilometrai nuo Šiaulių miesto, netoli plento Šiauliai-Tauragė, ir kuris iš vokiečių buvo gaves žemes ūkio darbams viena rusą karo belaisvi, būdamas su reikalais Bazilionų policijoje sužinojo, kad vakar dieną, kaimyniniam Saukėnų valsčiuje 2 rusai karo belaisviai nušovė 2 Saukėnų nuovados policininkus ir pasislėpė. Grįžęs į namus, apie įvyki papasakojo dirbusiam pas jį karo belaisviui. Pavalgę pietus ūkininkas su belaisviu dirbdami kieme pamatė per lauką ateinančius apsirergusius su milinėmis 2 rusus karo belaisvius. Pamatęs juos ūkininkas įtarė, kad tai gali būti tie patys belaisviai, kurie nužudė Saukėnų valsčiuje 2 policininkus. Nuėjęs į savo namą jis pasiėmė revolverį ir sugrįžęs į kiemą savo belaisviui pasakė, kad kai jis atstas revolveri, pareikalas belaisviu, kad jie pakeltų rankas aukšty, kad jis juos apkratytu ir patikrintu, ar jie neturi prie savęs ginklu. Tik tiems belaisviams įėjus į kiemą, ir priešus artyn, ūkininkas ištraukęs iš kišenės revolverį sušuko "rankas aukšty". Belaisviams pakėlus rankas, dirbantis pas ūkininką belaisvis juos apkratęs pas vieną iš ju rado po miline paslėptą nupiautu vamzdžiu karišką šautuvą, kurį iš jo atėmė. Po to drauge su ūkininku belaisviams surišo su virvėmis rankas ir juos atgabeno į Bazilionų policija.

Apie sulaiymą ginkluotų belaisvių buvo pranešta Saukėnų policijos nuovados v-kui ir mūsų įstaigai. Klausinėjami sulaiykty belaisviai prisipažino nužude Saukėnų nuovados 2 policininkus. Už šią žmogžudystę jie vokiečių Saugumo policijos parėdymu buvo iš Bazilionų nugabenti į Saukėnus ir čia viešai turgavietėje pakarti. Kartu su jais buvo pakartas ir burliokas, kuris juos prilaikė ir kurio namuose buvo nušauti policininkai.

Tais pačiais metais, ūkininkas Andrijauskas, gyvenantis tame pačiame Saukėnų valsčiuje (kaimo pavadinimo nepamenu), buvo irgi iš vo-

kiečių gaves ūkio darbams vieną rusą karo belaisvi, kurio pavardė buvo Sanmilenko. Jis pas minėtą ūkininką Andrijauską dirbo keletą mėnesiu laiko ir tarp jų jokių nesusipratimų nebuvo. Staiga, vieną nakti, kai visa Andrijauskų šeima miegojo, dėl nežinomos priežasties, paėmęs kus. Penktąjį vaiką, kuris buvo tik apie 1 metu amžiaus, jis su kirviu keš Andrijausko arklį į vežimą, pasiėmęs maisto produktų ir rūbų išvažiuo nežinoma kryptimi.

Kadangi buvo manoma, kad jis po įvykdytų žmogžudysčių stengsis pasiekti Latvija, o iš ten mėgins pereiti frontą, kad patektų į Sovietu Sąjungą, tai tuo reikalu buvo parašytas Rygos Kriminalinės Policijos Viršininkui raštas, prašant daryti žygius sulaiykty kaltinamą žmogžudystėse rusą, karo belaisvi Sanmilenko, ir sulaiykius laikyti kalėjime, iki atskiro parėdymo. Praslinkus dvims savaitėms laiko, iš Rygos Kriminalinės Policijos viršininko buvo gautas raštas, kad paieškomas rusas karo belaisvis Sanmilenko buvo Latvijoje sulaikytas, mėginant pereiti fronto linija, ir yra laikomas Rygos kalėjime mūsų žinioje. Apie tai buvo pranešta Vokiečių Saugumo policijai, kurios pareigūnai nuykę su auto mašina iš Šiaulių į Rygos kalėjimą jį pargabeno į Šiaulius, o iš čia buvo nugabentas į Saukėnus, kur jis buvo Vokiečių Saugumo policijos parėdymu viešai turgavietėje pakartas.

Taip pasibaigė jo gyvenimas. Už padarytas žmogžudystes jis gavo nepulnytą bausmę.

NESURAŠYTI SUSITARIMAI

VIENOS APYLINKĖS LAISVĖS KOVOS, BŪDINGOS IR VISAI LIETUVAI

Pr. N. Savėnas

VOŠ NESUSIDORĖM

1943 metų rudenį jau nakvodavome po kokius 8 vyrus, gerai ginkluoti, palikdami vieną sargyboje. Tada reikėjo isitaisyti atskiruose namuose geras antras duris, langus iš vidaus sutvirtinti durėlėmis, kad pro langa neįmestu iš lauko pirmos granatos.

Taip sutvirtinus sodybas tekdavo budėti, o kartais ir susišaudyti. Vieną 1943 metų rugsėjo vakarą visai atsitiktinai pavyko išvengti bolševikinių svečių. Buvau išėjęs pas kaimyną, bet grįžau pasiimti daugiaus granatų. Grįždamas į sodybą, išgirdau šunis lojant, todėl atsargiai pasislėpiau po serbentų krūmu. Pamačiau sodyboje 7 vyrus, kurie rusiškai prikėlė tarnaitę, ją vardu vadindami. Jau norėjau paleisti šuvių eilę, bet išgirdau už savęs dar vyrus, kalbantįs, kurie ėjo visai netoli pro tuos pačius serbentus. Taip sodyboje susirinko keliolika rusų partizanų. Prikelta rusė tarnaitė, klausinėjama pasakė, kad nei manes, nei mano tėvo nėra namie, ir nežinanti, kur mes išėję nakvoti; davė jiems gabalą iš klėties lašinių ir išleido. Ta rusė tarnaitė buvo protinga ir gera mergina, nepasakė kur aš išėjau nakvoti, nors matė, su kuo mes drauge buvome, ir galėjo tikrai nuspėti. Ten susirinkę mes būtume gynesį, nes gyvenamo namo dalį jau buvome sutvirtinę, bet 4 vyrams būtų tekę kovoti prieš keliolika. Galima buvo laikytis, bet tik nepadeg-tame name. O rusų partizanai visada padegdavo tokį namą. Jie būdavo gerai ginkluoti mašinstolėmis ir granatomis, todėl kautynės su didesniu jų būreliu nebūdavo mums sėkmingos. Kartais ginkluotiems mūsų vyrams pavykdavo po kelis sovietinius partizanus "nukirpti". Tokius užkasdavo kur nors pelkėje arba miške, bet apie tai nebuvo pranešama nei policijai nei kitiem daliniam.

VOKIEČIŲ VALYMAI

Vokiečiai 1943 m. griebėsi ir šiose apylinkėse valymu. Į giria atsiantę gaudyti sovietiniu partizanų latvių batalijonus, kurie šiame dideliame

miške ir pelkėse nieko nesugavo, bet visai atsitiktinai nušovė vietas gyventoją Lukošūna, kurį vėliau gana iškilmingai palaidojo Dusetose, dalyvaudant net Zarasų apskr. v-kui dr. J. Steponavičiui. Kiek vėliau rudenį, spalio pradžioje, vokiečiai išvežė nuo Rimšės gyventojus, nes šie esą rėmė bolševikinius partizanus. Laimė, kad atėjo vargšams į pagalbą latvių geležinkeliečiai. Pajutė, kad visi šie vežami yra ne sovietiniai talkininkai (buvo sugautų ir LF žmonių bei kitų lietuvių rezistencijos vyrų), juos paleido iš vagonų ir padėjo pasislėpti taip, kad vagonų buvo paberta ant grindų chloro kalkių, kad visi vežamieji ten nusinuodytu; tuose vagonuose buvo sukišti vyrai. Taip pat vokiečiai sukūreno Bikūnus (Imbrado valsčiuje), kur pas popą slėpėsi bolševikiniai partizanai. Panašiai baigėsi ir Miliūnams (netoli Rokiškio), kur didelius rusų sentikių kaimus uždegė vieną naktį laužus, t.y., sutartą rusų lėktuvams ženklą, kur numesti ginklus ir parašutininkus. Tai pastebėjo vokiečių lėktuvas, nufotografavo vietą, o vėliau tą kaimą sudegino.

SOVIETŲ PARASIUTININKAI

Rusų lėktuvai dažnai atskrisdavo į šias apylinkes. Kartais jie naktimis ir bombarduodavo, bet dažnai tik pelkes. Labai buvo pamėgę bombarduoti Sartų ežero pelkes, bet vėliau paaiškėjo, kad tuo metu jie išmeta ir parašutininkus ar jiems krovinį, gi bombardavimas buvo tik priedanga. Kartais būdavo ir kitokių nesėkmių. Pvz., paskelbė Maskvos radijas, kad subombardavo Antazavės pieno fabriką, bet tą naktį tenumėtė kažkur bombas netoli Sartų ežero taip pat pelkėse. Vieną naktį numėtė sprogstamosios medžiagos nemažus kiekius tarp Dusetų ir Užpalių pusiaukelėje, bet toji medžiaga atiteko mūsų rezistencijos žmonėms. Kitą kartą 1943 metais numėtė propagandinės literatūros Imbrado valsčiuje, netoli Stelmužės, subombardavo ūkininko klėtį, bet nepasiekė tikslo - tą propagandą tuojau nevežė į Zarasus ir viską atidavė vokiečiams. Dr. J. Steponavičius tai padarė samingai, nes tai davė pagrindo reikalauti sugrąžinti lietuvių batalijonus savo krašto apsaugai. Batalijonų grąžinimą jis rėmė ir būtina apsauga nuo visokių desantininku, kuriuos Maskva vis dažniau išmesdavo Zarasų apylinkėse ir kitur, ypač jiems įsikūrus Gražuotės miške.

ASVYDŽIO SAVIZUDYBĖ

Maskvos paruošti ir išmesti desantininkai nevisi buvo politiškaai jiems ištikimi. Toks dusetiškis, nepriklausomybės metais tarnavęs Dusetų pašte ir pabėgęs 1941 metais į Maskvą su kitais bolševikais,

PASKUTINĖS VIETOVES PRIEŠ LIETUVĄ PALIEKANT

Pov. Dirkis

Prieš 1944 metus man teko eiti Kauno komendantūros Ūkio viršininko komandanto padėjėjų pareigas. Rusams spaudžiant, vokiečių armija traukėsi iš Lietuvos. Paskui ją nešinosi Vokietijon ir įvairios vokiečių įstaugos. Liepos pirmomis dienomis aš su šeima išvykau prie Kybartų. Bavau susirūpinęs, kad nepasiliktų mano sūnus Kęstutis, kuris tuo metu vasarėjo pas žmonos seserį Antaniną Volertienę jų ūkyje, Seirijų valsčiuje. Tad vieną dieną pasirūpinęs sunkvežimį, sukrovęs baldus bei drabužius, pasiėmęs kelis ginkluotus kareivius, nes nebuva tikras, kad be kareivių vokiečių policija praleis plentų, nuvažiuavau į vietą, viską iš sunkvežimio iškroviau ir pasiėmęs sūnu tuojau grįžau į Kauną.

Liepos 5 dieną virš Kauno pradėjo rodytis rusų lėktuvai, ir darėsi neįtikėtina. Vokiečiai galvotrukiais kraustėsi iš miesto. Kauno lietuvių komendantūra irgi išsikėlė į Raseinius. Savo vieton ūkio viršininko pasiūniau savo padėjėją Int. Kostą Petrauską, o pats su komanda, 100 kareivių ir Int. Maksvyčiu, pasilikau Kaune ryšiams su vokiečių komendantūra palaikyti. Rusų lėktuvų skaičius virš Kauno kasdien daugėjo, ir pagaliau jie pradėjo mėtyti bombas. Liepos 14 dieną Int. Maksvytis pasiūniau į vokiečių komendantūrą, kad pasiteirautų, ką ji galvoja ir daro. Grįžęs Maksvytis pranešė, kad vokiečių komendantūra jau tuščia, ir nėra žinių, kuria kryptimi ji išvyko. Taigi, jau nebuvo man su kuo ryšių palaikyti. Tad liepos 15 dieną sušaukiau kareivius ir atsišveikindamas pasakiau, kad aš išvykstu į Kybartus, o gal būt, ir į Vakarų, o jūs patys apsispręskite: norite - galite vykti į Vakarų, arba eiti partizanauti. Ginklų, amunicija, uniformas, sakiau, palieku jūs dispozicijoj. Karininkui A. Zarskiui liepiau paruošti automobilį, nuvykęs pas giminaitę papietavau, atsiėvęs į butą jau perdaviau raktus ir likusius daiktus, o pats išvykau į Kybartus, kur jau anksčiau buvo nuvykus mano šeima. Šeima kartu su kitais bendradarbiais buvo apsisistojusi vieno daržininko sodyboje. Čia teko prabūti penkis dienas. Per tą laiką aplankiau dar Vilkaviškio komendantą Andrišiūną, daktarą Kauną ir buvusio bičiulio Adomaičio šeimą, kuri gyveno prie Vilkaviškio savo ūkyje. Taip pat pirmą ir paskutinį kartą aplankiau vietovės: Virbalį su Kybartais ir istorinį Alvitą. Tos vietovės buvo Vilkaviškio apskrities ribose. Vietose, kur dabar išsidėstęs Vilkaviškis, gretimi miestai ir kaimai, senovėj buvo labai miškingos. Pagal padavimus prideddami tais miškais, kryžiuočiai žygiuodavę į Kauną ir į kitas

Lietuvos vietas plėsti. Įgainiui miškuose pradėjo kurtis kaimai, iš kurių vėliau steigėsi miestai ir miesteliai. Apie 1536 metus prie Šešumos girios, kuriose priviso daug vilkų, Manoma, kad ryšium su vilkais 1744 metais turėjo 54 kaimus. Miestas išaugo iš parapijos, kuri vietovei davė miesto teises. 1697 m. Augustas II-rasis teises patvirtino ir suteikė miestui herbą - tamsiai raudona lelija mėlyname dugne. 1666 metais Vilkaviškis administraciniai buvo priskirtas Suvalkų gubernrijai. Iš Kauno į Virbalį geležinkelis pravažė 1870 metais. Geležinkelis buvo vedamas atokiau nuo miesto, matomai, paliekant vietas jam plesgal būt 4-5 kilometrai. Tokiame pat atstume nuo miesto yra ir Virbalio stotis. Vilkaviškio stotis yra Didžiųjų Selerių kaime, bet vietos gyvenytojai lyg pajaukdami vadino Selmų stotimi.

Vilkaviškis buvo sujungtas plentais su Marijampole - 23 kilometrai, su Kybartais - 20 km., su Sakiais - 45 km. Pats miestas išsidėstęs upių - Seimenos, Vilkauskės, Kastynės santakoj.

Virbalio stotis yra Kybartų mieste. Kokio didumo buvo vienas ir kitas tu miesteliu - nežinau, tik iš išvaizdos galima spresti, kad Virbalis yra senesnis už Kybartus. Geležinkelio stotis, kad ir buvo Kybartų mieste, oficialiai vadinosi Virbalio stotimi. Ten buvo ir Virbalio muitinė.

Alvitas buvo garsus šv. Onos atlaisdais ir Gauronskio dvaru. Liaudies sukurtose dainose skamba: "Alvitas slausnis miestelis, aplink jį didis dvarėlis, viduj ežerėlis, čyostas vandenėlis", arba "Netoli bažnyčios stovi brangi koplyčia. Gauronskiai pakavoti, vardai drukavoti".

Alvito šv. Onos atlaisdus žinojo ne tik Suvalkija - Šūduva, bet ir visos Lietuvos karabelninkai bei elgetos. Tikrai daug jų susirinkdavo. Rinkdavosi iš anksto. Jau savaitę prieš atlaisdus būdavo užimtos visos gerasios ir pelningiausios miestelio vietos. Suplaukdavo ne tik tikrieji elgetos, bet ir apsimetę elgetomis, sukčiai ir žmoniu išnaudotojai. Teko matyti vieną tokį "ubagą", kurį policija išvilko iš gužtos, nes, norėdamas žmoniu širdis suminkštinti, vieną koją buvo įkėęs į žemę, rodydamas, kad jį nupiauta. Bet policija tai pastebėjo ir taip "kelmą" su šaknėmis išlupo iš vietos.

Pirmą kartą rusams okupavus Lietuvą, 1940 metais, per šv. Onos atlaisdus Alvite buvo suruoštas politinis mitingas. Grojo buvusio Alvito šaulių būrio orkestras. Baigus mitingą, komunistai, iškėlę kumštis, užkomentavo griežti komunistu himna, tačiau šauliai atsakė. Komunistai įširdo, bet, matydami didelę žmonių minią, nedrįso parodyti jėgos ir nusiramino.

1942 metais atlaisdai praėjo kaip visada, tik elgetų mažiau buvo, o karabelninkų - nei vieno. Vienoj vietoj vokiečių kareivis, pasitiesęs ant

žemės milinė ir prikroves įvairių žibučių, siūlė žmonėms pirkti. Pagalvojau, tai tau ir naujos Europos kūrėjas.

Alvito ežeras nedidelis, bet gražus ir atlidų dienomis daugelį vilio. davu pasimaudyti, bet ir jis imdavo aukas: kasmet vis kas nors nukšedavo.

Sie atlaidai visuomet būdavo nukeliami į sekmadienį, o Alvite - visuomet liepos 26 dieną, nežiūrint ar tai buvo sekmadienis, ar paprasčiausia diena.

Stasys Stasiūnas

TREMTIES STOVYKLOSE ORGANIZUOJANTIS

TREMTIS [1944 - 1949]

P. Erdvys

Kai 1944 metų antroje pusėje atsidūrėme tremtyje - Vokietijoje, buvome ligi pat jos žlugimo pakriekė, tesirūpina tik savo gyvybės išlikimu. Taip buvo dėl kelių priežasčių: buvome po visą Vokietiją ir Austriją išblaškyti, ir vokiečiai neleido laisvai kultūriškai veikti. Nežiūrint to, gyvenimo sunkumuose tenkinomės esama padėtimi, vildami grįžti į Lietuvą. Tačiau kuo mes šventai tikėjome ir tebetikime, dar neįgyvendinta dėl to, kad rudąja tironija pakeitė raudonoji, kuri stengiasi užlieti visą, dar iki šiol jos nepaliesta, pasaulį. Nors griovimas miestų ir žudymas žmonių baigėsi, bet mums nebuvo kitos išeities, kaip pasilikti išblaškytiems be namų, be globos, be balso. Tokioje neįaukioje padėtyje išbuvome miestuose, kaimuose prisiglaude iki 1945 metų pavasario, kai mus surankioje privertė gyventi stovyklose. Gyvenimas ten buvo gana sunkus ir per kelerius metus jis mums įgriso iki gyvo kaulo. Gyvenome neįprastose sąlygose: nesijautėme nei laisvi, nei ikalinti. Patalpos nepritaikytos: viename kambarielyje prisijėjo gyventi net kelioms šeimoms arba po keliolika asmenų, net įvairios lyties ir amžiaus. Miegoti reikėjo ant dviejų, trijų aukštų narų, tad kambariuose reikėjo įtaisyti pertvaras iš paklodžių ir marškonių. Valgėme visi iš bendro katilo. Globėjais ir maitintojais tapo tarptautinės organizacijos: iš pradžių UNRA, vėliau IRO. Tačiau mes tą gyvenimą įstengėme pergyventi ir nepalūžome po jo sunkia našta, nes buvome vis tik nepakrikusi masė, o sukūrė savo bendruomenę, kuri padėjo ne tik išsilaikyti, bet ir ugdyti savo tautinę kultūrą. Daugiau kaip per trejus stovyklinio gyvenimo metus mes sukūrėme savus komitetus ir kultūrinio gyvenimo srityse pasiekėme gražių laimėjimų: sukūrėme savąją spaudą, savas lietuviškas žemesnes ir aukštesnes mokyklas, choras, tautinius ansamblius, o kai kur dar turėjome dramos, operos ir baleto teatrų. Rusoėjme įvairias parodas, iškilmingai švėsdavom tautines ir valstybines šventes. Buvome net įsisteigę įvairių profesijų organizacijų. Atsiet, buvome organizuoti. Bet deja... visa tai mums neteikė didelio malonumo bei pasitenkinimo, o buvo tik laikino pabūdižio nusiramino momento. Mes žinojome, kad toks stovyklinis gyvenimas yra laikinas, ir

kad teks emigruoti į kitus kraštus. Toks gyvenimas buvo ne kas kita, kaip tik stovėjimas kryžkelėje, sprendžiant klausimą, kuriuo keliu toliau eiti. Netrukus mums ir patarėjo - buvo siūloma mums grįžti namo, jį okupuota Lietuva. Bet mes su tais pasiūlymais nesutikome ir, pasi- rinkę laisvę, pasilikome tremtyje, kantriai nešdami jos nedalią. Be to, buvo siūloma mums įsijungti ir į vokiečių erelį. Buvo svajota kompaktiškai emigruoti į kurį laisvą kraštą ir ten sudaryti savo tautinę bendruomenę, tačiau tos mūsų svajonės ir pasiliko svajonėmis, nes jų įgyvendinimas ne nuo mūsų priklausė. Pagaliau nusprendėm, iki galėsime grįžti į laisvą tėvynę, pasirinkti sau tokį kraštą, kuriame prisimsime glaudė galėsime laisvai, nevaržomi, palaikant savo kalbą, kultūrą, gyventi ir išlikti gyvais. Labiausiai mums viliojo JAV-ės, kuriose gyveno daug mūsų tautiečių ir net giminių, kur lietuviškoji kultūra tvirtai yra įleidusi savo šaknis. Mus pasiekė žinios, kad šis kraštas yra išleidęs įstatymą mus įsileisti į savo kraštą. Taip pat noriai pradėjo priiminėti ir kiti kraštai: Anglija, Kanada, Argentina, Brazilija ir kiti. Atsiet, mūsų stovykliniam gyvenimui atėjo galas, nes atsivėrė durys emigracijai. Ypatinai gražios perspektyvos pasirodė jauno amžiaus žmonėms, sveikiems ir turintiems giminių tuose kraštuose. Vieni dėl to džiaugėsi, kiti numinė liūdėjo, ypatinai tie, kurie buvo nesveiki arba jau senyvo amžiaus ir neturintieji giminių, kas galėtų juos priglausti. Ilgainiui ir šis klausimas buvo teigiamai išspręstas. Neturintiems kas sudarytų dokumentus emigruoti į JAV-ės, atėjo į pagalbą taipgi tarptautinė organizacija NCWC ir kt. Tada ir prasidėjo didieji 1949-1950 emigracijos metai. Išsisklaidę po tolimus kraštus dabar sielojamės ne tik savaisiais, bet ir savosios tėvynės reikalais, kurios likimas yra susietas su mūsų visų likimu.

PIRMAS VILNIAUS BOMBARDAVIMAS

Strimaitis

Vilniuje griežtai buvo laikomasi aptemdymo tvarkos nakties metu. Kas antra ar trečia naktį būdavo skelbiamas lėktuvų pavojus. Dažnai būdavo girdimas naktimis lėktuvų skraidymas, bet jie miesto nesurasdavo. 1943 metų pavasarį Vilniaus priemiestyje buvo vestuvės. Pagal vilniečių seną paprotį, iškėlę aukštai degančią smalos statinę, kad visi kaimynai matytų. Tuo pasinaudojo rusai ir bombardavo visą Vilniaus miestą. Kilo daug gaisrų. Daugiausia bombų krito vestuvių apšviestoje vietoje, Merkinės gatvėje. Ten namai buvo sugriauti, sudeginti, nu- nešti stogai, išdaužyti langai ir durys. Bombardavimas truko apie valandą laiko, žmonės atbėgė į policijos įstaigą pranešinėjo apie žmonių užmušimus ir gaisrus. Bombardavimui pasibaigus, dar ilgai liepsnojo gaisrai. Merkinės gatvėje viename apgriautame, be stogo, be durų ir langų mediniame name rasta 9 vaikai, kurių didžiausias buvo 10 metų. Visi vaikai buvo sveiki, keletas žingsnių toliau nuo namo gulėjo krūva skuduru ir mėsos gabalų. Tai buvo tų vaikų motinos palaikai. Ji bėgo laike bombardavimo pas kaimyną Jonušą, kuris taip pat buvo užmuštas, o jo namas sugriautas. Jonušo žmona ir jos sesuo tame pat name liko sveikos. Daug matėsi toje apylinkėje sugriautų namų. Toliau mieste buvo bombų nugriautas mūrinio namo kampas, kuriame stovėjo liet. batalijono kareiviai. Žmonės kalbėjo, kad ten žuvo apie 20 kareivių. Prie Pilies gatvės sprogsi bomba užmušė 2 ketvirtos nuovados patruliuojančius policininkus. Bomba sugriovė namą, kuriame gyveno kun. Čibiras ir vysk. Reinys. Kun. Čibirą užmušė griuvančio namo balkiai, o vysk. Reinys buvo palindęs po stalu ir liko sveikas.

Tyzenhauseno gatvėje 4 aukštų mūrinio namo gyventojai, susirinkę pirmame aukšte, giedojo visų šv. litaniją. Gretutiniame kambaryje sėdėjo ant sofos senukas. Moterų pakviestas atėjo giedoti ir jis. Tik pasišalinus nuo sofos senukui, trenkė į namą 50 klg. bomba ir nukrito ant sofos, kame sėdėjo senukas. Bomba nesprogo. Stiprūs namo užuolnainiai balkiai, privertė bombą padaryti tris pasisukimus ir paguldė ją ant sofos. Kitą dieną žydai bombą išnešė laukan, o vokiečių pionieriai su-sprogdino.

KELIAS [TREMTI]

Pov. Dirkis

Rugpjūčio 9 dieną atvykome į Mittenwald'o miestelį. Ši vieta yra Aukštutinėje Bavarijoje, plačiame Isaro upės slėnyje, tarp Witterstein ir Karwendel kalnų, 913 metrų aukštyje nuo jūros paviršiaus. Čia yra orinis kurortas. 1925 metais gyventojų buvo 2.725, dabar daugiau. Yra medžių apdirbimo dirbtuvės, smuikų darymo mokykla ir įdomus smuikų muziejus. Apie 11 val. traukiniu tuo pačiu keliu grįžome į Dillingeną.

Vokietijoj įvedus naują valiutą, itin sunkus gyvenimas pasidarė Muenchene Funk-Kaserne gyventojams, bet ne tik mūsų stovyklos, o taip pat ir vietos. Pinių turėjo tik žydai. Buvo paskelbta, kad stovyklos gyventojai tuoj išemigruos, todėl kiekvienas stengėsi grįžti į stovyklą savo daiktų pasiimti. Pav., iš Dillingeną a Donau kelionė iki Muencheno vienam asmeniui kainavo 24 DM, 50 kilogramų dėžės persiuntimas 9 DM. Tai kas galima su 40 DM. padaryti? O žadėtas transportas nepajudėjo.

Liepos 20 dieną Funk-Kaserne stovyklos vadovybė, su komendantu Šapyro priešakyje, paskelbė, kad į Kanadą jau susidarė galimybė išvykti 30-čiai mergaičių, bet reikia iki Bremeno pačioms apmokėti kelionę 42 DM. Nei vienos merginos tokios turtingos neatsirado. Tada pasiūlė kelionę apmokėti bent iki Ludvigsburgo 25 DM. Moterys, kurios turėjo gerus pažįstamus, šiaip taip suskolino ir įteikė IRO pareigūnams. Tos ir išvyko. Bet ir išvykusioms nekaip sekėsi. Buvo kalbama, kad į Kanadą transportas išvyks liepos 28 dieną. Ir išvyko, bet tik išrinktosios tautos žmonės.

Po ilgo beldimosi į PC-IRO duris, pagaliau DP stovyklos gavo savivaldos teises. Nors tos teisės ir nebuvo pilnos, tačiau teisės ir jos buvo pradėtos vykdyti.

PC-IRO US zonos Vyriausioji būstinė buvo Bad Kissingene, pasirėmus laikinuoju įsakymu Nr. 74. Rugpjūčio 12 dieną išleistas administracinis įsakymas Nr. 101 dėl pačių stovyklų administravimo. Įsakyme tikslas nusakytas taip:

„Turint galvoje, kad svarbų mūsų organizacijos uždavinį sudaro pabėgėlių įkurdinimas, bus aišku, jog šis tikslas geriausia gali būti atsieltas sudarius darbingą stovyklų administraciją. Šis administracinis įsakymas nustato gaires ir vykdymo taisykles, liečiančias amerikie-

čių zonos PC-IRO globojamų stovyklų administracijos sudarymą. Šis įsakymas įgalina įgyvendinti PC-IRO Vyr. Būstinės potvarkį, paskelbtą 1948 metais, birželio 15 dieną laik. įsk. 74“.

Apskritai, stovyklos komitetas stovykloje vidaus reikalus tvarkė ir buvo skaitomas aukščiausiu organu, tačiau sprendimų nedarė, o siūlė IRO srities direktoriui savo patvarkymus patvirtinti. Su srities (Area) direktoriaus komitetas palaikė ryšius ne tiesioginiai, bet per vietos kontrolieriu (Field Supervisor), išskyrus ypatingus atvejus.

IRO sugalvojo iš DP tarnautojų kas mėnesį imti po 70 DM tartum už butą, maistą ir kura. Nieko negalima būtų turėti prieš tokią patvarkymą, jei būtų to vertas. Dabar, kada butai panašūs ir landynes, kiaurais stogais, apgriuve, daug metų neremontuoti, be tinkamo krosnių, o kai kuriuose kambariuose ir žmonės gyveno sugrūsti - po dešimt ir penkiolika vienam kambaryje, kai maistas panašus į kiaulių ėdalą, kai į savaite duodama žmogui tik po 266 gramus neiškos kilmės mėsos, tai jau per daug. Tiesa, tarnautojai mėsos gaudavo kiek didesnė norma, bet jie privalėdavo dalintis su kitais tarnautojais, kurie to priedo ir algos negaudavo. Bepig dar tam, kuris gaudavo į mėnesį bent porą šimtu DM, bet tokių algų maža: daugiausiai siekė iki 150 DM, bet buvo ir tokiu, kurie gaudavo tik 90 DM. Iš tokio išskaičiavus 70 DM, kiek tuomet jam likdavo?

Kad darbas eitų tinkama vaga, stovykla turėjo pasisamdžiusi tokių tarnautojų, kurie būtinai reikalingi, pav., mokytoju, bet ir jie iš Landrato algų negaudavo. Paprastai, stovyklos administracija išskaičiuodavo iš algas gaunančių tam tikrą nuošimtį į algų fondą, iš kurio vėliau atlygindavo negaunantiems algų tarnautojams. Be to, ir algos labai nenormaliai būdavo išmokamos. Jau rugpjūčio 27 diena, o algos dar negautos už liepos mėnesį.

Rugsėjo 17 dieną iš Frankfurto paskelbė, kad DP istatymų vykdyti komisijos pirmininkas Ugo Carusis pranešė, jog pirmieji DP transportai į Ameriką iš Bremenhaveno išplauks spalio 12 ir 17 dienomis. Kelionės išlaidas apmokės IRO įstaiga.

Jau emigracija vyko pilnu tempu. Vieni DP vyko į Angliją, kiti - į Australiją, tretį - į Pietų Ameriką, bet dauguma norėjo patekti į JAV. Stovyklos iš lėto tuštėjo, liekantiems darėsi vis liūdniau.

Spalio 3 dieną Dillingeno stovyklos suruošta ekskursija 6 valanda traukiniu išvažiuojo Lindau - Bondensee kryptimi. Nuo čia iki Lindau 180 km. Atvykus į Lindau, prancūzų geležinkelų policija patikrino dokumentus. Vokiečius ir tuos, kurie turėjo užsienio pasus, praleido, o DP sulaukė, nes pastarieji neturėjo reikiamo leidimo. Apie tai keičiviai nežinojo. Pasiūlė sumokėti po 75 DM baudą, priešingai - uždarysiai į kalėjimą. Išsiaiškinus betgi paleido, tik išspėjo, kad daugiau be leidimų į prancūzų zoną neatvažiuotų. Visi apsidžiaugė, nors kartu ir keikė tokia zona.

Atvykusieji per miesta nuėjo į Bodeno ežero uostą laivu Bavaria ežeru pasivažinėti. Išplaukę iš uosto laivas pasuko link Austrijos Lohau miestelio pakrantės. Kranta priplaukus, pasuko kito Austrijos miesto - Bregenz kryptimi. Gražiai matėsi važiuojantis Austrijos traikynys kalno papėdė į Lohau stotį. Bregenz miestas atrodė visai arti, nes kraštas visai arti matėsi. Kiek paplaukus, pravažiavo Reino upės srove ir artėjo prie Šveicarijos krantų. Tuo pat metu Šveicarijos sienos apsaugos laivas pradėjo plaukti prie mūsų laivo, kuris, padaręs didelį vingį, pasuko atgal. Visa laika žuvėdros sekė laiva, nes keleiviai ka nors į ora išmesdavo. Apie 13 valanda vėl atsiradome uoste.

Lindau miestelis išsistatęs arti kranto, ežero saloje ir su krantu sujungtas plento ir geležinkelio tiltais. Priemiesčiai driekėsi paežeriu iki Austrijos sienos. Matėsi Šveicarijos Alpės ir kalnų pašlaitės. Vieta pasakiška - rojus. Jau senovėje čia buvo svarbus uostas, o 1220-1802 metais skaitėsi imperijos miestu. Anksčiau priklausęs Austrijai, nuo 1805 metų jau Bavarijos miestas. Mieste daug senovinių pastatų. Gyventojų - per 13,000.

Gražu, tai gražu, bet ekskursantai turėjo grįžti į ten, iš kur atvažiavo. Tad tuo pačiu keliu 18 val. 30 min. išvažiavo ir 23 val. jau buvo namie.

IRO policijos policininkas Muliolis Kempteno stovykloje 1948 metais.

UNROS IR IRO POLICIJA

P.E.D.

Rusams-komunistams sunaikinus Lietuvos nepriklausomybę ir užviešpatavus terorui, lietuviai, ypač buvę įvairūs valstybės pareigūnai, net su šeimomis išbėgo iš Lietuvos į Vakarų. Daugumoje jie apsigyveno Vokietijos teritorijos trijose zonose: amerikiečių, angli ir prancūzų. Tu zonų vyriausybės pabėgusius apgyvendino stovyklose, kurias ad-

ministravo tarptautinės organizacijos: UNRA, o vėliau IRO. Tos organizacijos tvarkos palaikymui ir vidujinei apsaugai įsteigė stovyklų policiją, kurios sudėtis daugumoje buvo sudaryta iš buvusių Lietuvos policijos tarnautojų ir Lietuvos kariuomenės karių. Kiekvienoje stovykloje ta policija turėjo skirtas patalpas ir administracijos nustatyta tarnautojų - policininkų skaičių, kuriems vadovavo vyresnysis, vadinamas vadu. Jis atlikdavo visas tarnybines operacijas, išrišdavo - išaiškindavo įvykusius nesuspėjimus, ginčus ir kontroliuodavo į stovyklą atvykstančius iš kitur asmenis bei įvežimą ar išvežimą iš stovyklų bent kokių daiktų, reikmenų, o kartais net ir gyvulių. Kartais policijai tekdavo susidurti su komplikacijomis ir turėti tarnybinių nemalonių.

Stovyklose buvo įsigyvenę įprotis pas ūkininkus supirkinėti gyvulius, kuriuos stovyklos gyventojai atsigabendavo į stovyklą, paskersdavo ir mėsa išparduodavo.

Ryšyje su ta prekyba atsitiko toks įvykis, kurį dėl jo būdingumo verta prisiminti. Viena gražią dieną vienos stovyklos gyventojai - igudė žibnieriai už stovyklos ribų nupirko pas ūkininką didelį, su ilgais ragais, jautį, kurį parsigabeno į stovyklą. Kaip tik tuo laiku vokiečių policija persekiojo gyvulių pardavėjus ir pirkėjus. Tą nupirktą jautį, varomą į stovyklą, pasekė Vokietijos policija ir norėjo kaltininkus suimti, tačiau jiems suimti nepavyko, nes sekamas objektas - jautis, įvestas į stovyklos kiemą, nežinia kur dingo. Stovykla turėjo mūro pastatą iš 4-5 aukštų, kuriame tas jautis staiga ir dingo. Tik vėliau pastatą iš 4-5 aukštų pirkkliai gyvą užkėlė į 5 aukštą ir staiga sulikvidavo. Vėliau paaiškėjo, kad toje operacijoje dalyvavo ir stovyklos policija.

Ne tik stovyklos administracija, bet ir vokiečių policija stebėjosi tokiu stovyklos gyventojų miklumu ir apskrūmumu.

EMIGRACIJOS DIENOS AUGSBURGE

Pov. Dirkis

1949 metais balandžio mėnesį Kempteno stovyklos kieme radau iškabintame skelbiamųjų sąrašė savo šeimos narių vardus, kad ruoštus emigruoti į JAV, NCWC glojop, ir tokią tai dieną su visais daiktais privalome išvykti į Augsburgą. Bet kadangi tuo laiku susirgo mano žmona, tad išvykimas buvo atidėtas iki jį pasveiks. Liga užsitęsė iki birželio pradžios. Jau viskas buvo supakuota, tad birželio pirmomis dienomis išvykom iš Kempteno. Atvykus į Augsburgą, visur radome tremtinių emigracinėje karštilgėje. Visokie įvykiai, barningai, politikavimai buvo nustumti į šalį. Visi gyveno vienu rūpesčiu - emigracija į JAV.

Po ilgo laukimo ir oficialiu pažadu kaž kieno pastangomis pradėjo pagal priimtą įstatymą vežti DP į JAV. Ir tokiu amerikietišku spartumu, kad kartais per keturias penkias dienas žmogus turėjo su visa manta prisistatyti emigracinėn stovyklon ir ten per keletą dienų pereiti pro siojimo komisijas, išvykti Bremenan, o iš ten į JAV.

Susitikę vienas kito teiravosi: ar jau pašaukė? kiek leidžiama vežti багаžo? Iš kur gauti čemodaną? Kaip daktaras, ar labai tikrina? Ir taip klausimas po klausimo. Arba moterys viena kitos klausinėjo, kas reikia daryti, kad jos suknelė dar pas siuvėja. Ryt jau reikia išvažiuoti, aš nesupėsiu, negaliu taip greit išvažiuoti. Tiek daug visokių rūpesčių ir nusiskundimų, kad net įkyru klausytis. Kartais net juokingos mintys strigo galvon, kai įsiklausai į nauju emigrantų kalbas. Bloga kai neveža, bloga kai veža...

Augsburgo pereinamojo emigracinėn stovykloj buvo nustatyta tokią tvarka: naujas kandidatas išvykimui į JAV privalėjo paruošti dokumentus, ir CIC apklausinėjimui buvo kviečiamas su visais daiktais. Atvykus tuoj pat pagal lydimuosius sąrašus registruojamas, iš jo paaimami visi asmens dokumentai ir išduodami kiti, kurie kartu atstojo ir maisto kortelę. Čia jam paskiriamas ir kambarys, bet ne atskiras, o bendras, kuriame tilpo 20-30 žmonių. Tokiame kambaryje ir aš su savo šeima apsigyvenau. Buvo sustatytos dvigubos lovos. Mano šeima įsitaistė viršutinėse lovose. Kadangi ištisą naktį nesiliovė judėjimas, tai, suprantama, ir poilsis mažas. Kalbos, klegesys, nes kambaryje tautų mišinys. Mūsų artimiausi kaimynai buvo vengrai, su kuriais galėjau šiek tiek susikalbėti, nes kai ką prisiminiau iš to laiko, kai Pirmojo pasaulinio karo metu buvau karo belaisviu Vengrijoj. Kitą dieną iškabintami sąrašai asmenų, kuriems reikėjo sveikata tikrinti. Sveikata buvo

laimingos kelionės. Ypač geroje nuotaikoje ir linksni būdavo tie, kurių visa šeima kartu išvažiuodavo.

Tačiau emigruojančių tarpe atsirasdavo ir tokių, kurie apgailestaudavo išvykima ir galėdavosi palikti sukurtą kultūrinį gyvenimą. Tokių daugiausia būdavo lietuvių tarpe. Jie aiškindavo, kiek turėjo vargo, iki išvytė plataus masto kultūrinį gyvenimą, kokį kitur abejoja surasti. Čia knygynai, spauda, mokyklos, teatrai ir t.t. - tai mūsų pasididžiavimas. Dėlto sakydavo, kad jam liūdna ir gaila visa tai palikti, nes viskas sugrius. Ir taip bešnekučiuojant su išvykstančiais, traukinys pradėdavo judėti. Pro langus mosuojama rankomis, fotografai foto aparatais fiksudavo paskutines atsiveikinimo akimirkas.

IŠEMIGRAVIMAS Į JA VALSTYBES

P.E.D.

1949 metais vasario 18 dieną Kempteno stovyklos komitetas gavo pranešimą ir man pasakė, kad esu leidžiamas su šeima išvykti į JAV-es pagal giminaičio Leono Vaicekausko, gyvenančio Cikagoj, sudarytus kvietimo dokumentus, ir kartu pareikalavo Emigracinės komisijos Augsburgėje pristatyti asmens dokumentus. Kovo 3 dieną stovyklos emigracijos skyrius pagal mano asmens dokumentus ir paaiškinimus sudarė emigracinius formalumus, prisegė visų šeimos narių foto nuotraukas ir pasiuntė į Augsburgą. Kovo 24 dieną gavau pranešimą, kad su šeima ir manta tuojau vykčiau į Augsburgą. Prieš tai buvau stipriai iškvostas CIC saugumiečių. Tuo metu, kaip nelaimė, susirgo žmona. Todėl IRO vadovybė mano išvykimą atidėjo, kol žmona pasveiks. Žmona mėnesį išgulėjo lovoje gydytojų priežiūroje. Po Velykų atidėjimo terminas pasibaigė, ir mes balandžio 20 dieną pradėjome pakuotis. O sekančią dieną atsiveikinom su stovykla ir Kemptenu. Vakarop atsidūrėme Augsburgėje pereinamojo stovykloj, kur masės įvairių tautybių žmonių judėjo, besiruošdami išvykti į įvairius kraštus. Mus apgyvendino buvusiose vokiečių kareivinėse drauge su kitais bendrame vyru, moterų ir vaikų dideliame kambaryje. Lovos buvo dviejų, trijų aukštų narai su padrakytais šiaudgaliais. Augsburgėje - naujoje vietoje prie nepaprastų bei kasdien jaudinančių ir baimės sukeliančių aplinkybių, prabuvome iki birželio mėnesio pradžios. Tuo laiku lankėme įvairius sveikatos patikrinimo komisijos narius - daktarus. Pirmiausia praėjau

aš ir vaikai. Kiek užtruko žmona su savo plaučiais, kuriuos net kelis kartus fotografavo. Pagalios ir ji buvo praleista. Taigi, sveikatos patikrinimas užsitęsė daugiau kaip mėnesį laiko. Iš karto buvom nusiminę par susirūpine, ką daryti, jei žmonos nepraleis. Ji net kelis kartus avyžo į Kempeną, kad grįžus atgal mums būtų užtikrinta vieta stomis istorinėmis vietomis, susitikti daugelį pažįstamų bei sudaryti naujų pažinčių. Susitikau su savo jaunu dienų pažįstamu draugu, kap. Juozu Adomaičiu, kuris tik ką buvo grįžęs iš sargybų kuopu tarnybos ir kurio šeima gyveno Augsburgės stovykloje. Su jais daugiausia ir praleisdavom draugiškai laiką, nes tai buvo viena simpatingiausių ir humaniškausių šeimų, kurios broliškos globos ir dabar negaliu pamiršti.

Negaliu praleisti pastabų apie Augsburgą. Jis priskaitomas prie didžiųjų miestų Vokietijoj. Jis yra Bavarijos provincijoj ir įsisteigęs prieš 1276 metus Lecho ir Werbacho upių santakoje ant magnatų Fugorių žemės, kurių vardu ir dabar tebėra miesto garsi rotušė. Būdinga, kad po Antrojo pasaulinio karo kunigaikštis Fugoris DP stovykloms lietuviams pareigūnams padovanoj stambų ažuolą, iš kurio buvo nutašytas ornamentinis kryžius ir pastatytas miesto aikštėje, kur šakojasi keliai į Hochfeldą ir Haunstetteną, su lietuvių, vokiečių, anglų, prancūzų bei lotynų kalbų įrašais, buvusios garsios DP stovyklos atminčiai. Kad Augsburgio lietuvių DP stovykla buvo garsi, netenka abejoti, nes čia koncentravosi keletas lietuvių veikimo centrų. Čia buvo leidžiami lietuvių laikraščiai, organizuojami įvairūs kursai, mokyklos, rengiami koncertai, ansamblių pasirodymai ir t.t. Ta garsu Augsburgą po įvairių laimingų pergyvenimų ir patirtų malonumų bei smagumų palikome birželio 3 dieną. Supakavę mus į vagoną išvežė į Bremeną. Kelionė iš Augsburgio į Bremeną tęsėsi iki birželio 8 dienos. Pravažiavome Muencheną, Wurzburgą, Fuldą, Eichenbergą, Giottingeną, Hanoverį su jo priemiesčiais ir įdomiais kanalais. Kiek ilgiau buvom sustoję Muenchene. Jame praleidome Sekmines. Artėjant prie Bremeno, keleivių tarpe pasireiškė kaž koks nepaprastas, lyg nervingas, judėjimas, nes iš vagonų prasidėjo išmetimas daug nereikalingų daiktų, kuriuos pakelyje grobstė vietos vokiečiai gyventojai.

KELIONĖ NUO BREMENO LIGI NIUJORKO

Pov. Dirks

Bremenas - tai mažiausia Vokietijos šalis - valstybėlė su Vesperio žemupio uostu ir už 68 km. su Bremenhafeno uostu, kuris po Hamburgo užima pirmąją vietą. Antrojo Pasaulinio karo metu miestas buvo labai apgriautas, kartu sunaikinta daug žymių paminklų ir istorinių pastatų. Tačiau garsios Gronau kareivinės išliko nepaliestos. Tose kareivinėse buvo įsteigta pereinamoji DP stovykla, per kurią į užjūrį išvyko daug tremtinių lietuvių. Miesto aikštėje dar buvo užsilikęs didelė akmeninė Rolando statula ir šv. Petro katedra, statyta 11 amžiuje.

Iš Bremeno geležinkelio stoties, kurią pasiekėme birželio 8 dieną mus automašinomis nuvežė į pereinamąją stovyklą. Apgyvendino atskirai vyrus ir moteris. Po to prasidėjo paskutinė patikrinimo "egzekucija", kuri sprendė kiekvieno emigruojančio likimą: išleis ar ne, išvyksiu, ar liksiu Vokietijoje. Patikrinimas tęsėsi porą dienų, ir po to kelios dienos atodūsiu belaukiant laivo. Stovykla buvo graži, švari, maistas geras, ir pasitaikė gražus saulėtas laikas, tai emigruojančių nuotaika buvo pakili. Dauguma meldėsi ir bažnytėlėje, kurioj sutilpo įvairių tautybų žmonės, ir kurioj tuo metu klebonavo mūsų tautietis, jaunas, nepaprasto paslaugumo ir energijos vilnietis kun. Sarka, kiti kormtis lošė, dar kiti nerimstancijai laukė laivo juos iš čia užjūrin išvežti.

Birželio 14 dieną emigruojančius susodino į auto mašinas ir nuvežė į Bremeno geležinkelio stotį. Čia susodino į vagonus ir išvežė į Bremenhafeno uostą. Mūsų ešaloną išlydėjo stovyklos administracija. Stovykloje ilgesniam laikui pasiliko tiktai kai kurie DP ir kun. Sarka su savo štabu. Pasiruošusius kelionei jis dar apdovanojo lietuviška spauda - laikraščiais ir knygomis.

Kelionė iš Bremeno į uostą truko 4 valandas. Žiūrint pro langus, iš akis metėsi vietos gyventojų trobos, kurių stogai buvo dengti šiaudais, ko neteko matyti kitose Vokietijos vietose. Atvykus į Bremenhafena, uoste jau pamatėme stovinčius tris laivus: Marine Jumber, Gen. March Brandt Stewart ir Gen. Taylor. Visi trys balti, kaip gandrai. Mūs sukėlė ir pirmąjį. Pagal iš anksto išduotus numerius, kuriuos turėjome ant krutinės, laive užėmėm vietas irgi pagal tuos numerius. Lipant į laivą, kiekvienas keleivis gavo maisto korteles. Laive moters su mažais vaikais buvo patalpintos kabinose, o vyrai užėmė bendras gulyklas. Lovos buvo dviejų ir trijų aukštų. Man su berniukais teko lovos pirmame

aukšte. Greta buvo lova žydėlių, kurie irgi emigravo į Amerika, tik jie nebuvo iš Lietuvos, nes kalbėjosi kitomis kalbomis. Žydėliai buvo daugybiški, nors kai kuriais atvejais netrūko jiems ir nachališkumo. Daugelis mūsų vežėsi po kelis lagaminus arba ryšulius. Jie baiminosi, nes buvo gandu, kad visiems keleiviams paliksia tik po vieną lagaminą, o kitus atimsią ir išmesią į jūrą. Bet toji baimė buvo tuščia.

Visi būvom linksmi ir patenkinti, kad jau esame laive ir kad plauksime į tą šalį, kuri prieš metus kitus buvo tik svajonė.

Prieš laivui išplaukiant, atsirado ir tasai simpatingas jaunas kunigas Sarka su savo atmintaisiais. Jis visur švaisitėsi su pundu spaudos, visiems dalino, kalbėjosi ir visiems linkėjo laimingos kelionės į laisvają Ameriką.

SIS-TAS APIE LAIVĄ IR KELIONĘ ATLANTU

Marine Jumber nebuvo iš didžiųjų laivų, kurie gali sutalpinti iki tūkstančio keleivių. Laivas gražiai atrodė ir svarus. Irgula sudarė jūrininkai. Kapitono buvo JAV laivyno pulkininko uniformoje, bet pavardės neteko sužinoti. Su keliaujančiais ir igula laive buvo viso 850 žmonių: 185 lietuviai, 110 latvių, 218 žydų, o kiti - įvairių tautybių.

Birželio 14 dieną laivas pajudėjo iš uosto nepaprastu turbinų balsu, kad net dauguma keleivių ėmė drebėti. Plaukiant į jūrą, laivą apspito jūru paukščiai. Grunddamasis su vilnimis laivas vis toliau tolo nuo Europos. Po valandos jau nebebuvo matyti nei Bremeno, nei kitų pajūrio Vokietijos miestų. Jūru paukščiai irgi dingo. Bet, artėjant į Lamanšą, laivas susidūrė su kitais palydovais - nepaprastu didumo žuvis, kurios lydėjo laivą ir grobstė išmestas iš laivo atmatas.

Nors visų tremtinių buvo vienas tikslas - kaip galima greičiau kur nors išemigruoti ir atsipalaiduoti nuo stovyklinio gyvenimo, ir tuo pat nuo Vokietijos, tačiau laivui atitolus nuo Europos, ne vienam akyse pasirodė ašaros. Vokietijoje, nors ir sunkiai gyvendami, vis tikėjomės ir turėjome viltį, gal kaip nors kitaip vairs, gal Lietuva taps laisva, į kurią pėsčiomis galėsime parkeliauti. Dabar gi ir prie geriausių norų nebus galima to padaryti.

Stebint laivo judėjimą, atrodo, kad jis plaukia tiesia linija. Bet pažiūrėjus ir rodykle, matėsi, kad laivas daro įvairius posūkius. Pastebėjus prieš ar iš šono atplaukiant kita laiva, mūs Jumper davė atitinkamus signalus ir garsus. Tai buvo susitinkančių laivų pasisveikinimas.

Artėjant į Lamanšą kilo vėtra ir laivą pradėjo supti, mėtyti. Stovinčius ant laivo denio keleivius vilnys suvarė į kajutes. Nuo to pas kai kuriuos keleivius pradėjo rodytis jūros liga. Bet aš ir šeima vis dar stipriai laikėmės. Vakarieniės matas - vieni valgo, kiti - ne, nes blogai jaučiasi.

Birželio 15 dienos rytas buvo gražus, jokio supimo. Apie 11 val. pasiekėm kaž koki nežymu Anglijos uosta. Čia pasikeičiame korespondencija ir Lamanšo sąsiauriu plaukiame į Atlanta. Čia vėl apspito jūros gyvūnija ir žuvėdros mūsų laiva, nuo jų riksmo daug kam net galva apsvaigo. Apie 15 val. staiga sustaugia laivo sienos, reiškia pavojus. Visi subėgame į savo miegamąsias vietas, apsilvokame gelbėjimosi liemenėmis ir renkamės ant denio. Nespėjus išsirikiuoti, vėl komanda: "Išsikirstyti!" Pavojus buvo sukeltas pratimo tikslu.

Išplaukus iš Lamanšo, audra nutilo. Naktis praėjo ramiai. Prieš guliant per garsiakalbį pranešta, kad laikrodžius atsuktumėm vieną valandą atgal. Pranešimą sutikome, kaip keista, mums negirdėta, įsakymą ir, žinoma, ne visi paklausėme. Tikrovę supratome tik tai sekanti ryta, kai sukilė ir nespėjė apsiręngti, buvom pašauti pusryčių.

Iplaukus į Atlanta, gavosi kitas vaizdas. Mus lydėjusieji žuvedrų pulkai vėl kažkur dingo. Bet atsirado kiti palydovai - delfinai, kurie tarpe bangų vartalojos, kaip kokie rasta, tai galvas iškišdami, tai šokinėdami viens pro kitą net iki laivo denio. Ypatingai tais palydovais buvo suinteresuoti mūs mažieji. Žiūrėdavo ištisomis valandomis, net tėvai negalėdavo jų atitraukti.

Po birželio 16 nakties, vaizdas laive visi pasikeitė. Pranyko linksmi ir šypsantys veidai. Visos laivo viduje pakampės ir taip pat laivo denis buvo nugulti apsvaigusiu nuo jūros ligos keleivių. Staiga vėl pavojaus signalas. Sveikieji bėgo prie savo liemenių, sergantieji pasiliko gulėti savo vietoje. Kaip vėliau paaiškėjo, šis pratimas buvo padarytas tam, kad keleivius išbudintų iš apsnūdimo. Tačiau, juo mūsų laivas plaukė giliai į Atlanta, tuo didesnis kilo bangos, ir tuo daugiau keleivių susirgo. Vaizdas pasidarė monotoniškas: dangus ir vanduo. Kartais pro rūkus pasirodydavo saulė, bet neilgam. O bangos laivą supo, lyg degtuku dėžutę. Denis tuščias, visi keleiviai laivo viduje. Pagaliau ne tik aš, bet ir žmona tapom pusgyviais. Mažuosius mūsų ryšininkus - sūnelius jūros liga taip pat paguldė. Ir taip gulėjome nei valgė, nei gėrė.

Birželio 20 dieną Atlantas pradėjo darytis ramesnis. Laivas atgavo savo pusiausvyrą. Keleiviai pradėjo pabusti lyg iš letarginio miego, lengviau slampinėti, grupuoti ir bendrauti. Jau pradėjo domėtis ir sveikatos tikrinimas - pirmiausia vyru, paskui moterų ir vaiku.

Birželio 22 dieną lietuvių atstovas laivo kapitonui įteikė dovaną ir buvom painformuoti, kaip turime apsiręngti prieš išlipant iš laivo.

Birželio 23 dieną laivas artinosi prie Amerikos krantų. Prieš mūsų akis atsivėrė neapsakomai gražus reginys, kokio savo gyvenime nebuvome matę. Vienoje pusėj Brooklyn, kitoje - New York. Miestai, laivai, keltuvai iliumnuoti. Keltuvai iš vieno kranto kelevius kelia į kitą, kur tik nepažvelgsi, visur dideli pastatai, dangoraižiai. O šviesų - net akys

raibsta. Prieš raibstančias akis, štai, netoliese iškilo miglose Laisvės Statula. Tai prancūzų tautos dovana Amerikai. Tai viso pasaulio laisvės mylinčių žmonių vilties simbolis. Tai pabėgėlių, bedalių, išvartų iš savo namų motina. Jos iškeltoj rankoj didelis žibintas. Ji šaukia: "Duokite man skurdžius, be vilties ir be turto. Aš jiems keliu laisvės žibintą prie auksinių vartų". Apie 9 valandą laivas sustojo kelis valandoms dideliu laiveliu priplaukė keletas uniformuotų vyrų ir sulipo į laivą. Pasakojo, kad tai inspektoriai ir JAV emigracijos muitinės valdininkai. Kaž ką kalbėjosi su laivo kapitonu ir įgula. Ju tarpe buvo vienas labai simpatingas vyras, kuris, kur buvęs nebuves, mano vaikus Coca-cola vaišino. Netrukus prie Jumper priplaukė keli vilkikai, kurie laivą nupė prie pat krantinės. Po valandos atsirado daugiau valdininkų, kurie susėdė už paruoštų stalų kelevių dokumentams patikrinti. Atidavėm visus, kokius tik turėjom, dokumentus. Po to išlaipino iš laivo ir čia mus pasitiko NCWC, BALFo ir kitų organizacijų atstovai bei giminės. Sveikinimasis, bučiavimasis, net su ašaromis... Pavaišinti kava ir pyragaičiais buvo organizacijų atstovų suskirstyti. Čia NCWC atstovai kiekvienam davė po \$24.00 su sąlyga, kad tie pinigai vėliau bus gražinti. Mūsų bagažas anksčiau kitu traukiniu buvo išsiustas į Čikagą, o mus tik vakare apie 10 val. automobiliais atvežė į traukinį. Traukiny dar laukėme keleta valandų. Belaukiant išvažiavimo, pasiekė telefonu susisiekti su žmonos pusbroliu gyv. Brooklyne, kuriam atvykus turėjom kiek laiko pasikabėti.

Taigi New Yorko arčiau neteko pažinti. Tik tiek, kad buvo aišku, jog gyvenimas čia verda ištiesas dvidešimt keturias valandas. Čia nėra nei dienos, nei nakties, nes visa laiką žmonės juda. Pirmas vaizdas, už kurio akys užkliuvo, tai gausybė automobilių ir iliuminacijų, reklamos. Tokio vaizdo, tur būt, nėra jokiamе kitame pasaulio mieste.

Tiesa, važiuojant iš uosto automobiliu į geležinkelio stotį, teko pastebėti, kad gatvėse daug popierių, šiukšlių. Pačioj geležinkelio stoty irgi nesimatė pavyzdingos tvarkos.

Vingės maitinės (Klaipėdos kr.) maitininkai ir pasieniečiai. 1937 m. žiemą.

KLAIPĖDOS KRAŠTO POLICIJA

POLICIJA KLAIPĖDOS KRAŠTE

Klaipėdos kraštui esant autonomine Lietuvos valstybės dalimi, tame krašte policija tvarkėsi skirtingais pagrindais ir buvo skirtingos kompetencijos, negu Didžiosios Lietuvos policija. Versalio sutartimi i šiaurę nuo Nemuno buvusią Rytprūsių dalį 1920 metų pradžioje atskyrus nuo Vokietijos tas kraštas perėjo Pirmajai pasaulinį karą laimėjusių santarvininkų suverenuman, kuriam vykdyti ir kraštą administruoti buvo paskirtas santarvininkų aukštasis komisaras. Jo valdžioje tarp kitų žinybu buvo ir teritorijos policija. Ji sudarė vieneta, oficialiai vadinama Polizeihauptmannschaft Memel, kurios vadu buvo policijos kapitonas Kornelius. 1923 metų pradžioje kraštą prijungus prie Lietuvos ir kapitonui Korneliui iš pareigų pasitraukus, tos policijos vadu gubernatorius Budrys paskyrė Klaipėdos miesto (komunalinės) policijos inspektorių Jurgaitį, suteikdamas jam Valstybinės policijos majoro laipsnį. Pati policija buvo padalinta į Valstybinę policiją krašto gubernatoriaus valdžioje ir į Krašto policiją direktorijos valdžioje, kol buvo

sudaryta konvencija dėl Klaipėdos teritorijos ir priimtas tos teritorijos statusas, tų dviejų policijos žinybų kompetencija nebuvo aiškiai apribota, bet išplaukianti iš priklausomybės. Pirmajai priklausė valstybiniai, gubernatoriaus skirti uždaviniai, o antrajai - krašto viešojo tvarka. Šiame, kad ir trumpame rašinyje šias dvi policijos žinybas teks apibūdinti atskirai.

KLAIPĖDOS KRAŠTO VALSTYBINĖ POLICIJA

Kaip jau minėta, pradžioje dar nesant aiškesnių šios policijos kompetencijos apybraižų, jai teko vadovautis krašto gubernatoriaus jai skiriamais uždaviniais, surištais su krašto suverenumo vykdymu ir centrinės valdžios kompetencijoje esančių valdymo sričių parama, kaip tai: istaigų apsauga, krašto saugumas ir informacija, Klaipėdos uosto apsauga, to uosto bei sienos perėjimo vietų kontrolė, svetimšalių reikalai ir kiti specifiniai uždaviniai. Toji policija priklausė išimtinai krašto gubernatoriui. Pirmuoju vadu, kaip jau minėta, buvo majoras Jurgaitis, iki tol buvęs Klaipėdos miesto (Komunalinės) policijos inspektorius. Klaipėdoje prie krašto gubernatoriaus istaigos buvo įkurta Valstybinės policijos valdyba. Buvusio policijos kapitono vieta, pasidarė policijos vado pavaduotojo vieta. Jon buvo paskirtas Nėringas. Valstybinė policija turėjo skyrių B, iš kurio vėliau išsivystė Valstybės saugumo policija. Prie Valstybinės policijos valdybos buvo policijos leitenantas, panašiai kaip adjutantas. Juo pradžioje buvo Rapilius.

Valstybinė policija buvo padalinta į tris komisariatus, kurių veikimo ribos atliko apskrčių riboms. Komisariatams vadovavo Valstybinės policijos komisarai: Klaipėdoje - iš Vokietijos kilęs mūsų kariuomenės kapitonas Varšukas, Šilutėje - Lessingis ir Pagėgiuose - Stillgeris. Kiekvienas komisariatas turėjo keletą vyresniųjų vachmistru. Eilinių ar vyresniųjų policininku, kaip Lietuvoje, ten nebuvo. Pradžioje visi tarnautojai su mažomis išimtimis buvo Klaipėdos krašto gyventojai, arba perimti iš Policijos Hauptmannschofta, ar naujai priimti kraštą prijungus, Lietuvos pajūrį ir Nemunu einančia siena su Vokietija tuomet saugojo Pirmas pasienio pulkas, vadovaujamas pulkininko Kubiľiuo, bet 1923 metų gale pulką likvidavus, pajūrio ir sienos apsauga perėmė Valstybinė policija. Jos skaičius buvo atinkamai padidintas.

Policijos vadas Jurgaitis vis dėlto apsisprendė grįžti į savo senąją tarnybos vietą - Klaipėdos miesto policijos inspektoriatu, iš kur nebuvo visiškai atsipalaidavęs, o tik pasiėmęs ilgas neapmokamas atostogas. Tai rėšosi su jo pensijos išstarnautais metais, kai centrinės valdžios tarnautojai tuomet dar neturėjo iš viso nė pensijų įstatymo, nė fondo. Policijos vado pareigas laikinai perėmė kapitonas Nėringas.

KLAIPĖDOS KRAŠTO (AUTONOMINE) POLICIJA

Kaip šio rašinio pradžioje jau minėta, buvusią Klaipėdos teritorijos policiją padalinus į dvi žinybas, viena jos dalis buvo subordinuota Klaipėdos krašto direktorijai, vadinasi, autonominei valdžiai. Pagrindinis jos uždavinys - palaikyti krašte viešąją tvarką, kovoti su nusikaltimais bei juos aiškinti ir padėti kitiems administracijos organams sklandesniam jų funkcijų vykdymui. Ji buvo dar padalinta į krašto Viešąją policiją ir Kriminalinę policiją. Pirmoji buvo uniformuota, o antroji - ne. Prie Klaipėdos krašto direktorijos buvo krašto policijos direktorius, kuriam ir priklausė visa autonominė policija. Pirmuoju ir ilgamečiu krašto policijos direktorium buvo Toleikis. Krašto policija buvo paskirstyta į keturis komisariatų su šiomis veikimo ribomis:

- Pirmasis komisariatas - Klaipėdos apskritis
- Antrasis komisariatas - Šilutės apskritis
- Trečiasis komisariatas - Pagėgių apskritis
- Ketvirtasis komisariatas - Klaipėdos miestas

Kriminalinės policijos komisariatams vienas visam kraštui su pagelbiniais komisariais arba asistentais apskričių centruose ir Klaipėdos mieste. Krašto policijos komisariatams vadovavo komisarai. Vėliau buvo paskirti jiems padėjėjai arba pagelbininkai. Komisariatams priklausė Krašto policijos stotys su vienu vyresniuoju vachmistru arba vachmistru. Klaipėdos miesto komisariatams atskirų poskyrių neturėjo. Iš mano atmintyje užsilikusių Krašto policijos komisaru pavardžių yra Riechert, Steinwender, Kupraitis ir Jurgaitis. Klaipėdos krašto policija, kaip ir visos kitos autonominės valdžios žinybos, vadovavosi nusitovėjusiais Prūsijos valstybės įstatymais ir patvarkymais, kiek jie nebuvo pakeisti vietos įstatymdavystės organo - semelio, arba nebuvo priešingi Lietuvos valstybės konstitucijai, todėl tos policijos teisės ir tikslai buvo aiškiai ir smulkiai nustatyti. Asmeninis tos policijos sastatas keitėsi tik gyvenimiškoje normoje ir tik po 1933 metų, krašte atsiradus politinei įtampai ir nesutarimams tarp centrinės ir autonominės valdžios, keitėsi policijos direktoriai, ir buvo keletas komisaru ir žemesniųjų pareigūnų perkėlimu. Paskutinis tos policijos direktorius buvo Boetcher. Kraštą prijungus prie Vokietijos, Krašto policija buvo įjungta į Vokietijos tvarkos policiją.

KLAIPĖDOS KRAŠTO PASIENIO POLICIJA

1924 metų pradžioje Lietuvos valstybės sienoms saugoti buvo suorganizuota Pasienio policija, į kurią vėliau buvo įjungta ir Klaipėdos

krašto Valstybinė policija. Ji buvo pervesta Vidaus reikalų ministerijos valdžion, Krašto gubernatoriui paliekant kiek labiau aprėžtas kontrolės teises. Policijos vadu buvo paskirtas pulkininkas Ignas Musteikis. Prasidėjo Valstybinės policijos reorganizacija, pagal visos Lietuvos pasienio policijos schemą. Palangoje buvo įsteigtas IA komisariatas, pratesiant pajūrio barą iki Latvijos sienos. Komisarų buvo paskirtas Jonas Basevičius. Jūros muitų zonai saugoti įsteigtas Vandens rajonas, aprūpintas motorlaisiais Savanoris ir Saulys. Motorlaisius Lietuvaitė buvo naudojamas Klaipėdos uosto kontrolei. Šilutės komisarui Lessingui pasitraukus, jo vieton paskirtas Ats. kapitonas Emilis Šneideraitis. Vietoj pasitraukusio Komisarą Stillgerio Pagėgiuose paskirtas Vaclovas Goštautas, kuris anksčiau buvo policijos leitenantu prie Policijos valdybos. Dar prieš Goštautą policijos leitenantu buvo Kazakevičius. Komisarui Varšukui pasitraukus, Klaipėdos komisarų paskirtas Povilas Krygeris. Policijos kapitonui Nėringui pasitraukus, jo vieton paskirtas Šilutės komisaras E. Šneideraitis, o nauju Šilutės komisarų - ats. kapitonas Šimanas. Vyresniųjų vachmistru stotys pakeistos Pasienio policijos rajonais; rajonai suskirstyti į sargybas. Jūros muitų zonai saugoti įgytas laivas Prezidentas Smetona. Klaipėdoje įsteigtas policijos orkestras, kuris po ilgesnio laiko išsivystė į didžiąją policijos orkestrą Kaune. Policijos vadas I. Musteikis policiją tvarkė kariniais pagrindais. Daugiau dominavo autoritetas, mažiau teisiniai pagrindai, tai ir buvo svarbiausia priežastis dideliame asmeninio sastato pasikeitimui.

1926 metų gale, Igną Musteikį paskyrus Vidaus reikalų ministru, Policijos vado pareigos atiteko policijos kapitonui E. Šneideraičiui, o kapitonu paskirtas buvęs gubernatūros ypatingiems reikalams vadininkas Jočys. Leitenantu atsirado Pranas Zaborskis, Šilutės komisarui Šimanasui tragiškai mirus, nauju komisarų paskirtas Juozas Adomaitis, buvęs pasienio policijos šakių baro viršininkas. Pagėgių komisarui Goštautui iššikėlus į Policijos departamentą Kauną, jo vieton paskirtas P. Kazakevičius, o tam 1929 metais tapus policijos kapitonu, nauju komisarų paskirtas Bronius Stasiulis. Policijos valdybos leitenantu 1928 m. pradžioje paskirtas V. Remeikis, Pranui Zaborskii višiskai pasitraukus iš Pasienio policijos tarnybos. Tais pačiais metais Klaipėdos komisarą P. Krygerį išskėlus kiton tarnybos vieton, Klaipėdos komisariatą perėmė Policijos leit. V. Remeikis, kuris 1929 metais ištu pareigų atsiskė ir buvo paskirtas laivo Prezidento Smetonos artilerijos karininku, o jo vieton nauju komisarų atėjo Vl. Tallat-Kelpša. 1929 metais Policijos vadas Šneideraitis gavo kitą paskyrimą, o jo vieton atėjo buvęs policijos referentas V. Goštautas. Kapitonui Jočii višiskai pasitraukus iš tarnybos, jo vieton paskirtas P. Kazakevičius, o šį išskėlus į Alytaus barą, jo vieton paskirtas Pagėgių komisaras B. Stasiulis. Goštautose vado pareigose buvo tik trumpą laiką: vėl buvo iškel-

tas Kaunan, o vado pareigas perėmė policijos kapitonas Stasiulis. Tai jis perkeltas į Pagėgius, o Šilutės komisaras J. Adomai-
 Klaipėdos komisarui Tallat-Kelpšai išsikėlus kiton tarnybos vieton, jo
 pareigas perėmė V. Tiknys. Palangos komisaras Basevičius vieton, jo
 metais buvo iškeltas policijos inspektorius pareigoms Kaunan, o jo
 vieton paskirtas Vainauskas. Tais pačiais metais valdybos leitenantu
 saru į Palanga. 1930 metais policijos kapitonu paskirtas buvęs šakių
 apskrities viršininkas A. Rimdžius, o leitenantu J. Dženkaitis. Pagėgių
 komisaras Adomaitis tais pačiais metais išsikėlė policijos vado parei-
 goms į Šakius, o komisaru paskirtas Juozas Nasvytis. Nuo 1931 metų
 sausio 1 dienos komisariatu įstaigos buvo panaikintos, o komisariai liko
 tik sienos inspektoriams. Rajonai subordinuoti tarpipiai Pasienio poli-
 cijos vadui. Nuo 1933 metų komisarai visai panaikinti, o vietoj jų įsteigti
 dar trys rajonai, tokiu būdu rajonų skaičius pasiekė 15. Buvo sekantieji
 Pasienio policijos rajonai:

- I rajonas - Šventoji
- II rajonas - Palanga
- III rajonas - Karklininkai
- IV rajonas - Klaipėda
- V rajonas - Nida
- VI rajonas - Rusnė
- VII rajonas - Šakūnėliai
- VIII rajonas - Karceviškiai
- IX rajonas - Panemunė
- X rajonas - Bitėnai
- XI rajonas - Viešvilė
- XII rajonas - Smalininkai
- XIII rajonas - Priekulė
- XIV rajonas - Šilutė
- XV rajonas - Pagėgiai

Kiekviename rajone buvo nuo 3 iki 5 sargybų. Tarnautojų skaičius
 buvo nuolat didinamas.

MOKYMO IR KULTūros CENTRAS RUSNĖJE

1930 metais Rusnėje buvo įsigytas erdvus namas su šalutiniais pa-
 statais, dideliu kiemu ir sodu, į kuri, pagrindinai perremontavus, 1931
 metais buvo patalpinta naujai įsteigta Pasienio policijos mokykla -
 mokomasis būrys. Ten pat išikūrė Pasienio policijos Rusnės rajonas ir

policijos klubas. Ten būdavo ruošiami suvažiavimai ir pobūviai taip,
 kad Rusnė virto Klaipėdos krašto Pasienio policijos mokyimo ir kultū-
 kestras, įsteigtas policijos tarnautojų choras, įrengta garo pirtis. Tar-
 liais ir takais pasivaikščiojimui, gėlymai. Prie mokyklos bendrabučio
 buvo valgykla, kame ir iš kitur atvykę policininkai galėjo šokiai paval-
 gyti ir atsigalvinti. Rusnėje buvo suorganizuota pažėgi Sporto klubo
 reikalui priemonių bei įrengimų. Gali būti, kad šio rašinėlio tesinėj,
 todėl čia pasitenkinama tik bendrais bruožais.

PASienio POLICIJOS DESIMTMETIS

1933 m. Klaipėdos krašto pasienio policija šventė savo 10 metų su-
 kakties minėjimą su pamaldomis, paradu, aukštųjų svečių priėmimu,
 bendrais pietumis, sportiniais žaidimais ir vakaro vaišėmis Policijos
 namuose, Rusnėje. Iškilimėse, parengimuose ir vaišėse dalyvavo
 Vidaus reikalų ministeris Rusteika, Piliiečių apsaugos departamento
 direktorius Navakas, Krašto gubernatorius Gylis, Krašto direktorijos
 pirmininkas A. Baldžius ir daugelis kitų. Buvo suvažiavę apie 250 po-
 licininkų, daugiausia jaunų vyrų - sportininkų. Prie Atmatos upės aikš-
 tėje pamaldas laikė ir momentui atitinkamą pamokslą pasakė Švėkšnos
 dekanas prelatas Macijauskas. Po pasveikinimo ir trumpos ministro
 Rusteikos kalbos, suglaustomis gretomis policininkai pražygiavo pro
 aukštųjų svečių tribūna, o iš kitos tribūnos pusės pradėfiliavo vėliavo-
 mės iliuminuoti Jūros ir Kuršių marių apsaugos laivai. Po trumpos iš-
 kylos Rusnės upe, svečiai buvo pakviesti dalyvauti bendruose pietuose
 didelėje, dar ne visai įrengtoje, bet vykusiai žalumynais dekoruotoje,
 Policijos namų salėje, kame ju jau laukė visi šventėje dalyvavę polici-
 ninkai. Buvo pasakyta kalbu. Pietų metu pakaitomis grojo policijos
 orkestras ir dainavo policijos choras, vadovaujamas dirigento Cet-
 kauko. Po pietų, toje pačioje aikštėje vyko sportiniai žaidimai: sakalu
 gimnastika su šautuvais, lengvoji atletika, bėgimai ir vandens sportas,
 o užbaigai - futbolo rungtynės, kurias su didele persvara laimėjo Poli-
 cijos sporto klubo komanda. Vakaro vaišės Policijos namuose užsitiesė
 iki vėlybos nakties. Jau nakties metu šventėn suvažiavę policininkai
 buvo išvežioti laivais į jų tarnybos vietas, kas Nemuno upe, kas mario-
 mis. Negalima nepaminėti, jog sukakties progos ordinai ir medaliai
 buvo apdovanoti pirmasis Policijos vadas Jurgaitis, Krašto policijos
 Šilutės komisaras Jurgaitis ir du Krašto policijos vachmistrai: Posin-
 gys ir Kalvelis. Ordinai - medaliai jiems buvo iteikti parodo aikštėje. Tu
 pačių 1933 metų gale komisaras ir Rusnės Policijos mokyklos vedėjas

buvo iškeltas į Klaipėdą, paskiriant jį Pasienio policijos Jūros apsaugos viršininku.

SPORTO SAVAITĖ NIDOJE

1934 metais kaip žymesni įvyki tenka paminėti Policijos sporto savaitę ir užbaigos šventę Nidoje, kurioje taip pat dalyvavo Vidaus reikiamų ministro, Krašto gubernatoriui ir eilė kitų aukštų svečių. Šio parengimo vykdytojas buvo Policijos sporto klubas. Visi dalyviai ir svečiai buvo suvežti ir išvežti policijos laivais. Sportininkai, kurių buvo gerai virš šimto, visą savaitę gyveno palapinėse, aikštėje, netoli jūros,

TOLIMESNIS VYSTYMASIS

Antroje 1935 metų pusėje Policijos vadas Stasiulis gavo kitą paskyrimą ir buvo iškeltas. Iš policijos tarnybos visai pasitraukė vado pavaduotojas A. Rimdžius ir perėjo Gubernatūros tarnybon referentui. Policijos vado pareigas laikinai perėmė Jūros apsaugos viršininkas Remeikis. Kiek vėliau Policijos vadu buvo paskirtas A. Sinkevičius, buvęs Pasienio policijos inspektorius. Buvo išžiūrėta ir įsitikinta, jog betarpis vadovavimas 15 rajonu yra neracionalus, todėl buvo nusistatyta grįžti prie sienos inspektorių, tik jie buvo pavadinti jau ne be komisarais, ar kaip Lietuvoje, barų viršininkais, bet visas Pasienio policijos sienos ir pajūrio ruožas (apie 292 km.) buvo suskirstytas į tris sektorius, su sektoriaus viršininku priešakyje. Sektorių viršininkais buvo paskirti: Klaipėdoje S. Bobelis, Šilutėje Kanis-Kanevičius ir Pagėgiuose J. Nasvytis. Prie valdybos leitenantu buvo A. Petrauskas. Nesant Policijos vado padėjėjo, 1936 metais buvo paskirtas Jūros Apskritis viršininkas V. Remeikis. Iš aukščiau aprašyto Klaipėdos Krašto Pasienio policijos vadovaujančio asmeninio sąstato labai dažno keitimosi susidarė įspūdis, jog pirmojo dešimtmečio tarpsnyje policija išgyveno nepastovų laikotarpį. Labai dažni policijos vadų, jų padėjėjų ir artimiausių bendradarbių kaitaliojimai, paskiriant vis naujus, perkeltiant kiton tarnybos vietas, paaukštinant ir net pažeminant, taip pat ir visai atleidžiant iš tarnybos arba sudarant sąlygas pačiam rezignuoti, rodo, jog pirmasis dešimtmetis vyko organizavimosi ženkle. Tą pat liudija ir kartotinas pačios organizacijos keitimas, pagrindiniai ar daliniai keičiant organizacijos struktūrą, naikinant ar naujai steigiant apsaugos ruožus bei policijos padalinius ar kartais juos vėl iš naujo atkuriant. Nors visose srityse buvo padaryta daug pažangos, tačiau šie reiškiniai rodo, jog nebuvo pasitenkinta tais atsiekimais, o vis ir vis buvo ieškoma kaž ko geresnio, tinkamesnio, tobulesnio. Nesant aiškiai nustatytu

vadovaujančių ir vykdančių pareigūnų teisių ir pareigų apybraižų, dažnai buvo vadovaujamosi pažiūra ir nuomone iki tokiose sąlygose neišvengiamos sauvalės. Tokiose sąlygose nuo aukštesniųjų iki pat eilinių pareigūnų glūdėje ir atvirai reikėsi netikrumas, kaip pareigū atlikimo atžvilgiu, taip ir dėl savo ateities apamai. Jei šiuos reiškinius vertinti neigiamai, tai vis dėlto reikia pripažinti, jog tai buvo ne vien tik išimtinai Klaipėdos krašto Pasienio policijos negerovė, o ji daugiau ar mažiau reikėsi ir visoje Pasienio policijoje, neliečiant viešosios policijos.

Klaipėdos Krašto Pasienio policijai išgyvenus savo, taip sakant, vaikystės amžių ir tuo pačiu organizacijos ir komplektavimo laikotarpį, antrame dešimtmetyje pradėjo reikštis stabilizacijos ir pastovumo laikotarpis. Policija galėjo atsidėti pati savęs tobulinimui ir tarnautojų kadro judėjimas ir pasikeitimas vyko normos ribose. Nusizengimai tarnyboje kaip ir išnyko, o išsišokimai netarnyboje visai sumažėjo. Tarnautojai pradėjo atgauti savo vertę ir pasitikėjimą tarnybos ir egzistencijos ateitimi. Nelegalus judėjimas per žalią sieną ir kontrabandos gabenimas visiškai sumažėjo. Sienos saugumas pasiekė aukščiausio laipsnio.

ĮTEMPTA POLITINĖ KRAŠTO BUKLĖ

1933 metų pradžioje kaimyninėje Vokietijoje išgalėjęs Nacionalsocialistinis režimas neparašė nepalietęs ir Klaipėdos krašto policijos tarnybos ir veiklos. Prasidėjo vietos gyventojų kiršinimas ir propaganda, siekianti atsikirti Klaipėdos kraštą nuo Lietuvos. Nors Pasienio policija, kaip tokią, stengėsi savo veiklą riboti jai tiesioginiai skirtu uždaviniu pasienio ruože, tačiau, kaip Klaipėdos Krašto statutą legalizuoti Valstybinei policijai tekdavo įsikišti ir ten, kur buvo aiškiai pažeidžiama Valstybės konstitucija, arba Klaipėdos krašto gubernatoriui, kaip Valstybės suverenumo saugotojui, bei teismo organams įsakius. Reikėjo nemažai šalto atsargumo ir takto, kad išlaikytų lygsvarą ir neišsautų dar daugiau komplikacijų. Prisimintina Neumano-Sasso ir kitų nacinių aktyvistų byla 1934 metais, seimelio rinkimai 1935 metais, mėginimas masinėmis demonstracijomis sukelti riaušės prie Vokietijos ekskursinio laivo Tannenbergo Klaipėdos uoste, kame apgalėtiniu būdu žuvo mūsų policijos pareigūno Jazbučio jaunametis sūnus ir kiti panašūs reikalai.

Kadangi šis rašinys rašomas tik grynai iš atmintyje užsilikusios laiko eigos, nesant ir nesinaudojant jokia archyvine medžiaga, užrašais bei buvusiu bendradarbių pagalba - skaitytoja prašau atleisti, jei laikotarpį ir įvykių aprašyme bus rasta apsilenkimų su chronologine tvarka.

Policijos tarnautojų mokyme ir tobulinime nebuvo apsiribota vien mokykla. Mokymas ir instruktavimas nuolat vyko jų tarnybos vietose - rajonuose. Pagal vadovybės iš anksto parengtą programą tarnautojai, neretai dvių kartų per mėnesį, pakaitomis būdavo surenkami rajono būstinėse tarnybos ir pasitaikančių neaiškumų nagrinėjimui ir aiškinimui. Aktualios temos būdavo tarptautinės sutartys, liečiančios Vals-tybės sieną ir tam tikrą pasienio ruožą (Klaipėdos krašte 10 km. nuo sienos valstybės gilumon), pasienio laivininkyste, žvejyba ir t.t. Dažniausiai čia būdavo tikrinami ginklai ir uniforminė apranga, o tarnautojų išoriniai sudrausminimai ir sužvalninimai laikas nuo laiko buvo praktikuojama rikiuotės pratimai. Neretai šiuose susirinkimuose būdavo pažaidžiama ir palenktyniaujama sporte.

Greta rūpinimosi tarnautojų auklėjimu ir tinkamu paruošimu tarnybai, nemažas dėmesys buvo kreipiamas sportui. Labai didelį tarnautojų kadro nuosimtį sudarė rinktiniai jauni ir sveiki vyrai, atitarnavę kariuomenėje - atsargos puskarininkiai, tad sporto ugdymas buvo būtinasis, ir buvo pasiekta nirmaujančių rezultatų. Šiam reikalui organizuoti ir vykdyti buvo įsteigtas Policijos klubo Klaipėdos skyrius. Jam visą laiką pirmininkavo V. Remeikis, o centras ir buveinė buvo Rusnėje. Bendras principas buvo masinis sportavimas ir tik greta to, meistrų ir rungtyniautojų ruošimas.

1932 metais Rusnėje buvo suorganizuota policijos sporto klubo futbolo komanda, atkeliant jau patyrusius futbolininkus iš kitų rajonų, o vėliau atsirado ir keletas naujai įstojusių tarnybon. Komandos kapitonu ir treneriu buvo Fabijonas Dulskis. Palyginti per trumpą laiką komanda pasiekė gražių laimėjimų ir savo pajėgumu, bent Šilutės apskrityje, neturėjo sau lygios. Komandos ženklas buvo stilizuotos raidės PSK aukso spalvos ant raudono trikampio, užsiūto ant marškinėlių kištinės kairiosios pusės. Marškinėliai buvo žalios spalvos su plataka geltona juosta nuo dešinio peties įstrižai, iki talijos kairėje. Kelnaitės taip pat buvo žalios, su geltonais lampašėliais, žalios blaudzinės, su geltonais ruoželiais apie blauzdą viršuje. Lengvosios atletikos sekcijos buvo įkurtos kiekviename rajone. Lengvaatletai turėjo baltus marškinėlius su ant krūtinės užsiūtu PSK ženklu. Kelnaitės žalios spalvos. Vis daugiau buvo įsigyjama sportavimo priemonių. Lengvaatletų tarpe buvo aukštą lygio sportininku. Iš žaidimų labiausiai buvo pamėgtas kvadratas. Rusnėje prie mokyklos buvo didelė sporto ir gimnastikos salė, nors, deja, ir ne visai įruošta. Ten buvo visi tam reikalingi įrankiai ir priemonės, kuriais taip pat naudojosi ir vietos šauliai. Sunkiosios atletikos sekcija buvo negausi, bet užtai turėjo žymių pajėgų. Jų tarpe tokiu, kaip žinomas Lietuvos imtynininkas Juozas Vinča ir imtynininkas bei sunkumų kilnotojas Vladas Labanauskas.

Rusnėje buvo kiek plačiau praktikuojamas vandens sportas: plaukimas ir šokimas iš bokštelio. Klubas turėjo keletą baidarių (su burėmis)

lenktyniavimui ir kelionėms. Irklavimui turėjome tik paprastas irklės-burinės valtys. Burių valdymo pamokoms ir tolimesnėms iškiloms naudojoms Rusnės vandens kelių rajono burinė jachta. Besirūpinant tarnautojų kūno kultūra, Sporto klubo rūpesčiu bei lėšomis Rusnėje buvo įrengta garo (suomiška) pirtis su akmenų krosnimi, kuri vėliau buvo pakeista žemo spaudimo garo katilu, kaip mažiau suvartojančiu kuro. Pirtis veikė kas šeštadienį, ir todėl mokyklos ir Rusnės bei gretimų rajonų tarnautojai bei jų šeimos galėjo naudotis tuo retu patogumu.

Greta masinio sportavimo, buvo nemažai rungtyniaujama. Iš žymesnių sportinių pasirodymų tenka paminėti tris. Pirmas - tai policijos dešimtmečio šventė 1933 metais Rusnėje. Antras - sporto savaitė su stovyklavimu ir visų rūšių sportu 1934 metais Nidoje. Trečias - Policijos sporto stovykla 1935 metais Koppalyje, prie Klaipėdos.

Klaipėdos uosto Pasiemio policininkas ant molo.

KLAIPĖDOS MIESTO UŽĖMIMAS

Jonas Budrys

ARTINAMĖS PRIE KLAIPĖDOS MIESTO

1923 metais, sausio 12 dieną jau temstant prisartinome prie Klaipėdos. Mūsų raitieji savanoriai, Labučio vadovaujami, jojo pirmieji. Nuo Kurken Gerge kaimo karnelio jie išvydo miestą. Nedidelis kareivių būrys nesulaikė - leidosi pirmyn, bandydamas miesto gynėjus. Ilgai neteko laukti - pasigirdo šautuvų šūviai, kiek vėliau sutarškėjo kulkosvydžiai. Mūsų raiteliai nesukubėdami pasuko į dešinę ir padarė ratą grįžo. Šaudymas iš miesto pusės tęsėsi dar 10-15 minučių, buvo nerviškas ir gynėjams beprasmiškas. Už tat ir mums padėjo susiorientuoti. Kulkosvydžių ugnis ėjo iš kelių dvarų: Goetzen, Althof, Smeltės pirmiesčio ir faneros fabriko ties Dangės upe. Mūsų uždavinys buvo atsiekti tikslą su kuo mažiau aukų tiek sau, tiek ir priešingai pusei. Noriu net vadinti kitos pusės priešu. Kągi kalti tie prancūzų kariai, patekusieji į Klaipėdą? Kokie jų tėvynės interesai buvo čia paliesti? Žinoma, jie - kariai ir, kol negaus kito įsakymo, ginsis. Tad aš ir norėjau užteisi laiką. Jau anksčiau pasitariau su nusimanančiais politikoje - tai ju patarimas ir buvo: apgulkite Klaipėdą, duokite laiko susižinoti signatarų valstybėms tarp savęs, gal jie patys sukilimo akivaizdoje nepanorės dar daugiau komplikuoti padėties. Ir man pačiam atrodė, kad nereikia pažeisti didelės valstybės garbės, nes tu gali būti pastatyta į pavojo ir visos tautos - Lietuvos egzistencija. Galėjo būti duotas sutikimas Lenkijai įmaršuoti į Lietuvą.

Zygiavome visa dieną. Žmonės buvo ne tik pavargę nuo žygio, bet ir susalę ir nevalgę. Liepiaus sustoti. Gruken Gerge ūkyje įkūriau štabą. Pirmos rinktinės vadui savanoriui Aukštuoliui įsakiau paskirstyti kuopas ir nakties tamsumoje prieiti kuo arčiau miesto. Sausio 13 dieną apie 3 val. ryto kuopos užėmė savo vietas ir miestas buvo galutinai apgultas. Vienintelė galimybė iš jo išvykti buvo jūra ir marios, nes mes savo žinioje neturėjome nė laivų, nė ganėtinai žmonių keliui užkirsti per jūrą. Tuo tarpu turėjome apie 600 vyrų paskirstytų į penkias kuopas. Priešingoji pusė buvo gausesnė ir daug geriau apginkluota. Prancūzų dvidešimt pirmas batalionas nors ir buvo ne pilnas (200 žmonių ir apie 30 karininkų), bet puikiai apginkluotas. Vien tik modernišku kulkosvydžių turėjo daugiau kaip keturiasdešimt. Iš 400 žandarų, tik apie 60 buvo išmėtyti po kraštą, kiti gi buvo sutraukti į Klaipėdą ir

apgyvendinti kareivinėse, tai vis buvusieji vokiečių armijos kariai, apginkluoti šautuvais ir kulkosvydžiais. Kaip vėliau paaiškėjo iš vokiečių gyventojų, prancūzams į pagalbą pasisiūlė savanoriai ir buvo priimti, apginkluoti ir paskirti, kaip pagalinė policija. Policija su jos direktorium Cornelius priešaky, buvo vadovaujama majoro Tubeux, kuris ir rūpinosi miesto gynymu. Tą naktį padiktavau laišką prancūzų komisarui Pelisne, kuriame išdėčiau sukilimo priežastis ir prašiau atitraukti gynėjus į kareivines, kad išvengtų kraujo praliejimo. Prie laišmačių prancūzų kalba į prancūzų karius ir keleta spausdintų proklamtų, kad mes prieš juos nieko neturime ir kariauti nenorime. Mūsų tikslas yra pašalinti provokišką Steputat direktoriją.

SIUNCIAM ŽMONES DERĖTIS

Sausio 13 dieną apie 4 val. ryto mūsų "parlamentarai" - du jauni vyrai - klaipėdiečiai Kavolis ir Gervinas su balta vėliava sustojo ties spygliuota vielių tvora, kuria gynėjai jau spėjo atpraukti savo pozicijų silpnesnes vietas. Mūsų pasiuntiniams buvo iš gynėjų pusės nurodyta vieta ties Dangės upe prie faneros fabriko, kur jie buvo įleisti.

Apie rytą gautas pranešimas iš dešinio sparno, kad ten, ties Geruliais, susisipietė naujas savanorių būrys, apie 40 žmonių, kuriu jam pasidavė vieno tarnavusio kariuomenės savanorio žiniai. Tasai savanoris, pasiėmęs vadovybės atsakomybę parodė iniciatyvą ir matydamas, kad ties Geruliais keli kilometrai liko neapstatyti žmonėmis, pats paskirstė savo negausų būrį į sargybas. Pagyriau tą sumanų vyrą, patvirtinau įsakymu naują 6-tą kuopą, paskirdamas jį tos kuopos vadu ir pasiunčiau jam visus naujai atvykusius savanorius. Iš vienos kairiojo sparno kuopos gautas pranešimas, kad ten mirtinai peršautas priešo žvalgas. Centrinėje kuopoj įvyko susišaudymas ir buvo užmuštas vienas savanoris - pirmoji mūsų auka.

Apie 10 val. ryto iš centro gautas pranešimas, jog ten pasirodė apie 40 žmonių neva geležinkelio linijos taisyti. Kuopos vadas spėjo, kad ju tikslas - kasti apkasus. Turėdamas įsakymą tik apgulti ir gintis, bet ne šaudyti patiems, klausė ką daryti. Telefonu įsakiau paleisti keletą šūvių, bet ne į žmones. To pakako. Atvykėliai išbėgiojo ir daugiau nepasirodė.

ŽINIOS APIE BAJORŲ STOTIES UŽĖMIMA

Jau iš nakties pradėjo smarkiai šalti. Mes gavome 6 kulkosvydžius. Atvyko iš Bajorų štabo Erdmonas Simonaitis, lydimas ūkininko Dovilo ir kažkokio uniformuoto Klaipėdos policijos komisaro, kuris kalbėjo lietuviškai. Klausiu:

viau raštu operatyvinį įsakymą ir aptariau visas smulkmenas. Apie puolimo eiga visus kuopos turėję mane informuoti, kol galima, telefonu. Iš tos dienos įvykių verta paminėti pasirodymo mariose keletą garlaimių plaukusių į Vokietiją su pabėgėliais. Ne mūsų interesas buvo jiems sukliudyti pabėgti - juo daugiau bėgs, tuo bus geriau. Tarpe jų pabėgo ir direktorijos pirmininkas Steputat, policijos direktorius Cornelius ir iš Bajoras atves savo vyrus iš Pagėgių. Tai gali būti dar už 2-3 valandų, nes neturėjau supratimo, kokiomis susisiekimo priemonėmis jis galėjo pasinaudoti.

Po 10-15 minučių nejaukios tylos, vėl pasigirdo granatų sproginimas ir šūviai: tai Strelnekas, - supratome. Ilgai neteko laukti. Strelnekas grįžo prie telefono:

"Viskas tvarkoje. Grinius pasiėlgė neatsargiai: paimtus belaisvius suvarė į daržinę, o pats su kitais, palikęs tik porą vyrų, nuėjo dvaro kratyti, ar nėra kokių pasislėpusių. Tuo tarpu žandarų grupė su dviem kulkovaidžiais atėjo pagalbon ir apšaudė mūšikius. Išvadavom visus. Paimta nelaisvėn prancūzų karininkas, 3 kareiviai, 23 žandarai, keli civiliai, kelios dešimtys šautuvų ir devyni prancūzų kulkovaidžiai. Kiti pabėgo.

"Sveikinul!" tariau. "Likite Sendvary, o belaisvius atsiųskite mums".

Mes jau anksčiau turėjome paėmę apie 30 vyrų.

MEINAM Į KLAIPEDĄ. MOŠIS PRIE PREFEKTOROS

3 val. nakties su Sendvariu buvo baigta. Dėl to Goetzefeno dvaro gynėjai atsidūrė didesniam pavojui. Noreikos kuopa nužygiavo dvaro užimti. Jo gynėjai mūšikius prisileido gan arti ir tuomet atidarė ugnį iš šautuvų ir kulkovaidžių. Jau kuone pačiam dvare Noreika buvo užmuštas, o jo kuopa per pus iš moksleivių sudaryta, pradėjo trauktis atgal. Tuo metu pasirodė Bajoro vyrai. Narsusis vadas tuojau savo vyrus paleido į mūšį ir tiesiog nušlavė dvaro gynesius. Gynėjų grupė iš Smeltės priemiesčio, matyt, telefonu iš prefektūros jau buvo gavusi žinią apie Sendvario ir Goetzefeno likimą ir skubiai pati pradėjo trauktis iš miesto centro. Mūsų kuopa sekė jų pėdomis. Kur tik bėgantieji mėgino sustoti, tuoj buvo paleidžiami mūsų kulkovaidžiai, ir gynėjai turėjo bėgti. Apie 9 val. ryto Bajoras pasiekė prefektūrą, kur 70 prancūzų su keliais karininkais nutarė gintis. Kiti užsidarė kareivinėse ir su savim pasiėmė dar 150 žandarų. Kiti žandarai, netekę vilties ir noro gintis, išlakstė po miestą ir išsislapstė pas privačius gyventojus.

Grįžome į pirkia. Visi buvo vietose susikaupę prie žemėlapiro. Pažiūrėjau į laikrodį - 11 val. nakties. Išsiųskit ant kelio "gusarus" (taip mes praminėm savo raitą būrį) Bajoro pasitikti, įsakiau. 1 val. 30 min. telefonas. Strelnekas praneša: "Pasiunčiau vyrus Sendvario užimti"...

"Kas veda?" - klausiu.

"Grinius", atsako.

Išeinu laukan. Įdomu pasiklausyti. Sendvaris, tai lyg vartai į miestą. Žinoma, prancūzai tai suprato ir dėlto, kiek jų jėgos ir sąlygos leido, atitinkamai juos apstatė.

PIRMOJI UGNIS IR UŽEMIMAI

Prancūzai pirmieji atidarė ugnį. Į viršų pakilo kelios raketos, kad apšviestų puolančius, po to sutarškėjo kulkovaidžiai. Mūšikiškai nesinerino, tik tyliai šliaužė, pagaliau priartinio ir paleido ugnį iš šautuvų ir dviejų kulkovaidžių. Po 25-30 minučių gynėjų ugnis sušlubavo. Sprogo kelios rankinės granatos. Po to sproginom, matyt, keli priešingos pusės kulkovaidžiai nutilo. Grįžau prie telefono. Nors spėjau, kad Sendvaris užimtas, - klausiu Strelneko, kaip ten yra. Jis turėjo puolimą sekti iš arti. "Taip, užimtas", atsakė. Pradžioje kelios minutės. Sendvary pasigirdo šūviai iš keleto šautuvų ir dviejų kulkovaidžių. Mūšikiškai neat-sakė. Keista, argi gynėjams vėl atėjo pagalba iš miesto?... Kodėl mūšikiškai tyl?... Vėl telefonu klausiu Strelneko, kas ten vyksta.

buvęs vokiečių viršila, pasisiūlė Bajorui dalį savanorių pravesti per sodus į prefektūros namo sodą. Tuo tarpu vienas jaunas karininkas, Barkauskas, paėmęs rankinę granatą, prislinkęs prie namo mūro, mėgino ją įmesti į vidų pro langą, bet buvo pastebėtas ir krito vietoje. Kulka pataikė jam tiesiai į kaktą. Vienok atsirado ir daugiau drasuolių. Du mūšiški kulkosvydžiai pradėjo atakuoti prancūzų kulkosvaidininkus. Tuo pasinaudojo vienas savanoris drasuolis ir pakartojo Barkauskus. Tuo pasinaudojo vienas savanoris namo viduje sprogimo išbyrėjo ko lygi. Šiam pasisekė. Nuo granatos namo aukštyje buvo pats Petisne visi namo langai. Pasirodė, antrame namo aukštyje buvo pats Petisne visi namo langai. Pasirodė, antrame namo aukštyje buvo pats Petisne visi namo langai. Pasirodė, antrame namo aukštyje buvo pats Petisne visi namo langai. Pasirodė, antrame namo aukštyje buvo pats Petisne visi namo langai.

Prancūzai padėjo ginklus. Apie 13 val. dienos Bajoras pranešė man, kad žygis pavyko. Visos sukilėlių kuopos iš visu pusių įėjo į miestą ir užėmė uostą, stotį, tiltus ir apsupo kareivines, laukdamos tolimesnių įsakymų. Minios žmonių užtvindė gatves ir laukė, kas bus toliau.

PREFEKTOROJE

Aš važiuavau per miestą su P. Klimaičiu ir Bajoru apdaužytam ir be durelių senam automobilyje. Iš minios abiejose gatvės pusėse buvo girdėti džiaugsmingi šauksmai - lietuviškai ir vokiškai. Įėjome į prefektūrą. Prancūzai atsistojo. Keli sunkiai sužeisti kareiviai gulėjo aprašioti. Pasikėliau į antrą aukštą. Čia buvo 6-8 uniformuoti prancūzų karininkai ir pilna uniforma, kaip supratau, Petisne. Vieni kitus saljutavo. Petisne jau buvo atsigavęs ir bandė pasikeisti rolėmis.

"Jūs čia tu žmonių vadas?" - jis paklausė manęs. "Ar jūs pripažįstate alįjantų autoritetą šiam krašte?" - kitas buvo klausimas. "Apie tai galėsimė pakalbėti vėliau, laisvesniu laiku", - atsakiau jam. "Dabar norėčiau žinoti, ką jūsų žmonės kareivinėse planuoja: mano gintis ar nutraukė gynybą?"

Pamates, kad jo taktika nepasisekė, Petisne pakeitė tona ir, kaip geras vaidila, gana ramiai ir maloniai tarė:

"Leiskite atvykti čionai karo vadui ir su juo tarkitės".

"Gerai", - atsakiau, "aš tik tikiu, kad jo atvykimas neims daug laiko..."

Kažkas iš mūsų ir vienas prancūzų leitenantas automobiliu išvyko į kareivines vado atvežti. Tuo tarpu man prisistatė vienas civilis.

"Aš miesto burmistras Sultz. Vyriausio burmistro nesurandų. Kokie bus tamstos nurodymai miestui?" ramiai ir pagarbiai klausė senyvas vyras.

"Matai, matai, lapė jau gerinas naujam šeiminkui", piktai savo

karininkams tarė Petisne. Jo kabineto šefas, kapitonas La Roche, nedydamas savo jausmų, tylėjo. Jis buvo tik sąžiningas vertėjas.

Paprasčiau burmistrą Sultz, kuris mokėjo kad ir nedaug lietuviškai, sau buveine. Petisne lyg norėjo prieštarauti, ruošėsi kažką sakyti, bet susilaikė ir tik ranka numojo.

PALIAUBŲ PASIRASYMAS

Greitai atvyko senyvas majoras. Buvo susinervinęs. Saljutavo. Papsidairė aplink, kaip geras tėvas-vadas, ieškodamas akimis, ar ne trūksta ko nors iš karių. Po to kreipėsi į mane:

"Darysime paliaubas?"

Jausdamas visą atsakomybę už savo veiksmus, supratau, kad čia nėra strateginis klausimas: paimsi kareivines, tai jau kraštas lyg ir laisvas, ir klausimas baigtas. Anaipolt. Jei mes darysime kuo mažiau triukšmo, kuo daugiau saugosim alįjantų prestižą, tuo daugiau bus mums galutinam krašto likimo sprendime. Tad senam majorui atsakiau:

"Iš viso nematau, už ką gi jūs, prancūzai, čia mušatės? Patys iš Prancūzijos maršuojate į Ruro kraštą, o čia kovojate, gindami vokiškumą. Aš būčiau ne tik už taiką, bet ir už pilną nuosirdžią draugystę. Mes, lietuviai, pilni simpatijų prancūzams ir suprantame, kad čia Klaipėdoje jūs, prancūzai, esate blogos diplomatijos auka. Negalite pasiūlyti taikos, kol diplomatijos susitars, lai būna paliaubos".

Labai trumpai tarėmės, surašėme ir pasirašėme paliaubų aktą. Jo turinys, trumpai suglaudus, buvo toks: visas miestas lieka mūsų žinioje. Išimti sudaro kareivines, kur užsidarė prancūzai. Petisne paprasė palikti ir prefektūrą. Gerai - sutikau. Majoras paprasė susisiekti su laivais, iš kur jie gauna maisto. Paliaubų galia - neribotam laikui. Jos gali būti nutrauktos, 12 valandų iš anksto vienai pusei įspėjus kita. Aš pasijuokiau. Gerai, mums užtenka ir dviejų valandų pasiruosti. Bet jei jūs norite 12 valandų - sutinku. Be to, vaikščiokite, kur norite po miestą, mes nekludysime. Mes nežürim į jus, kaip į priešą.

Aktiais pasikeitus majoras Tubeux prasė gražinti prancūzams Sautuvus. Iš savo pusės sutiko atiduoti sunkvežimį, kuris ties Goetzefenu pakliuvo jiems.

Aplink stovėjo apie dešimt prancūzų karininkų. Tik vienas Petisne, užkietėjęs biurokratas, laikėis rezervuotai. Gi karininkai aiškiai rodė mums simpatijų ir pagarbos. Aš atjaučiau juos. Negi šie 35 šautuvai turi reikšmės. Ir tariau: "Gerai".

Prancūzai atiduodami mums automobilį pastebėjo, kad jis sugedęs ir čia pat ju mechanikai sutaisė.

Mes apstatėme miestą ir uosto rajoną sargyjomis, saugojome kareivines ir kiekvieną prancūzų judėjimą, o dar tą pačią naktį Erdmonas Simonaitis įsikūrė Krašto Direktorijos rūmuose.

Pasienio policininkai su pagauta kontrabanda Klaipėdos krašte.

Motorizuotoji policija Klaipėdos krašte.

ĮVYKIAI IR NUSIKALTĖLIAI

BĖGU IŠ VILNIAUS

Balys Pupalaigis

Neapsakomas buvo džiaugsmas, kai 1920 metais atgavome Vilnių. Ypatinai džiaugėsi tie, kurių sodybos buvo kelių ar keliolikos kilometrų atstu nuo lenkų pasiektos ribos. Tos nuotaikos neturiu didelių gabumų aprašyti. Tai buvo kažkas šventa, kažkas amžina, nesuprantama; rodos, jau viskas atsiekia, buvo tik noras dirbti - prisidėti bent krisleliu dideliuose valstybės tvirtinimo darbuose.

Prieš tai, jau septyniolikametis berniokas, kalbinau vienminčius eiti savanoriais į kariuomenę, bet jie mane tik pašiepė, kvailiu pavadino. Šį mano norą kažkaip tėvas sužinojo. Kartą vakarienėjant, nei iš šio, nei iš to, tarė man: "Jei tu be mano žinios išėsi į kariuomenę, tai ir negrižk namo". Iš karto, nesupratus, kas čia pasidarė, tylėjau ir tėvas daugiau nieko nebesakė.

Mokslą turėjau tęsti Vilniuje 1-je, vėliau Vytauto Didžiojo gimnazijoje. Ne tiek tėvas, kiek kaimynai norėjo mane matyti kunigū, net mokslams baigti pilną paramą žadėjo.

Su lagaminu maisto produktu, drabužiais ir patalyne, tėvo išlydėtas atsidūriau Vilniaus berniukų bendrabutyje, Subačiaus gatvėje 24. Galvojau, juk Leonardas Peseckas jau iš Aukštadvario progimnazijos išėjo savanoriu į Lietuvos kariuomenę, tos progimnazijos mokytojas Antanas Majus taip pat kariuomenėje, buvęs mano mokytojas klierikas Vaelovas Kundrotas, metęs Kunigų seminariją, tarnauja pašto valdyboje, geras pažįstamas, V klasės mokinys Valavičius išėjo į Karo mokyklą, tai kodėl aš turiu būti kunigas, kai kalbama, kad dabar Lietuvai ne vien kunigai reikalingi, bet ir įvairiems darbams žmonės? Ryžausi ir parašiau Vilniaus apskrities viršininkui prašymą tarnybai gauti.

Prašymas pateko Vilniaus apskr. policijos vadui Pranui Legeckui. Jis pasiūkė mane paaiškino, kad jiems labai reikalingi tarnautojai ir ypatingai tokie, kurie moka rusų ir lenkų kalbas. Jašūnu nuvadoje nei vienas tarnautojas nemoka lietuviškai, tai toks, kaip aš ten labai reikalingas. Norėjau likti Vilniuje. Pagaliau susitarėme, kad vyksiu į Jašūnus, o vėliau jis mane paimsias į Vilnių. Į tarnybą priėmė nuo apalio 1 dienos ir paskyrė raštininku, bet į Jašūnus nuvykau kelias dienas pavėlavęs.

jo arkli. Jis buvo mandagus, stropus, drausmingas ir paslankus viso-kiems patarnavimams. Petravičius buvo juo patenkintas, na, ir jis džiaugėsi savo tarnyba. Po kokio pusmečio žmona pagimdė antrą sūnų ir mano žmona, pasišovusi būti kūma, savo lėšomis iškėlė du vaikučių krikštynas, kuriose ir aš su Petravičium dalyvavome.

Viskas klostosi gražiai ir gerai. Artinosi 1930 - Vytauto Didžiojo metų policijos šventė. Prieš tą šventę Petravičius išvažiavo Kaunan baigti Aukštesniosios Policijos mokyklos. Savo Klaipėdos krašte pirktą trakėnų veislės kumelę paliko Palangoje tojo policininko priežiūroje ir prašė juo kasdieną ja raitam patreniruoti. Tas gi, kaip kariuomenėj tarnavęs kavalerijoje, mėgo ir mokojo joti. Ruosdamasis šventės šventei, pasitaręs su policijos nuovadu viršininkas, nustatė policijos šventės programą. Kaž kodėl sugalvojo tos šventės dienoje prvesti policijos tarnyboje esamų arklių lenktynes. Atsiet, visus policijos pareigūnus, kurie tarnybos reikalams turėję arklius, leisti į lenktynes ir prieš tai juos gerai patreniruoti. Be to, kiekvienas arklys turėjo būti išmokytas peršokti per tris gan žemas kliūtis, būtent: žabų tvorą, pakeltą nuo žemės kartį ir griovį. Lenktynėms greitumon kiekvienas arklys turėjo prabėgti vieno kilometro atstuma. Per trumpiausią laiką atbėgusiems ir švariai paėmusiems visas kliūtis buvo skiriamos piniginės dovanos. Taip policijos šventės spalio mėn. antroje dienoje, po parado, iškilmingu pamaldu, papietavę vykdėme tą policijos raitelių sporto programą.

Kadangi tame vieškelyje buvo keletas didokų akmenų, tai prieš lenktynių dieną policininkas tuos akmenis pašalino ir į jų duobes pripylė žemių. Tur būt, žemių tose duobėse kietai nesuplakė. Lenktynių dieną mes tose duobėse pripyltų žemių nepatikrinome. Vieškelis buvo siauras, tad komisija nutarė leisti tik po du arklius. Tam tikslui visi, apie dvidešimt arklių buvo suporuoti. Tada Kretingos apskrities policijos pareigūnai teturėjome tik keturis arklius kavalerijos tipo: aš turėjau du trakėnus, Kretingos policijos nuovados viršininkas Jakutis - trakėnų kumelę ir Palangos policijos nuovados viršininkas Petravičius trakėnų veislės kumelę. Kiti visi arkliai buvo vietiniai - žemaitukai: vieni lengvesni, kiti sunkesni.

Jo viena ranka buvo užimta pavadžiais, o kitoje turėjo steką. Rankomis į žemę atsiremti jis nespėjo. Tokiu greičiu lėkdamas, jis krisdamas visą smūgį priėmė galva. Nuo vieškelio nesikėlė. Kai mes prie jo pribėgome, tai pamatėme, kad jo galvos kausas suskiles ir per plyšius išsivertę smegenys. Ten pat buvęs apskrities gydytojas, aprišęs skarelėm galva, išakė skubiai gabenti jį apskrities ligoninėn. Sužeistasis akimais dar rodė gyvybės ženklų, bet jau kalbėti negalėjo. Ko keli policininkai, pasiėmę jį ant rankų, nunešė į ligoninę, jis mirė. Galim įsivaizduoti, koks liūdesys apėmė visus žiūrovus. Visi jį pažino, gerbė ir mėgo. Na, o jau jo žmona, drauge su manaja verkdamos, balsiai raudodamos ir rė-

kiančio vaiko lydimos, nuskubėjo ligoninėn. Nutildžius tebegrojanti skelbiau susirinkusiems, kad dėl tragiškos policininko mirties, tolimeskirstyti. Apie įvykį tuojau padaviau telefonogramą Policijos departamentui. Kadangi iškilminga vakarienu šaulių klube jau buvo paruošąta valandą ten susirinkti. Kai visi, susirinkę iškilmingon vakarienu, susėdome už stalų, tai visiems pareiškiau, kad policijos šventė yra apkaupus pagerbti žuvusį asmenį. Po prakalbu numatyta menine dalį ir mano žmona, toje vakarienėje nedalyvavo. Kaž kam pasiūlius materialiai paremti tragiškai žuvusio policininko žmoną ir jos vaikus, susirinkusieji suaukojo virš penkių šimtų litų.

Policininka, vyriausybės lėšomis trečia diena iškilmingai palaidojome. Mano žmona visą laiką, iki jis buvo palaidotas, jo žmoną ir vaikus globojo, laikydama juos mūsų bute. Aš, parėjęs į savo butą negalėjau juo nuraminti, nes žuvusio policininko žmona labai sunkiai pergyveno nelaimę - be perstojimo verkė, aimanavo ir skundėsi savo ateities beviltiška būkle, rovė nuo savo galvos plaukus, per kiauras naktis nemiegodama blaškėsi lovoje ir ikrisdama isterikon net nualpdavo.

Mano žmona irgi nelengviau pergyveno tą jos nelaimę, drauge susikabinusis valandomis verkė, išvardindamos įvairiausias priežastis, dėl kurių tas policininkas taip tragiškai žuvo. Aš savo žmonos žinion padėžiau savo arklius su brička ir patariau joms prasiblaškyti nuvažiuoti Palangon ar kur kitur. Palangon jos jau buvo nuvažiusios, bet kai tik užėjo į tą butą, kuriame tas žuvęs policininkas gyveno, jo žmona, pamačiusi jo rūbus, vėl puolė isterikon. Kol mano žmona ją nuramino ir parvežė atgal Kretingon, turėjo daug vargo.

Kažkaip pakriko nervai ir mano žmonos. Įsimušė sau galvon, kad ji kalta, jog tas policininkas žuvo. Išmėtinėjo man, kam aš jį priėmiau policijos tarnybon. Nereikėjo jos prašymo klausyti. Jeigu ne ji - jis tos tarnybos nebūtų gavęs ir nebūtų žuvęs. Niekam daugiau protekijos nebedarys, nes dabar yra įsitikinusi, kad asmuo, kuriam jis padarys kokią nors protekciją, būtinai susilauks didžiausių nemalonumų. - jeigu ir nežūvs, tai pateks į kokią vargą, kad keiks ją visą savo gyvenimą. Aš ją raminau, kad dėl jo žuvimo ji visai nekalta, tai jo toks likimas.

Kai kurį laiką ir mane sažinę graužė - kam aš išgalvojavau tas policijos arklių lenktynes, kam leidau suporuoti jo jojamą kumelę su Jakučio jojamą kumelę ir kodėl aš nedasiprotėjau prieš lenktynių pradžią patikrinti tame vieškelyje duobius, iš kurių buvo išimti akmenys.

Palaidojus žuvusį policininką, jo žmona su vaikais išvažiavo Alyton ir apsigyveno savo tėviškėje.

Aš dėl to įvykiu buvau susirūpinęs, galvodamas, kad Vidaus reikalų ministerija galėjo prikišti man, kam aš sugalvoju tas policijos arklių lenktynes. Nuvaziavęs Kaunan dariau žygius, kad pripažintų, jog tas policininkas žuvo, eidamas tarnybos pareigas, kad jo našlei žmonai būtų paskirta pensija, kol jo vaikai sulauks pilnų metų. Vidaus reikalų ministerija irgi buvo tos nuomonės, padarė atitinkamus žygius ir tai moteriškai buvo paskirta pensija, nors ir nedidelė, bet kas mėnuo išmokama.

Tai va, kas atsitiko, kai mano žmona įsikėjo į mano tarnybinius reikalus.

REDAKCIJOS PASTABA. Petras Mačys-Mačinskas, Atsiminimų autorius, 1959 m. rugpiučio 18 d. mirė nuo širdies smūgio Trenton, N.J., nebaigęs savo atsiminimų rašyti. Jo atsiminimai turėjo baigtis bolševikų okupacija. Tokiu būdu dešimties metų laikotarpis liko neaprašytas.

ALYTAUS PASIENIO BARO VIRŠININKAI

Pirmasis, kurį radau atsikėlęs į Alytaus barą, buvo atsargos leitenantas Monstavičius. Jis gyveno Alytuje, statėsi ten savo namus ir mažai turėjo laiko domėtis tarnyba. Į mėnesį kartą atvažiuodavo Merkinėn, kai reikėdavo išmokėti pasienio policijos pareigūnams algas. Ta dieną mes visi rajono viršininkai suvažiuodavom Merkinėn, gaudavom iš jo pinigų ir net nepabendravę išsiskirstydavom. Per du mėnesius jis nė karto nebuvo atvažiavęs mano rajonan. Tai bent geras buvo man baro viršininkas.

Neužilgo atleido jį iš tarnybos ir jo vieton paskyrė atsargos pulkininką leitenantą Bilmaną. Jis Lietuvos kariuomenėj tarnavo 4-me pėstininkų pulke vado padėjėju. Bilmanas apsigyveno Merkinėje, kur isteigė baro viršininko buveinę. Jis užaugo okupuotoje Lietuvoje, baigė rusų karo mokyklą, tarnavo jų kariuomenėj ir, kai kūrėsi nepriklausoma Lietuva, palikęs žmoną ir vaikus, atbėgo Lietuvon ir įstojo mūsų kariuomenėn. Buvo narsus ir pasižymėjęs mūšiuose su Lietuvos priešais. Jis dažnai aplankydavo kiekvieną rajono viršininką, mėgo išgerti ir pasivaikinti. Į Merkinę jis atsivežė gan gražią, apie 30 metų, blondinę, mėlynakę moteriškę, kurią pristatė visiems kaip savo žmoną. Tai buvo linksma moteris, mėgo svečiuotis, mėgo ir galėjo daug išgerti, nusigė, us triukšmavo ir meilinosi prie kiekvieno vyriškio. Vėliau suži-

nojame, kad ji yra Kauno viešbučio "Palanga" savininko dukterė ir palaidu gyvenimu žinoma visame Kaune. Kaž kaip prie Bilmano prisirišo, tapo jo meilužė ir vėliau jis su ja susidėjęs gyveno. Žmonės kalbėjo, kad dėl jos netaktiškų pasielgimų, jis turėjo iš kariuomenės išeiti į atsargą, Mano žmona jos nekentė ir nepagėidavo turėti savo viešnią. Ji vadinosi Liolka. Bilmanas dėl jos elgesio turėjo daug nepatogumų ir nemalonumų. Vėliau, kai aš iš pasienio buvau perkeltas atgal į viešąją policiją, Bilmanas iš tų baro viršininko pareigų buvo atleistas ir paskirtas Vilkaviškio baran I-os eilės rajono viršininku. Ten betarnaujant, pakriko jo nervai, ir jis vieną dieną, atvažiavęs Merkinėn... nusišovė.

NEREIKĖJO KIST NAGŲ, TAI IR LAPĖ NELOTŲ

1921 metų rugpiučio mėnesio vieną dieną nepasibeldusi įšlinko mano kabinetan nepažįstama, senyvo amžiaus, nuskurduši, suvargusi moteris ir, atsiėmusi durų sąsparos, nepratarama nė žodžio, graudžiai verkė. Priėjęs prie jos paklausiau:

- Kas atsitiko, ko verkiate?

Ji, nieko neatsakiusi, dar graudžiau verkė, šluostydama skarelės kampais išsekusias akis nuo ašarų. Paėmęs už rankos, atsivedžiau prie stalo, pasisodinau ir vėl paklausiau:

- Kas jus nusikraudė?... Nusiraminkit... Aš jums padėsiu. Visą teisybę papasakok, kas atsitiko?...

- Nebesurasdama savo valsciuje teisybės, atėjau ieškoti jos pas jus... Gelbėkite, padėkite man, nelaimingai motinai, surasti nuskrausta, per apgaule iš namų išviliotą ir nežinia kur dingusią mano dukra. - Aš esu Odrijos durų kumetė, - pasakojo ji. - Mano vyras jau seniai miręs, mes užauginome vienintelę dukrą Marytę...

Prieš 12 metų, kai ji turėjo tik 17 metų, pasamdė ją tarnaitę stambus vienturtis ūkininkaitis Pranas, kurio tėvai turi 50 margų žemės - vienkiamelį ūkį Odrijos miestelio laukuose. Marė buvo graži, o Pranas taipgi jaunas ir dailus vyras. Vienas kitam labai patiko ir atsitiko taip, kad Marė pasijuto nėščia. Kai tai pastebėjo Prano tėvai, Marytę atleido iš darbo, ir ji verkdama grįžo namo, nusiskundė savo nelaimę ir po pusmečio pagimdė dukrelę. Ji labai tą Praną mylėjo, o jis, kol ja gundė prie nuodėmės, vis tikino labai mylis ir žadėjo vesti. Bet jo tėvai ir galvoti apie tai nenorėjo. Jie pasakė, kad mes apie tai nesvajotumėm, nes Pranui jie patys parinks žmoną. O jeigu Pranas užsispirtų Marytę vesti, tai, tėvai visą turta aprašysią kitam giminaičiui. Dėl tos priežasties Pranas atsiskakė vesti Marytę, o ji Alytaus teisme išklėdė alimutus ieškini, kuris ir buvo priteistas. Tas buvo dar rusų caro laikais. Kai

Aš jo paklausiau, ar nebijus vienas daržinėje nakvoti, ypač kai užėina lietus su perkūnija? Jis greit atsakė:

- Aš ne vienas ten guliu - su bernu, o kai bernas su gaspadorium ke- lioms dienoms kur išvažiuoja, aš einu gulėti stubon. Vienas bijau.

Tada aš jo paklausiau: - O praejūsios savaitės trečiadienio naktį irgi su bernu kartu nakvojote daržinėje?

- Taip, sakė jis, - jau pora mėnesių kas naktį abu miegame kartu, tik to trečiadienio naktį abu su bernu girdėjome laukuose šūvi, kieme su- lojo šūnis ir kas tai po kiema vaikščiojo. Kadangi šūnis greit nustojo šūti, supratome, kad vaikščiojo gaspadorius Pranas. Aš mačiau, kad jis turi karini šautuvą ir kai kada naktimis iš jo šaudė.

Apsidžiaugiau piemens parodymu, užprotokolavau ir liepiau vienam policininkui su juo pabūti valsčiaus raštinėje. Paprasčiau valsčiaus se- kretorių atnešti pačią didžiausią paklodę, kuria užtiesėme stalą, taip, kad jos kraštai iš visų pusių siektų grindis. Iškviečiau atgal berną ir, pakišęs jį po tuo apkloto liepiau tyliai sėdėti ir gerai klausytis, ką pasakys man piemuos. Atvedžiau atgal piemenį ir iš naujo prašiau papasa- koti, kur jis ir su kuo naktimis miega ir ką jis su bernu girdėjo praejūsios savaitės trečiadienio naktį. Piemuos, nematydamas po stalą pa- slėpto berno, viską pakartojo. Atidaviau jam likusius saldinius ir paleidau namo.

Bernas, būdamas po stalą, viską girdėjo, ką piemuos pasakojo ir kai jį ištraukėme iš po stalo liepiau policininkams atnešti kibirą vandens, tuščią maišą ir nagaiką. Kai viskas buvo atnešta, bernui pasakiau: - Girdėjai, ką piemuos pasakojo? Jis nemelavo. Aš juo tikiu... O tu mel- lavai ir už tai dabar gausi pilti ir užpakali, kol nepasakysi tiesos. Maukšis tuojau kelnes ir gulki!

Bernas griuvo man po kojomis ir verkdamas prašėsi dovanoti už melavimą. Dabar, esą, pasakysias visą teisybę. Ir jis pasakojo tą, ką ir piemuos. Prisipažino pirmiau melavęs, nes buvo Prano įprašytas ir degtine pavaišintas, kad jeigu kas klaustų, tai turi sakyti taip, kaip pirma klausinėjamas pasakojo.

Užprotokolavau jo parodymą ir, pakišęs po tuo pat stalą Prana, liepiau bernui pakartoti, kad jis melavo ir dėl ko tai darė. Bernas pa- ir aš jį paleidau eiti namo. Ištraukęs iš po stalo Praną užkla- viau: - Girdėjai, ką pasakojo tavo bernas?

O jis man ir sako:

- Rupūžė, tai melagis!... Rado kada atkeršyti... Už dalgės sulaužymą daviau jam per ausį... Netiesa... Jis gulėjo su manim virne...

- Jūs meluojate, sakau, ir berną įkalbėjote meluoti. Matau, kad gra- žumu su tavim nesuskalbišiu. Kai įplisime užpakalin, kitaip prakal- bėsi. Jis pats tuojau nusimovė kelnes ir atsigulęs ant grindų tarė:

- Galite mane iki mirties sukapti, aš nekaltas ir apie Marę nieko nežinau.

Supratau, kad vartodamas fizinę jėgą iš jo vis tiek nieko neišgausiu ir gerai žinodamas, kad neturiu teisės tai daryti, liepiau apsiręngti ir uždariau dahoklėn.

Artėjo vakaras. Pavargau, paleidęs policininkus pasieškoti nakvy- nės, paskambinau telefonu teismo tardytojui, kuriam papasakoju, kad sugrioviau Prano "alibi" ir kokius padarius veiksmus ir ką man rytoj daryti. Tardytojas buvo patenkintas ir žadėjo painformuoti Apygardos teismo prokurora bei išgauti sutikimą toliau laikyti Praną arešte.

Rytojaus dieną, kai susirinko sukviesti žmonės, visi nuvykome ir Prano vienkiemį kratos daryti ir surasti nužudytos Marės lavoną, kraujo pėdsakus, kariška šautuvą ir kardą. Aš su kelias policininkais apžiūrėjau visus trobesius, o kiti policininkai, padedami 50 sukviestų vyrų, sakėmis išnešė iš kluono, daržinių jau suvežtus dobulis, šiena, rugius, kviečius ir viską sudėjo į kūginę kiemė. Taipgi iš visų tvartų iš- mėžė mėsą. Darbas truko dvi dienas. Nieko tartino rasti nepavyko. Trečia diena išėjome į laukus ir išsikirstė, kaip medžioklėje varikai, išvaikšiojome visus vienkiemio laukus, ieškodami kraujo žymių arba šviežiai išpurentos žemės. Netoli dvaro laukų, ant vieno keliuko, paste- bėjome aiškias kraujo lašus. Apsidžiaugėme ir, sekdami laisvais, at- sekėme į dvaro kiemą iki vienos daržinės durų. Jau buvau pasiryžęs visus ten sukrautus rugius, kviečius išnešti kieman, kai vienas to dvaro darbininkas, sužinojęs ko mes čia ieškome, paaiškino, kad tie kraujo lašai yra arklio, kuriuo jis vakar iš laukų vežė kviečius. Pravažiuojant griovelį vežimo dyzelis sudavė arkliui ir lūpas iš kurių ir tekėjo tie kraujo lašai.

Patikrinęs ta arklį radau jo lūpas patinusias. Įtarimas atpuolė ir mes, apsirūpinę ilgomis kartimis, išgraibstėme apylinkėje esamų ežerų pakrantes, manydami ten surasti Marės lavoną. Viskas buvo veltui.

Nusiminiau, žinojau, kad, kol nesurasiu Marės lavono, Prano kaltė nebus įrodyta ir teks jį iš arešto paleisti. Sekančią dieną vien tik su policininkais dar kartą smulkiai apžiūrėjau visus trobesius: iščiupinė- jom visus pastatų šiaudinius stogus, išbaladojome plaktukais visas sien- nas, lubas ir grindis, iš avilių išvaikėme bites, bet kaip nieko, taip nieko. Atėjo sekančio sekmadienio diena, ir Pranas, protestuodamas dėl nepagrįsto laikymo arešte, atsisakė valgyti.

Nežinodamas ką daryti, dar kartą nutariau patikrinti visų pastatų pamatus. Apžiūrėdami esama po vienu stogu lazaunę ir malkinę nega- lėjome aiškiai matyti iš vidaus pamatų, nes prie vienos sienos buvo su- krautas kūgis sukapotų malkų. Liepiau tas malkas nuo sienos nuversti ir, kai pasirodė tos sienos pamatai, pamatėme, kad vienas didokas akmuo šviežiai apteptas nesukietėjusiu cementu. Lengvai išvertė akmenį, radome žemyn vedančią skylę. Liepiau vienam ponesiam poli- cininkui, šviečiant elektros lempute, listi ton skylėn ir apžiūrėti, kas ten yra. Policininkas skylėje dingio ir po kelių minučių išlįsdamas

rankoje turėjo karinį šautuvą, kuris buvo ties uoksu, medinėje dalyje, perlaužtas ir visas apkerpes tirštū, kiek apdžiūvusių krauju. Ten buvo iškasta slėptuvė, kurioje nuo vokiečių valdžios Pranas slėpė grūdus ir kitokių ūkio gaminius. Be to šautuvu ten daugiau nieko įtartino nekitokių ūkio gaminių. Be to šautuvu ten daugiau nieko įtartino nekitokių ūkio gaminių. Be to šautuvu ten daugiau nieko įtartino nekitokių ūkio gaminių. Be to šautuvu ten daugiau nieko įtartino nekitokių ūkio gaminių.

Prisipažink, kur tu padėjai Marę... Be reikalo tu kankini save nevalgydamas ir mus tiek dienų kankindamas. Jei tu prisipažinsi ir valgydamas ir mus tiek dienų kankindamas. Jei tu prisipažinsi ir valgydamas ir mus tiek dienų kankindamas. Jei tu prisipažinsi ir valgydamas ir mus tiek dienų kankindamas.

Tuo kruvinu šautuvu ištryniau jo veidą, ištepdamas jį krauju. Pranas išbalso, stulpu pastatė akis ir apalpo. Davėme išgerti vandens ir jis atsigavo. Nenuleisdamas akių nuo šautuvo, ilgai ji žiūrėjo ir, sunkiai atsikvėpęs, tarė:

Taip, aš ją peršoviau ir, kai ji pradėjo rėkti, paėmęs šautuvą už tūtos, buože smogiau į galvą. Šautuvas lūžo, o ji nutilo. Tai įvyko aną trečiadienį apie 11 val. nakties mano laukų pievoje. Užsidėjus ją ant pečių nuešiau į netolimą nuo čia esamą Duselninkų ežerą, užkabinau jos lavonui akmenį, idėdau ežero pakrantėje rastan laivelin, nusiiriau į ežero vidurį ir pakindau.

Tuoj liepiau pakinkyti arklius ir pasisodinęs greta savęs Prana, su visais policininkais nuvažiuoju prie Duselninkų ežero. Mudu su Pranu susėdome ežero krante, policininkai dviejuose laiveluose, pasiėmę bagrus ir kartis, išsiirė ežero vidurin. Pranas nurodinėjo krypti. Kaip policininkai nesistengė graibyti ežero dugus, nieko negalėjo užgriebti, nors ežeras buvo negilus, vanduo skaidrus ir beveik visur buvo matyti dugnas.

Sutemo. Nieko nesuradę, visi grįžome namo - valsčiaus raštinenė. Užrašiau Prano prisipažinimą, protokolą ir uždariau jį areštan. Policininkams liepiau tuojau nuvykti pas artimiausius kaimynus kalvius ir per naktį nukalti 10 daugiapirščių kablų, kuriuos kiekviena pakabinę ant reikiamo ilgumo virvų, pririšę ant storos virvės metro atstume viena nuo kito ir, tos storos virvės galus pritvirtinę prie dviejų laivelų, planavome akėti ežero dugną. Kitaip nebeišgalvoju, kaip surasti ežero dugną paskandintą lavoną.

Kadangi jau jaučiau reikalą pakeisti savo baltinius, tai tą pat vakarą išėjau Alytun, žadėdamas ryt rytą grįžti atgal.

Atjojes Alytun su užprotokoluotais parodymais, nuskubėjau pas teismo tardytoją. Tas nusistebėjo mano pasisekimu ir užsispyrimu išaiškinti šį nusikaltimą, bet vis dėlto pastebėjo, kol nesurasiu lavono, Prano kaltė dėl Marės nužudymo dar nepilnai įrodyta. Girdi, kraujas ant rasto šautuvo gali būti ir bet kurio gyvulio, o kad Pranas prisipažino, tai jis teisme gali tai atšaukti, sakydamas, kad policijos mušamas turėjo prisipažinti padaręs nusikaltimą.

Kiek nusimines parėjų namo. Kita rytą, man besiruošiant joti atgal Ūdrion, iš ten telefonu paskambino vyresnysis policininkas, pranešdamas, kad lavonas jau rastas. Naktį areštineis Pranas pradėjęs duris baladotis. Policininko paklauses ar yra policijos vadas ir, kai sužinojęs, kad išjojęs Alytun, tai pasakęs, kad pirmą melavęs, bijodamas parodyti Marės lavoną. Kai prašivis, girdi, važiuosime prie ežero ir aš jums parodysiu, kur lavonas paslėptas.

Kai prašivito, policininkai, pasiėmę Prana, nuvyko prie to paties ežero, ir jis nuvedė to ežero kalniukais į aukštą, žolė apaugusią pakrantę, kuri einant liumpsejo, nes sužėlusiu krūmokšniui ir žolių šaknų apacioje buvo vanduo. Staiga pirštu parodė vietą, Pranas pasakė, kad ištrauktumėm krūmokšni, kur atsivers skylė, ten ir esąs lavonas. Tai padarius, tikrai atsivėrusioje skylėje lengvai buvo ranka užgriebti rūbai - skara, kurion ir buvo suvyniotas ysiškai nuogas pusiau perpiautas moters lavonas.

Tuojau nubėgau pas teismo tardytoją, jam tai papasakoju. Iškvietę apskrities gydytoją, visi trys išskubėjome prie Duselninkų ežero. Ir tikrai ežero pakraštėje gulėjo į skarą suvyniotas Marės lavonas. Kai gydytojas padarė skrodimą, pasirodė, kad mergina buvo kariniu šautuvu peršauta iš užpakalio į petį ir kulka, išėjusi priešakyje, išplėšė krūtineje didesnę skylę, bet toji žaizda dar nebuvo mirtina; ji mirusi nuo smūgio suduoto jai į smilkinį kietu daiktu. Nuo to smūgio net kabojosi iškritusi viena akis. Jau negyva ji buvo pusiau perpiauta dideliu peiliu taip atargiai, kad net nepaleisti viduriai.

Papildomai Pranas papasakojo, kaip ji buvo nužudyta.

Kai negyva Marės kūna, užsimetęs ant pečių nešiau link ežero, man kojas pakirto, bijodamas, kad nepravistų, paslėpęs lavoną krūmuose, parbėgęs namo, pasiėmėm karda ir atsinešęs nuplėšiau rūbus, o lavoną perpioviau pusiau. Po to per du kartus lavoną nunešiau paežerin, kur suvyniojęs į skarą paslėpiau čia, kur radote.

Po kelių mėnesių Marijampolės apygardos teismas buvo paskyręs dieną Prano bylai nagrinėti. Iki teismo jis sėdėjo Kauno sunkių darbų kalėjime. Vieną rytą jis buvo rastas savo kameroje, pasikores ant savo petnešų.

ŽIAURI ŽMOGŽUDYSTĖ

B.T.

Kovo 4 dieną apie 17 val. Maišiagalos valsčiuje Petraučiznos palivarke Prano Senkevičiaus ūkyje, buvo nužudyta Stefanija Daškevičienė apie 70 metų amžiaus, ir sunkiai sužalota Antanina Daraškevičiūtė apie 18 metų amžiaus. Jas nužudė Pranas Aleksandravičius 17 metu, kuris 1938 metais tame ūkyje buvo tarnavęs apie 3 mėnesius piemeniu.

Buvo taip: kovo 4 dieną Pranas Senkevičius su žmona išvyko į Vilnių. Namie pasiliko uošvė Daškevičienė, motina ligonė, 75 metų amžiaus, samdinė ir du mažamečiai vaikai. Į namus atvyko Pranas Aleksandravičius ir prie tvarko keliais smūgiais į galvą kirstuvu ir basliu nužudė Daškevičienę. Atvykęs į kambarį, mergaitę 4 metų amž. uždarė į spinta, o berniuką 2 metų amž. visai nuogai išrengė. Kambaryje su kirstuvu sunkiai sužalota iki sąmonės netekimo Daraškevičiūtė, paskui pasigrobė įvairių rūbų ir šiaip daiktų, gyvenamą namą iš vidaus pusės dvejose vietose padegė, uždarė duris, pasikinkė, iš tvarto pasiėmė, kumelę ir išvažiavo su visais pasigrobtais daiktais. Ligonė Stankevičienė, pajutusi dūmus, iššliaužė lauk ir pradėjo šaukti pagalbos. Atbėgę kaimynai gaisrą užgesino ir vaikus išgelbėjo.

Žmogžudys Aleksandravičius iki kovo 6 dienos slapstėsi, bet nuo budrios policijos akies nepasilėpė: policija jį kovo 6 dieną sulaukė ir surado pavogtus daiktus.

ŠOVINYS IŠDAVĖ

Pranas Želvyas

Antroje rudens pusėje diena iš dienos pliauškė lietus. Pažliugo žemė. Lauku, pievų ir miškų žemumos apsemtos tyvuliuo lyg ežerai. Dienos trumpėjo. Aklėje tamsoje skendo ilgosios naktys. Be svarbesnių reikalų žmonės nediršo toliau nuo namų išeiti. Viekiškių apylinkėje sklido gandas, kad, miškuose slapstydami, garsus plėšikas Gričius užpuldinėja praėivius ir plėšia ūkininkus. Gričiai pasirodžius Maigu miške, tuoj buvo suorganizuota didelė plėšikui sugauti medžioklė.

Viena ankstų šio lietingo rudens rytą (tikslios datos nebeapmenu) gerai ginkluotų policininkų ir šaulių būrys išvyko į Maigų mišką plėšiko Gričiaus medžioti. Mums atvykus į pamiškę, miškas dar tebemiegojo

nakties glėbyje. Prisilaikydami mirtinos tylos, žygiavome pamiškė ir paskyrimo vietas, tam tikrose viens nuo kito nuotoliuose jas užėmė kovai skirtam ruože, laukėme dienos šviesos.

Sunkiai aušo rytas. Budo ir miškas. Tačiau, šios situacijos akimirkoje, miško dvasia siaubingo išgąsčio akimis žiūrėjo į pasiruošusius medžioklei policijos pareigūnus ir šaulius, kurie kiekvieną akimirka drąsiai žengs į mišką, kurio sunkiai pereinamuose raistuose bei neįžengiamuose tankumynuose teks ieškoti įsikūrusio žiauraus plėšiko Gričiaus. Jis čia savo būvimu gąsdino ramius gyventojus.

Dienos šviesiai pakėlus tamsos uždanga miške, sulindome į mišką. Kaip kiekvienas šios medžioklės vykdytojas, taip ir aš, peršokęs pamiškės griovį, su paruoštu šauti ginklu rankoje landžiojau po tankes ir akylai apžvelgiau man pavesto išžvalgyti miško ruožą. Nepatingėjau pasilenkti ir išžvalgyti po tankimis eglaitėmis bei pušaitėmis. Taip pat karts nuo karto pakėles galva, aštria akimi, išžvalgiau ir tas miško močiutes-senes iki žemės šakotas egles. Ir taip, bežvalgydamas man pavesta ruožą, išėjau į didelę miško laukumą. Ji visa vandeniui apsemta ir tyvuliuoja lyg koks ežeras. Pačiame jos viduryje nedidelė, tankiais kadugiais apžėlusi, kalvutė. Patraukęs aukštyn bataulius, tariausi bristi į kadugyną. Kur tau. Lyg tik koją kyšt į vandenį, nisiekiu dugno. Nėra ko galvoti perbristi. Žiūriu vienai, žiūriu kitaip, bet kalvutėje kadugynas labai įtartinas. Taip, rodos, širdis ir traukia bristi, tačiau iš pasamonės mintis sulaiko. Apėjau aplink visą laukumą ir buvau pasi-ruošęs kalvutę pasiekti. Bet nežinomos jėgos verčiamas iš čia pasitraukiau. Ir vandeniui apsemtu mišku klampojau į kitą miško pakraštį, kur pasislėpė kiti medžiotojai laukė iš miško išeinančio Gričiaus. Kaip aš, taip ir kiti vienas po kito grįžome. Šios dienos žygiui pasibaigus be pasekmių nebuvo viskas baigta.

Po šios medžioklės Gričius išdriso ateiti į Kegrių kaimą, Viekiškių valsčiuje, Mažeikių apskrityje, pas vieną savo pažįstamą (pavardės neatsimenu). Čia jis jautėsi saugus nuo suėmimo. Drąsiai įkalbino savo pažįstamąjį, kad jis parūpintų jo pistoletui šovinį. Sakėsi čia noris patūti, iki pažįstamas grįš su šoviniais. Duoda pinigų, revolverį ir paskutinį šovinį ir išleidžia į Viekišnius šovinį surasti.

Šis Gričiaus pažįstamas Viekišniuose nėra šovinį ieškoti, bet pirmiausia užsuka į kleboniją ir smulkiai apie įvykį papasakoja klebonui - kanaaninkui Navickui, kuris, padaro savo sprendimą - jį siunčia namo ir isako, kad sugrįžęs tuoj atiduotų Gričiu revolverį ir tą šovinį.

Gričiaus pažįstamas, manydamas, kad kanaaninko patarimas nėra geras, eidamas namo, užsuko į Svirkaičių kaimą pas gerai pasiturintį ūkininką ir reikalą gerai suprantantį Radvilavičių, kuriam papasakojo apie savo misiją ir kanaaninko patarimą. Radvilavičius, paėmęs jo revolverį, liepė čia palaukti. Pats žaibo greitumu išsiuntė raitą berną į Viekiškių policijos nuovadą su pranešimu.

Viešnių nuovados viršininkas Daleckas su pavaduotoju Lukošium tuoj išvyko pas Radvilavičių. Čia Gričiaus revolveriu padarė operaciją - išėmė skiltuvo spyruoklę ir, šovini įdėję į revolverio lizdą, atidavė pranešėjui. Liepė grįžti namo, atiduoti Gričiui revolverį su šoviniu ir pasakyti, kad šoviniu negaves. Išakė kad, Gričiui būnant viduje, troboj turi būti tamsu, o jam išėjus, tuojau lempa uždegti. Policijos nuovados viršininkas su savo padėjėju irgi atvyko į sodybą, kurioj svečiavosi viršininkas su savo padėjėju ėmė belstis į trobą pro vienas paruoštu planu, viršininko padėjėjas ėmė belstis į trobą pro vienas duris, o plėšikas metėsi laukan pro kitas. Bet čia jam kelia pastojo virduris, o plėšikas metėsi laukan būtu nušoves, bet jo revolverio šovinis po operacijos neveikė, gi viršininkas savo ginklu į sužeidė ir suėmė.

Nugabenus į nuovada ir suteikus pirmąją pagalbą, buvo plačiai apklausinėtas. Man paklausus, kur jis buvęs tą rytą, kai buvom suruošę jo medžiokle, nesivaržydamas pasakė, kad tuo metu jis sėdėjęs aukščiau minimos laukuvos kalvos kadugyne. Jis matęs policininką, besitaikstantį bristi į salą ir buvo pasiruošęs jį nušauti.

Baigus apklausinėjimą ir sudarius byla, tą pačią naktį traukiniu buvo išvežtas į Šiaulius sunkiuoju darbu kalėjima.

Naminės degtinės vartytojai, sulauktyti 1934 metais, gruodžio mėn. 31 dieną Vaduoklių valsčiuje, Šilų apylinkėje, Lukštės miške. Iš kairės į dešinę kvietinis būdininkas Gailūšis laiko sulaukytą prie bravoro arkli, Vaduoklių nuovados viršininkas Vincas Poškus, Vincas Mačiulis, Vladas Mačiulis, Tadas Januškauskas ir policininkas Romualdas Mikešianas.

KOVA DĖL KARVĖS

Petras Markūnas

1920 metų vasara, liepos mėnesį, mūsų kariuomenei baigiant bolševikus išmušti iš Lietuvos, smarkūs mūšiai vyko prie Naujasodžio kaimo Zarasu apskrityje. Naujasodžio kaimas ėjo iš rankų į rankas per kelis kartus. Pagaliau mūsų artilerija iš Antaleptės smarkia ugnimi apšaudė bolševikų apkasus, iš kurių bolševikai turėjo pasitraukti į Juozapavos ir Krakynės miškus. Užimtus Lietuvos vietovėse bolševikai vogė ir plėšė, ka tik užėdami.

Viena karta buvo atvykęs bolševikų būrys mūsų karvės paimti. Mano tėvas, Liudvikas Markūnas, brolis ir aš griežtai pareiškėme, kad mes paskutinės karvės neatiduosime, o bolševikai užsispyrė paimti. Kilo didžiausias triukšmas. Mes visi karvę laikėme už ragų ir neleidome iš tvarto vesti. Bolševikai, matydami griežtą mūsų šeimospriešinimą, bandė imti jėgą ir net grąsino pavartoti ginklą. Vienas bolševikas išsitraukė revolverį ir taikėsi nušauti mūsų tėvą, bet mes visi, vaikai ir buvusios kaimo moterys, apkabinome tėvą į glėbį ir nedavėme bolševikams jo iš mūsų išplėsti, nors bolševikai draskė mus ir daužė veidus. Kadangi bolševikams iš mūsų rankų tėvo išplėsti nepasisekė, o šauti į žmonių būrį vis dėlto neišdrįso, tai tėvo gyvybę ir pasisekė išgelbėti. Paliko tvartą ir mūsų karvę. Kitą dieną tie patys kareiviai atvažiavo, areštavo tėvą, brolių, mane ir dvi seseris ir nuvarė į štabą pas komisara. Jų štabas stovėjo Gudelių kaime, Degučių valsčiuje. Čia mus visus uždarė į atskirą kambarį ir po viena šaukė tardyti. Pirmutinį išsivedė brolių, vėliau tėvą ir seseris, o mane visai nieko neklausinėjo. Po tardymo tą pačią dieną komisaras mus visus paleido namo.

Grįžtant namo, brolis pasakojo, jog prieš tardymą kareiviai buvo nusivedę jį į pirtį ir ten visai jį kankino ir mušė. Mes džiaugėmės, jog nė vieno iš mūsų nesužadė, nes už tokį pasipriešinimą karo metu galėjo ir mirtimi nubausti.

ŽIAURI ŽMOGŽUDYSTĖ ŽEMAIČIŲ NAUMIESTYJE

Petras Markūnas

Balandžio 5 dieną pamišėlis Erichas Krepsas, 28 metų amžiaus, gyvenęs 2. Naumiestyje, nužudė savo sesers 2 mėnesių mergaitę, Ingridą Pėteraitę. Nužudymo aplinkybės buvo tokios. Buvo pietų laikas, visi

kalinius mušdavo medinėmis lazdomis. Buvo toli girdėti mušamųjų riksmas ir dejavimas. Kas iš mušamųjų kalinių pasipriešindavo prižiūrėtojams ir dejavimas. Kas iš mušamųjų kalinių pasipriešindavo prižiūrėtojams ir dejavimas. Kas iš mušamųjų kalinių pasipriešindavo prižiūrėtojams ir dejavimas.

LITUVIŲ KOVOS SU BOLŠEVIKAIS

Petras Markūnas

Novosiolku kaima, dabar vadinamą Naujasodį, Antalieptės valsčiuje, Zarasų apskrityje, bolševikai užėmė 1920 metų vasara, rodos, liepos mėnesį ir išbuvo jame apie 3 mėnesius. Kaime bolševikai gerai išstiprino, nes kaimo apylinkės labai tinkamos karo pozicijoms. Kaime stovėjo 3-čias lietuvių pulkas, apie 150 kareivių. Kareiviai daugiausia buvo Kauno, Panevėžio ir Šiaulių apskričių lietuviai, o rusų buvo mažai, todėl ir pulkas buvo pavadintas lietuvių pulku.

Naujasodžio gyventojai bolševikų labai nenėkė ir diena diendon laukė ateinant lietuvių. Pagaliau, po kurio laiko, Dusetų miestely atsirado keletas lietuvių kareivių. Kadangi tuo laiku lietuvių jėgos buvo dar labai silpnos, tai lietuviai rusus puldavo tik gerai pasiruošę ir retkarčiais. Bolševikai, matyt, lietuvių labai bijodavo, nes nuolat klausinėdavo, ar daug yra Dusetų apylinkėje baltagvardiečių. Bolševikai tada lietuvius kareivius vadindavo buržujų tarnais arba baltagvardiečiais. Į Dusetas kasdien atvykdavo naujų savanorių. Į savanorių daugiausia stodavo ūkininkų sūnūs.

Sustiprėjus Lietuvos kariuomenei, prasidėjo bolševikų puolimas. Lietuviams padėdavo vietiniai gyventojai. Per žvalgybų susitikimus kildavo smarkūs susišaudymai. Antalieptėje stovėjo lietuvių artilerija, kuri daug kartų apšaudydavo Naujasodžio kaimą. Pirmas lietuvių puolimas buvo laimėtas, ir rusai iš Naujasodžio buvo išvyti.

Kaimą užėmus pasirodė, jog lietuvių būta tik penketo kareivių. Tik savo drasa bet sumanumu jie užėmė kaimą ir rusų apkasus. Rusai pamatė, jog lietuvių silpnos jėgos, puolė juos atgal ir, nors šie penki vyrai smarkiai gynėsi ir iš apkasų nė nemant pasitraukti, bet pamatė, kad iš užpakalio juos supa 20 bolševikų kareivių, pilvais emė šliaužti į pakalnę. Du kareiviai, nespėję išbėgti, pasislėpė Naujasodžio ežere: ibrido į kaklo į vandeni, o prieštai per nendras jų ir nepastebėjo. Bolševikai užėmė kaimą, ieškojo pasilikusių lietuvių kareivių, bet, žinoma, nieko nerado. Ir tie, kurie buvo sulindę į ežerą, tinkamu laiku iššoko iš vandens ir, niekieno nepastebėti, pabėgo pas savuosius.

Bolševikus ir vėl turime savo kaime. Kitą rytą apie 30 bolševikų rai-neradė lietuvių, arkliai paliko miške, o patys pėsti leidosi žvalgyti smarkumu emė ir juos iš kuklosvydžio šaudyti.

Po dviejų valandų bolševikai grįžo į Naujasodį iškrinke, kai kurie be užmuštu. Bet, vis dėlto, su savim jie buvo atsivare viena į nelaisvę buvo bolševikų raštinė.

Čia bolševikai savo belaisvį aptvarstė. Kareivis, matyt, jautėsi ištroškes, nes paprašė vandens. Mano sesuo atnešė jam pieno. Tada bolševikai emė seserį visaipe keikti.

- Saviesiems jūs ir pieno nesigailit, - sakė jie itūže. - O mūsų kareivini ir vandens nepaduotumėt.

Vis dėlto sužeistajam leido išgerti porą stiklinių pieno. Aptvarstė belaisvį nugabeno į savo štabą, kuris stovėjo Gudelių kaimė. Degučių valsčiuje.

Po keleto dienu lietuviai antrą kartą puolė Naujasodį ir išvijo rusus. Bet po poros dienu rusai ir vėl išvarė lietuvius iš kaimo. Po kiek laiko iš Antalieptės miestelio pirmieji lietuvių artilerijos šūviai, ir pirmieji sviediniai krito į mūsų kaimą. Lietuviai visu smarkumu emė bombarduoti bolševikų apkasus. Sviediniai nusėjo visus laukus.

Trys sviediniai krito prie pat mūsų namų į kūdra, vienas į runkelių lysvę ir vienas į rūtų darželį. No trenksmo išbryėjo gyvenamo namo langai, o skeveldrų privarė pilnas sienas.

Kiti sviediniai krito tiesiog į bolševikų apkasus. Lietuvių artilerijai tuo laiku vadovavo pulk. Pečiulionis. Mūšiu pasibaigus, buvo rasti sudaužyti du bolševikų kuklosvaidžiai, o patys bolševikai bebėgdami paliko keletą dėžių šovinių ir keletą šautuvių, kuriuos vėliau paėmė lietuvių kariuomenė. Po to mūsų bolševikai dar kartą buvo užėmė Naujasodį.

Prie Antalieptės miestelio per šaudymą sprogo viena lietuvių patranka, užmušdama ir sužeisdamą keletą kareivių. Dabar šia patranka galima matyti Karo muziejuje.

Viena ryta į Naujasodį atėjo lietuvių žvalgas ir klausinėjo, kur yra bolševikai. Mano dėdė Markūnas jam parodė, jog čia pat ant kalno viršūnės apkasuose yra bolševikai. Ir pats žvalgas tą vietą gerai matė, nes nuo kaimo iki kalno viršūnės galėjo būti apie 700 metrų.

Lietuviai kas kart vis smarkiau pradėjo šaudyti ir slinko pirmyn, o bolševikai kalne apkasuose tylėjo. Net patys kaimo gyventojai manė, jog rusai bus pabėgę, nes į lietuvių šūvius neatsiliepė. Žvalgas ant gražaus šyvo arklio leidosi prie to kalno viršūnės, kur mano dėdės buvo

ispėtas. Neprijojus jam kalno viršūnės, bolševikai atidarė į jį smar-
kiausia ugnį iš šautuvų ir kulkosvydžių, žvalgas, kaip žaibas, leidosi
Melnikynės vienkiemio link (Antalieptės valsčiuje) ir už kalno pasi-
slėpė. Vis dėlto arkli jam sužeidė ir koją buvo sužeistas Jonas

Per mūsų bei susišaudymus lengvai į koją buvo sužeistas Jonas
Vadišius iš Navikų vienkiemio, Dusetų valsčiaus. Už pasipriešinimą
bolševikams mirtinai buvo nušautas Antanas Martanas iš Melnikynės
vienkiemio. Palaidotas, rodos, Baltriškių kapuose.

Bolševikus išvijus, po pusės metų žmonės Česnaviškių miške surado
vieno lietuvių kareivio lavoną, kuris buvo nuogai apiplėštas. Kas jį pa-
ėmė ir kur palaidojo - nežinau.

Kaip sakiau, mūsų namuose buvo bolševikų raštinė. Vienas raštinin-
kas mano sesutei ir papasakojo, kad yra slaptas komisaro isakymas
visus jaunus Naujasodžio kaimo vyrus sumiti ir pristatyti į štabą. Kur
mus turėjo toliau gabenti, nebuvo žinoma.

Ta isakymą bolševikai manė įvykdyti vakare, nes tai buvo jiems pa-
togiausias laikas visus vyrus rasti namie.

Kadangi mums apie tai buvo žinoma iš anksto, tai dar iš vakaro aš su
broliu atsiveikinom su namiškiais ir išėjom į Dusetų miestelį pas gim-
ines. Dusetose jau buvo matyti keletas lietuvių kareivių. Po poros sa-
vavių po mūsų išvykimo bolševikai iš Naujasodžio galutinai buvo iš-
mušti ir nuvaryti iki Zarasų. Mes grizome pas tėvus.

Bolševikus išvijus, žmonės jautėsi lyg naujai atgimę ir ėmė skubiai
tvarkyti savo ūkius. Po kaimus tuojau pasipylė lietuviai veikėjai, darė
susirinkimus, ragino žmones stoti į komitetus ir prikalbinėjo jaunus
vyrus stoti savanoriais į kariuomenę ir, kiek kas gali, paremti ją auko-
mis. Į Naujasodį atvažiuo ir čia kalbėjo Seštakauskas, dabar majoras,
Karo muziejaus reikalų vedėjas. Žmonės jo kalba buvo labai patenkinti
ir visi pasižadėjo klausyti lietuvių vyriausybės vadų ir visokeriopai
šelpiti Lietuvos kariuomenę. Aš Lietuvos kariuomenei paaukavau du
kariškus šautuvus.

MIRTIMI VAINIKUOTOS PAREIGOS

Alfonsas Neverdauskas

Vos tik spėjus 1919 metais isikurti Lietuvos kariuomenei, jaunutis
Petras Tenys, išgirdęs tėvynės pagalbos šauksmą, tuoj atsiveikines su
palieka mylimus Tirkšlius, Registruojasi karo komendantūroje, pa-
reikšdamas norą stoti į Lietuvos kariuomenės gretas ir su tėvynės
gynėjais pliekti į Lietuvą išveržusius priešus ir kartu naikinti krašte
siantėjusius prieš valstybinius gaivalus.

Petras su daugeliu kitų į tėvynės gynėjų eiles besiveržiančių patrio-
tu išvyksta į paskyrimo dalinį. Po trumpo karinio apmokymo, jis su
daliniu ištraukia į kovos lauką. Dalyvavęs keliose vietose - fronto mū-
šuose - jis paragauja ir po širvintais vykusių mūšių skonio, tarnauda-
mas kariuomenėj tol, kol iš Lietuvos buvo išstumti visi priešai.

Užsibaigus kovoms ir jo pasižadėjimo laikui, Petras grįžta į myli-
muosius Tirkšlius. Čia kaip niekur nieko puredamas savo ūkelio pil-
kaja žemele greta visų kitų darbų išmoko siuvėjo amatą. Tačiau ne-
rimsta jo krūtinėje tėvynės meile deganti širdis. Nepatenkina jo turė-
tos gyvenimo salygos. Jis, kaip atsarogs karys, padeda Tirkšliuose
įkurti Lietuvos Šaulių Sąjungos vienietą, kuris kiek vėliau buvo paves-
tas Petro vadovavimui. Čia jis parodo didelį patriotiškumą šaulių
veikloje. Nes, kaip žinoma, Tirkšlių apylinkėje net nuo Rusijos carų
laikų jau veikė priešvalstybinis pogrindis ir visokerioje veikloje
reikšdavosi priešcarinės Rusijos priespauda. Nepriklausomos Lietu-
vos laikotarpiu šioje apylinkėje daugiausia pasireiškėavo priešvalstybiniai
gaivalai - komunistai. Tačiau Petro Tenio sumanumo dėka šaulių
veikloje, bendradarbiaujant su vietos policija, komunistinė veikla už-
gniauziama. Ir čia jam nepakanka. Jam atrodo, kad per siauri horizon-
tai jo energingam gyvenimui. Jis ima ieškoti naujos darbo dirvos.

Išgirdęs Mažosios Lietuvos brolių mažlietuvių pagalbos šauksmą,
Petras, viską palikęs, išskuba ir registruojasi kaip šaulys, pareiškėda-
mas norą dalyvauti Klaipėdos krašto atvadavimo ofensyvoje. Ir, valan-
dai išmušus, jis, kaip ir dauguma Žemaitijos sūnu, su ryšuliu ant
kupros išvyksta Klaipėdos lietuviams padėti nusikratyti svetimųjų
jungo ir apie 700 metų svetimiams vergavusiems broliams mažlietu-
viams padėti prisijungti prie motinos - Lietuvos.

Atlikęs savo pažadą po prisijungimo Klaipėdos krašto prie Lietuvos
jis vėl grįžta į Tirkšlius. Čia gyvendamas kasdienybėje, jis ima nebe-
rimti Tirkšliuose. Jo mintyse iškyla nauji gyvenimo vaizdai, jam prieš

- Vyrail! Veš ar ne, nežinau. Bet manau, kad atsitraukimo planai yra paruošti ir pagal juos atsitrauksime, - atsakė sargybos viršininkas.
- O kas darytina su šaulių ginklais ir būrio turtais? Juk, jei būtų leista, tai aš per marias perkeldinčiau ir visa tai atsidurtu saugioje vietoje, - prasitarė šaulių būrio vado pavaduotojas.

- Aš manau, jog pirmoje eilėje reikia rasti išeitį, kaip iš čia išgauti šeimą, - isiterpė lig šiol tylėjęs kitas pasieniečių.

- Vyrail, be įsakymo nepasitrauksime. Bet jei kai kurie jaučiate pavojų iš vietos vokiečių, tai, nieko nelaukę, nešindinkitės...

- Besvarstant atsitraukimo reikalą, sučiūškė telefonas. Sargybos viršininkui atsiliepus, suskambėjo šie žodžiai:

- Čia rajono viršininkas. Nuo sienos apsauga nuimta ir buvusis sienos tarp Lietuvos ir Vokietijos panaikinta. Mes turime iš čia išnykti. Suprantate? Mes turime iš Klaipėdos krašto išsinešinti.

Klapti ir padėjo ragelį.

Sargybos viršininko bute budėjusiems pasieniečiams sargybos viršininkas perdavė, kad tik gauti iš Nidos rajono viršininko įsakyma ir garšiai galvodamas sakė:

- Jei karas kiltų, aišku, jog mes pirmieji būtumėm internuoti arba nelaisvėj atsidurtumėm. Antraip žiūrint, jei mes būtumėm kokie prasikaltėliai, tuoj būtų kalėjime surasta vieta. Tačiau mes esame tik valstybės tarnautojai ir atlikome mums pavestas sienos apsaugos pareigas. Ar tu pasiaiškinsi prieš vietoje nacius? Juk jie laikė mus aršiausiais krašto priešais. Todėl ir yra reikalas iš anksto spręsti šį klausimą. Nieks nežino, kokių mastų atvykęsji smogikai sauksu. Ir šis nežinoma likimo klausimas kėlė didelių rūpesčių ir nežmoniška kankino žiauriam likimui paliktus ginkluotus sienos apsaugos pareigūnus.

Pagalau, kai buvo per visas Vokietijos radijo stotis perduota Hitlerio deklaracija, tuoj suskambėjo vietos bažnyčių varpai. Į gatves išsižvilgė su dainomis uniformuoti vietos nacių būriai, prie jų jungėsi žiopliai ir bailiai. Jų tarpe žygiavo visą laiką vaidinę lietuvius "patriotus" ir kai kurie buvę Centrinės valdžios tarnautojai. Šito fakto akivaizdoje į gatves išėjo ir vietos gyventojai - jaunimas. Situacija kas kartą keisdamosi atnešė vis naujų ir naujų nuogamsu.

Jau apie 10 val. ryto į Juodkrantės sargybos viršininko butą septyniū uniformuotų vietos bernų lydimas išėmė politinius vadovas, daug kartų karo komendantu baustas, Heinrich Pietsch ir Klaipėdos krašto policijos oberwachmistras Fritz Regge. Sargybos viršininkui tarpduryje pasirodžius, jį pasveikino "Heil Hitler" sveikinimu ir ironiškai šypsodamasis užklauso: "Darf ich Ihnen so begreussen?" (Ar aš galiu jus taip pasveikinti?). Pro praviras duris pastebėjęs, jog sargybos viršininkas ne vienas, nedrąsiai pradėjo dėstyti, kad atvyko, girdi, savo apsaugon paimti visus valdiškus ir šaulių būrio bei tarnautojų

nuosavus ginklus ir šaudmenis. Įsidrąšinęs paprašė juos išeiti į kiemą.
- Ginklu kol kas niekam neatiduosiū. Su įsakymu juos priėmiau ir be įsakymo jų niekas negalės paimti, - griežtai atsakė sargybos viršininkas.

- Tai mes būsime priversti iš jūsų ir jūsų sargybos tarnautojų jėga paimti...

- Vadinasi, jūs atvykote ne ginklu paimti, bet mus nuginkluoti, - atkirto jam sargybos viršininkas.

- Taip... Pašiepančiai atsiliepė už vachmeisterio stovėjęs Juodkrantės kaimo seniūnas Fritz Rėzas.

- Ak šitaip? Tai prašau...

Atidares duris į savo butą, kur vyrai su paruoštu ginklu laukė įsakymo nuo išbrovėlių gintis. Ir pats sargybos viršininkas gniauzdamas kailinuku kišenėje turėto pistoleto rankena pasitraukė į šalį.

Bet nacių, pamatęs, jog jėga neišveiks priversti senus kovos vyrus ir mokačius ginklų nepaprastai veikti, ir žinodamas, kad pasieniečio akis niekada nėra jo apyly, kad kiekvienas šūvis yra taiklus pagal reikala, nebemėgino reikalauti ginklų, bet pradėjo aiškinti, kad jis ne prievartauti atvyko, o tik vykdas iš aukščiau jam duotą įsakymą.

- Matote, - isiterpė sargybos viršininkas, - ir aš turiu gauti įsakymą. Ir jei jį gausiu, bus viskas tvarkoje.

Kai naciai išėjo į kiemą ir tarpusavyje kažką tarėsi, tuo metu sargybos viršininkas paskambino Nidos rajono viršininkui ir pranešė jam apie turimą reikalą su vietos naciais. Rajono vadas liepė nesipriešinti ir ginklų atiduoti.

Sargybos viršininkas, išėjęs į kiemą pranešė naciams, kad jie gali reikalaujamus ginklus ir be prievartos gauti. Vos spėjęs naciams su ginklais išsinešinti, vėl sučiūškė telefonas:

- Klausau, - atsiliepė viršininkas.

- Čia Nidos rajono viršininkas. Rytoj su į Klaipėdą plaukiančiais garlaiviais iki vieno organizuotai išvyksime ir mes. Visi turi būt uniformuoti. Pasiumkit šeimams ir nepalikit daiktų. Klaipėdoje susitikime, o ten pažūrėsimė, kaip toliau kraustysimės.
Rajono viršininko įsakyma perdavus visiems sargybos pareigūnams, buvo nutarta išsikraustyti ir iš Juodkrantės organizuotai. Pasamdyti žvejai per naktį vežė tarnautojų manta ir krovė į garlaivį. Prie išvykstanciu pasieniečių prisidėjo pašto tarnautojai ir lietuvių vaikų darželio vedėja.

Dar prieš aušra su šeimomis buvo susikraustyta į iš anksto pasamdyta ir nuosavais pinigais apmokėta garlaivį. Šeimos buvo nugrūstos į apatinę užpakalyje garlaivio patalpą, o daiktai sukrauti laivo denio viename kampe. Mat, kitame gale žvejai buvo susikrovė į Klaipėdos turgu gabenamas dėžes su žuvimis. Tad garlaivis buvo kimtinai pri-

grūstas vyrų, moterų, seniu, jaunų ir vaikų, nes be pasitraukiančiųjų ir žveju, tuo pačiu laivu į Klaipėdą vyko ir vokiečiai pasitikti atvykstančio Hitlerio. Kai kurie jų buvo tiek įžulūs, jog išvykstančius pradėjo maitinti karčiomis pajuokos piliulėmis. Pagaliau garlaisvis sušvilpė. Jo skardus aidas nuskriejo ošiančiais Juodkrantės pagiriais taip garsiai, jog rodėsi, kad būtų visu išvykstančiųjų sušukta:

- Sudiev tau, mylimoji Neringa!...

Iš prielaukos garlaisvis pasuko įpraston Kuršių marių vagon ir leidosi pirmyn, pasroviui į siaurėjančias marias. Nėrė taip greitai, jog rodėsi, kad jis niekad tokiu greičiu nebuvo plaukęs. Kuršių marių krantai artėjo ir su jų artėjimu ryškėjo krantuose regimu daiktų siluetai. Rytiniame krante su bundančia gamta, buvo žmogus, o vakariniame - skendo Neringa, kurioje, einant tarnybos pareigas, aušo dienos, temo naktys, žiemas stūmė pavasariai, pavasarius - vasaros, vasaras - lietingi ir migloje skęstą rudenys, kūrybos vaisiais ir viltimis tiesdami kelius ateitin.

Taip netolimos praeities sukurtu situacijų gretinime net nebuvo pajusta, kaip mus gabenąs garlaisvis pasuko iš Kuršių marių į Dangės upės žiotis. Iplaukęs įprastoje vietoje sustojo ir prisitvirtino prieš Klaipėdos muitinę, netoli Karolio tilto, jungusio miestą, virš išsitiesusios abipus Dangės upės.

1970-ųjų metų Krivulės valdyba, kuri ėmėsi iniciatyvos išleisti Lietuvos Policijos atsiminimų knygą.

Iš kairės dešinėn: Pranas Etgelis, parengimų vadovas, Bronius Sadleckas, vicepirmininkas, Algirdas Reivytis, pirmininkas, Stasys Stasiūnas, kasininkas, Valerijonas Pocius, sekretorius.

KRIVULĖS VEIKLA, PASKAITOS

KAŲ REIŠKĖ ANAIS LAIKAIS KRIVULĖ

P.E.D.

Mūsų tarpe gal dar yra žmonių, kurie atsimena, kaip senesniais laikais kaimų seniūnai (šaltyšiai) Lietuvoje, atnešdami į kaimą kokią valdžios žinią ar įsakymą, nešėsi su savim vadinamą krivulę. Tai buvo ypatinga (dažnai iš medžių šaknų) medinė lazda, kurios vienas galas užsibaigdavo kokia nors paukščio ar žvėries galva. Prie tos galvos buvo pritvirtintas rašytas ar spausdintas valdžios įsakymas, kurį paprastai pasiuntiniai buvo mintinai išmokę, bet kuris lyg ir patvirtindavo valdžios autoritetą.

Seniūnas ar pasiuntinys, lygiai kaip ir tie, kuriems įsakymas buvo taikomas, daugumoje buvo beraščiai. Šio šimtmečio pradžioje krivulė dar buvo naudojama Suvalkijoje. Jei ir kitose Lietuvos vietose krivulės

Klubas savo veiklą iki šiol vystė tik Čikagos ir jos apylinkių ribose. Čia gyvena buvę policijos pareigūnai ji rėmė, jame dalyvavo ir tarpusavyje bendravo.

Klubo nariams bendraudant, iškilo gyvas ir būtinas platesnės apimties klausimas.

Visiems žinoma, kad Lietuvos policija pirmutinė gavo skaudžiausią smūgį iš okupanto. Nuo pat nepriklausomybės atgavimo policija budriai stovėjo tvarkos ir įstatymo sargyboje, ir nemaža jos aukų sudėta, palaikant tvarką, kovojant su nusikaltimais.

Okupantui įsiveržus, pirmieji policijos pareigūnai buvo išmesti iš darbo ir pirmieji užpildė kalėjimus bei gyvulinius vagonus tremtinių ešalonuose į Sibirą. Karui kilus, dar išlikę gyvi pirmieji mūsų policininkai stojo į partizanų eiles ir atvyko į savo vietas krašto tvarkai atstatyti.

Antra kartą okupantui artėjant, daugelis mūsų policijos šeimos draugu paliko miškuose kovoti su okupantu, ir tik nedidelė dalis pasiekė Vakarus. Likusiuosius ištiko tragiškas likimas: daugelis jų nelygioje kovoje su grobikais bolševikais žuvo. Jų lavonai buvo niekinami ir tampomi viešose aikštėse, pakelėse ir kitur visai koneveikiami. Jų šeimos buvo sugrūstos vergų darbams į Sibiro taigas, kasyklas bei koncentracijos stovyklas.

Išlikę gyvi su palaužta sveikata vieni tebėra Sibire, kiti, grįžę į Lietuvą, laikomi paskutiniaisiais žmonėmis. Visą eilę gaunamų laiškų bei nuotraukų dokumentaliai rodo jų skaudžią būklę. Be to, čia irgi - Vakaru pasaulyje: JAV-ėse, Pietų Amerikoje, Vokietijoje, Australijoje dėl pergyventų sunkumų ir darbingumo nustojimo daugelis nebepajėgia duonos užsidirbti ir jie reikalingi skubios paramos.

Tokios padėties akivaizdoje, apsvarčius visus turimus faktus, KRI-VOLĖS klubas nutarė imtis iniciatyvos padaryti rinkliavą ir kreiptis į visus buvusius Lietuvos Policijos pareigūnus, apskričių viršininkus, Vidaus reikalų ministerijos žinybos asmenis ir kitus geros valios lietuvius, prašant kiek kas gali paremti aukomis sumanyta pagalbos akcija.

Norime sudaryti nors nedidelį fondą, kad bent iš kuklių sumų siuntiniais ir kitais būdais galėtumėm paremti nelaiminguosius. Jų turime ilgą sąrašą Sibire, tėvynėje ir čionai. Be to, yra ir kitokių darbu, surištų su lėšų reikalingumu, kovojant dėl savo krašto laisvės.

Todėl klubas labai prašo neatstumti šio reikalo ir ištiesti savo pagalbos ranką buvusiems bendradarbiams ir jų šeimoms. Taip pat prašome nurodyti adresus kitų bendradarbių, galinčių paaukoti ir taip pat paramos reikalingųjų, kuriuos, jei jų dar neturime, įtrauksime į sąrašą.

VALDYBA

Kunigas Benediktas Sugintas Krivulės kapelionas nuo 1960 metų.

PRISIMINIMAI IŠ POVILIO DIRKIO PAGERBIMO JO 70 AMŽIAUS SUKAKTIĖS MINĖJIMO PROGA

Povilas Treigys

Buvusiam Lietuvos kariuomenės savanoriui, veikliam visuomenininkui Povilui Dirkiui pagerbti jo 70 metų amžiaus sukakties proga 1960 metų kovo 6 dieną buvo suruošta akademijs. Ta proga periodinė mūsų spauda: Draugas, Naujienos, Karys, Lietuvių Dienos ir kiti savaitraščiai ir žurnalai davė plačius apyju aprašymus, kuriuose buvo iškelta jo tautinė ir visuomeninė veikla. Pasaudojamas tais aprašymais, ir aš čia pateiksiu keletą brožu iš sukaktuvinio gyvenimo ir veikimo.

cijos isteigimo. Kadangi policija buvo žmonių gyvasties, turto ir gerovės sargas, tai ir toji diena buvo pasirinkta kaip policijos šventė, o kavės sargas, tai ir toji diena buvo pasirinkta kaip policijos šventė, o kavės dangi policija diena ir naktį budėjo krašto vidaus ramybės, tvarkos ir piliečių gerovės tarnyboje, tai ir oficialus šūkis jai buvo duotas: „Tvarka ir teisėtumas, valstybės pagrindas“.

Kadangi šiais metais sueina 50 metų, kaip su Lietuvos nepriklausomybės atstatymu kūrėsi ir Lietuvos policija, tai noriu čia nors trumpais bruožais paminėti mūsų buvusios policijos kūrimosi istoriją ir jos tarnybinę laikyseną.

Atstatytos nepriklausomos Lietuvos policijos atsikūrimas sutapo su dideliais istoriniais įvykiais, būtent: 1918 m. lapkričio 11 dieną pasibaigė Pirmasis pasaulinis karas, sunaikinęs milijonus gyvybių ir suteikęs realią pradžią - atkurti laisvą ir nepriklausomą Lietuvą, sudarant po 100 ir daugiau metų pirmą ministerių kabinetą su jo pirmininku prof. A. Voldemaru.

Lietuvos policija nebuvo isteigta, o atsteigta, arba atkurta, nes jos pradžia siekia 1588 metus. Atkurti policija naujais pagrindais tuomet buvo nelengva. Visame krašte tebeviešpatavo vokiečių kaizerio Viliaus II žandarai ir dezorganizuoti vokiečių kariuomenės daliniai. O be to, ilgo karo, okupacijos ir anarchijos pasėkoje, krašte siautė banditų gaujos. Tad atskiruose kaimuose, bažnytkaimiuose ir miesteliuose patys gyventojai organizavo policijos, arba, pradžioje vadinamos, milicijos būrius. Pirmieji tokie pasišventėliai policininkai buvo tikri savo krašto reikalų gynėjai ir suprato savo pareigą visuomenei. Jie buvo įvairių profesijų: būvę kitų armijų kariai, vargonininkai, vaistininkai, gydytojai, advokatai, valsčių pareigūnai, o kai kur net kunigai. Suprantama, kad toks policijos įvairumas neimponavo, ir pradžioje ir ją žiūrėta su nepasitikėjimu, iš dalies ir su baime. Tačiau, kai gyventojai susipažino su policijos pareigomis, isitikino, koks yra skirtumas tarp buvusios caro arba vokiečių policijos ir savosios, pradėjo pasitikėti. Per 22 metus nepriklausomo Lietuvos gyvenimo policija taip išsitobulino, kad nė kiek neišsiskyrė nuo policijos tų valstybių, kurios savo kadrus auklėjo išitus šimtmečius.

Lietuvos policija buvo gana aukšto tarnybos lygio. Jos tarnautojai nenikšio jokion politikon, jokių perversmų neruošė ir juose nedalyvavo. Prie visų režimų ji vienodai tarnavo valstybės saugumui. Lietuvos policijai stovint tokioje tarnybinėje aukštumoje, buvo atsitikimų, kad vokiečiai kviesdavosi Berlynan padėti jiems kombinuotų bandų ir kitokių apilėšimų aiškinti.

Kaip visur, taip ir Lietuvoje, ištikus tragedijai, pirmoji nukentėjo policija dėl to, kad nė vienos tarnybos tarnautojai nebuvo taip glaudžiai susiję su valstybe ir visuomene, kaip policija.

Skaudžios buvo jai abi okupacijos, kurios daug nekaltų policijos tar-

nautojų, ypač, Vilniuje, nunešė ir amžinybę, pripildė kacetus, kalėjimus liais bei spruko ir Sibiro taigas, o gyvųjų dalis tapo miškų brodarab darab išėiviais.

Kad ir tokiaime margame sąstate per 22 metus nepriklausomo gyvenimo buvo ir tebera vyrų, kurie Lietuvą su ginklu saugojo, bet apie ją rašė ir teberašo, laikraščius ir knygas leidžia, atseit garšindami ją savo dunksna spaudoje: Švaistas, Mikuckis, Kviklys, Valentinas, Nevardauskas, Tautkus, Pupalaisis, Šimkus, Juškėnas, Erdvys, Stasūnas, Klinauskas, Alšėnas.

Tad garbė jiems, o mums pasididžiavimas.

Baigdamas turiu pastebėti, kad nepriklausomybės kovoms prasidėjus, vienas iš pirmųjų policininku padėjo savo gyvybę ties Šiauliais, tai partizanas Aleksandras Vainauskas. Jis žuvo 1919 metais, sausio 16 dieną. Taigi šiais metais suėjo lygiai 49 metai nuo pirmo Lietuvos policininko garbingos mirties. Pagerbkime jį minutės atstojimu ir susikauptimu.

LIEUVOS POLICIJA

(J. Talalos, buvusio prokuroro Lietuvoje, skaitytas pranešimas Čikagoj 1958 metais, spalio 5 dieną minint Lietuvos policijos 40 metų įkūrimą)

Buvusių Nepriklausomos Lietuvos policijos pareigūnų klubas Kriūvė Čikagoje surengė Lietuvos policijos 50 metų sukakties minėjimą.

Pirmiausia leiskite man nuoširdžiai pasveikinti visus nepriklausomos Lietuvos policijos pareigūnus, ypatingai pareikšti geriausius sveikinimus ir linkėjimus Kriūvės klubo valdybai su jos pirmininku Povilu Dirkiu priešakyje. Nepriklausomoje Lietuvoje nuo 1921 metų tradicinė policijos šventė buvo švenčiama visuomet spalio 2 dieną, kuri religinai-policiarijje buvo atžymėta kaip Angelų Sargų diena. Kadangi policija yra žmonių gyvasties, turto ir gerovės sargas, tai ir toji diena buvo parinkta policijos švente.

Netekus savojo krašto, iškilmingai ir organizuotai tos šventės nebe-gali švesti nė mūsų policija, nė kitų sričių darbininkai, netekę tėvynės, neturi galimybės tinkamai atžymėti sau brangių dienų. Lietuvos valsteturi galimybės tinkamai atžymėti sau brangių dienų. Lietuvos atitin-ybinio gyvenimo mums brangios šventės tegali būti atžymėtos atitin-kamais paminėjimais kukliai, kaip mums yra prieinama.

fiškomis pareigomis.

Valstybės saugumo ir kriminalinė policija turėjo atskira vadovybę, centralizuota Valstybės saugumo departamento direktoriaus žinioje, gi likusioji policija buvo vadovaujama Piliiečių apsaugos departamento direktoriaus.

Nuo 1935 metų sausio 1 dienos iš Piliiečių apsaugos departamento žinios buvo išskirtos viešojo administracinio tvarkymo sritys: pilietybės, svetimšalių, viešųjų loterijų, naujokų ėmimo ir panašūs reikalai, ir policijos darbai tvarkyti buvo sudaryti specialūs Policijos departamentas su trimis pagrindiniais skyriais:

- a) policijos referentūra
- b) bendrųjų reikalų referentūra
- c) policijos inspekcija

Abu minimi departamentai tiesioginiai priklausė Vidaus reikalų ministeriui. Tais pagrindais buvo organizuota Lietuvos policijos priežiūra administracija ir darbo paskirstymas.

Toliau, trumpai tenka apžvelgti atskirų policijos sričių uždavinius bei pareigas.

VIEŠOJI POLICIJA. Tai didžiausia ir pagrindinė krašto policinė - administracinė pajėga. Viešosios policijos darbo apimtis buvo visa valstybės teritorija. Administracinio darbo tvarkymo požiūriu, Viešoji policija buvo suskirstyta apskritymis ir priklausė apskričių viršininkams.

Kiekvienoje apskrityje Viešosios policijos vadovas buvo policijos vadas. Apskritys valsčiai turėjo policijos nuovadas. Iki 1932 metų policijos nuovadas sudarė atskiras vienetas keli valsčiai su policijos punktais.

1932-33 metais buvo pravesta pagrindinė viešosios policijos reforma. Pagrindiniai policijos padaliniai - nuovados savo apimties ribose turėjo po kelis valsčius, buvo susmulkintos ir kiekviename valsčiuje įsteigta savistovi policijos nuovada, sutampanti su valsčiaus ploto ribomis. Pagal valsčių gyventojų didumą ir ryšium su to darbo gausumu, didesnės nuovados buvo pavadintos I-mos eilės nuovadomis, mažesnės - II-ros eilės, su atitinkamais policijos darbininkų (policininkų ir vachmistrų bei nuovadų viršininkų padėjėjų) skaičiais. Toks administracinis krašto teritorijos paskirstymas praktikoje pasirodė labai geras, ir piliiečiai buvo labai patenkinti. Atskiri policijos pareigūnai, turėdami mažesnę teritorinį plotą, turėjo galimumo pažinti geriau gyventojų sudėtį, suprasti tinkamiau jų reikalavimus ir tuo pačiu galėjo teikti geresnį patarnavimą piliiečiams. Gyventojams taip pat nereikėjo toli vykti ir gaišti kelionėje daug laiko, kad, reikalui atsitikus, galėtų pasiekti policijos nuovados centrą.

Didesniuose miestuose, kaip Kaune ir vėliau atgautame Vilniuje, kur nuo ramaus kaimo gyvenimo, kur vystėsi pramonė, plėtėsi prekyba ir kadrai prie tų reikalavimų pritaikomi ir lavinami bei pritaikomi dar smulkesnei specifikacijai atskiroms darbo sritims.

Be pagrindinių Viešosios policijos tvarkos palaikymo nuovadų, dar buvo šios specialios nuovados ir padaliniai:

1. Mokesčių nuovada, kurios uždavinys buvo rūpintis tik mokesčių išieškojimu.

2. Eismo policijos nuovada, įsteigta 1932 metais, kurios žinioje buvo išimtinai eismo priežiūra bei motorizuotų auto ir taip pat vežikams taikomu taisyklių vykdymas.

3. Teismo reikalams nuovada, kurios darbo apimtis buvo atstovauti policija viešojo kaltinimo byloje apylinkės teismuose.

4. Mažamečių nusikaltėlių nuovada, kurios pats vardas nusako jos paskirtį, t.y. kova su mažamečiais bei vaikų nusikaltimais bei jų priežiūra.

5. Policijos rezervas, naudojamas skubiems ir netikėtai kilusiems reikalams tvarkyti, kaip riaušių, nelegalių demonstracijų ramimas, skubi pagalba nusikaltėlius gaudant ir t.t. Policijos rezervas buvo raitasis motorizuotas (techniškas būrys) ir pėsčiųjų rezervas.

Taip atrodo trumpais bruožais Lietuvos Viešosios policijos organizacija. Kokios gi buvo pagrindinės jos pareigos?

Kaip visur, taip ir Lietuvoje pagrindinės policijos pareigos buvo kova su nusikaltimais ir tvarkos palaikymas ramiam piliiečių gyvenimui laiduoti, ką nusako ir policijos šūkis: Tvarka ir teisėtumas - valstybės pagrindas.

Tačiau be minėtų pagrindinių policijos uždavinių viešajam krašto gyvenimui tobulėjant, policijai pačiais įstatymais buvo uždėta daugelis kitų pareigų. Šia proga noriu paminėti keletą įstatymais policijai pavestų svarbesnių pareigų, liečiančių viešojo gyvenimo tvarkymą.

1929 metais buvo pakeistas Baudžiamosios Teisenos įstatymas, pagal kurį policijos valdininkams nežemesniems kaip nuovados viršininko padėjėjas, gi žemesniems, prokurorui sutikus, buvo pavesta kvotų vedimas Apygardų teismuose. Taigi čia policijai buvo pavesta dalis teismo tardytojų pareigų.

1929 metais Veterinarijos įstatymas įpareigojo policiją vykdyti gyvuliu susirgimo atvejais priežiūrą.

1931 metais buvo išleistas Autovežimių įstatymas, pakeistas 1935 metais Viešaisiais keliais judėjimo įstatymu ir tam įstatymui vykdyti taisyklėmis. Jis policijai pavedė daug naujų įpareigojimų susisiekti priežiūros srityje. Verta pabrėžti, kad šis įstatymas suteikė policijai

KRIMINALINĖ POLICIJA turėjo stambesnių ir svarbesnių nusikaltimų aiškinimus, kaip pavienių privačių asmenų padarytu, taip ir valstybės tarnautojų, ekonominių organizacijų, bankų, kooperatyvų, kredito draugijų ir kt.

Kriminalinė policija buvo artimiausia Lietuvos prokuratūros talkininkė ir savo darbo srityje buvo nuolat lavinama, tarnautojų kadrai tobulinami taip, kad buvo pasiekiami aukšto lygio, nė kiek nesiskiriantį nuo vakarų Europos, kaip Vokietijos, Prancūzijos ir kitų kraštų kriminalinės policijos pažangos laipsnio.

Be grynai nusikaltimų aiškinimo, Kriminalinė policija buvo labai gražiai išvysčiusi savo kultūrinį auklėjamąjį darbą, skleisdama tautoje nusikaltimų žalos supratimą, nurodė jiems užkardyti priemones, nušviesdavo žalingu mūsų tautai reiškinį blogas pasėkas. Savo veiklą ji vystė spaudoje, paskaitomis ir per radiją. Tuo tikslu ji išleido 20,000 tiražo leidinį Kovokime su nusikaltimais.

1935 metais ji paskelbė konkursą plunksnos darbininkams parašyti geriausią rašinį apie kovą su nusikaltimais. Konkursą laimėjo rašytojas Petras Ruseckas, parašęs knygelę Kovokime su piktų, kurios išplatinta 50,000 egzempliorių.

Nuo 1936 metų pradžios ji leido vertingą žurnalą - Kriminalistikos žinyną.

1935 metais jos pastangomis buvo surengta grynai kultūrinio pobūdžio paroda, kurios tikslas buvo pavaizduoti Klaipėdos krašto lietuviškumą ir jo tautinės kultūros plėtotę. Taip pat Didžiosios Lietuvos reikšmę Klaipėdos kraštui, uostui.

1938 metais surengė didelės reikšmės parodą, pavaizduojančią naminės degtinės žalą krašto ūkiui ir žmonių sveikatingumui. Paroda buvo vežiojama po įvairias vietas, ypatingai ten, kur labiausiai plito naminės degtinės gamyba. Parodą aplankė 90,000 žmonių.

Visa eilė stambių ir gudriai maskuotų nusikaltimų buvo sėkmingai kriminalinės policijos išaiškinta. Visų nusikaltimų ši policija išaiškina iki 80%-90%, gi žmogžudysčių nuo 94%-96%. Turėjo moderniškai įrengtą identifikacijos laboratoriją, kuria vedė paruošti ir kvalifikuoti žmonės. Paskutiniuoju laiku buvo įsteigta ir šunimis dresiruoti mokykla ir prie jos šūnynas.

Taigi Kriminalinės policijos veikla buvo sėkminga ir verta dėmesio, kaip naujos valstybės nuolat tobulėjančio organo.

POLICIJOS MOKYKLOS. Policijos kadrams lavinti ir tarnautojams tobulinti bei auklėti Lietuva turėjo policijos mokyklų ir įvairių trumpalaikiu kursu. Pirmoji Aukštesnioji policijos mokykla buvo įsteigta Kaune (Linksmadvaryje) 1922 metais lapkričio 16 dieną, Žemesnioji policijos mokykla. Ji spėjo išleisti mokyklą baigusiu pora policininkų laidu.

Policijos mokyklą baigusiu skaičiai atrodė taip: Kauno Aukštesniają mokyklą baigė:

1. pagrindines laidas valdininku ir kandidatų į valdininkus	827 asm.
2. nuovuadu viršininku kursus	196 asm.
3. pasienio policijos rajonu ir viršininku kursus	170 asm.
4. valstybės saugumo ir krimin. policijos kursus	166 asm.
5. įvairius kitokius kursus	363 asm.
Vilniaus policijos mokyklą baigė	180 asm.
Rokiškio Žemesniąją policijos mokyklą baigė	404 asm.
Vilkaviškio Pasienio policijos mokyklą baigė	293 asm.
Rusnės Pasienio policijos mokyklą baigė	198 asm.

Taip trumpai atrodė Lietuvos policijos auklėjimas ir lavinimas. Dėstyta buvo specialūs policijos tarnybai dalykai: įstatymų aiškinimas, jų pritaikymas ir taip pat bendrieji krašto pažinimo dalykai.

Kalbant apie policijos mokslinimą ir tobulinimą, negalima praeiti nepaminėjus policijos spaudos ir atskirų leidinių. Pirmasis policijos nuolatinis spaudos organas pasirodė 1922 metais rugsėjo 15 dieną Milicijos žinios, kuris ejo pirmiausia kas mėnesį, o vėliau kas 2-3 mėnesiai iki 1923 metų gegužės 15 dienos.

1924 metais rugsėjo mėn. pasirodė žurnalas "Policija", kuris buvo leidžiamas ir tobulinamas visu Lietuvos nepriklausomo gyvenimo laikotarpiu, pradžioje mėnesiniu, vėliau dvisavaitiniu.

Vienas pirmųjų leidinių knygos forma buvo Lietuvos Policija, išleistas 1930 metais. Buvo graži apžvalga Lietuvos policijos veiklos per pirmąjį nepriklausomybės dešimtmetį.

Toliau tenka paminėti teisinę literatūrą, paruoštą pačių policijos darbininkų praktiškam naudojimui policijos tarnautojų ir visuomenės reikalams. Tokie literatūra buvo:

1) 1933 metais buvusio Policijos departamento direktoriaus adv. A. Jakobo paruoštas Policijos teisės vadovėlis, 343 puslapiai.

2) Judėjimo policijos virš. Br. Matulaičio paruoštas ir 1932 metais policijos išleistas Autovežimių įstatymas, o 1938 metais Judėjimo tvarkos nuostatai, tiražu 5,000 egz. Visi jie buvo išplatinti policijos su-

siekimo priemonių vairuotojų ir šiaip piliečių tarpe.

3) 1931 metais Piliečių apsaugos departamentas paruošė ir išleido dideli visu aplinkraščių rinkinį 552 puslapių, 1,200 egzempliorių.

4) 1937 metais buvo išleistas Policijos žurnalo pastangomis Policijos departamento aplinkraščių savadas.

5) 1940 metais to pat žurnalo redakcijos išleistas Policijos Žinynas, bet dėl Lietuvos okupacijos leidiniu neteko pasinaudoti.

Specifine literatūra verta pažymėti:

1) K. Svilo Anglu Ross - Enfieldo 1944 metų konstrukcijos šautuvas (1932 metais - 32 puslapiai).

2) To paties autoriaus Automatiški pistoletai (1933 metais - 186 puslapiai).

3) To paties autoriaus Šaudymo kultūra ir technika (1936 metais - 328 puslapiai).

4) Vytauto Reivyčio Džiū-Džiūsu (1936 metais - 238 puslapiai).

5) Pov. Krygerio Suns dresūra (1927 metais - 172 puslapiai).

Be to, paminėtini dar Policijos redakcijos 1930 metais leidiniai Nusi-kalstamieji darbai ir nusikaltėliai (182 puslapiai) ir tais pat metais Koks turi būti policininkas (16 puslapių).

Policija, be to, dar už tarnybos ribų buvo suorganizuota į savąjį klubą. Pirmojo klubo istatai buvo įregistruoti 1932 metais birželio 11 diena Kaune ir po to klubo skyriai paplito visoje Lietuvoje. Klubo tikslas buvo: 1) būti policijos talkininku ir skleisti visuomenėje idėja kovoti su nusikaltimais, 2) tyrinėti gyventojų nusikalstomumą Lietuvoje, 3) ugdyti policijos tarnautojose tautiška samonę ir policijos tradicijas, 4) reprezentuoti Lietuvos policiją ir jos tarnautojus, 5) rūpintis policijos tarnautojų auklėjimo, mokslinio, sporto ir sveikatos reikalais, 6) palaikyti policijos tarnautojose bičiuliškus santykius, 7) remti policijos tarnautojų ekonominius reikalus. Klubas buvo pasistatęs savo nariams sanatorija Palangoje, taip pat buvo susitaręs su Lietuvos Raudonojo Kryžiaus valdyba, apiginatą naudoti s Birštono gydykla, teikė savo nariams paskolas, pašalpas, lavinios sporte ir kitose srityse.

Lietuvos policija ne tik budėjo nusikaltimų ir kitokių reikalų sargyboje, ji mėgo ir muziką. Turėjo labai gerą orkestrą, diriguojamą jau JAV pagarsėjusio dirigento Broniaus Jonušo. Orkestras buvo visuomenės mėgiamas, o vasaromis Palangos kurorte ruošdavo koncertus.

Prie šio dar norėčiau trumpai paminėti įstatymus ir taisykles, kuriomis buvo tvarkomas Lietuvos policijos darbas ir tobulinama jos veikla:

1) 1929 metais - Administracijos organams ir policijai nusikalstamiems darbams tirti ir byloms kelti instrukcija.

2) 1930 metais - Taisyklės pereinamųjų sumų sąskaitybai ir atskaitomybei vesti policijos nuovadų istaigose.

3) 1930 metais - Instrukcija policijos tarnautojams dėl santykių su

svetimų valstybių diplomatais ir konsulariniais valdininkais tarnybos pareigas einant.

4) 1931 metais - Policijos lūdimų davimo taisyklės.

5) 1935 metais - Mokestinių liekanų ieškojimo iš kilnojamo turto išlaidoms atlyginti taisyklės.

6) 1935 metais - Mokestinių liekanų priverstinio išieškojimo išlaidoms atlyginti sumų atskaitomybės taisyklės.

7) 1936 metais - Policijos teisės ir pareigos karių atžvilgiu.

8) 1936 metais - Instrukcija policijos valdininkui, priskirtam prie kino filmos cenzūros.

9) 1936 metais - Valiutos išvežimų per demarkacijos liniją tvarkyti taisyklės.

10) 1936 metais - Žemės ūkio reikalams parduoti sprogtamąją medžiagą taisyklės.

11) 1936 metais - Policijos nuovadų raštvedybos taisyklės.

12) 1937 metais - Policijos kontroliavimo taisyklės.

13) Policijos tarnautojams komplektuoti instrukcija.

14) Geležinkelių policijos instrukcija.

15) Privatinei policijai organizuoti ir veikti instrukcija.

16) Policijos mokyklos statusas.

17) Pasienio policijos raštvedybos taisyklės.

Ir visa eilė policijos tarnautojų aprūpinimo taisyklių - medicinos, uniformos, kuro, susisiekimo priemonių, ginklo naudojimo, legitimacijos ženklų ir t.t.

Atskiros Lietuvos policijos rūšys turėjo nustatytas uniformas ir buvo tvarkomos drausmės pagrindais.

Iš trumpai nušviestų Lietuvos policijos pareigū ir jos nueitojo kelio, nepriklausomąjį gyvenimą kuriant, matome, kad policijos pareigos yra nelengvos ir atsakingos. Policijos pareigūno darbas yra 24 valandos paroje. Policija nuolat ir visur budi ir jos pareigū eįjimas ne kartą būna susirįstas su pavojumi gyvybei.

Iki 1938 metų pabaigos nuo pat įsikūrimo Lietuvos milicijos, vėliau pavadintos policija, tarnybos pareigas eidami, žuvo 94 policijos įvairaus rango ir amžiaus pareigūnai. Jie atidavė savo gyvybes, dauguma palikę savo šeimas, piliečių gerovei. Likusiais metais, ir ypač vokiečių okupacijos metais, žuvusiųjų skaičius yra daug didesnis, tikslios statistikos nėra padaryta. Jiems priklauso amžinoji garbė iš likusiųjų gyvuju krašto gyventojų, nes jie žuvo ne dėl kitu interesu, tik saugodami jų turta arba gyvybes.

Bolševikams okupavus Lietuvą, pirmosios aukos buvo iš policijos. Ji visu 100% skubiausiai buvo išformuota, ir didelis jos skaičius pateko į kalėjimus ir į Sibirą.

Karui kilus, bandant atstatyti Lietuvos nepriklausomybę, bet vokiečiams neleidus, like policijos pareigūnai pirmieji su ginklu rankoje stojo

i partizanų eiles, pirmieji atvyko į savo senas užimamas vietas. Iš likusiųjų bolševikų nespėjo sunaikinti kadro buvo atstatyta vėl Lietuvos policija ir stengtasi tvarkytis senais nepriklausomos Lietuvos pagrindiniais dais, bet iš okupantų pusės irgi buvo daroma įvairių kliūčių ir bandyta policiją panaudoti vokiečių-okupanto labui, tačiau tas nesisekė. Policija suprato vokiečių kėslus ir garbingai visur atliko savo pareigą.

Bolševikų antrai okupacijai artėjant, mūsų policija pasitraukė, kiek tik galėjo, į Vakarų ir dabar gyvena išsisklaidžiusi po platųjį laisvąjį pasaulį.

Ką turi daryti Lietuvos buvusioji policija? Ji bejėgė esamomis aplinkybėmis stoti su ginklu prieš pavergėją. Tačiau, kaip laisvoje Lietuvoje, jos pagrindinė pareiga buvo kova su nusikaltėliu, taip ir šiandien ji turi visur ir visada atsimentinti, kad tarptautinis plėšikas laiko pavergęs jos tėvyne ir todėl visu ryžtu ir įsipareigojimu, kaip nepriklausomoje Lietuvoje ėjo stropiai savo pareigas, taip dabar visomis priemonėmis turi prisidėti prie tos kovos, iki svetimųjų kraštų pavergėjas ir engėjas nebus nugalėtas, ir Lietuva vėl galės suklestėti ramiam ir kūrybingam gyvenimui. Tad, policijos pareigūnai, įsijunkime savo darbą ir aukomis, aiškindami visuomenei bolševizmo klaidą, žiaurumą ir pavojų, demaskuodami pavergėjo klaidą ir melą, kol tiesa laimės, kol mūsų tėvynei sušvis vėl laisvės žiburys.

BENDROMIS JĖGOMIS MES KOVĄ LAIMĖSIME!

MIRUSIEJI KRIVULĖS NARIAI

1. Kazimieras Nacius
2. Antanas Barančiukas
3. Antanas Kiesylis
4. Juozas Bernotas
5. Baldas Pupalaigis
6. Vladas Jankauskas
7. kun. Benediktas Sugintas
8. Kazimieras Klinauskas
9. Jonas Juodvalkis
10. Alfonsas Neverdauskas
11. Jonas Stanevičius
12. Jonas Tekorys
13. Feliksas Girdauskas
14. Albinas Valentinas
15. Adolfas Trinkūnas
16. Vildžius
17. Jonas Taraška
18. Bernardas Simonaitis
20. Povilas Tyrulis
21. Justas Strimaitis

**IŠTRAUKA IŠ LIST OF DEPORTEES FROM LITHUANIA
DURING THE SOVIET RUSSIAN
OCCUPATION IN 1941 YEAR**

Balnys Kazys, 36 m. Policininkas - Kaunas.
Baltrušaitis Antanas, sūnus Petro 34 m. polic. Sobava-Alytus.
Baltrušaitis-Baltrušis, Stasys, s. Jono, 34 m. polic. Salniškės.
Baltrušis Andrius 42 m. polic. Grūšlaukė-Kretinga.
Baudza Antanas, s. Prano 32 m. policininkas
Baniulis Romualdas, s. Petro 45 m. polic. Pasvalys-Biržai.
Bankauskas Jonas, s. Alfonso 25 m. polic. Šančiai-Kaunas.
Bany Bronius, 1906, policininkas.
Barniškis Vytautas, s. Jono 1915 polic. Žekalnai-Šakiai.
Basinskas Vladas, s. Vlado 34 m. polic. Vilijampolė-Kaunas.
Beinortas Jurgis, s. Antano 34 m. polic. Alytus
Besnorius Jurgis 53 m. polic. Alytus.
Betkauskas Jonas, s. Juozo 27 m. Panevėžys.
Bielūnas Bronius, s. Vinco 44 m. polic. Obeliai-Rokiškis.
Bielūnas Petras, s. Petro 33 m. polic. Pakriainiai-Rokiškis.
Bliūdžius Domas, 1897 polic. Šilalė-Tauragė.
Bobelis Simas, s. Simo 1894 polic. Palanga.
Briaukus Vincas, s. Jurgio 37 m. polic. Marijampolė.
Charitaukas Kazys, 45 m. policininkas - Vilnius.
Dainauskas Stasys, s. Vinco, 34 m. polic. Vilnius.
Deimantavičius Bronius, 33 m. polic. A. Panemunė-Kaunas.
Deputatas Valdimiras, s. Mykolo 47 m. polic. Vilnius.
Dzikas Juozas, s. Prano 30 m. polic. Josvainiai-Kėdainiai.
Dlenskis ar Elenskis? s. Jono polic. 30 m. Marijampolė.
Fisas Vladas 35 m. policininkas, Vilnius.
Galdikas Apolinaras, s. Antano 1906 polic. Šančiai-Kaunas.
Ganzorekas Jonas, s. Prano 1891 polic. Vilnius.
Garbanauskas Petras, s. Kazio, 30 m. polic. Nemakščiai-Utena.
Gardinas Jonas, s. Juozo 40 m. polic. Adučiškis.
Giedriks Mykolas 30 m. polic. Šančiai-Kaunas.
Girdvainis Juozas, s. Jono 1911 polic. Tauragė.
Gribautas Juozas, s. Jono 24 m. polic. Kaunas.

Grigelis Pranas, s. Prano 37 m. polic. Šiauliai.
Jekevičius Edvardas, s. Jono 1912 polic. Lekėčiai-Šakiai.
Jurgaitis Karolis, s. Juozo 30 m. polic. Šiauliai.
Jurkšas Jonas, s. Antano, 26 m. Meistiškiai-Vilkaviškis.
Juškelis Stasys, s. Agotos, 42 m. polic. Jurgioniai-Trakai.
Kalnika Mikas, 46 m. policininkas, Vilnius.
Kalpokas Vladas, s. Felikso 27 m. polic. Pavižiuonis-Rokiškis.
Kaluzevičius Juozas, s. Jono 40 m. polic. Kaunas.
Kaminskis Vincas, s. Prano, 40 polic. Vilnius.
Karoblis Antanas, s. Jono 48 m. polic. V-ka, Rinkūnai-Panevėžys
Kaziliūnas Leonas, 40 m. polic. Vilnius.
Kazlauskas Vladas, s. Prano 1877 polic. Švenčionėliai-Švenčionys.
Kazlauskas Vytautas, s. Viktoro-Vincas. 32 m. polic. Vyspyniai-Šakiai.
Kazmierčiukas Vincas, 44, polic. Vilnius.
Kiudulas Jonas, s. Vlado 42 m. polic. Vieškiai-Mažeikiai.
Klimasauskas Juozas, s. Juozo 32 m. polic. Nemakščiai-Utena.
Krauskas Petras, s. Saliomono, 42 m. polic. Naumiestis-Vilkaviškis.
Krasauskas Balys, s. Jono 28 m. polic. Kaunas.
Krasikevičius Henrikas, 42 m. polic. Žagarė-Šiauliai.
Kraujelis Kazys, s. Jono 29 polic. Šlekiai-Panevėžys.
Kučinskas Stepas, 38 m. polic. Sauliai.
Kumeliauskas Mikas, s. Anupro, 44 polic. Vilmiškiai-Trakai.
Kumpinas Gabrys, s. Juozo 45 m. Molėtai-Utena.
Kunigėlis Jurgis, s. Adomo 40 m. polic. Dramėnai-Utena.
Kutka Nikodimas, s. Jurgio 1912 polic. Pervaziškai-Šakiai.
Lapinskas Juozas, s. Juozo 1888 polic. Virbalis-Vilkaviškis.
Laucius Jonas, s. Povilo 33 m. polic. Kileniškiai-Utena.
Lesnikas Jokūbas, s. Liudo, 40 m. polic. Švenčionys.
Lezota Julius, 43 m. polic. Ignalinas.
Lopeta Justinas, s. Kajetono 40 m. polic. Turčinai-Šakiai.
Lozoraitis Kazys, s. Jono 1906, polic. Baltrušiai-Šakiai.
Lukoševičius Juozas, 58 m. polic. Zarasai.
Lukoševičius Kostas, s. Motiejaus 1895 polic. Zarasai.
Macijauskas Juozas, s. Vinco 41 m. polic. Panevėžys.
Mackevičius Mikas, s. Miko 1909 polic. Kaunas.
Malinkevičius Aleksas, s. Juozo, 27 m. polic. Kaunas.
Marciukevičius Feliksas, s. Simono 1905 polic. Šilalė-Tauragė.
Masauskas Aleksandras, 38 m. polic. Utena.
Mateika Stasys, s. Vinco 45 m. polic. Vilnius.
Matonis Stasys, s. Kazio 40 m. polic. Seirijai-Alytus.
Meigys Klemensas, s. Silvestro, 1904 polic. Motiejūnai-Vilnius.
Meskevičius Vincas, s. Juozo 1905 polic. Kybartai.

Mickevičius polic. Kybartai-Vilkaviškis.
 Misiukevičius Andrius, 45 m. polic. valdininkas, Kaunas.
 Naudžiūnas Pranas, s. Simono 46 m. polic. Kaišėdorys-Trakai.
 Nievierovskis Mečys, s. Juliaus, 30 m. polic. Vilnius.
 Ostapko Julius, s. Andriaus, 47 m. polic. Vilnius.
 Pakalniškis Antanas, s. Vlado 29 m. polic. Laukininkai-Rokiškis.
 Pakalniškis Vladas, s. Vlado, 34 m. polic. Laukininkai-Rokiškis.
 Pečiauskas Stasys, s. Prano, 37 m. polic. Joniškis-Šiauliai.
 Packevičius Juozas, s. Jono, 25 m. polic. Šančiai-Kaunas.
 Piosek Baltramiejūnas 43 m. polic. Vilnius.
 Pivnickas Vladas, s. Petro 1921, polic. Vilnius.
 Ponykolskis Stasys, s. Stasio 38 m. polic. Vilnius.
 Puskariovas Povilas, s. Jono 1892 polic. Kretinga.
 Radiševskis Josef, s. Zbignius, 51 m. retired polic. Vilnius.
 Salamonas Juozas, s. Antano, 1907, polic. Kaunas.
 Sarauskas Bronius, s. Antano 46 m. Sėredžius-Kaunas, Nuovados V-kas.
 Steiblys Vytautas, s. Jono 44 polic. Antašvintė-Švenčionys.
 Steponėnas Kostas, s. Mato, 54 m. polic. Telšiai.
 Stočkus Petras, s. Jono, 35 m. polic. Alytus.
 Tomkevičius Jokūbas, 41 m. polic. Bortiškiiai-Zarasai.
 Urbanavičius Balys, policininkas, Kaunas.
 Vardinskas Silvestras, s. Jono, 41 m. Vilkininkai.
 Venclauskas Zenonas, 44 polic. Vilnius.
 Verkėlis Kostas, s. Prano, 40 polic. Linkuva-Šiauliai.
 Voitas Paulius, s. Pauliaus, 34 m. polic. Vilnius.
 Vondelkovskis Stepas, s. Luiejono, 1899 polic. Vilnius.
 Vozniekas Eduardas 40 m. polic. Vilnius.
 Zavistauskas Savinas, 35 m. policininkas, Vilnius.

KNYGOS ISLEIDIMO MECENATAI

Bronius Sedleckas	
Juozas Mackonis (Mackevičius)	\$200.00
Gertruda ir Povilas Balsevičiai	150.00
Algirdas Reivytis	125.00
Izabelė ir Valerijonas Pociaj	100.00
Genovaitė ir Aleksas Barada	100.00
Adelė Latonienė	100.00
Pranas Eigelis	100.00
Liudas Biknevičius	100.00
Kazimieras Nacius (miręs)	100.00
Valerijonas Šimkus	100.00
Hiacintas Suvaizdis	100.00
Pranas Beinoras	100.00
Jonas Kernagis	100.00
Jonas Puleikis	100.00
Jonas Savickas	100.00
Jurgis Juraitis	100.00
Balys Muliolis	70.00
Stasys Stasiūnas	50.00
Ciprijonas Genutis	50.00
Jonas Razmukas	50.00

MECENATAI - RĖMĖJAI

Petras Morkūnas	\$30.00
Kazys Pumputis	30.00
Vincas Lapinskas	25.00
Juozas Jasiūnas	25.00
Povilas Dirkis	21.00
Jurgis Breivė	20.00
Balys Sebastijonas	20.00
Br. Stasiulis (Kanada)	20.00
Aukos išvaziavime liepos 26 d. 1971 metais	19.00
Frank Grimas	15.00
Petras Kaušas	11.00

GARBĖS PRENUMERATORIAI

PO \$10.00

Augustinas Pocius
 Stasys Būda
 Stasys Trinkas
 Justinas Sidlauskas
 Stasė Ulevičienė
 Antanina Jankauskienė
 Antanina Badzinauskas (Conn.)
 Alfonsas Kerelis
 Bronius Matulaitis
 Pranas Janulis
 Jonas Gabrusevičius
 K. Milašius (Kanada)
 Vladas Bajeršius
 Kazys Daunys (Kanada)
 Antanas Gintneris (miręs)
 Antanas Kenstavičius
 Adolfas Lietuvnikas
 Albinas Lopata
 Juozas Mackevičius
 Aleksandras Misiūnas
 Jonas Mill (St. Louis, Ill.)
 Jonas Papeliuška
 Vacys Prižgintas
 Jonas Stitilis
 Nežinomasis
 Liudas Vitkus

PO \$5.00

Jonas Talalas
 Dr. Petras Strimaitis (miręs)
 Kazimieras Šerepeka
 Petronėlė Mozgeris
 Jonas Gaidelis
 Olga ir Kazimieras Keturakiai (K. Keturakis miręs)

Bronius Sedleckas tarnavo Lietuvos ulonų pulke, o vėliau buvo policijos valdininkas. Gimė ir augo Žiežmarių miestelyje, Trakų apskrityje. Lietuvos policijoje tarnavo Trakų, Alytaus, Raseinių apskrityje, Klaipėdos krašte, paskui Rokišio apskrityje, Trakų mieste ir Sakų apskrityje.

Liudas Biknevičius, kilęs iš Telšių apskrities, Varnių valsčiaus. Policijos tarnybą pradėjo 1926 metais Telšiuose ir iš ten buvo paskirtas į Telšijos mokyklą Kaune, kurią ir baigė 1927 metais. Po to grįžo į Telšius ir vėliau tarnavo Varėnoje, Vilniuje ir kitose vietose. Paskutinė tarnybos vieta jau vokiečių okupacijos metais buvo punkto vedėjo Zarasuose. Rusams spaudžiant laimingai pasitraukė į Vakarus ir apsigyveno Miunchene, Amerikiečių zonoje, iš kur išemigravo į Ameriką.

Genovaitė ir Aleksas Baradaĩ

Izabelė ir Valerijonas Pociai

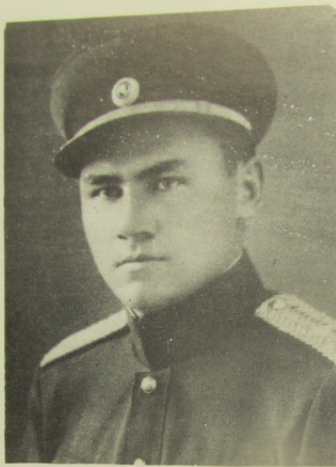
Suvaždis Hiacintas su žmona Kazimiera, dukra Irena ir sūnus Algirdas 1950 metais, pavasarį, besirengiant emigracijai į U.S.A. Šiuo metu gyvena Cicero, Ill., duktė vedusi su vyru Inž. B. Vidugirių gyvena Weston, Mass.

Adelė Latonienė

Pranas Eigelis,

*Jonas Savickas
Nuovados viršininkas.
Baigęs Aukštesniąją Policijos
Mokyklą XXIII-čią laidą*